

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra psychologie

**Psychologické aspekty identifikácie a jej uplatnenie
v kriminalistickej praxi**

**Psychological Aspects of Identification and its Use in Forensic
Context**

DIZERTAČNÁ PRÁCA

Mgr. Monika Molnárová

Študijný odbor: sociálna psychológia

Vedúca dizertačnej práce: PhDr. Ilona Gillernová, CSc.

PRAHA 2008

Prehlásenie

Čestne prehlasujem, že som predloženú dizertačnú prácu vypracovala samostatne s použitím uvedenej literatúry a ďalších informačných zdrojov.

Pod'akovanie

V prvom rade by som sa chcela poďakovať svojej vedúcej dizertačnej práce, PhDr. Ilone Gillernovej, CSc., za odborné vedenie, cenné rady a pomoc pri spracovaní uvedenej témy. Rovnako by som sa chcela poďakovať svojej rodine a partnerovi za podporu a pomoc, ktorú mi poskytli pri písaní dizertačnej práce.

Abstrakt

Dizertačná práca “Psychologické aspekty identifikácie a jej uplatnenie v kriminalistickej praxi”, ktorá je prehľadovou štúdiou, sa v prvej časti zaoberá vymedzením základných pojmov, podstatou ako aj významom fotoalbumov, portrétnej identifikácie a hlavne rekognície. Rovnako približuje výhody a nevýhody týchto metód založené na výsledkoch výskumov v zahraničí, na čo nadväzuje aj ďalšia časť dizertačnej práce, ktorá okrem iného podrobnejšie rozoberá jednotlivé faktory ovplyvňujúce presnosť identifikácie očitého svedka. Faktory sú rozdelené na tie, ktoré môžu, a na tie, ktoré nemôžu kontrolovať orgány činné v trestnom konaní a súdy, pričom detailnejšie sme sa venovali tým premenným, ktoré najčastejšie bývajú predmetom vedeckých výskumov, ako napríklad sekvenčná verus simultánna prezentácia rekognície, výber figurantov, vek, rasa a istota očitých svedkov, ktorú vyjadrujú o identifikácii. Súčasťou poslednej kapitoly je praktická príručka, ktorá podrobne popisuje jednotlivé kroky od začiatku, a to, ako má administrátor zostavovať rad fotografií alebo osôb in natura, portrétnu identifikáciu a fotoalbumy, ďalej ako má inštruovať svedka a viesť celý identifikačný proces až po jeho dokumentáciu. Príručka, ktorá vznikla na základe spojenia viacerých amerických manuálov, neobsahuje iba jednotlivé odporúčania, ale aj vysvetlenia prečo isté postupy sú vhodnejšie ako iné založené na základe dlhoročných výskumov.

Kľúčové slová: rekognícia, portrétna identifikácia, očitý svedok, podozrivý (obvinený).

Abstract

This dissertation thesis is an overview study of recognition of human individuals and its role in forensic identification. It begins with basic structures of identification, meaning and usage of mug books, facial composite identification, and for the most part, recognition. We discuss suitability and feasibility of these methods and base the reasoning on the results of research from other countries. Such methods are undoubtedly affected by eyewitness's identification accuracy and therefore we also focus on factors influencing this. We group the factors by the ones which can and the ones which cannot be affected by law enforcement while we pay a special attention to the variables which are objects of scientific research, such as sequential lineups versus simultaneous lineups, foil selection, age, race, and confidence of the eyewitnesses who are performing the identification. Finally, we include a practical administrator's manual which describes the identification procedure step by step in a greater detail: how to create photo arrays, live lineups, facial composite recognition, and mug books, how to instruct eyewitnesses, and how to supervise the entire lineup procedure up to documenting it. The guide is based on many U.S. manuals and contains standalone recommendations as well as explanations why some procedures are better than other ones, despite them all based on many year research.

Keywords: recognition, facial composite identification, eyewitness, suspect (accused).

Obsah

Úvod.....	1
1. Kriminalistická rekognícia.....	3
1.1 Pojem, podstata a význam rekognície.....	3
1.2 Subjekty rekognície.....	5
1.3 Druhy rekognície.....	6
1.4 Zvláštnosti prípravy a realizácie jednotlivých druhov rekognície.....	8
1.5 Neodkladnosť a neopakovateľnosť rekognície.....	12
1.6 Rekognícia jedného identifikovaného objektu.....	12
1.7 Súbory fotografií, fotoalbumy.....	15
2. Portrétna identifikácia.....	18
2.1 Špecifiká výskumu problematiky portrétnej identifikácie.....	25
3. Faktory ovplyvňujúce presnosť identifikácie.....	34
3.1 Presnosť identifikácie inej rasy.....	46
3.2 Presnosť identifikácie starších ľudí.....	48
3.3 Negatívne účinky používania “prechodnej rekognície”.....	64
3.4 Výber figurantov.....	69
3.5 Sekvenčná verus simultánna prezentácia rekognície.....	82
3.6 Istota očitých svedkov.....	96
4. Rekognícia, portrétna identifikácia a fotoalbumy vo forenznej praxi.....	113
4.1 Prehľad literatúry k problematike rekognície.....	113
4.2 Príprava a zostavovanie rekognície.....	116
4.3 Inštruovanie poznávajúcej osoby pred rekogníciou.....	129
4.4 Vedenie rekognície.....	135
4.5 Dokumentácia a hodnotenie priebehu a výsledkov rekognície.....	148
4.6 Príprava, vedenie a zaznamenanie rekognície jedného identifikovaného objektu.....	150
4.7 Príprava, inštruovanie a zaznamenanie fotoalbumov, súborov fotografií.....	153
4.8 Portrétna identifikácia – zostavovanie portrétu páchatel'a.....	156
Záver.....	159
Zoznam použitej literatúry.....	169
Prílohy	

Úvod

Naše rozhodnutie zapodievať sa problematikou identifikácie, s dôrazom na rekogníciu, vychádza zo skutočnosti, akú dôležitú rolu môže zohrať výpoveď svedka pri vyšetrovaní niektorých trestných činov. Rovnako ako v zahraničí aj v Čechách a na Slovensku má rekognícia významnú dôkazovú hodnotu a v prípade, že jej prevedenie nie je spochybnené na súde, môže zapríčiniť odsúdenie obžalovaného. Zámerom dizertačnej práce je poskytnúť nielen prehľad faktorov, ktoré ovplyvňujú presnosť identifikácie svedka, ale aj metód a odporúčaní, ktoré môžu uľahčiť prácu orgánov činných v trestnom konaní a súdov pri identifikácii.

Očití svedkovia bývajú často rozhodujúci pri riešení trestných činov a niekedy ich výpoveď je jediným dôkazom, ktorý je k dispozícii na zistenie identity páchatel'a. Psychológovia, ktorí sa zaoberajú problematikou výpovede očitých svedkov, na základe svojich výskumov zistili, že podiel nesprávnych identifikácií býva prekvapujúco vysoký napriek tomu, že očití svedkovia sú si často istí správnosťou svojej identifikácie, aj v prípade, ak označia nesprávnu osobu v rade fotografií alebo osôb in natura (Wells, Olson, 2003). Napriek týmto zisteniam až v roku 1990 sa orgány činné v trestnom konaní a súdy začali bližšie zaujímať o výskum, ktorý sa zaoberal otázkami týkajúcich sa očitých svedkov. Táto zmena v postojoch ohľadom psychologickéj literatúry o identifikáciu očitých svedkov pochádza hlavne z rozvoja forenzných DNA testov. Zo 100 ľudí, ktorí boli odsúdení ešte pred používaním analýzy DNA, viac ako 75% boli hlavne obeťami nesprávnej identifikácie očitého svedka. "Hlavne" znamená, že samozrejme vo väčšine týchto prípadov boli prítomné aj iné dôkazy (napr. nedostatočné alibi), ale mnohé z nich by neboli nikdy zhromaždené, ak by svedok v prvom rade neidentifikoval podozrivého (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

Aj v prípade, že svedkovia majú rovnaké podmienky počas trestného činu (napr. rovnaký uhol pohľadu, vzdialenosť medzi nimi a páchatel'om, čas na pozorovanie atď.), môžu poskytnúť značne odlišné výpovede, čo sa týka množstva detailov ako aj presných informácií o páchatel'ovi a udalosti. V mnohých prípadoch sa dokonca stáva, že polícia má k dispozícii iba jediného svedka, a to obeť trestného činu, čo môže ešte viac skomplikovať situáciu. Dôkazom toho je napríklad aj "*Devlin Committee*" (Devlin Report, 1976 in Ainsworth, 1998), ktorá poznamenala, že v roku 1973 v 347 prípadoch v Anglicku a vo Walesu výpoveď očitého svedka bola jediným dôkazom oproti obžalovanému. V 74% týchto prípadov obžalovaný bol

odsúdený a polovica z nich mala iba jedného svedka.

Identifikácia je veľmi komplexným a zložitým problémom a existuje množstvo faktorov, či už sa to týka samotného svedka alebo udalosti, ktoré ju môžu ovplyvniť. Nakoľko komplikovaná identifikácia môže byť najlepšie, vykresľuje príklad, ktorý poskytol Buckhout v roku (1980 in Ainsworth, 1998). V jeho štúdiu, krátky film, ktorý zobrazil simulovanú krádež peňaženky, bol odvysielaný v televízii. Vo filme bol videný muž ako beží smerom k žene, zmocní sa jej peňaženky a zrazí ju k zemi. Potom muž bežal smerom ku kamere, takže diváci mohli jasne vidieť jeho tvár. Po odvysielaní filmu bol divákovi ukázaný rad šiestich fotografií (jeden páchatel' a päť figurantov, ktorí sa na neho podobali) a boli požiadaní, že v prípade, ak dokážu identifikovať páchatel'a, majú zavolať na konkrétne telefónne číslo. Diváci boli jasne upozornení na to, že páchatel' môže, ale nemusí byť v rade fotografií. Bolo obdržaných viac ako 2000 telefonátov od divákov, ktorí si mysleli, že dokážu identifikovať páchatel'a a iba 14,1% z nich vybralo správnu osobu, to znamená, že viac ako 85% divákov sa zmýlilo.

Aj keď množstvo dôležitých premenných je identifikovaných, nie je možné nikdy robiť jednoznačné závery ohľadom identifikácie svedka. Napriek tomu psychológovia stále môžu poskytnúť užitočné rady o faktoroch, ktoré znižujú alebo naopak zvyšujú presnosť identifikácie svedka. Aj keď identifikácia zastáva veľmi významné miesto pri objasňovaní niektorých trestných činov, na rozdiel od zahraničia, kde sa otázkam týkajúcich sa presnosti identifikácie venujú už vyše 30 rokov, v Českej republike ako aj na Slovensku sa touto problematikou zaoberajú skôr z právneho hľadiska a výskumníci v oblasti psychológie sa jej venujú iba okrajovo. Psychologické aspekty identifikácie a jej uplatnenie v kriminalistickej praxi je prácou prehľadovou, ktorej cieľom je poskytnúť podrobný prehľad jednotlivých oblastí identifikácie, ktorými sa vo výskume dlhodobo venujú v zahraničí, a tým jednak rozšíriť znalosti o psychologické aspekty identifikácie v Čechách ako aj na Slovensku a jednak položiť základy pre prípadný výskum v budúcnosti aj u nás.

1. Kriminalistická rekognícia

1.1 Pojem, podstata a význam rekognície

Kriminalistická rekognícia je špecifická metóda kriminalistickej praktickej činnosti spočívajúca v opätovnom znovupoznávaní predtým vnímaného objektu poznávajúcou osobou s cieľom stotožniť (identifikovať) predvádzaný (ukazovaný) objekt (Straus et al., 2005).

Rekognícia je zvláštna forma kriminalistickej identifikácie, ktorá je založená na psychickom procese znovupoznávania. Kriminalisticky a dôkazovo relevantné informácie uchované v pamäťových stopách je možné získať nielen verbálne, t. j. výpoveďou o v minulosti vnímaných udalostiach, javoch, osobách, ale aj rekogníciou – znovupoznávaním. Ako metóda kriminalistickej praktickej činnosti (aj procesný úkon § 104b, odst. 1-8 tr. rádu, § 126, odst. 1-3 tr. poriadku) je rekognícia realizovaná iba vtedy, ak sú v pamäti poznávajúcej osoby zachované pamäťové stopy, t. j. myšlienkový obraz predtým a bezprostredne vnímaného objektu s jeho podstatnými aj špecifickými identifikačnými vlastnosťami a znakmi. Pritom predvádzaný či ukazovaný objekt (osoba, vec, zviera) je objektom preverovaným, ktorý môže, avšak nemusí byť objektom hľadaným, zisťovaným. Konečným cieľom rekognície je individuálna identifikácia (stotožnenie) predtým vnímaného objektu (spravidla osoby alebo veci, výnimočne aj zvierat) alebo vylúčenie predvádzaných (ukazovaných) objektov, ktoré v minulosti subjektom rekognície neboli vnímané. Objekt rekognície (znovupoznávaná osoba, vec alebo zviera) musí byť individuálny. Individualita objektu je daná súborom neopakovateľných kvalitatívnych a kvantitatívnych vlastností a znakov, ktoré tento objekt umožňujú stotožniť alebo vylúčiť zo skupiny preverovaných objektov. Znovupoznávaný (stotožňovaný) objekt musí mať také identifikačné znaky, ktoré umožňujú poznávajúcemu subjektu ich vnímanie, zapamätanie vnímaného, vybavenie si predtým vnímaného objektu a porovnanie tejto predstavy zafixovanej v pamäťovej stope s odrazom objektu vnímaného subjektom rekognície počas nej (Straus et al., 2005).

Za zvláštnosti identifikácie znovupoznávaním (oproti identifikácii znaleckej) je možné považovať:

- nezastupiteľnosť subjektu rekognície – subjektom môže byť iba osoba, ktorá ukazovaný (predvádzaný) objekt v minulosti vnímala,
- stotožňovaný objekt je pamäťová stopa predtým vnímaného objektu a momentálny

vnem ukazovaných (predvádzaných) objektov,

- rekognícia je neopakovateľná potom, čo poznávajúca osoba už raz objekt stotožnila. Vedľa existujúcej pamäťovej stopy sa stotožňujúcemu subjektu v priebehu rekognície vytvára nový obraz predvádzaného objektu, ktorý môže sugestívne ovplyvniť znovupoznávanie pri rekognícii opakovanej (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Rekogníciu je však možné opakovať v prípadoch, kedy poznávajúca osoba pri prvej rekognícii nechcela z najrôznejších pohnútok preukázať totožnosť objektu, aj keď jej tento objekt bol známy (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Rekognícia bola predtým pokladaná za zvláštnu formu výsluchu. V dnešnej dobe je považovaná za zvláštnu formu dokazovania. Rozdiely medzi výsluchom a rekogníciou sú podstatné:

- psychologická podstata výsluchu a rekognície je odlišná – podstatou výpovede je reprodukcia vnímaného, podstatou rekognície je znovupoznanie,
- rekogníciu nie je možné na rozdiel od výsluchu uskutočniť bez opätovného vnímania objektu počas nej,
- rekogníciu v podstate nie je možné opakovať, výsluch je možné a niekedy aj nutné opakovať a doplňovať,
- rekogníciu nie je možné v jej priebehu prerušiť, výsluch je však nielen možné, ale niekedy aj nutné prerušiť,
- rekognícia na rozdiel od výsluchu sleduje úzko vymedzený cieľ – stotožnenie objektu,
- u rekognície je spravidla nevyhnutná prítomnosť príbratých podobných osôb, vecí, zvierat rovnakého druhu,
- prítomnosť “nezúčastnenej osoby” u rekognície, ktorá by mohla ako svedok v prípade nutnosti vypovedať o priebehu rekognície, u výsluchu je prítomnosť tejto osoby vylúčená (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

1.2 Subjekty rekognície

Subjektom rekognície je znovupoznávajúca (identifikujúca) osoba¹, najčastejšie poškodený alebo iný očitý svedok, ktorý danú kriminalisticky relevantnú udalosť vnímal (Straus et al., 2005). K úspešnej realizácii rekognície je okrem iného treba, aby subjekt rekognície, t. j. poznávajúca osoba (svedok, svedok – poškodený, obvinený či zadržaný podozrivý), ktorá má nejakú ďalšiu osobu rekognovať (znovu poznať) mala určitú kvalitu, najmä schopnosť zapamätať si podľa určitých znakov objekt, ktorý v rôznych súvislostiach predtým vnímala, schopnosť o týchto znakoch vypovedať a taktiež schopnosť a ochotu, podľa týchto znakov konkrétny objekt (osobu, zviera alebo vec) znovu poznať (Němec, 2004). Špecifickou zvláštnosťou rekognície je skutočnosť, že znovupoznávajúcim subjektom môže byť len osoba, ktorá poznávaný objekt v minulosti bezprostredne vnímala (Straus, et al., 2005).

Subjektom rekognície – znovupoznávajúcou osobou môže byť:

- osoba, ktorá nepozná a nemala by poznať objekt rekognície, tento objekt vnímala len v súvislosti s určitou kriminalisticky relevantnou udalosťou, napr. pri páchaní trestnej činnosti – poškodený, očitý svedok,
- osoba, ktorá pozná, musí a mala by poznať znovupoznávaný objekt, napríklad osoby dôverne známe a blízke, ale aj veci, ktoré táto osoba mala vo svojom vlastníctve a pozná ich (napr. odcudzené šperky, obrazy a ďalšie osobné veci a predmety), podozrivý alebo obvinený, ktorý má napríklad znovu poznať ním odcudzené predmety (Straus et al., 2005).

Kriminalistický význam rekognície vyplýva z jej podstaty a cieľa, t. j. stotožniť predtým vnímaný objekt alebo tento objekt z predvádzaných (ukazovaných) objektov vylúčiť. Ak je rekognícia realizovaná v prípravnom trestnom konaní, jej úlohou je získanie dôkazov nových a preverovanie dôkazov, ktoré už boli získané. Pre potreby pátrania po osobách aj veciach význam rekognície je možné vidieť aj v určení skupinovej príslušnosti objektu, pretože aj určenie skupinovej príslušnosti vedie k zúženiu okruhu objektov, po ktorých sa pátra a tým aj zameranie ďalšieho pátrania (Straus et al., 2005).

¹ Termín znovupoznávajúca alebo stotožňujúca osoba sa vo výskumnej zahraničnej literatúre nepoužíva, a preto ho v niektorých prípadoch zamieňame s termínom svedok, ktorý je aj najčastejšie subjektom rekognície.

Rekognícia ako metóda kriminalistickej praktickej činnosti, aj procesný úkon, sa neuskutočňuje vtedy, keď je jej realizácia zrejme neučelná, napríklad:

- ak nie je zistenie alebo vylúčenie totožnosti vzhľadom k charakteru objektu možné, napríklad stotožňovaný objekt postráda individuálne identifikačné znaky, podľa ktorých je ho možné odlišiť od objektov rovnakého druhu,
- stotožnenie objektu je celkom jednoznačné a evidentné vzhľadom k neopakovateľnému súboru identifikačných znakov stotožňovaného objektu (Straus et al., 2005).

1.3 Druhy rekognície

Rekogníciu je možné klasifikovať podľa rôznych hľadísk. Za najvhodnejšie klasifikačné kritéria je možné považovať najmä stupeň pôvodnosti predvádzaného objektu, jeho charakter, charakter identifikačných znakov objektu a spôsob jeho predvádzania (ukázania) (Straus et al., 2005).

Podľa *stupňa pôvodnosti* predvádzaného objektu rozlišujeme:

- rekogníciu objektov “in natura”,
- rekogníciu objektov podľa ich modelov (predvádzané sú reprodukcie, najčastejšie fotografie stotožňovaných objektov) (Straus et al., 2005).

Podľa *charakteru* predvádzaných objektov rozlišujeme:

- rekogníciu osôb – živých osôb, mŕtvov a ich častí,
- rekogníciu vecí – hnutelných, nehnuteľných,
- rekogníciu zvierat – živých, mŕtvych (ich častí a zbytkov) (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Podľa *charakteru identifikačných znakov* rozlišujeme:

- rekogníciu podľa anatomicko-morfologických (statických) identifikačných znakov; u živých alebo mŕtvych osôb, napríklad výšku, postavu, tvár, oči, uši, nos, vlasy, nápadné znaky a tetovanie, fúzy a pod. u zvierat napríklad aj farbu srsti a ďalšie anatomicko-morfologické znaky,
- rekogníciu podľa funkčne dynamických znakov a stereotypov, napríklad chôdza,

beh, držanie tela, mimika, gestikulácia, reč, hlas a ďalšie individuálne zvláštnosti živej osoby (Straus et al., 2005).

Podľa *spôsobu ukázania* objektu rekognície poznávajúcim osobám rozoznávame:

- rekogníciu ukázaním jedného rekognovaného objektu v skupine spolu s najmenej tromi pribratými objektmi naraz a v priamom kontakte s poznávajúcou osobou (klasická simultánna rekognícia živých osôb in natura alebo klasická simultánna rekognícia vecí in natura),
- rekogníciu ukázaním jedného rekognovaného objektu v skupine spolu s najmenej tromi pribratými objektmi naraz a v nepriamom kontakte s poznávajúcou osobou (skrytá rekognícia živých osôb ukázaných in natura poznávajúcej osobe, ktorá ich rekognuje s použitím jednosmerného zrkadla bez toho, aby bola s predvádzanými objektmi v bezprostrednom kontakte, či v jednej miestnosti),
- rekogníciu s ukázaním len jedného identifikovaného objektu (napr. pri identifikácii neznámej mŕtvol, resp. pri identifikácii jednej jedinej veci),
- rekogníciu s ukázaním jedného rekognovaného objektu a niekoľko ďalších pribratých objektov jednotlivo za sebou (sekvenčne), napríklad pri rekognícii osoby podľa jej funkčných a dynamických znakov alebo pri rekognícii určitej nehnuteľnosti a pod. (Němec, 2004).

K tomu, aby bol dosiahnutý požadovaný cieľ rekognície je najvhodnejšie ukazovať objekt rekognície in natura. V mnohých prípadoch rekognícia in natura nemusí byť reálne možná – objekt rekognície bol zničený, poškodený, stratil pôvodné identifikačné znaky, ktoré vnímal poznávajúci subjekt, objekt nebol doteraz vypátraný, alebo je realizácia rekognície in natura z rozličných objektívnych dôvodov neúčelná, eventuálne neuskutočniteľná. V takýchto prípadoch sa rekognícia uskutočňuje podľa modelu, napríklad fotografie, videozáznamu, záznamu hlasu, reči a pod. (Straus et al., 2005).

Rekognícia živej osoby – najčastejším objektom rekognície je podozrivá osoba alebo obvinená², menej často, skôr výnimočne, aj poškodený alebo svedok. Objektom rekognície sa môžu stať aj iné osoby, ako napríklad osoby trpiace stratou pamäti (amnéziou), unesené a zavraždené deti, poprípade aj osoby, ktoré sa vydávajú za niekoho iného (Němec, 2004).

² Termín stotožňovaný, znovupoznávaný alebo hľadaný objekt sa vo výskumnej zahraničnej literatúre nepoužíva, a preto ho často zamieňame s termínom podozrivý alebo obvinený (čiže cieľová osoba), ktorí sú aj najčastejšie subjektmi rekognície.

Rekognícia mŕtvol (alebo ich častí) – býva realizovaná vtedy, keď je treba zistiť totožnosť mŕtvej osoby bez ohľadu na to, či k smrti došlo v súvislosti so spáchaným trestným činom alebo nie (vražda, samovražda, nešťastná náhoda, ublíženie na zdraví s následkom smrti, náhle úmrtie a pod.). Z toho vyplýva aj odlišnosť tejto rekognície oproti iným a to tá, že je ukázaný a stotožňovaný iba jediný objekt (Straus et al., 2005).

Rekognícia vecí – najčastejším druhom tejto rekognície sú veci hnutel'né, ktoré sú záujmom páchatel'a (elektronika, šperky, obrazy a ďalšie cennosti), predmety, ktorými je trestný čin spáchaný, ale aj veci odložené, stratené alebo zabudnuté páchatel'om a v priebehu obhliadky miesta činu nájdené a zaistené. Objektom rekognície však môžu byť aj objekty, ktoré sa z oprávneného vlastníctva (majitel'a, užívateľ'a), aj mimo súvislosť s trestným konaním inej osoby, dostali k ďalšiemu subjektu. Ide o veci napríklad zabudnuté, stratené, nájdené, ale aj veci odcudzené a zakúpené v rôznych bazároch, na burzách a pod. (Straus et al., 2005).

Cieľom rekognície vecí nehnuteľných býva zvyčajne identifikácia miest v teréne, bytov, domov, rekreačných chát a chalúp, pracovísk, úradných miestností, garáží, a pod., ktoré mohli byť napríklad miestami, kde sa pripravovali nástroje pre spáchanie trestného činu, úkryty odcudzených predmetov, miesta, kde sa schádzali páchatelia atď. (Straus et al., 2005).

Menej častá je rekognícia zvierat – ako živých, tak neživých alebo ich častí (zbytkov). Môže prichádzať do úvahy ako v súvislosti s trestným konaním, tak aj mimo neho (zatúlané zvieratá, odcudzené zvieratá, krádeže dobytky, rozmáhajúce sa psie bojové plemená a ich útoky na bezbranných ľudí) (Straus et al., 2005).

1.4 Zvláštnosti prípravy a realizácie jednotlivých druhov rekognície

Zvláštnosti rekognície živých osôb in natura podľa anatomicke – morfologických znakov

Na miesto rekognície sa odporúča najskôr priniesť predvädzané objekty (Musil, Konrád, Suchánek, 2004). Stotožňovanej osobe sa vždy poskytne možnosť, aby si sama zvolila miesto medzi pribratými osobami a štítok s poradovým číslom (Protivinský, 2005). Potom je privedená poznávajúca osoba a je vyzvaná, aby uviedla či medzi ukazovanými objektmi

spoznáva hľadanú osobu a ak áno, tak aby ju označila.

Zákon nerieši otázku, ako a kedy má poznávajúca osoba vysloviť svoj záver. Kriminológia odporúča, aby sa to dialo otvoreným vyjadrením pred skupinou predvádzaných osôb. Výnimočne je možné pripustiť, aby poznávajúcim osobám, ktoré sú nervovo labilnejšie, ktoré majú strach z pomsty atď., bolo umožnené vysloviť svoj záver v neprítomnosti predvádzaných osôb; v takomto prípade sa však odporúča urobiť takéto prehlásenie v prítomnosti obhajcu obvineného, nezúčastnenej osoby atď., aby nebolo možné neskôr výsledok rekognície spochybniť (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Zvláštnosti rekognície živých osôb in natura podľa funkčných a pohybových znakov

Vedľa vonkajších znakov anatomických a vonkajších znakov oblečenia, ktoré sú väčšinou základné, ide aj o znaky funkčné a pohybové napríklad o určité typy či vady chôdze, držanie tela, hlasu, reči a pod. (Němec, 2004). Vzhľadom k tomu, že funkčné znaky je možné vedome meniť, je možné pripustiť, aby sa rekognícia uskutočnila *skryto*, tak, aby identifikovaná osoba o momente, kedy prebieha rekognícia, nevedela. Iní kriminalisti sú toho názoru, že poznávaný objekt nie je schopný odrazu zmeniť celý súbor znakov, ktoré ho individuálne charakterizujú (dynamický stereotyp), a preto je možné rekogníciu podľa funkčných znakov realizovať úspešne aj s jeho vedomím. Pokiaľ sa rekognícia uskutočňuje podľa hlasu a reči, odporúča sa, aby identifikovaná osoba hovorila s pribratými osobami a s vyšetrovateľom, pričom poznávajúca osoba by tento rozhovor počúvala bez toho, aby ten, kto hovorí, o tom vedel. Ak poznávajúca osoba môže uskutočniť znovuzpoznanie aj podľa anatomicko-morfologických znakov, potom taká rekognícia nasleduje až po predchádzajúcej rekognícii podľa hlasu a reči (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Zvláštnosti rekognície mŕtvej osoby

Pri rekognícii mŕtvej osoby in natura platí zásada, že sa realizuje bez pribratia ďalších objektov. Ak je nutné, vždy sa pred samotnou rekogníciou uskutoční úprava zovňajšku mŕtvej osoby tak, aby to umožnilo jej znovuzpoznanie. U rekognícii mŕtvol in natura je nutné počítať s tým, že poznávajúca osoba nemôže mŕtvolu v ľahu vnímať tak, ako predtým živú osobu v stoji, alebo pri pohybe, a že zovňajšok mŕtvoly je oproti živej osobe značne zmenený. Navyše, ak pozná osobu dôverne, podlieha poznávajúca osoba rôznym emocionálnym dojmom a vplyvom. Stotožňujúce osoby sú vybrané z tých osôb, u ktorých sa predpokladá dobrá znalosť vonkajších anatomických znakov a zvláštností skrytých pod oblečením, znalosti

o stave chrupu, prekonaných chorôb, najmä operácií, umiestnenie jaziev, zvláštnych znamení, tetovaní a pod. (Němec, 2004).

Rekognícia mŕtvoly podľa fotografie sa realizuje v prípadoch, keď je nájdená mŕtvola, ktorej totožnosť nie je známa a nie je identifikovaná ani počas rekognície mŕtvoly in natura a musí byť pochovaná. K rekognícii mŕtvoly podľa fotografie však pristupujeme aj vtedy, ak má byť ukázaná väčšiemu počtu poznávajúcich osôb zo vzdialených miest a nie je účelné ich pozývať na miesto, kde sa koná rekognícia (Němec, 2004), alebo aby poznávajúce osoby boli ušetrené kontaktu in natura, ktorý je im často veľmi nepríjemný (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Zvláštnosti rekognície hnutelných vecí

Rekognícia hnutelných vecí in natura sa koná najmä vtedy, ak má byť zistená totožnosť odcudzených vecí. Poškodená osoba väčšinou pozná detailne svoje veci, takže môže spoľahlivo vypovedať o ich identifikačných znakoch, pričom je schopná taktiež tieto veci znovu poznať. Pri výsluchu tejto osoby je vždy potrebné sa spýtať aj na skryté identifikačné znaky danej veci vzniknuté napríklad rôznymi opravami či poškodením a pod. (Němec, 2004).

Rekognícia hnutelných vecí podľa fotografie sa musí uskutočniť vtedy, ak pôvodná vec bola zničená, nebola doposiaľ nájdená či ide o vec výnimočnú, ktorej kópia (model) neexistuje. To môže byť napríklad u odcudzených a zaistených kultúrnych pamiatkach, rôznych sošiek a pod. (Němec, 2004).

Obtiažnejšie je znovuzpoznanie vecí, ktoré osoba vnímala v súvislosti s vyšetrovanou udalosťou len v jej priebehu. Pretože osoba často nemala možnosť si poznávanú vec dôkladne prezrieť, nepozná detailné znaky a niekedy dôjde iba k určeniu skupinovej príslušnosti predvádzanej veci (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Zvláštnosti rekognície nehnuteľných vecí

Rekognícia nehnuteľných vecí sa uskutočňuje skôr výnimočne. Môže ísť napríklad o rekogníciu kancelárie, kde bol alebo mal byť odovzdaný úplatok, rekogníciu bytu, kde došlo k určitej trestnej činnosti a pod. Zvláštnosťou takejto rekognície je to, že policajný orgán (popr. sudca) musí vybrať niekoľko podobných kancelárií, prípadne bytov, ktoré sa musia

vhodne upraviť a v priebehu rekognície sa potom postupne ukazujú stotožňujúcej osobe, vrátane rekognovanej miestnosti či bytu. V týchto prípadoch musí byť vždy stotožňujúca osoba privedená do objektu (do miestnosti, budovy, bytu a pod.) tak, aby sa nemohla orientovať podľa ulice, budovy či popisného čísla domu a pod. Tu je potrebné rozlišovať túto formu rekognície od previerky na mieste (Němec, 2004).

Zvláštnosti rekognície skrytej

Skrytou rekogníciou chápeme takú rekogníciu, o ktorej konaní vedia všetci účastníci, ktorí sú aj náležite poučení, ale stotožňujúca osoba nie je v tej miestnosti ako osoba rekognovaná a figuranti, ale pozoruje túto skupinu prostredníctvom jednosmerného zrkadla. Dôvodom k uskutočneniu skrytej rekognície je najmä obava stotožňujúcej osoby z opätovného stretnutia sa s páchatelom (napr. žena má strach z páchatel'a znásilnenia), či stotožňujúcou osobou je svedok, ktorý má nárok na ochranu, t. j. na utajenie totožnosti (svojej podoby, mena a pod.) (Němec, 2004) v zmysle § 55 odst. 2, § 101a tr. rádu a § 136, § 137 tr.poriadku.

Zvláštnosti rekognície osôb podľa fotografií

Osoba sa rekognuje podľa fotografie vtedy, ak nie je in natura k dispozícii. Fotografia rekognovanej osoby sa ukazuje stotožňujúcej osobe medzi niekoľkými fotografiami iných osôb, ktoré sa vo všeobecných znakoch od osoby rekognovanej výrazne neodlišujú. Fotografie musia byť toho istého formátu a druhu ako fotografia rekognovanej osoby, aby táto fotografia v skupine fotografií nebola nápadná a stotožňujúca osoba tým nebola sugestívne ovplyvnená (Straus et al., 2005). Pri rekognícii podľa fotografií sa odporúča, aby fotografia bola zhotovená s využitím farebných fotografických materiálov (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

§ 104 odst. 1 tr. rádu a § 126 odst. 3 tr. poriadku hovorí o tom, že k rekognícii sa musí pribrať vždy aspoň jedna osoba, ktorá nie je na veci zúčastnená, osoba na veci nezúčastnená. Kriminologická literatúra už predtým odporúčala, aby vzhľadom k neopakovateľnosti väčšiny rekogničných úkonov k nim boli pribraté osoby na veci nezúčastnené, ktoré v prípade potreby môžu kedykoľvek potvrdiť, ako úkon prebehol (Straus et al., 2005).

1.5 Neodkladnosť a neopakovateľnosť rekognície

Rekognícia je spravidla úkonom neodkladným a neopakovateľným (§ 160 odst. 4 tr. rád a § 10 odst. 16, 17 tr. poriadok). Realizuje sa skoro výhradne v prípravnom trestnom konaní. Pred súdom sa realizuje iba v tom prípade, ak sa rekognícia neuskutočnila v prípravnom konaní, a ak je ešte vôbec účelná (nie je možné zabrániť pri dlhoročných súdnych sporoch, aby sa poznávajúca osoba nestretla s objektom rekognície) (Straus et al., 2005).

Neodkladným úkonom je napríklad vtedy, keď je potrebné stotožniť zadržanú podozrivú osobu alebo vec, ktorú má táto osoba pri sebe, krátko po spáchaní trestného činu samotným poškodeným alebo iným očitým svedkom, t. j. ešte pred zahájením trestného stíhania. Tento úkon totiž z hľadiska účelu trestného konania neznesie odklad, musí byť okamžite zrealizovaný, aby podozrivá osoba mohla byť ihneď prepustená na slobodu, ak je výsledok úkonu negatívny, alebo obvinená z trestného činu, respektíve aj vzatá do väzby (ak sú dôvody pre väzbu podľa § 67 tr. rádu a § 71 tr. poriadku), ak je výsledok rekognície pozitívny a "podporený" aj ďalšími relevantnými informáciami a dôkazmi, napríklad z obhliadky miesta činu, výsluchu ďalších osôb a pod. (Straus et al., 2005).

Rekognícia je aj úkonom neopakovateľným. Je však možné ju opakovať v prípadoch, ak poznávajúca osoba pri prvej rekognícii nechcela z najrôznejších pohnútok stotožniť objekt, aj keď jej tento objekt bol známy. Opakovateľné sú aj rekognície mŕtvych osôb nezistenej totožnosti. Môže sa totiž stať, že pri prvej rekognícii nebola prevedená náležitá toaleta tela, najmä tváre mŕtveho a stotožňujúca osoba buď osobu nespoznala, alebo sa nemohla jednoznačne vyjadriť. Po úprave zovňajšku mŕtveho je možné rekogníciu zopakovať (Fryšták, 2004; Straus et al., 2005). Opakovanú rekogníciu je možné niekedy pripustiť aj pri stotožňovaní odcudzených a dopredu popísaných vecí. Nie je možné v podstate opakovať rekogníciu osôb a vecí, ktoré stotožňujúca osoba videla či len zahliadla alebo aj inak vnímala (sluchom a pod.) v súvislosti s objasňovaným trestným činom (Straus et al., 2005).

1.6 Rekognícia jedného identifikovaného objektu

Polícia má tendenciu používať albumy fotografií v prípade, keď má malé tušenie, kto spáchal konkrétny trestný čin. Existujú iné prípady, keď polícia má osobu, ktorá

pravdepodobne spáchala trestný čin, ale potrebuje potvrdenie svojho podozrenia. Za týchto podmienok použije jednu z metód, aby zistila, či zadržaný podozrivý je skutočne osoba, ktorá spáchala trestný čin. Tieto metódy zahŕňajú klasickú rekogníciu a rekogníciu s ukázaním len jedného identifikovaného objektu (“*show-up*”). Pri rekognícii jedného rekognovaného objektu je poznávajúcej osobe umožnené, aby videla podozrivého (in natura alebo na fotografii) a je jej položená otázka, či osoba je skutočne páchateľ (Ainsworth, 1998). Najčastejšie sa identifikácia jedného konkrétneho objektu uskutoční, keď podozrivý, ktorý sa zhoduje s popisom očitého svedka, bol zadržaný blízko miesta činu krátko po jeho spáchaní. Hlavná myšlienka použitia tejto metódy spočíva v tom, že svedkovi je ukázaný zadržaný podozrivý, kým spomienka na neho je stále čerstvá (Wells, 2006).

Napriek výhodám rekognície jedného identifikovaného objektu (ako dočasné zadržanie podozrivého, ktorý sa vo všeobecnosti zhoduje s popisom očitého svedka, dovoľuje polícii viesť identifikačný postup skôr než jednoduché prepustenie možného vinného páchatel'a alebo okamžité zbavenie viny nevinného podozrivého bez nedôstojného zatknutia alebo ďalšieho vyšetrovania), patrí táto forma rekognície k najjednoduchším a najmenej vyhovujúcim formám identifikácie a na rozdiel od klasickej rekognície produkuje vyšší podiel nesprávnych identifikácií, aj keď je poznávajúci subjekt testovaný skoro po danom trestnom čine (Ainsworth, 1998; Wells, 2006). Za prvé, identifikácia jedného rekognovaného objektu má tendenciu vyvíjať určitý tlak na očitých svedkov, aby identifikovali konkrétnu osobu. Svedkovia, najmä tí, ktorí sú obeťami trestného činu, môžu byť vysoko motivovaní identifikovať útočníka, a v prípade, ak im je ukázaný iba jeden podozrivý, sa zvyšuje pravdepodobnosť, že bude označený za páchatel'a. Táto tendencia môže byť znásobená, ak polícia dá poznávajúcej osobe určitým spôsobom najavo, že zadržala správnu osobu a od nej iba požaduje, aby to potvrdila formálne (Ainsworth, 1998). Za druhé, výskum poukazuje na to, že rekognícia jednej konkrétnej osoby je riskantnejšia pre nevinných podozrivých. V prípade, ak stotožňujúci subjekt urobí chybu pri klasickej rekognícii a označí niektorého z figurantov za páchatel'a, o ktorom sa vie, že je nevinný v danom prípade, nemá to žiadne konzekvencie pre neho. Ak však to isté urobí pri identifikácii jedného rekognovaného objektu, zapríčiní to chybný dôkaz proti nevinnému podozrivému. Ďalšou nevýhodou tejto metódy je, že ak si svedok prezerá rad fotografií alebo osôb in natura a identifikuje nevinného podozrivého, polícia môže usúdiť, že svedok nie je spoľahlivým pre ďalšie identifikačné postupy. Avšak, ak si očitý svedok pozrie konkrétnu osobu a nesprávne tvrdí, že podozrivý nie je páchatel', polícia bude pravdepodobne pokračovať vo vyšetrovaní a spoľahne sa na očitého

svedka aj pri iných identifikačných postupoch napriek jeho nespoľahlivosti. To môže mať negatívne dôsledky a spôsobiť, že vyšetrovanie daného prípadu sa uberie úplne nesprávnym smerom (Wisconsin Department of Justice, 2005).

Napriek potencionálnemu nebezpečenstvu, ktoré táto metóda môže spôsobiť, súdy nevyhnutne nezakazujú jej používanie. V USA je dôkaz z tohto druhu rekognície často povolený, aj keď jej používanie nie je jednoznačné. Napríklad súdy v New Yorku a Illinois majú tendenciu neuznať takéto postupy, kým iné americké štáty povoľujú takúto formu dôkazu za určitých podmienok. V Británii táto metóda nie je uznávaná, aj keď nie je nevyhnutne zakázaná (Ainsworth, 1998). Rekognícia ukázaním len jedného identifikovaného objektu sa v Českej republike ako aj na Slovensku používa pri identifikácii neznámej mŕtvoly, respektíve pri identifikácii jednej jedinej veci. Rekognícia je v podstate neopakovateľným procesným úkonom, a preto osoba, ktorá má byť poznávaná, nesmie byť ukázaná pred samotnou rekogníciou stotožňujúcej osobe, napríklad poškodenému alebo svedkovi. Ak by tento postup nebol dodržaný, môžu byť výsledky uvedeného procesného úkonu spochybnené a stratiť svoju dôkazovú hodnotu (§ 104b, odst. 2 tr. rád, § 93, odst. 1 tr. rád., Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 20.6.1989 sp. zn. 5 Tz 8/89). Rekognícia jedného objektu v takej podobe ako je známa v USA alebo v Británii, v Čechách alebo na Slovensku nie je prípustná.

Osobitnou formou rekognície jedného identifikovaného objektu je, keď svedok formálne identifikuje útočníka na súde. Poznávajúcí subjekt môže byť napríklad požiadaný, aby ukázal na páchatel'a, ktorý na neho zaútočil, ak sa nachádza v súdnej sieni. Väčšina svedkov s tým nemá žiadne problémy, pretože obžalovaný je jediná osoba, ktorá je na lavici obžalovaných alebo sedí pri obhajcovi. *Devlin Committee*³ (1976 in Ainsworth, 1998) navrhla, aby identifikácie na súde slúžili ako dôkazový materiál len v malej miere a mali by byť použité iba v prípade, ak o identite obžalovaného nie sú žiadne pochybnosti. V USA identifikácie na súde sú prípustné, ale za určitých podmienok sa považujú za nevhodné (napr. ak obžalovaný je jediná osoba v súdnej sieni, ktorá ma čiernu farbu pokožky, alebo ak svedok neidentifikoval obžalovaného v predchádzajúcej rekognícii). Zaujímavé zistenie je, že (Lipton, 1996 in Ainsworth, 1998) viacerí právnici nesúhlasia s používaním identifikácií na súde. Napríklad niektorí právnici inštruovali svojho spolupracovníka, aby si na súde sadol vedľa nich, a obžalovanému, aby si sadol kdekoľvek v súdnej sieni. Kým psychológovia

³ Devlinova komisia, založená na základe Devlinovej správy z roku 1976, sa zaoberala viacerými kriminálnymi prípadmi vo Veľkej Británii s cieľom zhodnotiť účinnosť rekognície. Devlinova správa bola postúpená komisii po viacerých prípadoch, v ktorých rekognícia viedla k označeniu nevinného podozrivého.

súhlasia s takýmito taktikami, americké sudy vo všeobecnosti nepripúšťajú používanie takýchto praktík. Identifikácie na súde sú jasne neobjektívne a nemali by byť nikdy akceptované ako jediný dôkaz identifikácie. Ilustruje to aj ďalší prípad, v ktorom dvaja príslušníci polície označili obhajcu za páchatel'a namiesto obžalovaného, čo bolo čiastočne zapríčinené aj faktom, že počas výpovede druhého policajta, obhajca presunul svoj zápisník a papiere pred obžalovaného a prikázal mu, aby si robil poznámky (Ainsworth, 1998).

Skôr ako polícia použije tento druh rekognície, je žiadúce, aby zvažila, či dôkladne vedený rad fotografií alebo osôb in natura nie je vhodnejší. Existujú však určité okolnosti, kedy by polícia mohla pristúpiť k realizácii rekognície jedného identifikovaného objektu. Napríklad polícia by mala zvažiť blízkosť podozrivého tak geografickú, ako aj časovú k miestu trestného činu. Ďalej, by polícia mala zvažiť také neodkladné okolnosti ako budúca dostupnosť svedka. Ak poznávajúca osoba bude v budúcnosti nedostupná, môže byť vedenie rekognície jedného rekognovaného objektu nevyhnutné. Vo všeobecnosti však správne vedený rad fotografií alebo osôb in natura je vhodnejší (Ainsworth, 1998).

1.7 Súbory fotografií, fotoalby

Ak popis svedka nie je postačujúci, aby sa uskutočnila identifikácia, poznávajúci subjekt môže byť požiadaný si prezrieť súbor fotografií. Ide o zbierku fotografií osôb (veľké množstvo fotografií), ktoré majú záznam na polícii a boli odsúdení za trestný čin podobný tomu, ktorý sa momentálne vyšetruje. Táto metóda funguje na princípe, že svedkovia, ktorí nie sú schopní poskytnúť detailný popis páchatel'a, stále ešte môžu byť schopní ho rozpoznať, ak ho znova uvidia (Ainsworth, 1998). Táto technika sa používa v prípade, ak podozrivý ešte nebol určený a iné spoľahlivé zdroje boli vyčerpané (Wisconsin Department of Justice, 2005).

Hoci za určitých okolností môže byť táto metóda užitočná, existuje množstvo problémov, ktoré sa spájajú s jej použitím. Napríklad súbory obsahujú iba fotografie tých osôb, ktoré majú záznam v registri trestov. Avšak, ak páchatel' nemá záznam na polícii, jeho fotografia nebude k dispozícii na preskúmanie. Taktiež môže nastať situácia, že napriek tomu, že fotografia páchatel'a sa nenachádza medzi ostatnými fotografiami, svedkovia môžu byť nabádaní, aby si znova a znova prezreli súbor fotografií a tak cítiť tlak, aby niekoho vybrali (Ainsworth, 1998). Táto stratégia je zrejme nevhodná, najmä, ak vychádzame z niektorých

výskumov, ktoré naznačujú, že čím viac fotografií svedok skúma, tým viac je náchylný vybrať nesprávnu osobu (Ellis et al., 1989 in Ainsworth, 1998), a preto sa odporúča, aby svedkovia neskúmali naraz viac ako 50 osôb (Wells, 1988 in Ainsworth, 1998). Polícia vo všeobecnosti máva k dispozícii veľké množstvo fotografií a môže považovať za ťažké vynechať niektorých podozrivých. Jednou z možností je rozdeliť fotografie na základe určitých kritérií napríklad črt tváre do jednotlivých podsúborov. Avšak toto je uskutočniteľné iba v prípade, ak spomienka svedka na páchatel'a je presná, a ak vzhľad páchatel'a dnes je podobný tomu na fotografii. Jednou z ďalších možností je rozdeliť fotografie na základe povahy trestného činu, akého sa páchatel' dopustil. Niektoré typy trestných činov sú veľmi zriedkavé, a preto súbor fotografií by mohol obsahovať relatívne malé množstvo fotografií. V kontraste zasa s inými, ktoré sú omnoho bežnejšie, by súbor fotografií mohol obsahovať doslova tisíce fotografií (Ainsworth, 1998; Tredoux et al., 2004). Rovnako problémom môže byť, ak polícia má na mysli konkrétnu osobu v súbore fotografií a môže sa pokúsiť upriamiť pozornosť svedka na ňu, čo môže vyústiť v nesprávne označenie nevinného podozrivého (Ainsworth, 1998).

Ďalej môže nastať situácia, že rovnaká osoba, ktorá vyberala zo súboru fotografií, by mohla byť neskôr požiadaná, aby sa zúčastnila rekognície, či už fotografickej alebo osôb in natura. Svedkovia majú tendenciu zotrvať vo svojom rozhodnutí, a preto budú náchylní vybrať z rady fotografií alebo osôb in natura rovnakú osobu, ktorú predtým vybrali zo súboru fotografií. Tým pádom neskorší výber je výsledok skoršieho a osoba, ktorú svedok označí počas rekognície môže byť vybraná iba na základe toho, že mu je povedomá, pretože ju predtým videl v súbore fotografií, a nie preto, že je páchatel'om trestného činu, ktorý sa práve vyšetruje. Konzekvence sú o to horšie, ak ide o nesprávnu osobu (Brigham, Cairns, 1988; Egeth, 1993). Bolo by naivné si myslieť, že kvôli tomu, že svedok urobí dvakrát rovnaký výber, musí byť zákonite aj správny (Ainsworth, 1998).

Lindsay et al. (1994 in Ainsworth, 1998) tvrdia, že aj keď vyhľadávanie páchatel'a v súbore fotografií nesie so sebou množstvo ťažkostí, môže to slúžiť aj užitočným účelom ako napríklad k zúženiu okruhu možných podozrivých. Ďalšou výhodou je, že, na rozdiel od klasickej rekognície, svedok môže vybrať viac ako jednu osobu ako možného podozrivého; polícia môže potom vyšetrovať viacerých podozrivých súčasne a rozhodnúť sa, ktorá osoba je najpravdepodobnejšie páchatel'. Ak je osoba vybraná zo súboru fotografií, samo o sebe by to nemalo byť použité ako dôkaz o vine tejto osoby, avšak existuje určité nebezpečenstvo, že

polícia bude tento druh identifikácie považovať za pozitívny a bude sa snažiť postaviť prípad na tejto identifikácii a odmietne iné alternatívne hypotézy.

2. Portrétna identifikácia

V prípade, ak vyšetrovateľ má podozrivého (obvineného) aj očitého svedka trestného činu, môže umiestniť podozrivého (obvineného) alebo jeho fotografiu medzi figurantov alebo fotografie týchto figurantov za účelom identifikácie podozrivého (obvineného) ako páchatel'a očitým svedkom. Existujú však prípady, keď vyšetrovateľ má očitého svedka trestného činu, ale nemá konkrétneho podozrivého (obvineného). V takýchto prípadoch vyšetrovateľ niekedy siahne po technike – zostavovania portrétu páchatel'a (Wells, Charman, Olson, 2005).

Portrétna identifikácia je vedný odbor kriminalistickej techniky zaoberajúci sa skúmaním zákonitostí vonkajších znakov osoby a rozpracovaním metód a prostriedkov na zisťovanie totožnosti osôb podľa ich vonkajších znakov pre potreby kriminalisticko - bezpečnostnej praxe. Každý človek je z antropologického hľadiska charakterizovaný súborom relatívne stálych morfológických a metrických znakov, ktorých súhrn sa nevyskytuje u žiadnej inej osoby. Tieto znaky nazývame vonkajšími znakmi (Straus et al., 2005).

Jednotlivé vonkajšie znaky človeka majú rôznu identifikačnú hodnotu, najvyššie sú hodnotené rôzne zvláštne znamenia, ktorými sa môžu ľahko odlišovať navzájom jednotlivé osoby. To platí napríklad o rôznych tetovaniach, bradaviciach, materských znamienkach, atypickom sfarbení pokožky alebo vlasov, jazvách, rôznych ozdobách v ušiach, nose, ústach a pod. (tzv. piercing) a o amputovaných častiach tela. Časová stálosť jednotlivých vonkajších znakov človeka je rôzna. Najstálejšie sú znaky anatomické, ktoré sú spojené s kostrovým systémom človeka, stále sú aj vzhľad ušného boltca a farba očí. Naopak relatívne málo stále sú napríklad farba a hojnosť vlasov, vzhľad a tvarovanie fúzov, telesná hmotnosť, vzhľad pokožky v súvislosti so starnutím a pod. Niektoré znaky sa môžu zmeniť veľmi rýchlo, najmä v súvislosti s chorobami, úrazmi alebo lekáorskými zákrokmi (chirurgické alebo kozmetické úpravy tváre, krku odstránenie pieh, materských znamienok) (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Portrétna identifikácia je najstaršou identifikačnou metódou osôb a o jej rozvoj sa v minulosti významne zaslúžil francúzsky policajný úradník *Alphonse Bertillon*, ktorý v roku 1879 zaviedol do policajnej praxe systém identifikácie osôb podľa vonkajších znakov, ktorý bol založený na antropologickej teórii, ktorá vychádzala z predpokladu, že po ukončení

fyzického vývoja človeka sa jeho telesné rozmery ďalej nemenia. Antropometrický systém zvaný *bertillonáž* bol založený na meraní a evidovaní 11 rôznych rozmerov ľudského tela. V prípade potreby identifikácie neznámej osoby, bola osoba zmeraná a získané hodnoty boli porovnané s evidenciou. Podobne sa postupovalo aj v prípade identifikácie neznámej mŕtvol. Aj keď bol tento spôsob identifikácie osôb za niekoľko desiatok rokov opustený (najmä pre problémy s dostatočne presným meraním jednotlivých rozmerov ľudského tela), zohral v histórii kriminalistiky významne pozitívnu rolu (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Popisovanie osôb je potrebné chápať z dvoch rôznych hľadísk. Jednak ako prostriedok individuálnej identifikácie (napr. identifikácie mŕtvol neznámej totožnosti, identifikácie osôb podľa fotografie), a jednak ako prostriedok pátrania po hľadaných osobách (Straus et al., 2005).

Vonkajšie znaky osôb je možné rozdeliť na:

1. Statické (anatomické) – sú dané stavbou jednotlivých častí tela, najmä tváre, je možné ich zisťovať a popisovať aj keď je osoba v statickej situácii, v kľude.

2. Dynamické (funkčné) – hodnotia sa pri pohybe osoby a sú prejavom dynamického stereotypu (gestikulácia, chôdza, spôsob reči a pod.) (Straus et al., 2005).

Kriminalisticko-technická identifikácia ako poznávací proces v podstate využíva logické postupy a operácie. Vedľa telesných znakov, ktorých hodnoty získavame metricky, existuje rada charakteristík, ktoré by sme meraním mohli vyjadriť buď veľmi zložite, alebo vôbec nie. Napríklad meraním nie je možné vyjadriť obrys tváre, tvar pier, tvar záhybu horného viečka a pod. Význam popisu je potrebné posudzovať z hľadiska účelu jeho použitia. Popis musí obsahovať pokiaľ možno čo najvýstižnejšie morfológické znaky osoby. Vonkajšie znaky tváre je možné rozdeliť do kategórií podľa rôznych hľadísk (Straus et al., 2005).

Znaky z hľadiska spôsobu hodnotenia (nemetrické a metrické)

- morfológické – kvalitatívne (tvar očnej štrbinky...),
- metrické – kvantitatívne (výška tváre, vzdialenosť očných štrbín...).

Znaky z hľadiska výpovednej hodnoty

- všeobecné (skupinové, typové) – znaky bežne sa vyskytujúce v populácii. Ich frekvencie v rámci určitej populácie sú uvedené v odbornej literatúre (frekvenčné

tabuľky). Hodnotí sa tvarová charakteristika, relatívna miera vyvinutia.

- špecifické (individuálne, zvláštne) – znaky, ktoré sú v populácii zastúpené v malej miere. Pravdepodobnosť ich výskytu u dvoch alebo viacerých osôb v populácii je nízka. Ďalej sa delia na znaky vrodené (rázštep podnebia...) alebo získané (jazvy, vrásky, tetovanie...).

Znaky z hľadiska relatívnej premenlivosti

- s vekom zanedbateľne premenlivé – v priebehu vývoja jedinca nedochádza u nich k významným zmenám (reliéf ušného boltca s výnimkou lalôčka...),
- s vekom premenlivé - najmä vplyvom procesu starnutia (oblasť čelústí v dôsledku straty zubov, pokles viečok...).

Podľa spôsobu, akým sa uskutočňuje činnosť majúca za následok vznik popisu osoby, rozlišujeme:

- popis úradný,
- popis laický (Straus et al., 2005).

Popis úradný vyhotovuje úradná osoba, spravidla kriminalistický technik, špeciálne k tomu vyškolený. Táto činnosť vyžaduje schopnosť cieľavedomého sústredeného pozorovania a vnímania jednotlivých charakteristických znakov a podrobnú znalosťou terminológie k čo najpresnejšiemu a celkom jednoznačnému vystihnútiu jednotlivých charakteristických znakov. Výhodou úradného popisu je, že ten, kto ho vypracováva, má možnosť si popisovanú osobu obzrieť dôkladne a z blízka, za denného svetla a zo všetkých strán. Môže s popisovanou osobou hovoriť a sledovať jej spôsob reči, môže v priebehu pobytu v miestnosti sledovať spôsob jej chôdze, gestikulácie a pod. Aby boli subjektívne vznikajúce rozdiely odstránené, alebo aspoň znížené na čo najmenšiu mieru, bol vypracovaný jednotný systém popisovania osôb. Úradný popis obsahuje tieto údaje: telesná výška, telesná hmotnosť, postava, tvar lebky, tvár, vlasy, čelo, obočie, uši, oči, nos, fúzy, ústa a pery, zuby, brada, ruky, nohy, chôdza a držanie tela, spôsob reči, zvláštne znamenia a tetovania (Straus et al., 2005).

Popis laický získava odborne školený pracovník polície výsluchom osoby – laika (spravidla svedka, poškodeného) k popisu inej osoby (páchateľa) (Musil, Konrád, Suchánek, 2004). Vypočúvajúcí sa musí snažiť o získanie čo najpresnejšieho popisu všetkých vonkajších

znakov a zvláštnych znamení a údaje svedka potom previesť do terminológie úradného popisu (Straus et al., 2005). Na kvalitu získaného popisu majú vplyv rôzne okolnosti a môžeme ich rozdeliť na objektívne a subjektívne.

Objektívne sú také vonkajšie vplyvy, ktoré existujú nezávisle od vôle a vnímaní ľudí. Dôležitú rolu zohráva napríklad vzdialenosť, z akej bola popisovaná osoba pozorovaná, viditeľnosť, doba a smer pozorovania. Subjektívne sú také vplyvy, ktoré sú dané vlastnosťami a schopnosťami pozorujúcej osoby. Je to najmä schopnosť presne vnímať, vnímané si zapamätať a následne vybaviť a reprodukovať. Uplatňujú sa tu vyjadrovacie schopnosti, ale aj vplyv rôznych chorôb, napríklad rôznych zrakových väd. Kladne sa môže prejavovať zamestnanie osoby, napríklad lekár si môže všimnúť prejavy nejakej choroby, krajčír charakter oblečenia atď. Medzi subjektívne faktory je možné zaradiť aj strach, stres a ďalšie psychické stavy, ktoré môžu viesť ku skresleniu popisu osoby (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

V kriminalistickej praxi dochádza často k nutnosti pátrať po neznámych páchatel'och trestných činov iba na základe popisu osoby podaného svedkom. Ide o prípady, kedy sa poškodená osoba alebo svedok dostali na určitú dobu do priameho styku s páchatel'om a mali tak možnosť si zapamätať jeho podobu. V týchto prípadoch sa snažíme od svedkov, poškodených alebo iných osôb, ktoré mohli prísť s páchatel'om do styku, získať popis, ktorý bude slúžiť ako základ pátrania (Straus et al., 2005).

Ak je svedkov, ktorí prišli do styku s páchatel'om, viac, je nutné zabrániť ich vzájomnej diskusii, a to najmä k popisu páchatel'a. Taktiež v prípade, keď je poškodený ešte v šoku, napríklad po teroristickej akcii, únose a pod., nebude sa môcť primerane sústrediť na popis páchatel'a. Keď získame kvalitný popis páchatel'a, môžeme pristúpiť k zostavovaniu portréту (Straus et al., 2005).

Grafické znázornenie laického popisu osoby pre potreby pátrania je možné zostaviť niekoľkými spôsobmi:

- kresliarskou metódou,
- plastickou metódou,
- fotomontážou,
- metódou skladaného portréту – IDENTIKIT, MIMIC

- využitím výpočtovej techniky – PORIDOS, FACETTE (Straus et al., 2005).

Kresliarska metóda – tento spôsob zostavovania portrétu bol použitý už pred II. svetovou vojnou v USA. Na základe svedkovho slovného popisu nakreslí grafik podobu páchatel'a. Vznikajúca kresba je neustále korigovaná vypočúvanou osobou. Metóda je prácná a príliš sa nevyužíva. Pri používaní tejto metódy je najväčšia slabina schopnosť a umenie výtvarníka nakresliť podobu páchatel'a podľa slovného popisu vypočúvanej osoby (Straus et al., 2005).

Plastická metóda - sa často nazýva po svojom objaviteľovi ako *metóda Gerasimova* a spočíva v domodelovaní mäkkých častí hlavy na odliatok nájdenej lebky (Musil, Konrád, Suchánek, 2004). Ďalej sa metóda môže používať v prípade, keď výtvarník-sochár na základe výpovede svedka vymodeluje hlavu páchatel'a. Metóda je veľmi prácná a väčšinou neprináša uspokojivé výsledky. Jej využitie v praxi je minimálne (Straus et al., 2005).

Fotomontáž – niekedy sa táto metóda označuje ako fotorobot alebo mozaikový portrét. Metóda spočíva v tom, že svedkovi, ktorý už dopredu popísal morfológické znaky páchatel'a sa ukazujú fotografie špeciálne vyrobených albumov, v ktorých je usporiadaný súbor osôb rôznych typov. Svedok vyberie tie fotografie, na ktorých nachádza určitú podobnosť s hľadaným páchatel'om. Napríklad na jednej fotografii zodpovedá čelo, na ďalšej tvar nosa, na ďalšej oči atď. Svedok určí, ktoré znaky na predložených fotografiách jednak zodpovedajú, a jednak nezodpovedajú podobe páchatel'a. Celý priebeh výsluchu svedka musí byť zaznamenaný. Fotograf - technik potom zhotoví fotografiu hľadanej osoby, predloží ju svedkovi a podľa jeho ďalšieho vyjadrenia sa k vytvorenej podobe pomocou retuše alebo výmenou niektorých častí obrazu znova upraví portrét páchatel'a (Straus et al., 2005).

Metóda skladaného portrétu – (IDENTIKIT), spočíva v tom, že jednotlivé znaky tváre sú nakreslené na priehľadných fóliách, zvlášť vlasy, čelá, nosy, oči, brady, pery, obočie, fúzy a pokrývky hlavy. Každá fólia má svoje číslo a písmeno. Svedok po výsluchu vyberie zo vzorkovnice príslušné partie hlavy a zostaví portrét. Po zostavení portrétu sa uskutoční dokresľovanie tých častí, ktoré v celkovom obraze nezodpovedajú. Výhodou je, že sa u zostaveného portrétu môže zapísať číselný kód tohto portrétu a podľa neho je možné veľmi rýchlo zložiť pôvodný portrét alebo telefonicky ohlásiť na iné pracoviská a použiť pri pátraní (Straus et al., 2005).

Počítačové metódy – metódy vychádzajú v princípe z metód fotomontáže alebo skladaného grafického portrétu. Prínosom počítačových metód je podstatné skrátenie procesu, ľahké a prehľadné uchovávanie obrazových súborov, jednoduché rozmnožovanie obrazov a ich distribúcia. V Českej republike sa používajú dva počítačové systémy na zostavovanie portrétu (Straus et al., 2005).

PORIDOS – (**POR**trétna **ID**entifikácia **OS**ôb). Prvá verzia bola dokončená na Kriminalistickom ústave v Prahe, v roku 1992 (Hinner, 2003; Straus et al., 2005). Systém vychádza z fotografií skutočných osôb spredu (en face), ktoré sú rozdelené na niekoľko častí, ktoré sa následne skladajú (obdoba fotomontáže). Systém je funkčný na počítačoch typu PC, špecializovaný software dodáva Kriminalistický ústav Praha. Zostavovanie portrétu prebieha na monitore počítača, obraz je možné viacerými spôsobmi upravovať, napríklad je možné doplnenie jaziev, materských znamienok, rôznych druhov fúzov, výškovo aj stranovo je možné jednotlivé časti obrazu posúvať a pod. Systém sa stále dopĺňa a vyššie verzie obsahujú napríklad aj rasovo diferencované typy tváre (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

FACETTE – software firmy Walter Maschner Softwehr. Ide o metódu skladaného portrétu vychádzajúcu z databázy graficky zobrazených komponentov tváre (Hinner, 2003; Straus et al., 2005).

Identifikácia osôb podľa fotografií je rutinnou záležitosťou kriminalistickej praxe. Bežne sa s ňou stretávajú pracovníci orgánov činných v trestnom konaní pri zisťovaní totožnosti osôb podľa osobných dokladov (občianskych preukazov, cestovných pasov a pod.), policajti pri kontrolách vodičov motorových vozidiel podľa vodičských preukazov a v mnohých iných situáciách. Podobne sú osoby podľa fotografie identifikované aj na poštách, v peňažných ústavoch a v ďalších inštitúciách. Identifikácia osoby podľa fotografie prebieha porovnávaním vzhľadu osoby s fotografiou a vzájomným vyhodnocovaním znakov tváre osoby so znakmi na fotografii (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Zvláštnym druhom fotografie je trojdielna kriminalistická fotografia, ktorá sa zhotovuje súbežne s úradným popisom a s daktyloskopovaním osoby. Fotografia má rozmer 6 krát 13 centimetrov a zachytáva pohľad na hlavu fotografovanej osoby z troch smerov. V ľavej časti je zachytený pravý profil fotografovanej osoby, pričom na ňom musí byť viditeľný ušný boltec. V dolnej časti sú uvedené evidenčné údaje o fotografovanej osobe. Stredná časť

zachytáva pohľad na hlavu spredu (en face) a v pravej časti je trojštvrťinový ľavý profil, pričom osoba má mať doplnky, ktoré bežne používa (okuliare, pokrývka hlavy). Táto trojdielna kriminalistická fotografia môže byť ešte doplnená fotografiou celej postavy. Evidujú sa v takzvaných *fotoalbumoch* a slúžia svedkom alebo poškodeným osobám k vyhľadávaniu pravdepodobného páchatel'a. Vzhľadom k zmenám podoby, ktoré sú dané starnutím sa uvádza, že je vhodná aktualizácia týchto fotografií v evidenciách každých 10 rokov. V zahraničí existuje systém zvaný PHANTOMAS, v ktorom sú portréty páchatel'ov ukladané do počítačových obrazových databaniek, ktoré umožňujú automatické vyhľadávanie a eventuálne identifikácie tváří (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

V prípade *identifikácie mŕtvoly neznámej totožnosti* sa najskôr mŕtvola na mieste nálezu fotograficky zdokumentuje spoločne s okolím a následne topograficky zdokumentuje podľa zásad kriminalistickej dokumentácie. Pri popise vonkajších znakov mŕtvoly sa dodržiavajú všetky zásady obvyklé pri popisovaní živých osôb. Po starostlivej obhliadke a popísaní mŕtvoly a fotografickej dokumentácii, sa mŕtvola dopraví z miesta nálezu do pitevne, kde je nutné zrealizovať ďalšie identifikačné úkony. Potom sa uskutoční úprava mŕtvoly na fotografovanie k identifikačným účelom. Mŕtvola sa očistí od blata a iných nečistôt, umyje sa, učeše, zašije sa potrhaná alebo ináč poškodená pokožka tváre, primerane sa nalíči a vyfotografuje sa. Mŕtvoly sa k identifikačným účelom fotografujú vždy v sede, mŕtvola sa oprie o stenu, otvorí sa jej oči a fotografuje sa tak, že os objektívu je na úrovni očí. Ďalšia úprava fotografie sa uskutoční retušou na negatíve. Vždy je nutné odstrániť niekoľko vlasov mŕtvoly pre potreby ďalšieho identifikačného skúmania (Straus et al., 2005).

Takto zhotovená fotografia slúži k identifikácii mŕtvoly neznámej totožnosti, a to formou rekognície. Expertízna forma identifikácie sa realizuje antropologickou metódou. Pre potreby antropologickej identifikácie je nutné zhromaždiť informácie o veku, pohlaví, dobe, ktorá uplynula od smrti a pod. Z týchto údajov vychádza kriminalistický pracovník pri typovaní nezvestných a hľadaných osôb. Za predpokladu, že medzi nálezom a niektorou nezvestnou alebo hľadanou osobou boli zistené významné súvislosti, je potrebné zhromaždiť k tejto dobe potrebný materiál, ktorý bude slúžiť ako identifikujúci. K takým materiálom patrí najmä stomatologická dokumentácia, zdravotná dokumentácia a rontgenové snímky z príslušného zdravotníckeho zariadenia (Straus et al., 2005).

Ak je k dispozícii okrem vypreparovanej lebky aj fotografia nezvestnej osoby, je možné

v prípade, že nájdená lebka a fotografia nezvestnej osoby vykazujú zhodné morfológické znaky, uskutočniť zvláštny spôsob porovnania, takzvanú *superprojekciu*, ktorá tiež spadá do oblasti kriminalistickej biológie – antropológie (Straus et al., 2005).

2.1 Špecifiká výskumu problematiky portrétnej identifikácie

Kirk Bloodsworth bol vojenským veteránom, ktorý žil v Marylande a nikdy nemal problémy so zákonom. Napriek tomu bol v roku 1984 usvedčený zo znásilnenia a vraždy 9 ročného dievčatka a odsúdený na trest smrti v Marylandskej plynovej komore. Bloodsworth sa stal podozrivým z vraždy, pretože anonymná osoba zavolała na políciu a povedala, že Bloodsworth vyzerá presne ako portrét, ktorý polícia dala do médií. Pre nedostatok presvedčivého alibi na čas, kedy bol spáchaný trestný čin, polícia umiestnila jeho fotografiu medzi ostatné a očití svedkovia ho identifikovali. Po 9 rokoch vo väzení na základe DNA dôkazu bol Bloodsworth prepustený na slobodu a rovnako bol usvedčený skutočný páchatel' Kimberly Ruffner (Junkin, 2004 in Wells, Hasel 2007). Ruffner sa nijako obzvlášť nepodobal portrétu, ktorý bol zverejnený v médiách naproti Bloodsworthovi, ktorý dokonca ako jediný v rade fotografií mal vlasy učesané ako osoba zobrazená na portréte.

Súčasný výskum zaoberajúci sa zostavovaním portrétov ľudí sa prikláňa k tomu, že žiadna z doteraz existujúcich metód nedokáže spoľahlivo vytvoriť rozpoznateľnú podobizeň v reálnych podmienkach (Wisconsin Department of Justice, 2005). Experimenty, v ktorých sa osoby pokúsili zostaviť portréty slávnych osobností ukázali, že len veľmi málo ľudí rozpoznalo portrét, aj keď poznali tvár známej osoby veľmi dobre. Frowd et al. (2005 in Wells, Hasel, 2007) napríklad zistili, že participanti správne pomenovali iba 2,8% (22 z 800 možných) zo skupiny 50 známych tvárí na základe ich portrétov, ktoré boli vytvorené inými osobami. Podobne sa zdá, že ľudia prevažne nie sú schopní rozpoznať ani ľudí, ktorých osobne poznajú na základe ich portrétov. Koverová et al. (1997 in Wells, Hasel, 2007) napríklad zistili, že osoby neboli schopné rozlišovať medzi portrétmi svojich spolužiakov, ktorých poznali a portrétmi študentov z iných škôl, ktorých nepoznali. Vo všeobecnosti, štúdie o zostavovaní portrétov odkrývajú, že participanti vytvárajú slabé podoby určených tvárí, bez ohľadu či tvorca portrétu pozná cieľovú tvár alebo sa s danou osobou stretol len na krátku chvíľu (Davies, Valentine, 2006 in Wells, Hasel, 2007).

Medzi tradičné a najbežnejšie používané metódy zostavovania portrétov políciou v zahraničí roky patrili britský “Photofit” (Penry, 1971) a americký “IdentiKit” (Dunlevy, 1959, 1975). Používanie týchto starších systémov zahŕňa výber jednotlivých črt tváre osôb zo súboru fotografií a potom sú tieto črty dané dohromady, aby sa vytvoril celý portrét. Vo všeobecnosti výskum skúmajúci účinnosť týchto dvoch metód ukazuje malú podporu pre ich schopnosť vytvoriť presné reprezentácie tvári v oboch prípadoch, vtedy keď svedkovia sa pokúsia zostaviť tvár na základe svojich spomienok a aj vtedy, keď vidia tvár pred sebou počas celého procesu zostavovania tváre (Ellis, Shepherd, Davies, 1975; Davies, Ellis, Shepherd, 1978 in McQuiston-Surrett, Topp, Malpass, 2006). S americkým “IdentiKitom” sa nedosahujú o moc lepšie výsledky (Duval, Fowler, 1977; Laughery, Fowler, 1980; Green, Geiselman, 1989 in McQuiston-Surrett, Topp, Malpass, 2006).

Žiadna metóda zostavovania portrétov nemôže mať dostatočné množstvo výberov, čo sa týka jednotlivých črt tváre, aby reprezentovala fyziognomickú rôznorodosť ľudskej tváre. Je ale nedostatočné množstvo črt pravý problém so zostavovaním portrétov? Pravdepodobne nie. V jednej výskumnej štúdii (Wells, Hryciw 1984 in Wells, Hasel, 2007) napríklad ukázali účastníkom cieľové tváre, ktoré boli vytvorené použitím “Identi-Kitu” a účastníci rovnako použili “Identi-Kit” pri zostavovaní portrétov. Z tohto dôvodu by malo byť možné perfektne zrekonštruovať cieľovú tvár, pretože každá jedna z týchto črt bola k dispozícii pre výber zo súboru častí tváre. Napriek tomu skóre podobnosti od tých účastníkov, ktorí hodnotili podobnosť portrétov bolo priemerne menšie ako 2,0 na 7 bodovej škále (1 = nepodobá sa, 7 = blízko sa podobá). Napriek neuveriteľnému pokroku v oblasti technológii metód zostavovania portrétov, vrátane veľkého vzrastu v počte črt tvári, rovnako súčasné portréty sú natoľko realistické, že sú na nerozoznanie od skutočných tvári, tieto technologické výhody neumožňujú nijaké konzistentné zlepšenie, čo sa týka podoby portrétov s pôvodnými tvármi (Davies, Valentine, 2006 in Wells, Hasel, 2007).

Počítačové verzie oboch, “Photofitu” (nazývaného “E-Fit”, Aspley Limited, 1993) a “IdentiKitu” (nazývaného “IdentiKit” 2000, Smith, Wesson, 2000) boli vyvinuté rovnako ako iné počítačové technológie napr. “Mac-a-Mug” (Shaharazam, 1986) a “Faces” (IQ Biometrix, 1998). Tieto metódy boli vytvorené, aby umožnili vyššiu kvalitu pri zostavovaní portrétov ako tradičné metódy. Poskytujú obsiahlejšie katalógy črt ako tradičné, ale nanešťastie tieto novšie, sofistikovanejšie systémy nie sú omnoho efektívnejšie než tradičné. Výskum Daviesa et al. (2000 in McQuiston-Surrett, Topp, Malpass, 2006) zistil, že portréty

“E-Fitu” sú lepšie ako portréty “Photofitu”, čo sa týka ich podoby so skutočnou tvárou páchatel’a, ale iba v tom prípade, ak je možné vidieť celú tvár počas zostavovania portrétu. Výskum, ktorý sa zaoberal zostavovaním portrétov použitím metódy “Mac-a-Mug” rovnako ukázal, že portréty sú rozpoznateľné iba vtedy, ak sú zostavované tak, že daná osoba sa pozerá na tvár, ktorú zostavuje (Cutler, Stocklein, Penrod, 1988; Wogalter, Marwitz, 1991 in McQuiston-Surrett, Topp, Malpass, 2006). Avšak iný výskum, ktorý použil forenzne relevantnejšie experimentálne podmienky zlyhal pri zopakovaní týchto výsledkov (Koehn, Fisher, 1997; Kovera et al., 1997 in McQuiston-Surrett, Topp a Malpass, 2006). Výskum McQuiston-Surrettovej (2003 in McQuiston-Surrett, Topp, Malpass, 2006), ktorý skúmal užitočnosť “Faces 3.0” zistil, že portréty zostavované svedkami na základe ich spomienok sú vo všeobecnosti slabými reprezentáciami cieľovej tváre a sú málo použiteľné pri označení tejto osoby počas identifikácie. Dôležité je aj to, že táto metóda je nepružná pri zostavovaní portrétov rozličných etnických skupín. Nakoniec výsledky nedávneho výskumu skúmajúceho presnosť portrétov poukazujú na to, že používanie súčasných amerických a britských počítačových metód (napr. “E-Fit”, “PROfit”, “Faces 3.0” a “EvoFIT”) je zhodné s výskumom popísaným hore; tieto metódy sú vo všeobecnosti neefektívne pri zostavovaní dobrej kvality portrétov na základe spomienok (Frowd et al., 2005a in McQuiston-Surrett, Topp, Malpass, 2006).

Najpopulárnejšie metódy v USA sú “Faces 3.0” a “IdentiKit 2000” (McQuiston-Surrett, Topp, Malpass, 2006). Stúpajúca popularita týchto systémov medzi orgánmi činnými v trestnom konaní a súdmi je nanešťastie v kontraste s empirickou literatúrou, ktorá poukazuje na to, že používaním metódy kreslenia sa dosahujú omnoho lepšie výsledky ako manuálnymi a počítačovými technológiami (Ellis et al., 1978; Frowd et al., 2005a; Laughery 1977; Laughery, Fowler, 1980 in McQuiston-Surrett, Topp, Malpass, 2006). Zaujímavé je, že napriek popularite počítačových systémov medzi participantmi výskumu realizovaného McQuiston-Surrettovou, Toppovou a Malpassom (2006) ich spokojnosť s nimi je iba priemerná. Kým spokojnosť s metódou kreslenia bola najvyššia, spokojnosť s dvoma najčastejšie používanými počítačovými systémami bola iba mierne nad priemerom.

Stáva sa (na základe výskumu realizovaného McQuiston-Surrettovou, Toppovou a Malpassom, 2006), že niektorí vyšetrovatelia dovoľia svedkovi, aby si nechal kópiu portrétu potom, čo ju zostavil, napriek tomu, že vyšetrovanie stále pokračuje, čím dochádza k vážnemu problému. Portréty môžu byť veľmi alebo málo podobné skutočnému páchatel’ovi,

a preto opakované vystavovanie svedka portréту môže spôsobiť poškodenie jeho spomienky na tvár. Málo je empiricky známe o tom, ako dobre môže byť svedkova spomienka na páchatel'a uchovaná pri opakovanom vystavovaní portrétu. V nedávnom výskume Toppová, McQuiston-Surrettová a Malpass (2003 in McQuiston-Surrett, Topp, Malpass, 2006) skúmali tento problém a zistili, že u svedkov, ktorí najskôr zostavili portrét a potom ho opakovane videli počas nasledujúceho týždňa, došlo k zníženiu presnosti počas rekognície v porovnaní so skupinou, ktorej portrét nebol ukazovaný.

Je možné, že zostavovanie portrétu nemá žiaden dopad na pamäť svedka; svedkova pamäť na pôvodnú tvár ostáva nedotknutá a portrét nenarúša alebo nesúperi s touto spomienkou. Doterajšie výskumy však naznačujú pravý opak. Jedna z možností je, že zostavovanie portrétu vytvára ďalšiu pamäťovú stopu; potom sú v pamäti dve spomienky na tvár, pôvodná a spomienka na portrét. Ďalšia alternatíva je, že pôvodná spomienka sa zmieša so spomienkou na portrét a vytvorí sa nová tvár, ktorá má niektoré charakteristiky z pôvodnej a niektoré z portrétu. Je však aj možné, že pôvodná spomienka na tvár je nahradená spomienkou na portrét, zostáva iba jedna tvár v pamäti, a to konkrétne portrét (Wells, Charman, Olson, 2005).

Z dôvodu, aby sa znížil okruh podozrivých bývajú portréty často publikované v novinách alebo v televízii (Wells, Charman, Olson, 2005). Nepresné portréty (v prípade, ak portrét nie je adekvátnou reprezentáciou páchatel'ovej tváre) by však mohli poškodiť pamäť svedka a viesť k nesprávnej identifikácii. Napríklad, ak sa zostaví portrét a potom je zatknutá osoba, ktorá pripomína tento portrét, ale v skutočnosti je nevinná, potom môže očitý svedok identifikovať nevinného podozrivého v rade fotografií alebo osôb in natura na základe jeho podobnosti s portrétom. Takýmto spôsobom nepresný portrét a nevinný podozrivý, ktorý ho pripomína, môžu poškodiť pamäť svedka na skutočného páchatel'a (Wisconsin Department of Justice, 2006). To sa deje rovnako bez ohľadu či predpokladáme, že portrét tváre zmení pamäťovú stopu svedka alebo jednoducho vytvorí inú. Platí to aj v prípade, keď portrét je adekvátnou reprezentáciou páchatel'ovej tváre. Sporer (1996a in Wells, Charman, Olson, 2005) sa zaoberal vo svojom výskume výberom nevinného podozrivého pre rad fotografií, v ktorom sa nenachádzal páchatel', na základe jeho podobnosti s portrétom a zistil, že došlo k podstatnému zvýšeniu podielu nesprávnych identifikácií pri následnej rekognícii podľa fotografie.

Ako už aj bolo naznačené vyššie, zostavovanie portrétu môže poškodiť schopnosť svedka identifikovať skutočného páchatel'a v neskoršom rade fotografií alebo osôb in natura. Ak sú očití svedkovia najskôr požiadaní vytvoriť portrét páchatel'a pomocou počítača a neskôr sú tí istí svedkovia požiadaní vybrať rovnakého páchatel'a z rady fotografií alebo osôb in natura, v porovnaní s očitými svedkami, ktorí nezostavovali portréty, sú menej schopní identifikovať páchatel'a (Wisconsin Department of Justice, 2006). Wells, Charman a Olsonová (2005) zistili, že tí participanti, ktorí sa zúčastnili zostavovania portrétu, dosiahli signifikantne nižší podiel správnych identifikácií pôvodnej tváre. Tí participanti, ktorí boli iba vystavení portrétu páchatel'a vytvoreného iným participantom dosahovali rovnako nižší podiel správnych identifikácií, ale týkalo sa to skôr neochoty pokúsiť sa niekoho identifikovať. V prípade, ak boli donútení si niekoho vybrať z rady fotografií, neukázalo sa žiadne signifikantné zníženie ich schopnosti presne identifikovať pôvodnú tvár.

Je možné povedať, že zostavovanie tváre je podobné ako popisovanie tváre, okrem toho, že portrét je vizuálny a konkrétnejší. Jedna z možných alternatív prečo zostavovanie portrétov má negatívny vplyv na následnú rekogníciu je podobná ako interpretácia "verbálneho zatienenia", ktorá bola pôvodne popísaná Schoolerom a Engstler-Schoolerovou (1990). Títo výskumníci tvrdili, že "verbálne zatienenie" pochádza z verbálneho popisu, čo zapríčiňuje, že participanti si vybavujú nesprávne detaily, ktoré potom zahmlia pôvodné spomienky. Zhodné s týmto je pozorovanie z Meissnerovej a Brighamovej meta-analýzy, a to (2001 in Wells, Charman, Olson, 2005), že inštrukcie, ktoré požadujú podrobnejší a detailnejší popis (napr. popíšte mi bradu, obočie), vytvárajú vyššiu stratu správnych identifikácií pri neskoršej rekognícii než inštrukcie, ktoré požadujú iba voľné vybavovanie si (popíš, na čo si môžeš spomenúť). Portrét je detailnejší ako akýkoľvek verbálny popis a výsledok je veľmi špecifický. Svedok sa nemôže rozhodnúť napríklad vynechať obočie alebo nevložiť bradu. Z tohto dôvodu možnosti participantov vložiť črty, ktoré si nevybavujú, sú vysoké pri zostavovaní portrétu. Zatiaľ nie je známa žiadna štúdia, ktorá by skúmala spoľahlivosť testu-retestu portrétu. Je možné, že rovnaký svedok, ktorý zostavuje portrét dva- alebo viackrát, by si mohol po každý raz vybrať odlišné črty.

Jedna z ďalších možností, prečo zostavovanie portrétov má negatívny vplyv na následnú rekogníciu, je nezhoda medzi požiadavkami úlohy, ktoré sú do istej miery základné u všetkých metód zostavovania portrétov a spôsobom, ktorým sú tváre zvyčajne vnímané a zapamätávané. Tváre sú vo všeobecnosti spracované, uchované a znova vybavené

holistickým spôsobom skôr ako na úrovni jednotlivých črt tváre (Tanaka, Farah, 2003 in Wells, Hasel, 2007). Existujú rôzne názory na to, čo sa myslí pod pojmom holistické, ale všeobecný názor je, že psychologický proces nie je iba spracovanie jednotlivých črt tváre (napr. očí, nosa, úst), ale metódy, ktoré sa zaoberajú zostavovaním portrétov, požadujú, aby si osoba vybavila jednotlivé črty tváre. Neznamená to, že celé tváre nemôžu byť spracované do jednotlivých črt, ak to úloha požaduje. V jednej z Wellsových štúdií (Wells, Hryciw 1984 in Wells, Hasel 2007) participanti hodnotili tváre z hľadiska 10 osobnostných vlastností (napr. „aká čestná je táto osoba?“) - úloha, ktorá je pravdepodobne vykonávaná na základe spracovania celej tváre, alebo hodnotili tváre na základe 10 fyzických charakteristík (napr. „aký široký nos má táto osoba?“) - úloha, ktorá núti spracovanie izolovaných črt tváre. Neskôr sa participanti buď pokúsili rozpoznať tváre, ktoré hodnotili z rady fotografií, alebo použili metódu “Identi-Kitu” na zostavenie tvárí z pamäti. Tí, ktorí hodnotili osobnostné vlastnosti, dosiahli omnoho lepšie výsledok pri rekognícii než tí, ktorí hodnotili jednotlivé črty, ale opačný výsledok nastal pri metóde “Identi-Kitu”. Tento výsledok je zhodný s myšlienkou, že holistické spracovanie pomáha pri neskoršej rekognícii celej tváre, ale poškodzuje výkon pri zostavovaní portrétu, kým spracovanie na základe jednotlivých črt poškodzuje neskoršiu rekogníciu celej tváre, ale pomáha pri zostavovaní portrétov (Wells, Hasel, 2007).

Problémy, ktoré ľudia majú pri zostavovaní portrétov nie sú výsledkom slabej pamäti na tváre. Ľudia produkujú slabé podoby portrétov aj u tvárí, ktoré poznajú veľmi dobre a môžu ľahko rozpoznať (Frowd, et al., 2005 in Wells, Hasel, 2007). Namiesto toho sa zdá, že spracovanie ľudskej tváre je tvorené viac pre rekogníciu tváre, ktorá je založená na holistickej reprezentácii, skôr než pre vybavovanie si tváre, čo vyžaduje reprezentácie jednotlivých črt (Wells, Hryciw, 1984 in Wells, Hasel, 2007).

Napriek doterajším výsledkom z výskumov sa nedá povedať, že používanie portrétov by malo byť významne obmedzené pri vyšetrowaní trestných činov. Na jednej strane vieme, že portréty zvyčajne vytvárajú výsledky, ktoré slabo pripomínajú skutočnú tvár (napr. Ellis et al., 1975; 1977; Christie, Ellis, 1981; Green, Geiselman, 1989; Gibling, Bennett; 1994; Kovera et al., 1997 in Wells, Charman, Olson, 2005), a že portréty môžu očividne poškodiť schopnosť svedka identifikovať pôvodnú tvár z rady fotografií alebo osôb. Na strane druhej nevieme, ako často portréty pomôžu polícii vylúčiť potencionálnych podozrivých alebo zúžiť pátranie po možných podozrivých. V prípade viacerých svedkoch by bolo možné použiť jedného svedka na zostavenie portrétu a ostatných svedkov si nechať na rekogníciu. Ďalej nemôžeme

si byť istí, že účinky, ktoré sa týkajú vyššie uvedených výskumov, sú aplikovateľné na kresličov portrétov. Kreslenie portrétu na rozdiel od výpočtovej techniky alebo identikitu nepožaduje od svedka, aby izolovane skúmal jednotlivé črty tváre a vyberal medzi nimi.

Medzi ďalšie metódy týkajúce sa portrétnej identifikácie patrí morfovanie, na ktoré sa v posledných rokoch obracia pozornosť výskumníkov. Morfovanie (anglicky *morphing*, z latinského slova metamorphosis-premena) v počítačovej grafike je animačná technológia, ktorá pomocou počítačového spracovania obrazu umožňuje vygenerovať plynulý prechod z jedného obrázku do druhého. Nejde pritom iba o akýsi “blending”, kedy farbu menia plynule iba jednotlivé body obrazu. Pri morfovaní prechádza jedna časť obrazu do druhého, mení veľkosť, farbu, tvar, natáča sa a zapojené sú aj ďalšie transformačné efekty (Žára et al., 2004). Ako konkrétny príklad môže slúžiť ľudská tvár – oko, nos, tvar tváre, farba vlasov, ktoré sa pozvoľna premieňajú, obrázok je viac podobný cieľovej tvári než pôvodnej a nakoniec animácia skončí novým obrázkom.

Morfovanie dvoch portrétov v kriminalistickej praxi znamená vytvorenie tretieho portrétu na základe dvoch portrétov pomocou metódy počítačovej grafiky – morfovania. Za tretí portrét sa vyberie obrázok v plynulom prechode, najčastejšie z prostriedka. Takýto portrét sa potom s vysokou pravdepodobnosťou podobá pôvodným dvom portrétom. Metódou morfovania je možné kombinovať aj viac ako dva portréty súčasne. V takom prípade vzniká výsledný tvar (morf) v obraze interpolácie tvaru všetkých zúčastnených portrétov. Iným spôsobom kombinovania viacerých portrétov je ich rozdelenie do dvojíc, ktoré sa medzi sebou zmorfujú. Novo vzniknuté zmorfované portréty sa znova rozdelia do dvojíc a tie sa medzi sebou znova zmorfujú, až dospejeme k jednému výslednému morfu.

Súčasný výskumy poukazujú na to, že morfovanie viacerých portrétov tej istej osoby rozličnými očitými svedkami môže poskytnúť určité výhody. Bruceová et al. (2002 in Hasel, Wells, 2007) zistili, že morfovanie štyroch rozličných portrétov vyúsťuje do lepšej zhody s cieľovou tvárou než priemer jednotlivých portrétov. Hoci Bruceová et al. (2002 in Hasel, Wells, 2007) neformulovali teóriu k výsledkom ich výskumu, predpokladaný odhad je, že každá tvár má chybu, chyby sú v podstate nekorelované a tieto chyby sú náhodne rozložené okolo správnej hodnoty reprezentujúcej cieľovú tvár. Tým pádom môžeme predpokladať, že vo všeobecnosti morfované portréty budú lepšie ako jednotlivé portréty.

Haselová a Wells (2007) vo svojom výskume potvrdili výsledky predchádzajúceho experimentu a to, že morfovaním niekoľkých portrétov tej istej osoby môžeme dosiahnuť lepšiu podobu danej osoby než ktorýmkoľvek portrétom. Rovnako poukázali na dva možné nežiadúce účinky, ktoré pri morfovaní môžu nastať, a to: účinok atraktívnosti a prototypu. Existuje niekoľko štúdií, ktoré poukazujú na to, že morfovanie portrétu rôznych ľudí vytvára novú tvár, ktorá je viac atraktívna než priemer atraktívností jednotlivých portrétov, ktoré sa účastnia na morfe. Rhodesová, Roberts a Simmons (1999 in Hasel, Wells, 2007) navrhujú, že zmorfované tváre sú atraktívnejšie ako jednotlivé, pretože morfovanie zvyšuje symetriu a symetrické tváre sú považované za atraktívnejšie ako nesymetrické. Na druhú stranu Valentine et al. (2004 in Hasel, Wells, 2007) našli efekt atraktívnosti aj u profilov tvári a vyvodili záver, že efekt atraktívnosti morfu je nezávislý na symetrii.

Druhým možným nežiadúcim účinkom morfovania portrétov je, že tvár, ktorá prejde procesom morfovania je viac prototypická. Predstavme si situáciu, v ktorej päťdesiat ročný biely muž s blond vlasmi spáchal lúpežné prepadnutie, čoho svedkami boli štyri osoby. Predpokladajme, že každý svedok zostavil výrazne odlišný portrét páchatel'a. Morf štyroch portrétov by mohol viac pripomínať tvár lúpežníka než jednotlivé portréty, ale rovnako by mohol lepšie pripomínať aj väčšinu päťdesiat ročných bielych mužov s blond vlasmi ako jednotlivé portréty, pretože posunul obraz bližšie k priemeru alebo k typickému reprezentantu kategórie (Hasel, Wells, 2007).

Morfovanie portrétov je rýchle, jednoduché a lacné. Napriek výhodám, ktoré očividne poskytuje metóda morfovania, nesmieme zabúdať aj na problémy, ktoré s používaním metódy súvisia. Napríklad, ak účelom portrétu je znížiť okruh možných podozrivých, morfovanie jednotlivých portrétov má skôr opačný účinok. Ďalšia problémová situácia môže nastať v prípade, ak niekto použije podobnosť zmorfovaného portrétu k obžalovanému ako formu dôkazu voči nemu. Predstavme si situáciu, v ktorej prokurátor poukazuje na to, že jednotlivé portréty páchatel'a sa síce nepodobajú veľmi na obžalovaného, ale zmorfovaný portrét už áno. Môže sa to javiť ako presvedčivý typ dôkazu použitého voči obžalovanému, avšak môže to byť aj ilúzia. Prinajmenšom, aby bol zmorfovaný portrét považovaný za dôkaz, zvýšenie podobnosti, ktoré pochádza od tohto typu zostavovania portrétu, by malo byť väčšie pre podozrivého než pre nepodozrivých, ktorí sa rovnako zhodujú so všeobecným fyzickým popisom páchatel'a. Na základe tohto môžeme povedať, že účinok prototypu sa pri morfovaní javí byť celkom silný, čo znamená, že morfovanie jednotlivých portrétov vedie k zvýšeniu

podobnosti k iným (necieľovým) tváram, t. j. výsledný morf portrétu sa bude viac podobat' cieľovej tvári než priemeru jednotlivých portrétov, ale zároveň sa rovnako bude zhodovať s tvármi spadajúcimi do podobnej kategórie. Výsledkom toho je, že pravdepodobne morfovanie jednotlivých portrétov vyústi do toho, že viac (skôr ako menej) nevinných ľudí sa bude podobat' konečnému produktu (Hasel, Wells, 2007). V prílohe dizertačnej práce sa nachádzajú príklady morfovania fotografií štyroch odlišných osôb prostredníctvom voľne dostupnej aplikácie *gtkmorph*.

3. Faktory ovplyvňujúce presnosť identifikácie

Očití svedkovia bývajú rozhodujúci pri riešení trestných činov a niekedy ich výpoveď je jediným dôkazom, ktorý je k dispozícii na zistenie identity páchatel'a. Výskumníci, ktorí sa zaoberajú problematikou výpovede očitých svedkov si všimli, že podiel nesprávnych identifikácií môže byť prekvapujúco vysoký, a že očití svedkovia sú si často istí správnosťou svojej identifikácie aj v prípade, ak označia nesprávnu osobu v rade fotografií alebo osôb in natura (Wells, Olson, 2003). Napriek týmto zisteniam až v roku 1990 sa orgány činné v trestnom konaní a sudy začali bližšie zaujímať o výskum, ktorý sa zaoberal otázkami týkajúcich sa očitých svedkov. Táto zmena v postojoch ohľadom psychologickéj literatúry o identifikáciu očitých svedkov pochádza hlavne z rozvoja forenzných DNA testov. Zo 100 ľudí, ktorí boli nespravodlivo odsúdení ešte pred používaním analýzy DNA, viac ako 75% z nich boli hlavne obeťami nesprávnej identifikácie očitého svedka. "Hlavne" znamená, že samozrejme vo väčšine týchto prípadov boli prítomné aj iné dôkazy (napr. nedostatočné alibi), ale mnohé z nich by neboli nikdy zhromaždené, ak by svedok v prvom rade neidentifikoval podozrivého (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

Pred rokom 1990 niektorí ľudia verili, že výsledky psychologických experimentov, ktoré sa týkajú očitých svedkov, boli iba akýmsi akademickým cvičením neaplikovateľným na skutočných svedkov alebo skutočné trestné činy. Prinajmenšom používanie analýzy DNA pri riešení trestných činov dokázalo, že očití svedkovia si môžu byť absolútne istí svojou identifikáciou, ktorá je ale nesprávna, rovnako ako to bolo zistené v experimentoch (Wells, Memon, Penrod, 2006). Analýza DNA sa používa hlavne v prípadoch, ktoré sa týkajú sexuálneho napadnutia, aj keď niekedy môže ísť o vraždy, lúpežné prepadnutia, alebo iné trestné činy (Turtle, Lindsay, Wells, 2003; Wells, Memon, Penrod, 2006).

Vo všeobecnosti platí, že svedkovia, ktorí boli obeťami sexuálneho napadnutia, sú slabými očitými svedkami. V skutočnosti by mohli byť veľmi dobrými pri identifikovaní svojich útočníkov, pretože mali možnosť ich pozorovať z blízka a dlhšie ako obeť iných trestných činov. Dôvod prečo sa to týka hlavne sexuálnych trestných činov je ten, že sú bohaté na biologické DNA stopy. V roku 2004 skoro 95 000 sexuálnych napadnutí bolo nahlásených a 43% z nich sa podarilo objasniť. Prípady znásilnenia cudzou osobou, u ktorých identifikácia je evidentným problémom, je menej ako jedna tretina. Viac ako 70% spáchajú intímni

partneri, príbuzní, alebo známi, to znamená asi o 30 000 znásilnení cudzou osobou sa dozvedela polícia. V kontraste k tomu, iba malá časť vrážd (viac ako 16 000 v roku 2004) a skoro žiadne lúpežné prepadnutia (viac ako 400 000 v roku 2004) zanechali biologické stopy (Wells, Memon, Penrod, 2006), a preto spoľahnutie sa na identifikáciu očitými svedkami pri riešení prípadov sa signifikantne neznížilo rozvinutím analýzy DNA (Wells, Olson, 2003).

Rekognícia je postup, pri ktorom je podozrivý alebo jeho fotografia umiestnená medzi figurantov a ukázaná očitému svedkovi, aby identifikoval podozrivého ako páchatel'a, ak sa v rade fotografií alebo osôb in natura nachádza. Termín podozrivý by sa nemal zamieňať s termínom páchatel'. Podozrivý môže, ale nemusí byť páchatel'om. Figuranti nie sú podozrivými v danom trestnom čine a vie sa o nich, že sú nevinnými členmi rekognície, a preto by sa identifikácia nemala končiť obvinením niektorého z nich (Wells, Olson, 2003).

Na základe národného prieskumu realizovaného v USA Wogalterom, Malpassom a McQuistonovou (2004) sa zistilo, že väčšina rekognícií vytvorených políciou sú fotografické oproti rekogníciám osôb in natura. Toto zistenie nie je úplne neočakávané, pretože je omnoho výhodnejšie z hľadiska nákladov (úsilie, čas a pravdepodobne peňazí) zostaviť fotografickú prezentáciu rekognície, než vytvoriť rekogníciu osôb in natura. Podstatne väčšie náklady sú zahrnuté pri hľadaní a zhromaždení adekvátnej skupiny živých figurantov v porovnaní s fotografiami. Ďalej, rekognícia in natura je omnoho menej pod kontrolou a môže byť neobjektívna kvôli nepatrným prejavom správania sa a vyjadreniam ich členov (Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004). Medzi ďalšie výhody fotografickej prezentácie rekognície patrí, ak svedok prežíva veľký strach z opätovného stretnutia sa s páchatel'om. Z tohto dôvodu môže byť fotografická prezentácia prijateľnejšia (alebo použitie jednosmerného zrkadla) ako rekognícia osôb in natura rovnako ako aj v prípade, ak ide o malé dieťa. Jedna britská štúdia realizovaná (Ainsworth, King, 1988 in Ainsworth, 1998) na severe Anglicka sa upriamila na svedkov, ktorí sa zúčastnili rekognície osôb in natura. Autori zistili, že svedkovia, ktorí pripustili, že boli nervózni počas rekognície a mali strach z pomsty, boli signifikantne menej náchylní identifikovať podozrivého ako tí, ktorí tvrdili, že neboli. Výskumná štúdia bola uskutočnená v čase, keď používanie jednosmerného zrkadla nebolo rutinnou záležitosťou a svedok musel byť v rovnakej miestnosti ako údajný páchatel'. Táto skutočnosť mohla iba pridať k pocitom strachu svedka z postupu. Fotografická rekognícia má však aj veľa nevýhod. Za prvé, skutočnosť, že svedok si prezerá statickú fotografiu osoby,

ktorú pôvodne videl naživo, môže spôsobiť viaceré ťažkosti. Osobitným problémom je, ak sa výzor podozrivého zmenil od doby, kedy bola urobená fotografia, alebo ak je fotografia slabšej kvality (Ainsworth, 1998). Iná metóda, ktorá by mohla zmierniť niektoré z týchto problémov, je rekognícia nahraná na video. S videozáznamom vernosť rekognície môže byť zachovaná a neobjektívne prejavy správania sa môžu byť pri spracovaní vylúčené. Napriek tomu súčasné dáta naznačujú, že pomerne málo príslušníkov polície používa rekogníciu nahranú na video. V posledných rokoch nízke náklady a vysoká kvalita robia videozáznamy ľahšie dostupnými. Pravdepodobne používanie tejto technológie sa stane všedným v budúcich rokoch kvôli výhodám oproti fotografickej prezentácii rekognície a rekognície osôb in natura (Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004).

Existuje množstvo variácií, v ktorých fotografické prezentácie rekognícií sú používané. Kým tieto obmeny, ak sa dejú v laboratóriu, sú výskumníci schopní kontrolovať, v reálnych podmienkach pri vyšetovaní trestných činov je to zriedkakedy možné. Z tohto dôvodu môžu existovať dôležité rozdiely medzi výsledkami dosiahnutými v laboratóriu a v reálnom svete (Ainsworth, 1998).

Jeden z problémov, ktorý sa týka rekognície, je postoj svedka. Viacerí svedkovia sú v skutočnosti obeťami a ako také môžu byť vysoko motivované niekoho identifikovať. Ak sa útočník nachádza v rade fotografií alebo osôb in natura, potom táto motivácia môže slúžiť na zvýšenie pravdepodobnosti, že správna identifikácia sa uskutoční. Avšak, ak sa skutočný páchateľ nenachádza v rade fotografií alebo osôb in natura, svedok stále môže byť ochotný pomôcť polícii vyriešiť prípad a vyberie nevinnú osobu, ktorá mu najviac pripomína páchateľa. Laboratórny výskum naznačuje, že ak je svedok vystavený rekognícii, kde sa nenachádza páchateľ, je náchylný niekoho označiť skôr, akoby pripustil možnosť, že nemôže identifikovať osobu, ktorú predtým videl. Rovnako dôležitý je aj fakt, že subjekty simulovaných trestných činov realizovaných v laboratóriu sú skôr nezúčastnení prístojaci a vo všeobecnosti majú menej motivácie niekoho identifikovať ako obeť skutočných trestných činov (Ainsworth, 1998).

Napriek potencionalnej užitočnosti akú predstavuje výskum zaoberajúci sa pamäťou očitých svedkov, je väčšinou realizovaný na univerzitnej pôde psychologmi – a to hlavne kognitívnymi a sociálnymi – a psychologická literatúra reprezentuje hlavný zdroj empirických dát, čo sa týka identifikácie očitých svedkov. Platí to obzvlášť pre USA, o niečo menej pre

Kanadu. Naproti tomu vo Veľkej Británii výskum a vývoj metód prebieha priamo u ministerstva vnútra (Wells, Olson, 2003; MacLin, et al., in press). Rovnako aj tréning v základných technikách je nevyvážený a málokedy pochádza z programov, ktoré sú založené na výskume (Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004). Pochopenie faktorov, ktoré ovplyvňujú pamäť očitých svedkov a rozvoj postupov, ktoré by mohli zvýšiť ich presnosť, pomáha minimalizovať súdne výdavky nevinných podozrivých, ako aj zvyšovať pravdepodobnosť, že praví páchatelia budú zadržaní (MacLin et al., in press). Psychologickí vedci študujú mnoho procedurálnych problémov vrátane zhromažďovania popisov svedkov a identifikácií a sú v pozícii robiť praktické odporúčania, ktoré môžu zlepšiť efektívnosť postupov orgánov činných v trestnom konaní a súdov. Nanešťastie mnoho znalostí získaných výskumníkmi ostáva mimo povedomia orgánov činných v trestnom konaní a súdov, pričom práve oni by obzvlášť získali od rozvoja a zlepšovania postupov, ako aj bezpečnostných opatrení pre zhromažďovanie dôkazov od očitých svedkov, tak ako to robia pri zhromažďovaní iných dôkazov (MacLin et al., in press).

Ak orgány činné v trestnom konaní a súdy navzájom spolupracujú s výskumníkmi, môžu zostaviť také tréningové programy, ktoré nebudú iba informovať príslušníkov polície o najužitočnejších technikách, ale rovnako im poskytnú pozadie týchto informácií, aby pochopili prečo sú tieto postupy užitočné a dôležité. Dôkazom toho je množstvo odporúčaní uvedených v dvoch príručkách rozvinutých pre orgány činné v trestnom konaní Národným inštitútom pre spravodlivosť, a to *U.S. Department of Justice (1999)* a *U.S. Department of Justice (2003)*. Tieto tréningové manuály neposkytujú iba štruktúru ako viesť interview s očitým svedkom a jednotlivé identifikačné techniky, ale rovnako aj vysvetlenia pre pochopenie prečo isté postupy sú vhodnejšie ako iné (MacLin et al., in press). Odporúčania uvedené v týchto manuáloch formálne prijalo a používa viacero štátov v USA, ako napríklad: New Jersey, North Carolina, Wisconsin, rovnako ako mestá Boston, Minneapolis a mnoho ďalších (Wells, 2006).

Jeden z dôvodov, prečo je dôležitá spolupráca medzi orgánmi činnými v trestnom konaní, súdmi a výskumníkmi je, aby výskumy neprebíhali iba v laboratórnych a simulovaných podmienkach odtrhnutých od reálneho vyšetrovania. Je dôležité, aby príslušníci polície zohrávali dôležitú rolu v konečnej aplikácii výsledkov výskumu do každodenných vyšetrovacích postupov, a tak overovali ich spoľahlivosť a užitočnosť. Samotné odporúčania vedcov sú iba znalosťou, ktorá má byť overovaná empiricky (MacLin

et al., in press). Existuje málo štúdií, ktoré používajú príslušníkov polície ako participantov výskumu pri identifikácii očitých svedkov. Veľmi málo je známe to, aké postupy používajú vyšetrovatelia pri zostavovaní ako aj pri realizácii rekognície, pričom sú to práve oni, ktorí pravidelne pracujú so skutočnými trestnými činmi, svedkami a podozrivými. Namiesto toho väčšina výskumov o rekognícii sa odohráva v laboratóriu používaním hlavne vysokoškolákov ako participantov, ktorí sú pomerne naivní, čo sa týka týchto postupov. Nedostatok výskumov, ktoré používajú príslušníkov polície pri identifikácii ukazuje na hlavnú medzeru v empirickej literatúre a výskum skutočných policajných postupov by zmenšil vzdialenosť medzi výsledkami výskumov a ich aplikáciou v praxi (Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004).

Faktory, ktoré ovplyvňujú presnosť identifikácie očitého svedka rozdeľujeme na tie, ktoré môžu kontrolovať orgány činné v trestnom konaní a súdy, a tie, ktoré nie. Medzi faktory, ktoré nemôžu kontrolovať orgány činné v trestnom konaní a súdy patria: stres, ktorý prežíva svedok počas trestného činu, prítomnosť zbrane, pohlavie, vek, zamestnanie a inteligencia svedka, či bol svedok pod vplyvom alkoholu alebo iných drog počas trestného činu, nezvyčajnosť udalosti alebo črt páchatel'a, rasa páchatel'a a svedka, zamaskovanie sa páchatel'a, osvetlenie miesta činu, vzdialenosť medzi svedkom a páchatel'om počas trestného činu, množstvo času, počas ktorého svedok pozoruje tvár páchatel'a a čas medzi trestným činom a identifikáciou. Medzi faktory, ktoré môžu kontrolovať orgány činné v trestnom konaní a súdy patria: inštrukcie, ktoré sú dané svedkovi ešte pred videním rekognície, *double-blind* metóda, výber figurantov, celkový počet členov rekognície, simultánna verzus sekvenčná prezentácia rekognície a reakčný čas (Wells, 1978; Wells, Olson, 2003). Čo sa týka zamaskovania sa páchatel'a, osvetlenia miesta činu, vzdialenosti medzi svedkom a páchatel'om počas trestného činu, inštrukcií, ktoré sú dané svedkovi ešte pred videním rekognície, celkového počtu členov rekognície, v tejto časti kapitoly sa o nich bližšie nezmieňujeme, pretože sa nimi zaoberáme v iných častiach dizertačnej práce.

Stres

Napriek tomu, aké dôležité je vedieť aký dopad má stres na pamäť očitého svedka, výskumníci nemôžu simulovať násilné trestné činy a ohroziť tak fyzické alebo psychické zdravie experimentálnych subjektov, a preto sa uchýlili k množstvu manipulácií ako navodiť stres vrátane používania násilných oproti nenásilným videozáznamom trestných činov. So zvyšujúcim sa násilím trestných činov na videozáznamoch sa ukázalo, že to vedie k zníženiu identifikačnej presnosti ako aj vybavovania si informácií o udalosti, aj keď zistenia nie sú

jednotné (Wells, Memon, Penrod, 2006). V jednej britskej štúdií Clifford a Hollin (1981) ukázali skupine participantov interakciu medzi mužom a ženou. Boli dve verzie filmu. Jedna násilná (muž pritlačil ženu o stenu a zobral jej kabelku) a druhá nenásilná (žena sa pýtala muža na smer cesty). Clifford a Hollin zistili, že tí, ktorým bola ukázaná násilná verzia filmu, boli signifikantne menej presní a menej úplní vo svojich spomienkach ako tí, ktorí si pozreli nenásilnú udalosť. V podobnej štúdií realizovanej v USA, Loftusová a Burns (1982) ukázali skupine participantov film o bankovej lúpeži. Polovici bola ukázaná verzia filmu, ktorá mala obzvlášť násilný koniec (mladý muž bol strelený do tváre), kým druhej polovici bola ukázaná rovnaká banková lúpež, ale bez násilného konca. Keď im boli neskôr položené otázky, ktoré sa týkali udalosti, tým ktorým bola ukázaná násilná verzia filmu boli menej presní a úplní, čo sa týka detailov o udalosti. Loftusová a Burns zistili, že pamäť svedkov nebola ovplyvnená len, čo sa týka násilných častí filmu. Rovnako aj pamäť pre niektoré detaily, ktoré sa udiali dve minúty pred strelbou boli ovplyvnené. Loftusová a Burns navrhli, že trauma, ktorá sa spája s videním strelby môže interferovať so spracovaním a uschovávaním si skorších nenásilných detailov. Takéto zistenie sa zdá byť v protiklade k jednoduchým názorom, že serióznejšie trestné činy sa budú lepšie pamätať.

Vnímanie závažnosti udalosti sa bude líšiť v závislosti od toho, či ide o nezúčastneného prístojaceho/svedka alebo obeť. Snaha určiť, či obeť alebo nezúčastnení svedkovia poskytnú lepšie informácie, nie je však jednoduché. Napríklad, obeť, ktorá je bližšie k udalosti, by si mohla všimnúť ďaleko viac detailov ako náhodný pozorovateľ na druhej strane ulice. Avšak obeť je rovnako náchylnejšia prežívať väčšie rozrušenie alebo stres než svedok (Ainsworth, 1998). Napríklad Tollestrup et al. (1994 in Behrman, Davey, 2001) tvrdia, že výsledky väčšiny laboratórnych štúdií patria hlavne svedkom, ktorých sa zločin netýka. Na základe ich analýzy skutočných trestných činov tvrdia, že obeť týchto činov a niektorí svedkovia majú odlišný osobnostný a emocionálny stupeň účasti na trestnom čine ako subjekty v laboratórnych experimentoch, a preto obeť trestných činov sú presnejšie vo svojich popisoch a rovnako sú aj náchylnejšie identifikovať podozrivého. Tollestrup et al. zistili, že obeť lúpežného prepadnutia identifikovali podozrivého častejšie (46,5%), ako to urobili svedkovia lúpeže (33,3%).

Napriek rozdielnym názorom, ktoré sa týkajú vplyvu stresu na pamäť svedka, vo všeobecnosti platí, že čím vyššiemu stupňu stresu je osoba vystavená, tým viac to má vplyv na zníženie správnych identifikácií a pamäť pre detaily, ktoré asociujú s trestným činom

(Deffenbacher et al., 2004).

Prítomnosť zbrane počas trestného činu

Prítomnosť zbrane počas trestného činu môže spôsobiť zníženie schopnosti očitého svedka následne popísať ako aj identifikovať páchatel'a, čo je vysvetľované schopnosťou zbrane vyvolať u svedka nepokoj. Uvidenie zbrane môže vyvolať strach medzi svedkami a zapríčiniť, že zbraň odpúta pozornosť svedka od tváre páchatel'a a sústredí sa na zbraň (Shaw, Skolnick, 2001 et al., MacLin et al., in press). Aj keď účinky prítomnosti zbraní počas trestného činu nie sú jednoznačné, Steblayovej meta-analýza (1992 in Behrman, Davey, 2001) naznačila, že prítomnosť zbrane počas trestného činu následne znížila presnosť identifikácie, aj keď nie vo veľkej miere. Podľa Shawa, Skolnicka (2001) a Pickelovej (1999) zníženie správnych identifikácií môže súvisieť s tým, že zbraň je vnímaná ako neobvyklá alebo nevhodná v určitých situáciách. Pretože zbraň nie je iba rozrušujúca, ale aj typicky neočakávaná a nezvyčajná, odpútanie pozornosti od tváre páchatel'a a zameranie sa na zbraň môže súvisieť s neobvyklosťou tohto objektu; t. j. zbraň môže byť iba jeden z množstva neobvyklých objektov, ktoré môžu spôsobiť deficit pamäti. Ak je to tak, tak by malo dôjsť k zníženiu presnosti identifikácie očitého svedka, keď cieľová osoba nesie akýkoľvek objekt, ktorý je nevhodný v kontexte danej situácie.

Alkohol a iné drogy

Existuje malý výskum, ktorý sa zaoberá problematikou účinku alkoholu a iných drog na pamäť očitých svedkov pre tváre. Hoci výskum ukazuje, že alkohol do určitej miery poškodzuje pamäť, jeho vplyv na rekogníciu tváre alebo identifikáciu osoby je odlišný v jednotlivých štúdiách. Kým niektoré štúdie neukázali žiaden účinok alkoholu na identifikáciu, iné preukázali poškodenie vybavovania si informácií, ako aj výkonu pri identifikácii, najmä ak svedok konzumuje alkohol ešte pred samotnou udalosťou. Samozrejme drogy, ktoré narúšajú alebo poškodzujú percepciu majú nevyhnutne negatívny vplyv na zapamätávanie si (Tredoux et al., 2004).

Pohlavie svedka

Literatúra zaoberajúca sa svedeckou výpoveďou sa dlhodobo zaujíma o to, či existujú rozdiely medzi pohlavím vzhľadom na presnosť výpovede očitých svedkov. Pôvodne sa myslelo, že identifikácia mužských očitých svedkov bola spoľahlivejšia než ženských (Stern, 1903, 1904 in Shaw, Skolnick, 2001), ale niekoľko posledných pokusov zopakovať tieto

zistenia nedokázalo rozdiely v presnosti očítých svedkov medzi mužmi a ženami (Yarmey, Jones, 1983; Cunningham, Bringman, 1986; Ringmann, Tyler, McAhren, 1989 in Shaw, Skolnick, 2001).

Existuje relatívne veľké množstvo štúdií, ktoré skúmali rozdiely v pohlaví, čo sa týka pamäti na tváre a zistili niektoré rozdiely medzi nimi, ktoré však boli často iba nepatrné. Ak sú zistené rozdiely medzi mužmi a ženami, týka sa to typu informácií, ktoré si vybavujú o udalosti. Napríklad ženy majú tendenciu si vybaviť viac položiek takých ako oblečenie, kým muži sa zameriavajú na také položky ako typ vozidla alebo zbraň; celkovo však schopnosti mužov a žien pri identifikácii sa javia byť prevažne na nerozoznanie (Powers, Andriks, Loftus, 1979; Tredoux et al., 2004). Davies et al. (1996 in Ainsworth, 1998) usudzujú, že, aj keď existujú určité odlišnosti medzi mužmi a ženami, čo sa týka vybavovania si informácií o udalosti, bolo by nevhodné, aby príslušníci polície automaticky predpokladali, že muži budú vždy lepšími svedkami, čo sa týka popisu motorových vozidiel. Je potrebné mať na pamäti, že mnoho mužov sa vôbec nezaujíma o autá a veľa žien sa málo zaujíma o módu a skôr navrhujú, že policajti by sa mali najskôr opýtať svedkov na ich znalosti a záujem napríklad o motorové vozidlá a tí, ktorí ukážu najväčšiu zručnosť v tejto oblasti, budú náchylní byť presnejší bez ohľadu na pohlavie.

Výsledky iných štúdií zasa naznačili, že ženy môžu byť lepšími očítymi svedkami za určitých okolností. Yarmey a Kent (1980 in Shaw, Skolnick, 2001) zistili, že ženy podali lepší výkon ako muži, keď mal byť identifikovaný ženský prístojaci, ale nie keď mal byť identifikovaný mužský útočník. Podobne Christiaansen, Ochaleková a Sweeney zistili (1984 in Shaw, Skolnick, 2001), že ženy boli presnejšie ako muži, keď mal byť identifikovaný ženský spoluvinník. Powers, Andriksová a Loftusová (1979) zistili, že ženy boli presnejšími očítymi svedkami a boli odolnejšie voči zavádzajúcim sugesciám, čo sa týkalo detailov zameraných na ženy, a muži boli zasa presnejšími očítymi svedkami a menej náchylní na skreslené informácie ohľadom detailov, ktoré sa týkali mužov. Tieto výskumy naznačujú, že čo sa týka rozdielov medzi mužmi a ženami ohľadom spoľahlivosti očitého svedka, by mohlo byť vysvetlené tým, že očití svedkovia sú lepší pri identifikácii členov svojho vlastného pohlavia než pri identifikácii členov opačného pohlavia (Malpass, Kravitz, 1969; Brigham, Maass, Snyder a Spaulding, 1982; Paltz, Hosch, 1988 in Shaw, Skolnick, 2001).

Príčiny pre preferovanie vlastnej rasy a vlastného pohlavia pri identifikácii nie sú jasné.

Brigham a Malpass (1985 in Shaw, Skolnick, 2001) skúmali motivačné a kognitívne vysvetlenia pre preferovanie vlastnej rasy a uzavreli, že ani rasové predsudky ani rozdiely v množstve kontaktov s vlastnou a odlišnou rasou neposkytujú dostatočné vysvetlenie. Odlišné vysvetlenie preferovania vlastnej rasy poskytuje Chance a Goldstein (1981 in Shaw, Skolnick, 2001), ktorí zistili, že ľudia často používajú sociálne závery pri popise tváří vlastnej rasy, ale viac sa spoliehajú na vonkajšie fyzické črty pri popise tváří inej rasy. Iné výskumy zasa naznačujú, že inštrukcie na vyvodzovanie záverov o zobrazovanej tvári vedú k lepšiemu znovupoznaniu než inštrukcie, ktoré sa spájajú so vzhľadovými atribútmi (Bower, Karlin, 1974; Winograd, 1981 in Shaw, Skolnick, 2001) Podobné rozdiely v orientácii môžu nastať aj pri zameriavaní sa na členov vlastného pohlavia verzus členov opačného pohlavia; očití svedkovia môžu mať sklony k deduktívnemu spracovaniu („Aký typ osoby to je?“), keď vidia osobu rovnakého pohlavia, a k povrchnému spracovaniu zameranému na vzhľad („Aká atraktívna je táto osoba?“), keď vidia osobu opačného pohlavia (Shaw, Skolnick, 2001).

Zamestnanie

U príslušníkov polície sa predpokladá, že budú lepší pri identifikáciách tváří a pri vybavovaní si detailov o udalosti. Hoci výskum vo všeobecnosti zistil, že policajti majú skúsenosti, ktoré nadobudli rokmi práce alebo prostredníctvom výcvikov, signifikantne sa ich schopnosť rekognície nezlepšuje. Vo všeobecnosti sú schopní poskytnúť detailnejší popis udalosti a javia sa byť menej náchylní na účinky nesprávnej informácie po udalosti v porovnaní s laikmi. Rovnako poskytujú správnejšie popisné informácie o páchatel'ovi než laici bez zvýšenia nesprávnych informácií a majú tendenciu do detailov rozviesť konanie iných ľudí (Tredoux et al., 2004). Lepší pamäťový výkon príslušníkov polície by sa mohol týkať zamerania pozornosti. Väčšina ľudí, ktorí sa prechádzajú po ulici, budú venovať málo pozornosti udalostiam okolo nich. V porovnaní k nim, príslušníci polície majú tendenciu ísť po ulici s konkrétnym zámerom obzerať sa po kriminálnych aktivitách, alebo podozrivých udalostiach a sú náchylní označiť úplne nevinnú udalosť ako možný trestný čin. Príslušníci polície môžu rovnako venovať viac pozornosti špecifickým detailom vzhľadu podozrivého než civilisti, a pretože významná časť času príslušníka polície môže byť strávená zbieraním informácií a vybavovaním si detailov, ich výkon sa môže javiť lepší oproti civilistom v niektorých pamäťových úlohách (Ainsworth, 1998). Empirické štúdie, ktoré sa pokúsili trénovať osoby, čo sa týka zapamätávania si tváří a udalostí, poukazujú na to, že presnosť vybaviť si detaily o udalosti môže byť zlepšená, ale je ťažké zlepšiť presnosť rekognície pre tváre (Tredoux et al., 2004).

Doba medzi trestným činom a identifikáciou

Časový interval medzi udalosťou a identifikáciou je dôležitý kvôli všeobecne známej skutočnosti, že zabúdanie stúpa časom (Wells, Murray, 1983 in Berger, Herringer, 2001). Rozsiahly počet laboratórnych štúdií naznačuje, že odklad je dôležitým faktorom pri zisťovaní presnosti identifikácie, a že množstvo správnych identifikácií klesá, keď časový interval medzi trestným činom a identifikačným postupom stúpa (Shepherd, Ellis, 1973; Egan, Pittner, Goldstein, 1977; Deffenbacher, Carr, Leu, 1981; Malpass, Devine, 1981a, 1981b in Behrman, Davey, 2001). Behrman a Daveyová (2001) vo svojej analýze skutočných trestných činov zistili, že odklad identifikácie bol hlavným faktorom, ktorý ovplyvnil podiel správnych identifikácií podozrivého v rade fotografií. Výsledky naznačili, že podiel správnych identifikácií podozrivého klesol značne po 7 dňoch až o 40%. Rizikom, ktoré sa spája s dlhším časovým intervalom medzi vnímanou udalosťou a identifikáciou, môže byť aj prísun informácií po udalosti, ako komentáre od iných svedkov alebo médiá, ktoré referujú o udalosti, čo môže ovplyvniť výsledok identifikácie (Jenkins, 1985 in MacLin et al., in press).

Rovnako nesmieme zabúdať na fakt, že časový interval medzi trestným činom a identifikáciou v reálnych podmienkach býva podstatne dlhší ako vo výskumných štúdiách; priemerný interval vo Veľkej Británii je jeden mesiac (Pike, Brace, Kynan, 2002 in Brewer, Wells, 2006), čo ovplyvňuje aj použiteľnosť výsledkov výskumných štúdií v praxi.

Inteligencia svedka

Existuje malý dôkaz, že inteligencia súvisí s výkonom identifikácie očitých svedkov. Hoci skoršie výskumné štúdie (napr. Howells in 1938 in Wells, Olson, 2003) poukázali na signifikantný vzťah medzi správnosťou rekognície a inteligenciou, neskoršie štúdie nepreukázali žiaden vzťah (Brown et al., 1977 in Wells, Olson, 2003).

Nezvyčajné črty

Či ide o udalosť alebo o osobu, ak sa niečím vymyká z priemeru, je omnoho väčšia pravdepodobnosť, že v budúcnosti bude správne rozpoznateľná. Ak je páchateľ odlišný nejakým spôsobom, môže to v budúcnosti uľahčiť rekogníciu, pretože prítomnosť nezvyčajných črt robí tvár ľahšie zapamätateľnou (Tredoux et al., 2004). Rovnako tváre, ktoré sú veľmi atraktívne alebo neatraktívne, sú ľahšie rozpoznateľné ako tváre, ktoré sú priemerne atraktívne (napr. Fleishman et al. 1976 in Wells, Olson, 2003).

Reakčný čas

Aj keď výskumníci opakovane zdôrazňujú, že správne identifikácie sú rýchlejšie než nesprávne, je ťažké predstaviť si akoby takáto znalosť mala byť použitá v reálnom živote počas identifikácie. Predstavme si situáciu, kedy svedok vybral podozrivého z radu fotografií alebo osôb in natura, povedzme v priebehu 20 sekúnd. Čo by mal vyšetrovateľ robiť s týmto 20 sekundovým údajom? Mal by predpokladať, že 20 sekúnd je dostatočne rýchlo, a preto rozhodnutie očitého svedka je správne, alebo by mal predpokladať, že 20 sekundový údaj je pomalý, a preto poukazuje na chybu? Výskum až doteraz ponúka malú explicitnú radu. Situácia je omnoho ľahšia, ak vyšetrovateľ má viacerých svedkov. V takom prípade by mal prikladať väčšiu váhu rozhodnutiam rýchlych svedkov pred pomalými, ak identifikácie očitých svedkov navzájom nesúhlasia, ale výskum poskytuje relatívne malé poučenie o tom ako zaobchádzať s identifikáciami jednotlivých svedkov, ktoré nie je možné navzájom porovnať (Dunning, Perretta, 2002). Existuje iba málo štúdií, ktoré skúmali reakčný čas očitých svedkov počas identifikácie. Jedna z prvých výskumných štúdií bola Smithova et al. (2000 in Dunning, Perretta, 2002), ktorá rozdelila očitých svedkov na tých, ktorí urobili svoje identifikácie v rámci 15 sekúnd a tých, ktorí potrebovali 16 až 30 sekúnd a tých, ktorým to trvalo dlhšie. Zistili, že očití svedkovia, ktorí urobili pozitívne identifikácie v rámci 15 sekúnd boli skoro na 70% presní, ale tí, ktorým to trvalo viac ako 30 sekúnd boli presní iba na 18%. Ďalšia štúdia, ktorá sa zaoberala touto problematikou je Dunningova a Perrettova (2002). Dunning a Perretta zistili, že tí, ktorí urobili rozhodnutie za menej ako 10-12 sekúnd boli takmer na 90% správni pri svojej identifikácii, kým tí, ktorým to trvalo dlhšie než 10-12 sekúnd boli správni pri identifikácii asi na 50%. 10-12 sekundové pravidlo bolo vyvinuté post hoc, aby vytvorilo najlepšie odlišenie správnych svedkov od nesprávnych. K zaujímavým zisteniam dospeli Dunning a Sternová (1994), čo sa týka presnosti identifikácií očitých svedkov. Zistili, že správna rekognícia bola vo všeobecnosti vykonaná rýchlo a bez nejakého dlhého premýšľania. Podľa zistení autorov svedkovia, ktorí použili vysoký stupeň kognitívneho úsilia a najmä použili proces eliminácie pri identifikáciách (napr.: „Porovnával som navzájom fotografie, aby som zúžil výber“) boli náchylnejší k nesprávnym identifikáciám ako tí, ktorí len oznámili, že jednoducho rýchlo rozpoznali osobu, ale nevedeli vysvetliť prečo (napr.: „Okamžite som ho spoznal/a, ale neviem prečo“).

Novšie výskumy, ale ukazujú, že pravidlo 10-12 sekúnd nie je stabilné medzi rôznymi podmienkami rekognícií a svedectiev. Weber et al. (2004 in Wells, Memon, Penrod, 2006) ukázali, že maximálne rozlišujúci čas leží medzi 5 a 29 sekundami v rôznych podmienkach.

Naviac svedkovia, ktorí odpovedali rýchlejšie ako v optimálnom čase, nevykazovali vysokú pravdepodobnosť presnosti; boli skôr v pásme medzi 40% až 60% oproti 90% v štúdiu Dunninga a Perretta (2002 in Wells, Memon, Penrod, 2006). Aj keď sa pravidlo 10-12 sekúnd nezdá byť stabilné, zaujímavou skutočnosťou ostáva, že presné identifikácie sú uskutočnené rýchlejšie ako nepresné.

Rekognície obsahujúce iné zmyslové modalít

Hoci aj predtým sa výskum zaoberal vizuálnou a sluchovou identifikáciou svedka, iba v poslednom čase sa výskum zameril na vizuálnu ako aj sluchovú modalitu v rovnakom experimente. Hollien, Bennett a Gelferová (1983 in McAllister, Dale, Keay, 2001) porovnávali vizuálne rekognície so sluchovými a zistili, že svedkovia, ktorí sa zúčastnili vizuálnej prezentácie rekognície, boli presnejší pri identifikácii podozrivého. Pri opakovaní a rozšírení (Hollien et al. 1983; McAllister, Bregman, Dale, McCabe, Cotton 1989 in McAllister, Dale, Keay, 2001) názorne dokázali, že audio – vizuálne prezentácie rekognícií nespôsobujú väčšiu presnosť identifikácie ako len čiste vizuálna prezentácia rekognície, ale obe sú lepšie ako čiste iba sluchová prezentácia rekognície. McAllister, Dale, Keayová (2001) vo svojej výskumnej štúdiu zopakovali predchádzajúce zistenia a to, že svedkovia, ktorí sa zúčastnili sluchovej prezentácie rekognície, boli menej presní pri identifikácii ako očití svedkovia.

Rekognície typicky používané v západných krajinách sa obmedzujú najčastejšie na prezentáciu rekognície jedným spôsobom, a to vizuálnu prezentáciu. Avšak signály z jednej zmyslovej domény môžu byť znehodnotenú s ohľadom na pôvodný kontext (napr. zamaskovanie sa páchatel'a). V takomto prípade môže byť ľahšie identifikovať páchatel'a za podpory signálov z iných domén. Výskumníci začali skúmať užitočnosť rekognícií z viacerých modalít na identifikačný výkon svedka. Hoci v tejto oblasti sa zatiaľ relatívne málo publikovalo, myšlienka umožniť prístup svedka k signálom, ktoré nie sú iba vizuálne sa používa už vo Švédsku. Rekognícia osôb in natura sa odohráva v miestnosti, v ktorej jednotlivým členom rekognície je povolené, aby si sadli, fajčili, komunikovali medzi sebou a správali sa tak ako to zvyčajne robia. Tieto osoby sú potom videné svedkom cez jednosmerné zrkadlo a členovia rekognície nevedia, kedy je svedok prítomný. Nanešťastie žiadne systematické zhodnotenie tejto stratégie nebolo zatiaľ vykonané (Tredoux et al., 2004).

3.1 Presnosť identifikácie inej rasy

Problém s identifikáciou inej rasy nie je izolovaným procesom. Viacerí z nás zažili pocit, že ľudia inej rasy sa nám navzájom javili podobnejší než ľudia našej vlastnej rasy (MacLin, Malpass, 2001). Mnohé výskumné štúdie poukazujú na to, že ľudia dosahujú lepšie výsledky pri rozpoznávaní osôb vlastnej rasy v porovnaní s inými rasami (Sporer, 2001). Napríklad Wright, Boydová a Tredoux (2001) zrealizovali experiment, v ktorom mali spojenca – niekoho, kto pracoval pre nich, ale predstieral, že je normálnym občanom – priblížil sa buď k čiernej, alebo bielej osobe v nákupnom centre v Južnej Afrike alebo v Anglicku. Spojenec položil osobe niekoľko otázok napríklad, kde sa nachádza kino. O niekoľko minút neskôr sa k nej priblížil experimentátor a požiadal ju, aby identifikovala spojenca z rady 10 fotografií, kde sa nachádzal. Čierni účastníci boli presnejší pri rozpoznávaní spojenca vlastnej rasy rovnako ako bieli účastníci. V jednej z ďalších štúdií Platzová a Hosch (1988 in MacLin, Malpass, MacLin, 2001) zistili, že Hispanci podali signifikantne lepší výkon pri rozpoznávaní tváří vlastnej rasy v porovnaní s tvármi Afroameričanov až o 39%. V súčasnosti až 90% odborníkov súhlasí s tým, že ľudia sú vo všeobecnosti lepší pri identifikácii vlastnej rasy (Kassin et al., 2001), čo môže byť príčinou pre znepokojenie; ak sú ľudia vo všeobecnosti slabí pri rozpoznávaní iných rás a mnoho identifikácií sa deje v rámci odlišných rás, pochopenie tohto fenoménu je rozhodujúce pre výskumníkov ako aj pre orgány činné v trestnom konaní a súdy (MacLin, Malpass, MacLin, 2001). Niekedy tento fakt môže zapríčiniť, že sa do väzenia dostane nevinný človek. Ronald Cotton, Afroameričan, bol usvedčený zo znásilnenia 22 ročnej bielej vysokoškolskej študentky, Jennifer Thomson, na základe jej svedeckej výpovede. Po 11 rokoch väzenia bol prepustený na slobodu vďaka analýze DNA. Počas znásilnenia Jennifer Thomson nestratila duchaprítomnosť a študovala tvár násilníka. Bola si istá, že to bol Ronald Cotton, kto ju znásilnil, ale zmýlila sa (Thomson, 2000 in MacLin, Malpass, 2001).

Existujú dve populárne vysvetlenia, čo sa týka identifikácie niekoho z inej rasy a to, sociálne postoje a odlišný kontakt, ktoré sú často spomínané, ale výskum zlyhal pri vytváraní zhodného a spoľahlivého empirického dôkazu, čo sa týka ich podpory. Napríklad Ng a Lindsay (1994) zrealizovali dve štúdie, ktoré sa zaoberali zvýšením našich znalostí o rekognícii ľudí odlišných rás a to bielych a ázijských tváří testovaním hypotézy, že horšia rekognícia tváre inej rasy súvisí s nedostatkom kontaktu s ňou. V prvom experimente, ktorý obsahoval 60 bielych a 60 ázijských účastníkov, sa univerzitní študenti z Kanady pokúsili

rozpoznať tváre druhej rasy. Participanti dosiahli horší výsledok pri identifikácii inej rasy. V druhom experimente bolo testovaných 92 bielych a 115 ázijských študentov zo Singapuru a Kanady. Rovnako ako v prvom experimente, aj teraz participanti dosiahli signifikantne horší výsledok pri identifikácii inej rasy. Ani v jednom experimente sa nepotvrdilo, že tie osoby, ktoré majú častejší kontakt s druhou rasou by boli lepšie pri rozpoznávaní tejto rasy, a preto hypotéza o “nedostatku kontaktu” nie je spoľahlivým vysvetlením tohto problému (Ng, Lindsay, 1994).

Ako už bolo spomenuté vyššie, množstvo kontaktov, ktoré osoba má s príslušníkmi inej rasy, by malo zlepšiť schopnosť identifikovať niekoho z inej rasy, ale dôkaz je sporadický a teórie nesprevádzajú podporujúce dáta (Brigham, Malpass, 1985; Malpass, 1990, 1992). V protiklade k tomu viaceré štúdie ukázali všeobecnú podporu pre hypotézu rozdielnych zážitkov, ktorá navrhuje, že schopnosť rozpoznať tvár príslušníka inej rasy nesúvisí ani tak s tým aké množstvo kontaktov má osoba s príslušníkom inej rasy, ale aká je ich kvalita (Lavrakas, Buri, Mayzner, 1976; Brigham, Maass, Snyder, Spaulding, 1982; Carroo, 1986; Platz, Hosch, 1988 in MacLin, Malpass, 2001). Rekognícia tváre sa preto môže odvíjať od potreby rozlišovať medzi členmi populácie, ktorí sú pre nás dôležití, takí ako rodičia, šéfovia a iné dôležité sociálne kontakty (Malpass, 1990, 1992). Častý kontakt s členmi inej rasy, by preto nemal zvýšiť presnosť rekognície, ak tam nie je potreba identifikovať a rozpoznať osoby inej rasy (MacLin, Malpass, 2001).

Pezdeková, Blandon-Gitlinová a Mooreová (2003 in Wells, Memon, Penrod, 2006) skúmali rozdiely v identifikácii vlastnej a inej rasy u detí materskej školy, u žiakov tretieho ročníka na základnej škole a mladých dospelých, ktorí videli fotografie belochov a Afroameričanov. O deň nato podstúpili identifikáciu z rady 6 fotografií. Výskum znova preukázal, že ľudia nezávislé od veku dosahujú horší výkon pri identifikácii inej rasy; v každej vekovej skupine bola identifikácia osoby inej rasy menej presná ako identifikácia osoby vlastnej rasy.

Problém, ktorý sa týka schopnosti ľudí byť lepší pri identifikácii vlastnej rasy ako inej poukazuje na to, aké dôležité je byť opatrný pri zostavovaní rekognície. Priemerne, bieli Američania napríklad, robia o 50% viac chýb pri identifikácii tmavých tvárí v porovnaní s bielymi tvármi (MacLin et al., in press). Jeden z faktorov, ktorý môže ovplyvniť objektívnosť rekognície je, že osoba, ktorá zostavuje rad fotografií alebo osôb in natura, bude

rovnakej rasy ako poznávaná osoba a figuranti (Brigham, Ready, 1985).

3.2 Presnosť identifikácie starších ľudí

Empirický výskum tvrdí, že starší ľudia v porovnaní s mladšími majú tendenciu poskytovať svedectvá, ktoré sú menej detailné, presné a náchylnejšie na prekrútenie pri odpovedaní na zavádzajúce alebo sugestívne otázky (napr. List, 1986; Brimacombe, Quinton, Nance, Garrioch, 1997 in Brimacombe, Jung, Garrioch, Allison, 2003).

Niektoré výskumy skúmali presnosť starších dospelých pri identifikácii. Adams-Priceová (1992 in Wright, Stroud, 2002) porovnávala pamäť 20 až 35 ročných s pamäťou 40 až 55 ročných a zistila, že 40 až 55 roční síce dosiahli horší výkon, ale všetky osoby, ktoré sa nachádzali v rade fotografií, boli vo veku vysokoškolských študentov. Podobne O'Rourke et al. (1989 in Wright, Stroud, 2002) mali účastníkov vo veku 18 až 74 rokov, ktorí boli svedkami simulovaného lúpežného prepadnutia v obchode. Zistili, že presnosť identifikácie klesala vekom, ale neuviedli vek páchatel'a. Yarmey (1993 in Wright, Stroud, 2002) taktiež porovnával pamäťové schopnosti ľudí rozličného veku. Cieľové osoby boli dve mladé ženy vo veku 21 až 24 rokov. Najskôr jedna z nich podišla k náhodnému chodcovi a požiadala ho, aby jej pomohol nájsť nejaký stratený šperk. O dve minúty neskôr podišla k nemu druhá žena a položila mu niekoľko otázok, ktoré sa týkali ženy, s ktorou krátko predtým hovoril. Celkovo mladí ľudia podali lepší výkon (18 – 29 rokov). Rovnako ako Adams-Priceová ani Yarmey nemohol tvrdiť, žeby mladí ľudia boli lepší vo všeobecnosti, ibaže boli lepší pri identifikovaní mladých páchatel'ov.

Listová (1986), podobne ako aj predchádzajúci autori, sa vo svojom výskume zaoberala identifikáciou starších ľudí. Účastníci jej výskumu boli 10 roční, vysokoškolskí študenti a starší dospelí (65 až 70 roční), ktorí videli niekoľko videozáznamov so simulovanými krádežami v obchode. Páchatel'ky boli buď vo veku študentiek vysokej školy, alebo žien stredného veku (nebol uvedený žiaden presný vek). Listová zistila, že starší dospelí podali horší výkon, čo sa týkalo rekognície mladších páchateliek, než to urobili ostatné dve vekové skupiny, ale boli lepší pri identifikácii páchateliek stredného veku. Navyše zistila, že mladší a starší dospelí si spomenuli na viac detailov ohľadom krádeže, ak videozáznam zobrazil známe udalosti.

Predchádzajúce štúdie sú do určitej miery podobné štúdiám o identifikácii ľudí vlastnej rasy. Na základe toho by svedkovia mali byť vo všeobecnosti lepší pri identifikovaní ľudí, ktorí majú podobný vek, čo znamená, že mladí ľudia budú pomerne presnejší pri identifikovaní mladých tvárí než starších a naopak (Wright, Stroud, 2002).

Wright a Stroudová (2002) vo svojom prvom experimente použili účastníkov vo veku 18 až 25 rokov alebo 35 až 55 rokov (spolu 113), ktorí boli náhodne rozdelení do jednoduchých alebo jednotýždňových podmienok. Účastníkom boli individuálne ukázané štyri videozáznamy so simulovanými krádežami. Potom im bolo povedané, že budú kontaktovaní na druhý deň alebo o týždeň neskôr, aby identifikovali páchateľa z rady 7 fotografií prezentovaných simultánne. Mladší páchatelia boli vo veku 21 a 23 rokov a starší 48 a 51.

Celkovo identifikácia uskutočnená na druhý deň bola v oboch skupinách lepšia ako po týždni. Keď boli použité mladí páchatelia a figuranti, mladí dospelí podali lepší výkon ako starší dospelí. Avšak, keď páchatelia a figuranti boli starší dospelí, mladí účastníci neboli lepší ako starší. Starší dospelí boli v skutočnosti nepatrne lepší ako mladí dospelí. S ohľadom na teóriu o rekognícii tváre sa ukazuje, že dospelí odlišných vekových skupín sú schopní lepšie spoznať ľudí ich vlastnej vekovej skupiny (Wright, Stroud, 2002).

V druhom experimente Wright a Stroudová (2002) skúmali situáciu, keď sa páchateľ nachádzal aj nenachádzal v rade fotografií. Účastníci boli buď medzi 18 a 33 rokom alebo medzi 40 a 55 rokom, spolu ich bolo 180. Použité boli videozáznamy ako aj rady fotografií z predchádzajúceho experimentu. Rekognícia sa uskutočnila na druhý deň po vzhliadnutí videozáznamu. Druhý experiment potvrdil výsledky z prvého experimentu a to, že ľudia boli celkovo presnejší (o 10%), ak páchateľ ako aj figuranti boli rovnakého veku. Horšie to bolo pri identifikácii, pri ktorej v rade fotografií páchateľ chýbal. V takom prípade až 65% účastníkov identifikovalo nesprávne niektorého z figurantov. Nesprávnych identifikácií bolo o 3% viac, keď účastníci aj páchateľ boli odlišného veku. Tento výsledok je omnoho menší a tým aj nesignifikantný než pre podmienky, kde bol prítomný páchateľ. To nasvedčuje tomu, že preferovanie vlastného veku sa prejavuje iba v tých radoch fotografií alebo osôb in natura, kde bol páchateľ prítomný na rozdiel od tých, v ktorých bol páchateľ neprítomný. To má dôležitý dopad na nesprávne identifikácie. Zdá sa, že starší svedkovia nebudú náchylnejší identifikovať mladého nevinného podozrivého než mladší účastníci, ale budú náchylnejší

na zlyhanie pri identifikácii mladého skutočného páchatel'a (Wright, Stroud, 2002).

Tieto výsledky sú dôležité pre svedeckú výpoveď očitých svedkov z dvoch hľadísk. Výsledky môžu byť použité, aby upozornili orgány činné v trestnom konaní a súdy, že ľudia sú lepší pri identifikácii ľudí vlastného veku, čo sa môže zohľadniť aj pri zostavovaní rekognície. Výpoveď dospelého svedka rovnakého veku ako podozrivý môže byť vierohodnejšia ako v prípade svedka odlišného veku. Rovnako sa to týka aj identifikácie páchatel'a (Wright, Stroud, 2002).

Jeden z ďalších výskumov realizovaný Brimacombeovou, Jungovou, Garriochovou a Allisonovou (2003) skúmal verbálne popisy páchatel'ov u mladších a starších participantov. 33 participantov boli univerzitní študenti medzi 18 a 30 rokom, 26 dospelých bolo medzi 59 a 74 rokom a 24 medzi 75 a 88 rokom. Najskôr participantí videli videozáznam so simulovanou krádežou, pričom boli vytvorené dve odlišné verzie. V oboch verziách bola krádež vykonaná rovnakým spôsobom, ale kontext trestného činu sa odlišoval, čo sa týkal známosti. Simulovaná krádež mladšou ženou sa odohrala buď na vysokej škole, kde mladí participantí mohli rozpoznať prostredie pre nich známe, alebo v centre pre aktivitu seniorov, kde sa dopustila krádeže staršia žena. Toto prostredie bolo známe zasa pre starších participantov. Brimacombeová et al. (2003) predpokladali, že participantí, ktorí videli trestný čin odohrávajúci sa v známom prostredí, poskytnú detailnejšie správy o prostredí trestného činu ako naopak.

Hoci svedkovia by si mohli spomenúť na bohaté detaily, mnohé z týchto detailov by mohli byť nepresné. Medzery v spomienkach môžu svedkovia vyplňať inými informáciami, ktoré sa hodia k scéne všeobecného trestného činu, ale v skutočnosti neboli nimi nikdy pozorované. Napríklad, Greenberg, Westcott a Bailey (1998 in Brimacombe, Jung, Garrioch, Allison 2003) zistili, že svedkovia simulovanej krádeže si nesprávne spomenuli na určité konania, ktoré sa hodia k scenáru typickej krádeže v obchode, ale nikdy sa skutočne neodohrali v trestnom čine, ktorí pozorovali.

Brimacombeová et al. (2003) skúmali vekové hľadisko (mladší dospelí verzus mladí starší a starší starí) ako aj kontext trestného činu (známy verzus neznámy kontext). Po vzhliadnutí videozáznamu boli participantom ihneď položené otázky dvoma experimentátormi, ktoré sa vzťahovali na krádež. Za prvé, participantí boli požiadaní, aby

popísali trestný čin tak detailne, ako len môžu, a potom im bola položená séria 16 priamych otázok (napr.: „Aký vysoký bol páchateľ?“, „Môžete opísať jeho ošatenie?“). Druhý examinátor zohral rolu krížového examinátora, ktorí položil participantom zavádzajúce otázky (napr. participanti boli požiadaní opísať klenoty páchateľa, aj keď žiadne nemal).

Všetky tri vekové skupiny boli menej presné pri odpovedaní na krížové otázky ako na priame otázky (76% presnosť pri priamych otázkach a 51% presnosť pri krížových). Starší starí boli signifikantne menej presní ako mladší starí a mladí dospelí. Čo sa týka kontextu trestného činu, analýza naznačila, že mladší starí vyslovili signifikantne viac slov (M=125,05 slov) ako mladí dospelí (M=83,13 slov). Starší starí (M=99,86 slov) sa neodlišovali signifikantne od dvoch ostatných vekových skupín. Analýza ďalej naznačila, že iba starší starí poskytli viac detailov pri popisovaní známeho oproti neznámeho kontextu (M=140,54 slov respektíve 58,18 slov). Mladší starí vyslovili 140,10 respektíve 110,00 slov pre známy oproti neznámemu kontextu trestného činu. Mladí dospelí vyslovili 80,24 respektíve 86,07 slov pri popisovaní známeho oproti neznámemu kontextu trestného činu (Brimacombe, Jung, Garrioch, Allison, 2003).

Autori taktiež skúmali rozdiel medzi objektívnymi detailami (detaily, ktoré participanti mohli vidieť alebo počuť na videozázname) a subjektívnymi dojmami (dojmy participantov o ľuďoch alebo udalostiach zobrazených na videu). Medzi objektívnymi detailami, vekom a kontextom nebol naznačený žiaden signifikantný vzťah. Mladí dospelí vyslovili priemerne 17,25 objektívnych detailov podobne ako mladí starí (priemerne 17,09 detailov a starší starí priemerne 13,95 detailov). Naproti tomu medzi subjektívnymi detailami, vekom a kontextom bol naznačený signifikantný vzťah. Mladí dospelí podali menej subjektívnych dojmov (M=0,42) ako mladší a starší starí (2,00 a 3,17, v tomto poradí). Mladí a starší starí sa nelíšili v množstve subjektívnych dojmov, ktoré poskytli. Všetci participanti poskytli viac subjektívnych detailov, keď popisovali známy kontext trestného činu (M=2,29) ako neznámy (M=1,37) (Brimacombe, Jung, Garrioch, Allisonová, 2003).

Brimacombeová et al. (2003) sa snažili vo svojom výskume podporiť myšlienku, že starší dospelí by mohli byť rovnako dobrí ako mladí dospelí svedkami v prípade, ak kontext trestného činu je im známy. Detailnejšie výpovede o trestných činoch pre známy oproti neznámemu kontextu trestného činu sa preukázal iba medzi najstaršími participantmi. Objavili sa dve charakteristické aspekty svedectiev starších starých, ktoré sa vzťahovali na

krádež. Za prvé, výpovede starších seniorov, čo sa týkalo známeho kontextu, boli náchylnejšie zahrnúť detailnejšie popisy konverzácií medzi páchatelom a obeťou než výpovede starších seniorov o neznámom kontexte. Aj keď 58% svedectiev starších starých vzťahujúcich sa na známy kontext obsahovalo detaily týkajúce sa konverzácie, žiaden starší starý neopísal tieto detaily, keď hovoril o kontexte neznámom. Starší starí neboli jediní participanti, ktorí hovorili o detailoch konverzácie medzi aktérmi na videozázname. Mladí dospelí a mladší starí vyprodukovali konverzačné detaily s porovnateľnou častotou (33% v oboch vekových skupinách) pre známy a neznámy kontext zároveň. Za druhé, keď starší starí hovorili o známom kontexte (na rozdiel od mladších starých a mladých dospelých), pridali približne 20 až 60 ďalších slov k svojim výpovediam. Tieto ďalšie slová boli v každom prípade poučné, čo sa týka participantovej známosti s kontextom trestného činu, ale úplne mimo rámca, čo bolo zobrazené na videozázname. Napríklad niektorí participanti opísali scenériu okolo budovy, kde bol trestný čin nafilmovaný a ďalší zasa svoje osobné skúsenosti z centra...

Spomienky najstarších participantov na trestný čin boli jasne odlišné od mladších participantov. Starší starí poskytli rozsiahle detaily buď o interakcii aktérov videozáznamu, alebo čo sa týka ich osobných znalostí o kontexte trestného činu. Toto zistenie je zhodné s predchádzajúcim výskumom, ktorý si všimol, že staršie osoby vyslovujú väčšie množstvo slov, keď hovoria o osobných témach (napr. James Burke, Austin, Hulme, 1998 in Brimacombe, Jung, Garrioch, Allison, 2003). Čo sa týka pridania ďalších slov, ktoré ale boli mimo rámca trestného činu, je zlučiteľné s vekom súvisiacou zmenou v cieľi komunikácie; starší dospelí kladú väčšiu dôležitosť a viac sa zaujímajú o veci, ktoré sa týkajú ich osobnej histórie (James et al., 1998 in Brimacombe, Jung, Garrioch, Allison 2003). Hoci známy kontext podnietil starších starých hovoriť viac, z forenzného hľadiska to neznamena, žeby sme ich mali považovať za “lepších svedkov” než tých, ktorí vyslovia menej slov, pretože ďalšie detaily, ktoré poskytli nepridali žiadne informácie, ktoré by pomohli vyšetrovaniu krádeže zobrazenej na videu.

V jednej významnej štúdií (Searcy et al., 1999) mladší (18-30 rokov) a starší (60-80 rokov) svedkovia videli videozáznam s trestným činom, po ktorom boli požiadaní identifikovať páchatel'a v rade fotografií. Zhodne s predpokladmi na základe štandardných laboratórnych testov rekognície tváre (Smith, Winograd, 1978; Bartlett, Fulton, 1991; Bartlett, Starter, Fulton, 1991 in Adler, 2004) starší participanti urobili viac výberov figurantov než mladší participanti. Vekom podmienený nárast v nesprávnych identifikáciách bol zopakovaný

v niekoľkých ďalších štúdiách, mnohé z nich rovnako zistili aj vekom podmienené zníženie v podieloch zásahov (Searcy, Bartlett, Memon, 1999, 2000; Searcy et al., 2001; Memon et al., 2002; Memon, Bartlett, 2002).

Hoci vekom podmienené nedostatky vo výkone rekognície sú preukázané, je dôležité poznamenať, že v citovaných štúdiách všetky tváre, ktoré boli použité v rade fotografií, boli mladé, a preto mladí svedkovia boli testovaní s tvármi rovnakého veku, kým starší svedkovia boli testovaní s tvármi iného veku. Wright a Stroudová (2002), ako už bolo aj vyššie spomenuté, zistili, že mladí dospelí a dospelí stredného veku v rade fotografií, kde bol páchateľ prítomný, boli presnejší s tvármi rovnakého veku než s tvármi iného veku, čo čiastočne súhlasí so zisteniami Bartletta a Fultonovej (1991 in Memon, Bartlett, Rose, Gray, 2003). Stroud a Wrightová avšak nezopakovali Bartlettovo a Fultonovej zistenie o vyšších podieloch nesprávnych poplachov medzi staršími pozorovateľmi. To môže byť, pretože starší participanti v Stroudovej a Wrightovej štúdii sa pohybovali medzi 35 a 55 rokom, kým v Bartlettovej a Fultonovej štúdii boli všetci nad 60 rokov. Stále však ostáva otvorená otázka, či zvýšená miera nesprávnych identifikácií u osôb starších 60 rokov bude iba s mladými tvármi? Otázka je dôležitá, pretože z forenzného hľadiska je potrebné vedieť, či starší očití svedkovia sú viac alebo menej spoľahliví než mladí dospelí pri rekognícii so staršími tvármi.

Viacerí teoretici v poslednej dobe tvrdia, že starší ľudia si ťažšie vybavujú, v akej súvislosti a za akých okolností nadobudli určitú informáciu (Johnson, Hashtroudi, Lindsay, 1993; Spencer, Raz, 1995 in Memon et al., 2003), a skôr používajú všeobecný pocit známosti (Dywan, Jacoby, 1990; Bartlett et al., 1991; Bartlett, 1993; Jennings, Jacoby, 1997; Koutstaal, Schacter, Galluccio, Stofer, 1999 in Memon et al., 2003). Niekoľko nedávnych štúdií tvrdí, že nespomenutie si na to odkiaľ informácia pochádza zohráva rolu pri rozpoznávaní tvári u starších ľudí, najmä pri nesprávnych poplachoch. Bartlett a Fultonová (1991 in Memon et al., 2003) ukázali, že nesprávne poplachy s úplne novými tvármi odrážajú vekom podmienený nárast v používaní povedomosti pri rozpoznávaní. Tvrdia, že množina ľudských tvári je vo veľkej miere homogénna, dokonca aj nové tváre sa zdajú byť často povedomé vďaka ich podobnosti k tvárám, ktoré už boli predtým videné. V prípade, ak si spomenú, kde k informáciám prišli, môže to pomôcť v správnom odmietnutí novej, aj keď povedomej tváre. Spomenutie si na to, odkiaľ informácia pochádza, sa vekom zhoršuje a to môže byť dôvod pre nárast nesprávnych rozpoznávaní vo vysokom veku (Searcy et al., 1999).

Odlíšenie starých tvárí od “nových-opakovaných” tvárí požaduje znalosť odkiaľ informácia pochádza, kým odlíšenie starých tvárí od úplne nových tvárí nie. Memonová, Bartlett, Roseová a Gray (2003) sa vo svojej štúdií snažili dokázať, že uvedomenie si skutočnosti odkiaľ informácia pochádza, má vplyv na kvalitu identifikácie. Za účelom poskytnutia takéto dôkazu skúmali vzťah medzi výkonom pri identifikácii a simulovanou úlohou. Táto simulovaná úloha vychádzala zo štúdie (Jennings, Jacoby, 1997 in Memon et al., 2003), v ktorej po zozname slov nasledoval rozpoznávací test, v ktorom “nové - nastražené” slová boli zopakované v rôznych časových intervaloch. Zistilo sa, že nesprávne popluchy boli vyššie pre “opakované – nastražené” slová, než pre prvýkrát prezentované slová u starších participantoch, ale nie u mladých dospelých. Starší participant v porovnaní s mladšími mali problémy pri odlíšení “starých slov” od “opakovaných-nastražených”. Vychádzajúc z tejto štúdie Memonová et al. (2003) očakávali podobný výsledok pri rozlišovaní “starých – známych tvárí” od “zopakovaných – nastražených”.

Rozsiahly počet laboratórnych štúdií naznačuje, že množstvo správnych identifikácií klesá, keď časový interval medzi trestným činom a identifikačným postupom stúpa (Shepherd, Ellis, 1973; Egan, Pittner, Goldstein, 1977; Deffenbacher, Carr, Leu, 1981; Malpass, Devine, 1981a, 1981b in Behrman, Davey, 2001). Ak dáme do súvislostí tento fakt s hypotézou, že výkon v rekognícii sa zhoršuje so stúpajúcim vekom rovnako ako aj uvedomenie si toho, odkiaľ informácia pochádza, môžeme predpokladať, že u starších svedkov dôjde k zhoršeniu výkonu v rekognícii pri dlhých časových odkladoch. Dostupné výsledky simulovaných štúdií ukazujú, že úspešnosť pri rozpoznávaní tvárí sa môže znížiť pri dlhšom časovom odklade, zatiaľ čo nesprávne popluchy vykazujú malú zmenu (Memon et al., 2003).

Výskumnej štúdie sa zúčastnilo 172 participantov, z toho 84 bolo mladých vo veku 16 až 33 rokov a 88 starších medzi 60 až 82 rokom. Všetci participant videli dva rady fotografií, jeden so starším páchatelom a jeden s mladším. 87 participantom bol prezentovaný rad fotografií s páchatelom a zvyšným 85 zasa bez páchatela. V rámci každej vekovej skupiny a v podmienkach každého typu rekognície približne polovici participantom bola administrovaná rekognícia po krátkom časovom odklade - 35 minút - kým ostávajúcej časti po dlhšom časovom odklade, a to po týždni. Videozáznam obsahoval dve verzie simulovanej krádeže, jednu s mladým mužom vo veku 22 rokov a druhú so starším mužom, ktorý mal 60 rokov. Po videozázname im bolo prezentované množstvo ženských tvárí a mali hodnotiť každú tvár

z hľadiska sympatie na škále od 1 do 5 (1 = veľmi sympatická) (Memon et al., 2003).

Hlavný zámer štúdie bolo otestovať hypotézu, či znalosť toho, odkiaľ spomienka pochádza, má vplyv na identifikáciu. Ako autori predpokladali, vekom podmienené rozdiely vo výkone rekognície vzrástli, keď rad fotografií bol administrovaný o týždeň neskôr. Mladí a starší dospelí sa síce nelíšili v správnom rozpoznávaní tvári už predtým videných, avšak starší dospelí produkovali viac nesprávnych poplachov v odpovediach na nové tváre, najmä pri opakovanej prezentácii týchto nových tvári. V skutočnosti u starších dospelých “nové-opakované” tváre pritiahli toľko nesprávnych poplachov ako zásahov. Memonová et al. (2003) sú presvedčení, že podiely vysokých nesprávnych poplachov pre “nové-opakované” tváre odrážajú problémy v uvedomení si odkiaľ informácia pochádza. Zámerom autorov však nebolo iba jednoducho zdokumentovať ďalšie vekom podmienené rozdiely v spomienkach, ale snaha o zistenie, či tieto rozdiely majú nejaký vplyv na identifikáciu. Výsledky spoľahlivo ukázali, že znalosť toho odkiaľ informácia pochádza, korelovala so správnosťou výkonu v rekognícii, kde bol prítomný páchateľ. Toto zistenie bolo podporené u každej vekovej skupiny a potvrdzuje to hypotézu o súvislosti medzi identifikáciou páchateľa v rade fotografií alebo osôb in natura a uvedomením si skutočnosti, odkiaľ informácia pochádza. Toto platí, ale iba v prípade, ak sa páchateľ nachádza v rade fotografií alebo osôb in natura, a preto je nutný ďalší výskum, ktorý by preskúmal súvislosť medzi zdrojom spomienok a výkonom v tých radoch fotografií a osôb in natura, kde nie je prítomný páchateľ.

Jedným z ďalších zámerov štúdie bolo zistiť, či vekové rozdiely vo výkone v rekognícii boli odrazom čiastočného zmätku predchádzajúcich výskumov, ktoré používali iba mladé tváre ako podnetový materiál. Hoci starší očití svedkovia urobili viac nesprávnych identifikácií než mladší svedkovia, tieto rozdiely boli väčšie pri identifikácii, kde boli mladí ľudia, než kde boli starí ľudia. Výsledky sú preto odlišné od tých z predchádzajúcich štúdií, v ktorých vek participanta a vek tváre bol zistený v zásahoch, ale nie v nesprávnych poplachoch (Fulton, Bartlett, 1991; Wright, Stroud, 2002 in Memon et al., 2003).

Na základe predpokladu, že sekvenčný postup potencionálne znižuje identifikovanie nevinných podozrivých, Memonová a Gabbertová sa rozhodli (2003a) zistiť, či sekvenčný postup spolu s niektorými jednoduchými otázkami zvýši podiel správnych identifikácií (a zníži podiel nesprávnych) u starších svedkov. Proces starnutia má za následok kvalitatívne zmeny vo výkone pamäti, čo sa týka rekognície. Autorky vychádzajú zo systému duálneho

procesu pamäti a vysvetľujú vekom podmienené zvýšenia v nesprávnej rekognícii. Duálny proces rekogničnej pamäti predpokladá dva nezávislé procesy vybavovania si: proces automatickej povedomosti, ktorý požaduje minimálne zdroje pozornosti, a proces spomínania si, pri ktorom je potrebné vedomé vynakladanie úsilia (Jacoby, 1999; Mandler, 1980 in Memon, Gabbert, 2003a).

Jeden spôsob, pri ktorom sekvenčný test môže byť pomôckou pre starších ľudí, je donútiť ich používať stratégiu, pri ktorej prijímú relatívne striktné rozhodnutie (áno alebo nie) pri každej fotografii alebo osobe. Potom sa starší dospelí nemôžu jednoducho spoliehať iba na známosť pri robení úsudkov, ale namiesto toho musia zobrať do úvahy aj iné typy informácií také ako kontextuálne detaily. Predchádzajúce štúdie dokázali, že postupy, ktoré povzbudzujú starších ľudí prijať pomerne prísne kritérium rozhodovania sa, môžu zredukovať vekom podmienené rozdiely vo výkone očitých svedkov (Memon et al., 2002).

Literatúra, ktorá sa zaoberá pamäťou starších ľudí a inhibičnými deficitmi na strane druhej naznačuje, že starší dospelí môžu dosahovať horší výkon v sekvenčných testových podmienkach. Vekom podmienené nedostatky v kognitívnom výkone môžu vzniknúť od zníženej schopnosti potlačiť informáciu, ktorá je čiastočne aktívna, ale nepodstatná pre požadovanú úlohu (Hasher, Stoltzfus, Zacks, Rypma, 1991; Park, 2000 in Memon, Gabbert, 2003a). Napríklad starší ľudia sú náchylnejší na rozptýlenie nepodstatnými informáciami (Conelly, Hasher, Zacks, 1991 in Memon, Gabbert, 2003a) a majú tendenciu podržať si nepodstatné informácie v pamäti (Hamm, Hasher, 1992 in Memon, Gabbert, 2003a). Vekom podmienené zvýšenie v nesprávnom výbere figurantov odráža tento druh deficitu; nebudú schopní tlmiť odpovede na známe tvár. Tento výsledok bude nesprávnou pozitívnou odpoveďou na trochu známu tvár v simultánných ako aj v sekvenčných podmienkach. Pri simultánnom teste inhibičný problém poškodí starších svedkov primárne v podmienkach, v ktorých páchateľ nie je prítomný, a je tam riziko, že bude identifikovaná nevinná osoba. Tento účinok sa môže ešte zvýšiť v sekvenčných podmienkach. V podmienkach, kde je prítomný páchateľ v rade fotografií alebo osôb in natura, by nemali byť žiadne rozdiely vo výkone participantov rôznych vekových kategórií (Searcy et al., 1999). Inhibičná hypotéza vedie trocha k rozdielnym prognózam pre mladých a starších svedkov v sekvenčným podmienkam. Starší svedkovia nemusia byť schopní tlmiť odpoveď na figurantov, ktorí sú podobní páchateľovi a sú ukázaní ešte pred skutočným páchateľom v sekvenčných podmienkach. Toto môže zvýšiť výber figurantov a znížiť pravdepodobnosť výberu

skutočného páchatel'a staršími svedkami. V sekvenčných podmienkach očitý svedok môže urobiť iba jeden výber a nemôže sa vrátiť späť k svojmu rozhodnutiu, čo môže viesť starších dospelých k horším výsledkom v prípade, ak páchatel' je prítomný v rade fotografií alebo osôb in natura. V sekvenčnom postupe, kde páchatel' nie je prítomný, môže deficit v inhibícii vyústiť v nesprávne výbery, ale kritérium prísnejšej odpovede by malo mať za následok nižší podiel nesprávnych výberov v porovnaní so simultánnymi podmienkami (Memon, Gabbert, 2003a).

Výskumu sa zúčastnilo 240 participantov, z toho 120 bolo univerzitných študentov (18 až 30 roční) a 120 starších dospelých (60 až 80 roční). Participanti najskôr videli simulovanú krádež, potom im bol ukázaný rad šiestich farebných fotografií simultánne alebo sekvenčne, pričom v sekvenčných podmienkach participanti nevedeli koľko fotografií im bude ukázaných. Boli dve verzie simultánneho aj sekvenčného postupu: v jednom, v ktorom páchatel'ka bola prítomná a v druhom, v ktorom bola nahradená nejakou inou osobou. Ešte pred samotnou rekogníciou boli polovici participantov každej vekovej skupiny administrované tri otázky. 1. Ako dobre si pamätáte tvár dievčaťa na videu? 2. Nakoľko ste si istý/á, že budete schopný/á vybrať správnu osobu, keď ju uvidíte v rade fotografií? 3. Nakoľko ste si istý/á, že si uvedomíte, že osoba nie je v rade fotografií, ak vám bude ukázaná rekognícia bez nej? Participanti zaznamenali svoju odpoveď na každú otázku použitím 7 bodovej Likertovej škály. Dotazník s tromi otázkami pôvodne pochádza od Dysartovej a Lindsaya (2001), ktorí ho vyvinuli s cieľom znížiť nesprávne identifikácie v podmienkach, v ktorých sa nenachádzal páchatel' pri simultánnom testovaní (Memon, Gabbert, 2003a). Týmto dotazníkom sa zaoberáme aj v časti o simultánných a sekvenčných rekogníciách.

Jeden z primárnych cieľov výskumnej štúdie bolo zistiť, či sekvenčný postup alebo otázky administrované pred rekogníciou zredujú podiel nesprávnych výberov figurantov, čo sa týka veku. Výsledky však ukázali, že v porovnaní s mladšou vekovou skupinou starší dospelí boli náchylnejší robiť chybné identifikácie (alebo vybrať figuranta), čo sa týka všetkých situácií z radov fotografií, okrem jednej, a to, keď bol v simultánnej prezentácii páchatel' prítomný (neboli zistené žiadne rozdiely vo výsledkoch medzi mladšími a staršími dospelými). Dôležitým novým zistením bolo, že sekvenčný postup zvýhodňoval starších dospelých v situácii, kde nebol prítomný páchatel' a kde podiel nesprávnych identifikácií klesol z 0,90 na 0,40 (v simultánných a sekvenčných podmienkach, v tomto poradí). Žiadna výhoda nebola zistená u starších dospelých v sekvenčnej prezentácii rekognície, kde bol

páchateľ prítomný. Výsledky rovnako naznačujú, že sekvenčný test môže prinútiť svedkov prijať prísnejšie kritérium, ale nemá to žiaden vplyv na zlepšenie výkonu starších dospelých. Situácia je odlišná, ak sa páchatateľ nachádzal v rade fotografií. V simultánných podmienkach, čo sa týka správnych identifikácií, neboli zistené žiadne rozdiely medzi staršími a mladšími participantmi. V sekvenčných podmienkach je ale situácia odlišná a sekvenčné testovanie môže skutočne poškodiť výkon starších dospelých (a v menšej miere) mladších dospelých. Najviac povšimnutia hodný bol pokles správnych identifikácií v oboch skupinách a tendencia starších dospelých viac vyberať figurantov v sekvenčných podmienkach. Na základe tohto je možné povedať, že zvyšujúci podiel výberov medzi staršími ľuďmi pretrváva, aj keď špecifické procedúry boli použité na ich redukciu (Searcy et al., 2001; Memon et al., 2002).

V situáciách, kde je prítomný páchatateľ, rozdiely medzi mladšími a staršími dospelými sú protichodné. So simultánnym testom niektoré štúdie zistili vekom podmienenú redukciu zásahov (správnych identifikácií) v rekogníciách, kde sa páchatateľ nachádzal (Searcy et al., 1999, 2001), a iné nezistili žiadne rozdiely medzi staršími a mladšími dospelými (Memon et al., 2002). Pri simultánnom postupe heuristické stratégie ako “povedomosť” a “dostupnosť” sú efektívne v zabezpečovaní správnych identifikácií, keď je páchatateľ prítomný (Searcy et al., 2001). Tieto stratégie môžu mať odlišný dopad v situáciách, ak nie je páchatateľ v rade fotografií alebo osôb in natura prítomný, a očividné je vekom podmienené zvýšenie v nesprávnych výberoch (Searcy et al., 2000). Obraz môže byť celkom odlišný so sekvenčným postupom. Ak rozdiely medzi staršími a mladšími dospelými odrážajú pokles výkonnosti inhibičných mechanizmov (Hasher et al., 1991 in Memon, Gabbert, 2003a), potom starší dospelí môžu považovať za ťažšie ignorovať “povedomosť” figurantov v rade fotografií, ak sú požiadaní, aby sa pri každej fotografii rozhodli, či je alebo nie je páchatateľ.

Čo sa týka zníženého podielu správnych identifikácií, v oboch vekových skupinách výskumná štúdia Memonovej a Gabbertovej (2003a) naznačila, že keď bol páchatateľ prítomný, sekvenčný postup znížil podiel zásahov viac než na polovicu. Prehľadové štúdie, v ktorých výkon simultánneho a sekvenčného postupu je priamo porovnávaný, odkrývajú, že sekvenčný postup, kde je páchatateľ prítomný, niekedy produkuje nižší podiel zásahov (Lindsay, Wells, 1985; Lindsay, Lea, Fulford, 1991; Lindsay et al., 1997; Memon, Bartlett, 2002). Tieto rozdiely vo výkone medzi simultánnym a sekvenčným postupom nemusia byť vždy štatisticky významné, ale nižší podiel výberov produkovaný sekvenčnou procedúrou je povšimnutia hodný.

V štúdiu Dysartovej a Lindsaya (2001) otázky, ktoré boli participantom administrované ešte pred rekogníciou, významne zvýšili správne odmietnutia v simultánnom postupe, kde nebol prítomný páchateľ. Tieto výsledky sa nezopakovali v štúdiu Memonovej a Gabbertovej (2003a). Ak sa dobre pozrieme na tieto otázky, dve z troch žiadajú participantov zhodnotiť nakoľko sú si istí rozhodnutím, ktoré idú urobiť vrátane toho, nakoľko sú si istí, žeby mohli zamietnuť rad fotografií. Avšak minulé výskumy ukázali, že snaha zvýšiť introspektívne (sebazporovacie) tendencie participantov neovplyvňujú správnosť identifikácie (napríklad Kassir, Rigby, Castillo, 1991 in Memon, Gabbert, 2003a).

Cieľom štúdie Searcyho, Bartletta, Swansonovej a Memonovej (2001) bolo skúmať vekové rozdiely pri identifikácii za dvoch dôležitých podmienok so staršími ľuďmi, a to /a/ osobné stretnutie s páchateľom, ktorého v budúcnosti uvidia v rade fotografií, a /b/ mesačný odklad medzi týmto stretnutím a rekogníciou. Použitie osobného stretnutia bolo motivované skutočnosťou, že starší očití svedkovia sa často stávajú obeťami trestného činu, počas ktorého môžu vidieť páchateľa zblízka (U.S. Bureau of Justice Statistics, 1997 in Searcy et al., 2001), vrátane trestných činov, ktoré obsahujú konverzáciu medzi páchateľom a obeťou alebo svedkom (National Institute on Aging, 1999 in Searcy et al., 2001). Použitie jedno mesačného odkladu medzi trestným činom a rekogníciou bolo vytvorené, aby zvýšilo ekologickú validitu štúdie. Retenčné intervaly medzi spáchaním trestného činu a uskutočnením rekognície sú často dlhšie než tie v typických experimentoch, ktoré sa zaoberajú rekogníciou napriek tomu, že odklad je známy ako dôležitý faktor ovplyvňujúci výsledok identifikácie (Cutler, Penrod, 1995 in Searcy et al., 2001). Existuje len málo štúdií, ktoré skúmali výkon starších očitých svedkov počas rekognície pri použití značného odkladu medzi trestným činom a identifikáciou. Výskum niekoľkých iných typov pamäťových úloh naznačuje, že vekové rozdiely v stupňoch výkonov sa môžu zvýšiť, ako funkcia retenčného intervalu rastie (Kausler, 1994 in Searcy et al., 2001). Ďalším cieľom ich štúdie bolo zistiť vekom podmienené rozdiely, čo sa týka dôvery vo vlastné spomienky na určitú udalosť. V predchádzajúcej štúdiu Searcy et al. (2000) zistili, že dôvera vo vlastnú pamäť u starších ľudí pozitívne korelovala s nesprávnymi identifikáciami v podmienkach, kde nebol prítomný páchateľ, čo sa nepotvrdilo u mladších participantoch.

Posledným cieľom štúdie bolo skúmať, či obnova súvislostí by mohla byť nápomocná starším participantom pri zlepšení ich výkonu v rekognícii. Niektorí autori (napr. Gwyer,

Clifford, 1997 in Searcy et al., 2001) zistili, že interview, ktoré začlenilo techniky na obnovu súvislostí, znížilo nesprávne výbery z rekognície, kde nebola cieľová osoba prítomná. Pozitívne účinky obnovy súvislostí na identifikáciu boli zistené aj inými autormi (Malpass, Devine 1981; Krafska, Penrod 1985; Cutler, Penrod, Martens 1987; Cutler, Penrod 1988; Smith, Vela 1992 in Adler, 2004). Avšak iné štúdie (Cutler, Penrod, O'Rourke, Martens, 1986; Fisher, Quigley, 1992 in Adler, 2004) zistili malý alebo žiaden účinok. Väčšina štúdií, ktoré ukazujú pozitívne dopady obnovy súvislostí, používajú vysoko sugestívne inštrukcie, v ktorých svedok buď obdrží detaily o udalosti, ktorú si má zapamätať (napr. Malpass, Devine, 1981), alebo sú mu fyzicky ukázané dôkazy o udalosti (napr. Cutler, Penrod, 1988 in Searcy et al., 2001) alebo oboje (napr. Krafska, Penrod, 1985 in Searcy et al., 2001). Nevýhodou týchto štúdií je, že používanie sugestívnych informácií alebo predkladanie dôkazov o udalosti nemusí byť vhodné alebo uskutočniteľné v mnohých skutočných vyšetrovaniach trestných činov a metóda, ktorá sa týka obnovenia súvislostí, a spolieha sa iba na svedkovu pamäť, by mala mať všeobecnejšie aplikačné uplatnenie.

Jednou takouto technikou je často používané kognitívne interview (Fisher, Geiselman, 1992). V jednej štúdií, v ktorej bol porovnávaný vplyv typu interview na rekogníciu, jednej časti participantov bolo dané kognitívne interview a druhej štandardné, pričom sa zistilo, že prví boli presnejší pri odmietaní figurantov v podmienkach, kde nebol prítomný páchatel', ale neboli presnejší pri identifikácii cieľovej osoby v rade fotografií, kde páchatel' prítomný bol (Gwyer, Clifford, 1997 in Searcy et al., 2001). Cutler et al. (1986 in Searcy et al., 2001) zastávajú názor, že obnova súvislostí býva najefektívnejšia, ak identifikácia je urobená zložitejšie, a to napríklad po dlhom odklade.

K obnove súvislostí môže dôjsť fyzicky, a to, vrátenie sa na miesto, kde bol spáchaný trestný čin počas identifikácie, alebo ak to nie je vhodné, tak mentálne predstavenie si tohto miesta skôr, ako sa prejde k identifikácii. Obnova súvislostí je jedna zo zložiek kognitívneho interview (Fisher, Geiselman 1992) a technika, ktorá môže signifikantne zvýšiť kvantitu a kvalitu informácií získaných od svedka (Koehnken, Milne, Memon, Bull 1999 in Adler, 2004).

Searcy et al. (2001) vo svojej štúdií skúmali také faktory ako dlhý odklad po osobnom stretnutí. Viedli experiment, v ktorom interakcia medzi experimentátorom a každým participantom prebehla naživo a po mesačnom odklade bola zrealizovaná rekognícia

s interview. Pretože autori nechceli spôsobiť prehnaný stres starším participantom, vypustili použitie simulovaných trestných činov naživo. Namiesto toho zorganizovali neškodnú interakciu medzi participantmi a budúcimi cieľovými osobami, počas ktorej participant videli emocionálne rozrušujúce videozáznamy. Participant výskumu boli starší dospelí vo veku 62 až 79 rokov a mladí dospelí, vysokoškolskí študenti vo veku 18 až 30 rokov. Prvú časť experimentu viedli dvaja experimentátori, ktorí v druhej časti experimentu slúžili ako cieľová osoba v rade fotografií. Jedna z cieľových osôb bol mladý muž a druhá žena. Boli vytvorené dve verzie simultánnej prezentácie rekognície po 6 fotografií a to, kde páchatel bol prítomný a kde nebol. V druhej časti experimentu, asi o mesiac neskôr sa participant stretli s odlišnými experimentátormi. Interview bolo buď štandardné alebo kognitívne, počas ktorého boli participant vedení k tomu, aby sa zamysleli nad skúsenosťou z predchádzajúcej časti, spomenuli si na okolie, čo cítili, na čo mysleli, na hocijaké pachy, zvuky atď. V podmienkach štandardného interview boli participant jednoducho požiadaní, aby si spomenuli. Po oboch typoch interview nasledovala rekognícia a boli požiadaní, aby identifikovali experimentátora z prvého sedenia.

Súvislosť medzi reakčným časom, istotou a správnosťou identifikácie sa prejavila iba v skupine mladších participantov. U mladých participantov kratší reakčný čas pozitívne koreloval so správnosťou identifikácie, čo je zhodné so zisteniami Dunninga a Sternovej (1994). Reakčný čas, podobne ako istota, boli dobrými ukazovateľmi správnosti identifikácie iba pre mladých dospelých. Autori predpokladali, že s dlhším odkladom sa podstatne zníži istota starších ľudí v ich chybných výberoch. Celková istota starších ľudí bola síce nižšia, ale nezodpovedala miere nesprávnych identifikácií, ktoré urobili. Toto naznačuje, že nesprávne identifikácie s celkom vysokou istotou sa môžu očakávať od starších ľudí aj pri dlhších retenčných intervaloch (Searcy et al., 2001).

Čo sa týka typu interview, ani jedno z nich nevyprodukovalo žiadne spoľahlivé účinky. Priemerné množstvo vybavených položiek v podmienkach kognitívneho interview bolo 37,30 a v podmienkach štandardného 34,30. Priemerné množstvo položiek, ktoré sa týkali vzhľadu experimentátora bolo 3,94 v podmienkach kognitívneho interview a 3,03 v podmienkach štandardného interview. Percento správnych položiek bolo 0,83 v každých podmienkach. Mladší dospelí dosiahli signifikantne vyššie skóre v správnych identifikáciách ako starší dospelí (0,56 verzus 0,33, v tomto poradí). Čo sa týka nesprávnych identifikácií, v skupine starších ľudí bolo omnoho viac nesprávnych identifikácií (0,40 a 0,63, v tomto poradí)

a kognitívne interview spôsobilo väčší počet nesprávnych identifikácií oproti štandardnému interview (0,62 a 0,40 v tomto poradí) (Searcy et al., 2001).

Výskumná štúdia Searcyho et al. (2001) zopakovala predchádzajúce zistenia, a to, že starší dospelí sú menej presní než mladí dospelí pri rekognícii. Táto štúdia sa zároveň snažila, čo najviac priblížiť sa k reálnym podmienkam, v ktorých starší ľudia by mohli byť skutočne očití svedkovia, vrátane interakcie naživo s cieľovou osobou a značného odkladu medzi stretnutím sa s cieľovou osobou a rekogníciou a emocionálne rozrušujúci materiál. Tento výskum bol prvý, ktorý sa zaoberal obnovou súvislostí na zvýšenie presnosti identifikácií starších ľudí. Výsledky naznačujú, že metódy nemusia napriek tomu byť nápomocné. Porovnávajúc štandardné interview s kognitívnym, kognitívne interview nezvýšilo správne identifikácie cieľovej osoby a ani neznížilo nesprávne. V skutočnosti bol náznak, že tento typ interview by mohol zvýšiť podiel nesprávnych identifikácií, u oboch vekových skupín. Jedno jasné zistenie v súčasnej štúdii bolo, že kognitívne interview nepomohlo starším očitým svedkom zlepšiť rekogníciu. Neznamená to automaticky, že tento typ interview by sa nemal nikdy použiť pre oživenie pamäti starších očitých svedkov. Mohli by byť nápomocné kratšie retenčné intervaly medzi trestným činom a identifikáciou, keď sú ešte spomienky čerstvejšie (Riccio, Richadson, Ebner, 1984; Memon, Higham, 1999 in Searcy et al., 2001), alebo by mohli byť použité také metódy ako napríklad administrovanie rekognície na rovnakom mieste, kde bola cieľová osoba pôvodne videná (Smith, Vela, 1992 in Searcy et al., 2001). Kognitívne interview je technika všeobecne rozšírená a akékoľvek negatívne účinky je dôležité skúmať. Je rozhodne uveriteľné, že interview, ktoré podnecuje k rekonštrukcii myšlienok o udalosti, môže zlepšiť dostupnosť spomienok o udalosti bez nutného zlepšenia správnej rekognície, obzvlášť v prípade, ak mentálna reprezentácia cieľovej osoby bola slabá, napríklad kvôli zabúdaniu (Searcy et al., 2001).

Vo vzťahu presnosti vybavovania si starší dospelí majú tendenciu si vybaviť menej správnych detailov než mladší dospelí, obzvlášť keď boli vystavení iba na krátku dobu udalosti. Výsledky štúdie rovnako naznačili, že aj keď starší svedkovia mali dlhé interakcie s neznámymi osobami, stále sú náchylní k nesprávnym identifikáciám z rady fotografií alebo osôb in natura, kde sa nenachádza cieľová osoba (Adler, 2004).

Prečo existuje nestálosť v podieloch zásahov so staršími dospelými? Ako sme už aj viackrát spomenuli, jedna hypotéza je tá, že starší dospelí sa spoliehajú menej na vedome

kontrolované procesy také ako spomienky, ktoré vyplývajú zo súvislostí a viac na heuristické stratégie také ako známosť (Searcy et al., 1999) a dostupnosť (Searcy et al., 2000). V situáciách, keď členovia rekognície sa navzájom veľmi podobajú, úsudky založené na známosti môžu mať tendenciu chybovať. Dobrým príkladom je prístojaci, ktorý môže byť označený za páchatel'a len kvôli tomu, že sa objavil na mieste činu (Read, 1994 in Memon, Gabbert, 2003b). Avšak známosť môže viesť rovnako aj k správnej identifikácii, najmä ak páchatel' je najviac známa tvár v rade fotografií alebo osôb in natura (Memon, Gabbert, 2002).

V prípade, že pamäť je založená na povedomosti na rozdiel od spomienok, potom chýba súvislosť s fázou učenia. Vysvetlenie rozdielu medzi týmito spôsobmi úsudkov naznačuje, že úsudky založené na spomínaní odrážajú súvislosti, kým úsudky založené na povedomosti alebo znalosti sú viac percepčné (Mäntylä, 1997 in Memon, Gabbert, 2003b). Ďalej, predchádzajúce práce naznačujú, že starší dospelí sa viac spoliehajú na úsudky založené na povedomosti, kým pamäť mladých účastníkov je viac spojená s vybavovaním si pôvodnej fáze učenia (napr. Parkin, Walter, 1992; Searcy et al., 1992; Jennings, Jacoby, 1997; Jacoby, 1999 in Memon, Gabbert, 2003b). Jedno vysvetlenie pre vekové rozdiely medzi spomienkami a povedomosťou je, že starší dospelí nerobia hlbšiu analýzu, pretože je to namáhavejší proces kvôli obmedzeným zdrojom (Craik, Byrd, 1982 in Memon, Gabbert, 2003b) a/alebo všeobecné na vek vzťahujúce sa kognitívne spomalenie (Salthouse, 1993; Bryan, Luszcz, 1996 in Memon, Gabbert, 2003b).

3.3 Negatívne účinky používania “prechodnej rekognície”

Predstavme si nasledujúcu hypotetickú situáciu. Dôjde k trestnému činu a počas policajného vyšetrovania je zatknutý podozrivý. Očitému svedkovi je ukázaný rad osôb in natura a je požiadaný o identifikáciu. Podozrivý je v skutočnosti nevinný a svedok správne odmietne rekogníciu. Ako polícia získava ďalej dôkazy, objaví nového podozrivého. Svedok je znova požiadaný si prezrieť rad osôb in natura, kde sa nachádza nový podozrivý (skutočný páchatel'), predchádzajúci podozrivý (nevinný) a ďalšie štyri osoby. Na druhýkrát označí za páchatel'a podozrivého, ktorého v prvom prípade označil ako nevinného. Polícia považuje identifikáciu za správnu a zatkne nevinného podozrivého. Tento scenár zachycuje potencionálne nebezpečie prechodnej rekognície, ktorá môže ovplyvniť správnosť

identifikácie (Hinz, Pezdek, 2001).

Problém týkajúci sa zníženia správnych identifikácií po prezretí si fotografií bol prvýkrát zaznamenaný Najvyšším súdom USA "*Simmons versus USA*" (1968). Súd trval na tom, že prezretie si fotografií má negatívny účinok na správnosť samotnej identifikácie, pretože „svedok je náchylný si ponechať v pamäti obraz fotografie skôr než osobu, ktorú skutočne videl“ (citované podľa Browna, Deffenbachera a Sturgilla, 1977, s.312 in Hinz, Pezdek, 2001). Odvtedy bolo zrealizovaných množstvo štúdií, ktoré sa snažili skúmať do akej miery prechodné fotografie ovplyvňujú správnosť identifikácie.

Brigham a Cairnssová (1988) skúmali ako prechodná rekognícia ovplyvňuje presnosť identifikácie. Za prvé, participanti si pozreli videozáznam zinscenovaného trestného činu. Asi o 20 minút neskôr experimentálnej skupine bola ukázaná séria fotografií, ktorá neobsahovala páchatel'a na rozdiel od kontrolnej skupiny. O dva dni neskôr boli všetci participanti požiadaní identifikovať páchatel'a z rady fotografií, v ktorej sa nachádzal páchatel'. Podiel zásahov bol 0,69 v kontrolných podmienkach a 0,36 v experimentálnych podmienkach. Podobne podiel chybných poplachov bol 0,08 v kontrolných podmienkach a 0,20 v experimentálnych podmienkach. Gorenstein a Ellsworthová (1980) dospeli k podobným výsledkom. 39% participantov, ktorí nevideli fotografie v kontrolných podmienkach, správne identifikovalo cieľovú fotografiu na rozdiel od 22% participantov v experimentálnych podmienkach, ktorí tak urobili. Okrem toho pri záverečnej rekognícii 44% z participantov v experimentálnych podmienkach nesprávne identifikovalo fotografiu, ktorú vybrali počas prechodnej fáze.

Výskumy zaoberajúce sa účinkom prechodnej rekognície na nasledujúcu presnosť identifikácie sú v súlade s výskumom sugestibility pamäti. V klasických prípadoch, ktoré skúmajú sugestibilitu (Loftus, 1975; Loftus, Miller, Burns, 1978; Wells, Loftus, 2003) sú participanti svedkami nejakej udalosti. Potom participanti v experimentálnych podmienkach dostanú zavádzajúcu informáciu o pôvodnej udalosti; naproti tomu participanti v kontrolných podmienkach zavádzajúcu informáciu nedostanú. Nakoniec participanti sú požiadaní, aby rozlíšili medzi zavádzajúcou informáciou a pôvodnou udalosťou. Hlavným výsledkom je, že podiel zásahov pre pôvodnú udalosť je nižší a podiel falošných poplachov pre zavádzajúce informácie je vyšší v experimentálnych podmienkach ako v kontrolných. Rovnaké výsledky boli zistené v štúdiách, ktoré skúmajú prechodné rekognície. Napríklad Gorenstein a Ellsworthová (1980) a Brigham a Cairnssová (1988) zistili nižší podiel správnych

identifikácií a vyšší podiel chybných identifikácií v podmienkach, v ktorých participanti videli prechodné fotografie než v podmienkach, v ktorých ich nevideli.

Teórie, ktoré predpovedajú účinok sugestibility by mali taktiež predpovedať, nakoľko je správnosť identifikácie ovplyvnená prechodnou rekogníciou. V súčasnej dobe existujú dve základné vysvetlenia účinku sugestibility a to, zmena pamäťovej stopy a “kontrola zdroja”. Čo sa týka vysvetlenia zmeny pamäťovej stopy, po vzhliadnutí sugestívnej informácie podobnej k cieľovej informácii sugestívna informácia neustále mení pôvodnú informáciu v pamäti (Loftus, 1979 in Hinz, Pezdek, 2001). Takéto poškodenie pamäti môže byť výsledkom prelínania sa spomienok, pričom jednotlivé časti z pôvodnej udalosti a jednotlivé časti zo zavádzajúcej udalosti sa zmiešajú a vytvoria úplne novú spomienku (Loftus et al., 1978), alebo poškodenie môže byť zapríčinené sugestívnou informáciou, ktorá prepíše pôvodnú informáciu v pamäti (Loftus, Loftus, 1980). Čo sa týka vysvetlenia zmeny pamäťových stôp, ak je svedok raz vystavený zavádzajúcim informáciám, jeho pamäť pre cieľovú položku bude neustále zmenená.

Na strane druhej, čo sa týka interpretácie “kontroly zdroja”, sugestívna ako aj pôvodná informácia ostávajú v pamäti ako jasne odlišené pamäťové stopy. K chybám v pamäti dochádza kvôli nejasnostiam chýb v zdroji, t. j. odkiaľ informácia pochádza, pričom svedkovia si zamieňajú sugestívnu informáciu s pôvodnou udalosťou (Lindsay, Johnson, 1989; Johnson, Hashtroudi, Lindsay, 1993 in Hinz, Pezdek, 2001). Vysvetlenie “kontroly zdroja” spočíva v predpoklade, že sugestívna informácia nebude neustále meniť pôvodnú udalosť. Skôr sugestívna a pôvodná informácia sú stále v pamäti a svedok si jednoducho zamení zdroj každej časti informácie. Hoci o týchto dvoch vysvetleniach sa v súčasnej dobe diskutuje, vysvetlenie “kontroly zdroja” je vo všeobecnosti lepšie podporované výskumníkmi (Chandler, Gargano, Holt, 2001). Výsledky výskumu Chandlera et al. (2001) naznačujú, že výpoveď svedka nebude neustále nejakým spôsobom pozmenená v prípade, ak svedok vzhliadne prechodnú informáciu po udalosti. Avšak na základe výskumov zaoberajúcich sa zostavovaním rekognície je jasné, že za určitých podmienok je výpoveď svedka pravdepodobne náchylnejšia byť ovplyvnená týmito prechodnými informáciami. Z tohto dôvodu je najlepším postupom obmedziť množstvo informácií po udalosti, ktorým sú svedkovia vystavení. Bohužiaľ to nie je počas policajného vyšetrovania reálne. Výskumná štúdia Hinzovej a Pezdekovej (2001) rozširuje závery Chandlera et al. (2001) o problémy, ktoré sa týkajú reálneho života a rieši niekoľko ďalších sporných otázok. Za prvé, do akej

miery podiel zásahov tváre páchatel'a a podiel falošných poplachov tváre nevinného podozrivého sú ovplyvnené prítomnosťou nevinného podozrivého v prechodnej fáze rekognície a prítomnosťou nevinného podozrivého ako aj skutočného páchatel'a v testovacej fáze rekognície. Druhý problém sa týka toho, nakoľko nesprávna identifikácia figuranta v prechodnej fáze rekognície ovplyvňuje nasledujúcu správnosť identifikácie. Tretí problém je, či nesprávna identifikácia, ktorá pochádza z prechodnej fáze rekognície, sa vyskytne, pretože kritérium odpovede svedka bolo položené príliš vysoko, alebo skôr, pretože pamäť pre pozorované tváre bola poškodená (Hinz, Pezdek, 2001).

Predchádzajúce štúdie skúmajúce účinok prechodných fotografií na presnosť svedeckej identifikácie sa dostatočne netýkali týchto záležitostí. Mnohé z týchto štúdií použili iba taký typ rekognície, v ktorom bol prítomný páchatel', alebo účinok opakujúcich sa figurantov nebol kontrolovaný (napr. Gorenstein a Ellsworth, 1980; Brigham, Cairns, 1988;). V štúdiu Hinzovej a Pezdekovej (2001) účinky vystavenia prechodných fotografií boli kontrolované tým, že participanti v kontrolných aj v experimentálnych podmienkach sa zúčastnili prechodnej fáze rekognície. Taktiež problém opakujúcich sa figurantov bol kontrolovaný tým, že boli použité odlišné tváre figurantov v prechodnej fáze a v testovacej fáze experimentu a iba jedna tvár figuranta bola zopakovaná z prechodnej fáze do testovacej fáze experimentu a bola nazvaná ako tvár odvádžajúca pozornosť.

Hinzová a Pezdeková (2001) skúmali účinok prechodnej rekognície na presnosť identifikácie svedka. Samotný postup obsahoval tri fázy: najdôležitejšia manipulácia spočívala v tom, či konkrétny figurant v prechodnej fáze rekognície bol zopakovaný aj v poslednej fáze rekognície. Na začiatku všetkým 160 participantom (128 žien, 32 mužov vo veku 18 až 55 rokov) bola ukázaná samostatne fotografia cieľovej tváre (čiže páchatel'a). O jeden týždeň neskôr boli participantom ukázané prechodné rady fotografií a potom boli náhodne rozdelení do kontrolných a experimentálnych skupín. Kontrolné subjekty videli rad fotografií, ktorý pozostával zo 6 tvárí figurantov. Experimentálne subjekty videli podobný rad fotografií; avšak jedna z tvárí z kontrolného radu fotografií bola nahradená tvárou odvádžajúcou pozornosť, ktorá bola zopakovaná v testovacej fáze rekognície. Kontrolná skupina dostala taký typ prechodnej rekognície, v ktorej žiadna z tvárí nebola neskôr zopakovaná. V testovacej fáze (ktorá sa uskutočnila o dva dni neskôr) participantom bol ukázaný jeden z troch radov fotografií určený kombináciou cieľovej tváre (prítomná alebo neprítomná) a tváre odvádžajúcej pozornosť (prítomná alebo neprítomná) bez toho, než by

boli zahrnuté podmienky, v ktorých cieľová tvár ako aj tvár odvádzajúca pozornosť boli neprítomné.

Autorky vo svojej štúdií predpokladali, že podiel zásahov bude vyšší v experimentálnych podmienkach, keď tvár odvádzajúca pozornosť nie je prítomná v testovacej fáze rekognície, než keď je prítomná. Rovnako predpokladali, že podiel nesprávnych poplachov bude vyšší v experimentálnych podmienkach, keď cieľová tvár nie je prítomná v testovacej fáze rekognície, než keď je prítomná kvôli zámene medzi cieľovou tvárou a tvármi z prechodnej fáze rekognície. Podobne sa domnievali, že podiel zásahov a chybných poplachov v kontrolných podmienkach nebude ovplyvnený tým, či cieľová tvár a tvár odvádzajúca pozornosť budú prítomné v testovacej fáze rekognície. To znamená, že v kontrolných podmienkach by nemalo dôjsť k zámene medzi cieľovou tvárou a tvárou odvádzajúcou pozornosť, pretože táto tvár nebude videná počas prechodnej fáze v kontrolných podmienkach (Hinz, Pezdek, 2001).

Výsledky štúdie poukázali na to, že ak participanti videli tvár odvádzajúcu pozornosť v prechodnej fáze (čiže experimentálne podmienky), v nasledujúcej testovacej fáze podiel zásahov na cieľovú tvár bol vyšší, ak testovací rad fotografií obsahoval cieľovú tvár, ale nie tvár odvádzajúcu pozornosť, než keď testovací rad fotografií obsahoval tvár odvádzajúcu pozornosť ako aj cieľovú tvár. Podobne, keď participanti videli tvár odvádzajúcu pozornosť v prechodnej fáze rekognície, v nasledujúcej testovacej fáze podiel chybných poplachov na túto tvár bol signifikantne vyšší v prípade, ak testovací rad fotografií neobsahoval cieľovú tvár, než keď ju obsahoval. Žiaden z týchto rozdielov nebol signifikantný v kontrolných podmienkach, v ktorých participanti nevideli tvár odvádzajúcu pozornosť v prechodnej fáze. Tieto výsledky naznačujú, že v testovacej fáze rekognície si participanti neboli istí, čo bola cieľová tvár a čo tvár odvádzajúca pozornosť, a preto, ak aj videli rad fotografií, ktorý obsahoval iba cieľovú tvár alebo iba tvár odvádzajúcu pozornosť, vybrali im povedomú tvár (Hinz, Pezdek, 2001).

Tieto výsledky korešpondujú s Mandlerovým modelom rekognície pamäti. Mandler rozlišoval medzi procesom rekognície a procesom identifikácie. Rekognícia alebo znovuzpoznanie je pomerne rýchly proces, kedy podnet je známy a zisťuje sa zhoda medzi ním a reprezentáciou, ktorá existuje v pamäti. Avšak identifikovanie konkrétneho podnetu je relatívne pomalší proces, ktorý zahŕňa vybavenie si informácií, ktoré súvisia s tým, kde

predtým bol podnet videný (s podmienkami obklopujúcimi počiatočnú percepciu a zakódovanie podnetu). Identifikácia zahŕňa napríklad zistenie, či špecifická tvár bola videná v čase trestného činu alebo na nejakom inom mieste (Mandler, 1980 in Hinz, Pezdek, 2001). Výsledky štúdie Hinzovej a Pezdekovej (2001) naznačujú, že hoci úloha bola identifikačnou, participanti často robili rekogničné odpovede skôr než identifikačné. To by mohlo vysvetliť prečo v rade fotografií, ktorý obsahoval cieľovú tvár a tvár odvádzajúcu pozornosť, bol podiel zásahov na cieľovú tvár vyšší vtedy, ak v rade fotografií bola prítomná len cieľová tvár a podiel chybných poplachov na tvár odvádzajúcu pozornosť bol vyšší v rade fotografií, kde bola prítomná len táto tvár. Participanti len jednoducho znovu poznali im najviac povedomú tvár v rade fotografií (Hinz, Pezdek, 2001).

73% participantov v kontrolných podmienkach a 50% v experimentálnych správne spoznali cieľovú tvár v prípade, ak k výberu boli prinútení potom, čo povedali, že páchatel' nie je prítomný v rade fotografií, ktorý obsahoval cieľovú tvár. Aj keď participanti neidentifikovali cieľovú tvár v prvom testovacom rade fotografií, jednako si len ponechali v pamäti významné množstvo informácií o cieľovej tvári (Hinz, Pezdek, 2001).

Štúdia Hinzovej a Pezdekovej (2001) poukazuje na to, že ak nevinný podozrivý bol videný v dvoch odlišných radoch fotografií, je viac pravdepodobné, že bude vybraný ako skutočný páchatel', ktorý je videný iba v jednom rade fotografií. Polícia by sa mala vyhýbať tomu, aby vystavila rovnakého svedka viacerým rekogníciám. Výsledky z tejto štúdie naznačujú, že ak sú svedkom ukázané také rady fotografií, v ktorých sa nenachádza cieľová tvár, ale nachádza sa tam nevinný podozrivý, aj keď nevyberú nevinného podozrivého z týchto radov fotografií, pravdepodobnosť, že identifikujú vinnú podozrivú osobu v nasledujúcom rade fotografií, v ktorom sa už cieľová osoba nachádza, je zredukovaná, aj keď sú prinútení si niekoho vybrať pri ďalšej rekognícii. K nútenej voľbe môže dôjsť, napríklad ak polícia povie svedkom, že našla podozrivého a požiada ich, či ho môžu identifikovať. V štúdiu Hinzovej a Pezdekovej (2001) sa zistilo, že podmienky, v ktorých presnosť svedeckej identifikácie je najviac poškodená prechodnou rekogníciou sú tie, keď participanti vidia prechodný rad fotografií bez cieľovej tváre, ale s nevinným podozrivým, zamietnu ho a následne vidia rad fotografií, ktorý obsahuje nevinného podozrivého, ale nie vinného podozrivého. Podiel chybných poplachov na nevinného podozrivého je znížený, ak nasledujúci testovací rad fotografií obsahuje nevinného podozrivého ako aj vinného podozrivého. Rovnako vidieť nevinného podozrivého v prechodnom rade fotografií je menej

negatívne, ak participant označí tvár v prechodnej fáze rekognície inú než nevinného podozrivého. Identifikácia je najmenej poškodená pri použití prechodného radu fotografií vtedy, keď participanti vidia prechodnú rekogníciu bez cieľovej osoby, ktorá obsahuje nevinného podozrivého, ale potom je im následne ukázaná taká rekognícia, ktorá obsahuje vinného podozrivého, ale nie nevinného podozrivého (Hinz, Pezdek, 2001). Tieto zistenia sa zhodujú s odporúčaniami Wellsa a jeho kolegov (Wells et al., 1998).

Na základe tejto štúdie ako aj iných je očividné, že, ak k identifikácii dôjde po vzhliadnutí viacerých prechodných rekognícií, nemôžeme nebrať do úvahy možnosť, že identifikácia mohla pochádzať z povedomosti založenej na videní predchádzajúcich radov fotografií alebo osôb in natura skôr než z pamäti svedka na skutočného páchatel'a. Ak sú svedkovia raz vystavení prechodnej rekognícii, ich neskoršie identifikácie sú v najlepšom prípade zavádzajúce.

3.4 Výber figurantov

V prípade, že polícia zadržala podozrivého a rozhodne sa zrealizovať rekogníciu, musí pristúpiť k výberu figurantov (Wells, Olson, 2003). Dôležitým aspektom vyšetrovania trestného činu je, že polícia nevie, či osoba, ktorá je z neho podozrivá, je tá istá osoba, ktorá ho aj skutočne spáchala. Podozrivý môže, ale nemusí byť skutočný páchatel'.

Národný prieskum, ktorí uskutočnili Wogalter, Malpass, McQuistonová (2004) upozorňuje na rozdiely medzi postupmi, ktoré používajú príslušníci polície a metódami, ktoré obhajuje výskumná literatúra. Jeden takýto rozdiel sa týka výberu figurantov. Konvenčná múdrosť je, že výber figurantov by mal byť založený na podobnosti s podozrivým, aby sa tak vyhlo tomu, že podozrivý bude nápadný alebo bude prehnane vyčnievať z radu fotografií alebo osôb. Výpovede príslušníkov polície odrážajú tento názor. Stratégia podobnosť "podozrivý-figurant" bola najčastejšie používanou metódou príslušníkmi polície (viac ako 80%) pri zostavovaní rekognície (Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004 in Malpass, Tredoux, McQuiston-Surrett, 2007). Táto metóda je atraktívna z dvoch dôvodov: 1/ Poskytuje logické opodstatnenie pre obžalobu tým, že svedok, ktorý identifikoval podozrivého môže rozlišovať medzi páchatel'om (predpokladá sa, že podozrivý je vinný) a niekoľkými ďalšími ľuďmi, ktorí vyzerajú veľmi podobne ako páchatel', a 2/ mala by ochraňovať nevinných podozrivých od

nesprávnej identifikácie tým, že sú obklopení ľuďmi, ktorí sa na seba veľmi podobajú (Tunnicliff, Clark, 2000).

Avšak výskum naznačuje určité problémy s touto metódou. Výber figurantov založený výhradne na vzhľade podozrivého môže odlíšiť podozrivého od figurantov, pretože podozrivý zdieľa viac črt s figurantmi než hocikáki figuranti navzájom (Wogalter, Jensen, 1986; Laughery et al., 1988; Marwitz, Wogalter, 1988; Wogalter et al., 1991, 1992b in Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004).

Metóda “zhoda s podozrivým” bola kritizovaná z troch dôvodov: 1/ nedáva jasnú definíciu podobnosti, 2/ môže znížiť pravdepodobnosť správnej identifikácie podozrivého, ak je vinný, 3/ môže vytvoriť vysoký podiel nesprávnych identifikácií, keď je podozrivý nevinný. Ak sú tieto kritiky oprávnené, je možné, že, tí príslušníci polície, ktorí používajú metódu “zhoda s podozrivým”, používajú nekvalitnú metódu (Tunnicliff, Clark, 2000).

Nejasná definícia podobnosti

Ak úlohou je vybrať figurantov, ktorí vyzerajú podobne ako podozrivý, musíme si odpovedať na otázku: „Nakoľko podobný je podobný dostatočne?“ Luusová a Wells (1991) tvrdia, že nie je žiadna jasná odpoveď na otázku “dostatočne podobný”. V najjednoduchšom prípade dve osoby sú popísané, čo sa týka takých črt (ako farba vlasov, výška, váha atď.). Koľko z týchto črt sa musí zhodovať, skôr ako niekto vyhlási, že osoba A a osoba B sú si dostatočne podobné? Pre akékoľvek dve osoby, ktoré sa zhodujú na určitom množstve črt, vždycky môžeme nájsť nejaké črty na ktorých sa nezhodujú – ak nie, tak potom ide o klony.

Pokles podielu správnych identifikácií

Luusová a Wells (1991) tvrdia, že nedostatok jasných noriem, čo sa týka podobnosti, môže viesť k zníženým podielom správnych identifikácií. Môže sa totiž stať, že svedomité príslušníci polície alebo výskumníci v snahe vytvoriť veľmi “dobrý” rad fotografií alebo osôb in natura môžu vybrať takých figurantov, ktorí sa tak podobajú podozrivému, že ešte aj svedok s dobrou pamäťou na páchatel'a by mohol mať ťažkosti odlíšiť podozrivého od figurantov. Takéto rekognície by mohli slúžiť na ochranu nielen nevinných podozrivých, ale rovnako aj vinných.

Vysoký podiel nesprávnych identifikácií

V prípade, ak podozrivý je nevinný, metóda “zhoda s podozrivým” pri výbere figurantov môže vytvoriť taký rad fotografií alebo osôb in natura, v ktorom nevinný podozrivý sa viac podobá skutočnému páchatel’ovi ako akýkoľvek iný figurant v danom rade fotografií alebo osôb in natura. Predpoklady tohto modelu sú celkom jednoduché a ak sú správne, tak ukazujú, že nevinný podozrivý je najpravdepodobnejšie osoba, ktorá bude vybraná z rady fotografií alebo osôb in natura, v ktorej figuranti sú vyberaní na základe ich podobnosti s podozrivým (Tunncliff, Clark, 2000).

Predstavme si prípad, v ktorom nevinná osoba je podozrivá, pretože sa podobá popisu páchatel’a, ktorý poskytol svedok. Potom je táto osoba umiestnená do rady fotografií alebo osôb in natura zároveň s ďalšími piatimi figurantmi, ktorí sú vybraní na základe ich zhody s podozrivým. Dôležité je, že podozrivý a ostatní figuranti sú zahrnutí do rady fotografií alebo osôb in natura na základe odlišných kritérií. Podozrivý sa tam nachádza, pretože sa podobá páchatel’ovi, ale figuranti sú v danom rade fotografií alebo osôb in natura, pretože sa podobajú osobe, ktorá nie je páchatel’om, ale sa iba podobá na páchatel’a (Tunncliff, Clark, 2000).

Rad fotografií alebo osôb in natura zostavený na základe “zhoda s popisom”

Odporúčané riešenie k týmto potencionálnym problémom je vybrať figurantov na základe ich zhody s popisom páchatel’a, skôr ako na základe ich podobnosti s podozrivým. Za prvé, zhoda sa zastaví na konci popisu svedka. Vo všeobecnosti hypotéza, že stratégia podobnosť s podozrivým má za úlohu chrániť nevinného podozrivého, je málo pravdepodobná a slúži skôr na skrytie vinného podozrivého. Stratégia “zhoda s popisom” na strane druhej, robí členov rekognície podobnými iba natoľko, aby boli zhodní s popisom svedka o páchatel’ovi a dovoľuje členom rekognície, aby sa odlišovali v tých črtách, ktoré nie sú súčasťou popisu. Za druhé, pretože popisy svedkov sú typicky stručné, je ťažké prehnať zhodu figurantov s podozrivým, čo sa týka ich stupňa podobnosti. Stratégia “zhoda s popisom” má jasné kritériá pre rozhodnutie sa, kedy má byť primerane použitá. Typický popis by napríklad mohol byť: „bol to biely muž, 172 alebo 177 cm vysoký, mal tmavé vlasy, fúzy a vážil medzi 80 až 86 kg“ (Wells, Rydell, Seelau, 1993). Za tretie, v prípade, ak sa nevinná osoba stane podozrivou kvôli zhode s popisom svedka, nevinný podozrivý ako aj figuranti sú v rade fotografií alebo osôb in natura na základe rovnakého kritéria, a preto nevinný podozrivý by nemal byť pravdepodobne častejšie vybraný ako akýkoľvek iný člen rekognície (Tunncliff, Clark, 2000).

Môže nastať situácia, keď identifikácia nie je produktom skutočných spomienok svedka na páchatel'a, ale takých procesov ako dedukcia alebo hádanie. Napríklad, ak očitý svedok vidí rekogníciu a vidí iba jednu osobu, ktorá sa zhoduje s popisom páchatel'a, môže si myslieť, že je to tá osoba, ktorú polícia podozrieva zo spáchania trestného činu. Ak očitý svedok rovnako predpokladá, že páchatel' je niekde v rade fotografií alebo osôb in natura – pravdepodobne kvôli tomu, že si myslí, žeby ho polícia neprizvala k rekognícii, ak by nemala silný dôkaz proti podozrivému – mohol by dospieť k záveru, že osoba, ktorá sa zhoduje s popisom musí byť páchatel'. V prípade, ak každý člen rekognície sa zhoduje s popisom páchatel'a, ktorý svedok poskytol, pomáha to kontrolovať takýto druh problémov. Za takýchto podmienok sa očitý svedok nemôže už dlhšie spoliehať iba na jednoduché vybavenie si, čo povedal polícii o tom ako páchatel' vyzeral; musí použiť svoju pamäť, aby si vybavil informácie o ňom (Wells, Rydell, Seelau, 1993). Luusová a Wells (1991) tvrdia, že výber členov rekognície, kde sa každý člen zhoduje s popisom páchatel'a, ktorý dal očitý svedok, je primeranou prevenciou proti takýmto chybám a ďalšie pokusy zvýšiť podobnosť medzi figurantmi a podozrivým slúžia iba na zmätenie rekogničného procesu.

Kritiky tvrdia, že metóda “zhoda s podozrivým” pri výbere figurantov je nekvalitná preto, že dochádza zbytočne k nižším podielom správnych identifikácií a k vysokým podielom nesprávnych identifikácií. Otázka je, či je to tak aj v skutočnosti. Wells et al. (1993) použili postup, v ktorom svedkovia videli simulovaný trestný čin – osoba ukradla peniaze z laboratória univerzity. Každému participantovi bol potom ukázaný buď rad fotografií zostavený na základe zhody s podozrivým alebo na základe popisu. Výsledky ukázali, že podiely správnych identifikácií boli vyššie pre rady fotografií zostavené na základe zhody s popisom ako zhody s podozrivým, zhodné s predpokladmi Luusovej a Wellsa (1991). Avšak, neboli zistené žiadne rozdiely, čo sa týka nesprávnych identifikácií. V radoch fotografií, ktoré boli zostavené na základe “zhoda s podozrivým”, podiel nesprávnych identifikácií pre nevinného podozrivého nebol vyšší ako priemerný identifikačný podiel ostatných figurantov.

Tunnickliffová a Clark (2000) uskutočnili výskumnú štúdiu s dvoma experimentmi. Prvého experimentu sa zúčastnilo 182 participantov (128 boli svedkovia simulovanej krádeže a 54 poskytlo hodnotenie podobnosti pre rady fotografií). Dva týždne po simulovanom trestnom čine nasledovala rekognícia. Rady fotografií boli vytvorené príslušníkmi polície (96 vyšetrovateľov, ktorí mali aspoň 3 ročnú skúsenosť so zostavovaním rekognície), ktorí vybrali figurantov na základe ich zhody s fotografiou podozrivého alebo na základe popisu svedka. Každá rekognícia obsahovala buď fotografiu páchatel'a, alebo fotografiu nevinného

podozrivého a 5 figurantov. Druhého experimentu sa zúčastnilo 148 participantov (48 vysokoškolským študentom v roly svedka boli sekvenčne prezentované 4 fotografie po 15s., potom sa vrátili o týždeň neskôr, aby urobili identifikáciu). Ďalších 48 študentov zostavilo rad fotografií. Ostávajúcich 52 poskytlo hodnotenia podobnosti podozrivého s figurantmi. Ročenka fotografií vysokoškolských študentov bola použitá ako podnetový materiál pri zostavovaní rekognície. Výber figurantov podobne ako v prvom experimente sa uskutočnil na základe ich zhody s fotografiou podozrivého alebo na základe popisu svedka.

Tunncliffová a Clark (2000) vo svojich dvoch experimentoch testovali nasledujúce predpoklady: Za prvé, či figuranti, ktorí boli vybraní na základe ich zhody s fotografiou podozrivého, budú podobnejší s podozrivým ako tí figuranti, ktorí boli vybraní na základe ich zhody s popisom páchatel'a. Za druhé, či správne identifikácie budú vyššie pre tie rady fotografií, ktoré boli zostavené na základe ich zhody s popisom páchatel'a než pre tie rady, ktoré boli zostavené na základe ich zhody s podozrivým a za tretie, či podiely nesprávnych identifikácií budú vyššie pre tie rady fotografií, ktoré boli zostavené na základe ich zhody s podozrivým než pre tie, ktoré boli zostavené na základe ich zhody s popisom páchatel'a. Okrem prvého predpokladu sa žiaden ďalší nepotvrdil.

Hodnotenie podobnosti a identifikačné dáta boli nápadne zhodné v oboch experimentoch, napriek množstvu podstatných rozdielov. Napriek tomu, že v prvom experimente policajti použili osobitné stratégie, ako väčší súbor fotografií, ktorý mali k dispozícii – väčšia heterogenita - a dodatočné otázky, ktoré pridali viac detailov k popisu páchatel'a, bol získaný veľmi podobný model výsledkov ako v druhom experimente, kde figurantov vyberali vysokoškolskí študenti z ročenky fotografií tamojšej Univerzity, kde je väčšia homogenita a nežiadali ani dodatočné rozšírenie popisu páchatel'a. Výsledky boli veľmi podobné, bez ohľadu na to, či boli vytvorené skúsenými príslušníkmi polície alebo netrénovanými študentmi vysokej školy. Toto naznačuje, že výsledky pri použití jednej alebo druhej metóde nie sú kvôli charakteristickým stratégiám, ktoré by mohli byť použité príslušníkmi polície alebo kvôli väčším heterogénnym zásobám fotografií, ktorými disponujú (Tunncliff, Clark, 2000).

Správne identifikácie – podiely správnych identifikácií boli skoro identické v prvom ako aj druhom experimente. Z týchto výsledkov je možné vyvodit', že metóda "zhoda s podozrivým" pri výbere figurantov nemusí nevyhnutne produkovať nízke podiely správnych

identifikácií. Rozdiely, čo sa týka podielov správnych identifikácií medzi Wellsovým et al. (1993) a Tunnicliffovej a Clarkovým (2000) výskumom mohol byť zapríčinený tým, že figuranti boli vybraní ako veľmi podobní k podozrivému, čo mohlo zapríčiniť enormný pokles správnych identifikácií. Je možné, že rozdiely v podobnosti sa stávajú dôležité iba vtedy, ak celková podobnosť je veľmi vysoká. Rovnako je možné, že rozdiely v podobnosti, hoci spoľahlivo rozdielne, neboli dostatočne veľké na to, aby vytvorili rozdiely v identifikačných výsledkoch.

Nesprávne identifikácie - výsledky v prvom aj druhom experimente nedokazujú, žeby rady fotografií zostavené na základe “zhoda s podozrivým” nejakým spôsobom znevýhodňovali nevinného podozrivého. Prekvapujúce v oboch experimentoch je, že podiely nesprávnych identifikácií boli vyššie v tých radoch fotografií, ktoré boli zostavené na základe “zhoda s popisom”, hoci podiely boli príliš nízke na to, aby to bolo možné štatisticky zinterpretovať (Tunnicliff, Clark, 2000).

Správne odmietnutia – oba experimenty ukazujú, že správne odmietnutia boli vyššie pre tie rady fotografií, ktoré boli zostavené na základe “zhoda s podozrivým”, ako pre tie rady fotografií, ktoré boli zostavené na základe “zhoda s popisom”. Vysvetlenie je celkom jednoduché: Metóda “zhoda s podozrivým” vyberá figurantov, ktorí sú podobní nesprávnej osobe a preto konfrontujú svedka s rekogníciou, v ktorej žiadna osoba nevyzerá celkom ako skutočný páchatel'. Tento výsledok má dôležitý dopad. Nevinnému podozrivému nezáleží na tom, či svedok vyberie figuranta alebo nikoho. Avšak niečo iné to znamená pre políciu. Predstavme si situáciu, v ktorej sú svedkovi ukázané dve rekognície (asi po dni alebo mesiaci odstupe). Prvá rekognícia obsahuje nevinného podozrivého, ktorý je neskôr zbavený viny a druhá zasa skutočného páchatel'a, ktorý je správne identifikovaný svedkom. Vierohodnosť svedka by mohla byť posilnená správnym odmietnutím v prvom rade fotografií alebo osôb in natura, ale mohla by byť rovnako aj podkopaná, keby svedok nesprávne niekoho vybral z rady fotografií alebo osôb in natura, aj keby to bol niekto z figurantov (Tunnicliff, Clark, 2000).

Možnosť účinku odkladu – vo výskume Tunnicliffovej a Clarka (2000) boli rady fotografií prezentované 1 alebo 2 týždne po vzhliadnutí cieľovej osoby, kým v predchádzajúcom výskume (Wells et al., 1993) sa rekognícia uskutočnila len o niekoľko minút neskôr v rámci rovnakého experimentálneho sedenia. Povstáva otázka, či výsledky

Tunnicklifovej a Clarkovho výskumu nie sú výsledkom dlhšieho retenčného intervalu. Toto môže byť prípad, keď dlhší časový interval medzi udalosťou a rekogníciou má vzťah s metódou výberu figurantov a to takým spôsobom, ako je produkovanie nižšieho výkonu hlavne v tých radoch fotografií, ktoré sú zostavené na základe “zhoda s popisom”. Nie je možné vylúčiť túto možnosť, pretože neexistujú štúdie, ktoré by porovnávali krátky a dlhý retenčný interval v kombinácii s metódou výberu figurantov. Taktiež, ak prevaha rekognície, ktorá je zostavená na základe “zhoda s popisom”, bola eliminovaná dlhším odkladom, mohlo by to znamenať, že vo všeobecnosti je jej prevaha limitovaná iba na tie prípady, v ktorých je prezentovaná v rámci jedného týždňa (Tunnicliff, Clark, 2000).

Nakoľko podobný je podobný dostatočne – táto otázka stále nie je zodpovedaná u tých rekognícií, ktoré sú zostavované na základe “zhoda s podozrivým”. Výsledky v prvom experimente naznačujú, že príslušníci polície, ktorí zostavujú rekognície, nevyberajú figurantov, ktorí by boli veľmi podobní k podozrivému nezávisle od toho, či rad fotografií alebo osôb in natura bol zostavený na základe zhody s podozrivým alebo s popisom. Hoci priemerný stupeň podobnosti produkoval pomerne vysokú presnosť pre tie rady fotografií, kde bol páchatel' prítomný, je znepokojujúce, žeby to mohlo viesť rovnako k vysokému podielu nesprávnych identifikácií. Nízky stupeň nesprávnych identifikácií v oboch experimentoch by nemal zmierniť tieto pochybnosti, pretože k chybným identifikáciám nedošlo, napríklad pretože figuranti nielen, že vyzerali veľmi odlišne, ale ani sám nevinný podozrivý sa príliš nepodobal skutočnému páchatel'ovi. Do určitej miery sú tieto pochybnosti prebrané v druhom experimente, kde nevinný podozrivý bol dopredu vybraný tak, aby sa veľmi podobal páchatel'ovi. Dostatočne podobný môže čiastočne závisieť od toho, nakoľko podobný je nevinný podozrivý k páchatel'ovi. Nevinný podozrivý, ktorý je veľmi podobný ku skutočnému páchatel'ovi, by mohol byť pravdepodobne iba chránený od nesprávnej identifikácie figurantmi, ktorí sú rovnako veľmi podobní ku skutočnému páchatel'ovi. Zdá sa, že pri zodpovedaní na otázku dostatočne podobný je potrebné najskôr mať informácie o podobnosti medzi páchatel'om a nevinným podozrivým, t. j. je nevyhnutné vedieť, aká je očakávaná podobnosť medzi nevinným podozrivým a skutočným páchatel'om v reálnych trestných činoch. K tomu je, ale nevyhnutné mať dáta zo skutočných prípadov, v ktorých nevinný podozrivý bol zatknutý, neskôr prepustený a pravý páchatel' bol dopadnutý. Na základe znalostí autorov však žiadna systematická analýza podobnosti pre takéto prípady nebola vedená (Tunnicliff, Clark, 2000).

Ani jeden experiment neukázal žiadne rozdiely medzi tými radmi fotografií, ktoré boli zostavené na základe “zhoda s podozrivým” a “zhoda s popisom” pre rekognície, kde bol prítomný páchatel', a ukázala sa prevaha správnych odmietnutí figurantov v tých rekogníciách, kde nebol prítomný páchatel' zostavených na základe zhody s podozrivým. Tieto výsledky sú rozdielne od predpokladov (Luusovej a Wellsa, 1991; Navona, 1992) a predchádzajúcich výsledkov (Wellsa et al., 1993; Lindsaya et al., 1994). Terajšie výsledky sú v rozpore s odporúčaním, ktoré favorizuje metódu “zhoda s popisom”, uprednostňovanú Wellsom et al. (1998) a naznačujú, že takéto odporúčanie je unáhlené. Výsledky výskumu Wellsa et al. (1993) poskytujú jasnú a presvedčivú demonštráciu, že rekognícia zostavená na základe zhody medzi podozrivým a figurantmi, ktorí sa veľmi podobajú podozrivému, môže vyprodukovať veľmi nízke podiely správnych identifikácií. Navyiac, pretože metóda zostavovania rekognície na základe “zhoda s podozrivým” neposkytuje jasné pravidlo “dostatočne podobný” pre výber figurantov, neexistuje žiadny mechanizmus, ktorý by garantoval, že takéto rekognície nebudú vytvorené. Čo však výsledky Tunnicliffovej a Clarkovho (2001) výskumu ukazujú, je, že takéto rekognície nemajú neodstrániteľné dôsledky na výber figurantov v tých radoch fotografií a osôb in natura, ktoré sú zostavené na základe zhody s podozrivým, a skutočne takéto rekognície sa môžu občas zrealizovať. Navyiac výsledky ich výskumu ukázali prevahu rekognície zostavenej na základe “zhoda s podozrivým”, čo sa týka správnych odmietnutí pre rekognície, kde nie je prítomný páchatel'. Avšak výsledky výskumu Tunnicliffovej a Clarka by nemali byť brané ako podpora rekognícií zostavených na základe “zhoda s podozrivým”, skôr výsledky ich výskumu ako aj analýza predchádzajúcich výsledkov naznačujú, že problém výberu figurantov je zložitý a ďalšie výskumy sú preto nevyhnutné.

Na základe prvého aj druhého experimentu (Tunnicliff, Clark, 2001) a výsledkov výskumu Wellsa et al. (1993) a Lindsaya et al. (1994) je jasné, že experimenty ukázali veľmi odlišné výsledky pre rekognície zostavené na základe zhody s podozrivým, ale pozoruhodne podobné výsledky, čo sa týka rekognícií zostavených na základe zhody s popisom. Tieto výsledky naznačujú, že realizácia rekognície zostavenej na základe zhody s popisom môže byť menej subjektívna, ako realizácia rekognície zostavenej na základe zhody s podozrivým (Tunnicliff, Clark, 2000).

Podľa Luusovej a Wellsa (1991) by figuranti mali byť vyberaní na základe svedkovho popisu páchatel'a, skôr než na základe podobnosti “figurant – podozrivý”. Tento návrh je však

otázny, pretože popis svedka je náchylný byť neúplný a všeobecný (napr. Shepherd et al., 1978; Ellis et al., 1980; Laughery et al., 1986; Pigott et al., 1990 in Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004), čo by mohlo vytvoriť situácie, kedy podozrivý značne vyčnieva z radu fotografií alebo osôb in natura, aj keď sa figuranti vo všeobecnosti zhodujú s popisom páchatel'a. Napriek tejto kritike Luusová a Wells (1991) správne upozorňujú na chyby, ktoré môžu nastať, ak sa použije iba metóda "zhoda podozrivý - figurant". Zrejme ani minimálny ani maximálny stupeň podobnosti nevytvára spravodlivé rekognície, a preto "zhoda s podozrivým" ako aj "zhoda s popisom" majú svoje chyby, ale použitie oboch dohromady pri vytváraní rekognície by mohlo zmenšiť niektoré nevýhody, ktoré každá metóda má osobitne (Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004).

Ďalší problém, ktorý súvisí s výberom figurantov, je, že v laboratórnych podmienkach výskumníci typicky porovnávajú dve experimentálne situácie a jediný rozdiel medzi nimi je, či podozrivý je páchatel' alebo nevinná osoba, ktorá nahradí páchatel'a v rade fotografií alebo osôb. V oboch experimentálnych situáciách bývajú použité rovnakí figuranti a účelom toho je, aby akékoľvek rozdiely, ktoré budú zistené medzi rekogníciami, neboli kvôli figurantom, ale prítomnosťou alebo neprítomnosťou páchatel'a. Takmer každá odpublikovaná štúdia použila rovnakých figurantov v oboch podmienkach tam, kde je aj kde nie je páchatel' prítomný, okrem nejakých výnimiek (Wells, Rydell, Seelau, 1993; Clark, Tunnicliff, 2001).

Predstavme si situáciu, keď experimentátor umiestni nevinného podozrivého namiesto páchatel'a do rady fotografií alebo osôb in natura. Deje sa to vo väčšine experimentov simulujúcich kriminalistické vyšetovanie, v ktorom polícia zatkla nesprávnu osobu a umiestnila ju do rady fotografií alebo osôb s piatimi ďalšími figurantmi, ktorí vyzerajú podobne ako osoba, ktorá skutočne spáchala trestný čin. Päť figurantov je teda vybraných na základe ich zhody so skutočným páchatel'om, (ktorý je stále neznámy) skôr ako s osobou, ktorú polícia podozrieva, že spáchala trestný čin (k terajšiemu podozrivému) (Clark, Tunnicliff, 2001).

Umiestnenie rovnakých figurantov do rady fotografií alebo osôb in natura, kde je páchatel' prítomný a potom nahradenie páchatel'a nevinným podozrivým, je avšak nesprávna simulácia oboch stratégií pre výber figurantov, či sa to týka rekognície zostavenej na základe zhody s podozrivým alebo zhody s popisom. Výber rovnakých figurantov do rady fotografií alebo osôb in natura, v ktorom sa nenachádza páchatel', nesimuluje presne stratégiu zhoda

s podozrivým, pretože nevyberá figurantov, ktorí sa podobajú na nevinného podozrivého. Výber rovnakých figurantov je bližšia simulácia stratégie “zhoda s popisom”, hoci to nie je presné simulovanie ani tohto typu rekognície. Popis páchatel'a je rovnaký bez ohľadu, či rad fotografií alebo osôb in natura obsahuje páchatel'a alebo nevinnú osobu, a preto figuranti v podmienkach, kde je páchatel' prítomný, aj kde nie, môžu byť rovnakí. Avšak v prípade viacerých svedkov a tým aj viacerých popisov výber rovnakých figurantov vytvára také rady fotografií alebo osôb in natura, ktoré by mohli byť lepšie nazývané ako zhoda s páchatel'om skôr ako zhoda s popisom alebo zhoda s podozrivým. A preto, čo sa týka podobnosti figurantov v rade fotografií alebo osôb in natura, kde nie je páchatel' prítomný, by mali byť figuranti tak podobní k nevinnému podozrivému, ako sú figuranti v rade fotografií alebo osôb in natura, kde je páchatel' prítomný k vinnému podozrivému (Clark, Tunnicliff, 2001).

V ďalšom experimente, ktorý bol zrealizovaný Clarkom a Tunnicliffovou (2001) sa zúčastnilo 187 participantov - vysokoškolskí študenti, ktorí videli simulovaný trestný čin na videozázname. Približne po 30 minútach každému svedkovi bol ukázaný jeden z troch radov fotografií, ktorý obsahoval 6 fotografií. Prvý rad fotografií, kde bol prítomný páchatel', obsahoval fotografiu páchatel'a a päť figurantov vybraných na základe ich podobnosti s páchatel'om. Druhý rad fotografií “páchatel' neprítomný, zhoda s podozrivým”, obsahoval nevinného podozrivého a päť figurantov vybraných na základe zhody s podozrivým. Tretí rad fotografií “páchatel' neprítomný, zhoda s páchatel'om”, obsahoval nevinného podozrivého a päť figurantov bolo prenesených z tej rady fotografií, kde bol páchatel' prítomný. Výber figurantov sa uskutočnil príslušníkmi polície, ktorí boli “slepí” voči experimentálnym podmienkam. Podľa autorov v rade fotografií, kde sa nenachádza páchatel' a figuranti sú vybraní na základe ich zhody s páchatel'om, dôjde k menej nesprávnych identifikácií nevinného podozrivého ako v rade fotografií, kde sú figuranti zostavení na základe zhody s podozrivým. Analýza podobnosti prebiehala odlišnou skupinou pozostávajúcou zo 60 hodnotiteľov, ktorí hodnotili podobnosť na škále od 1 do 4.

Podľa predpokladu autorov rady fotografií, kde nebol prítomný páchatel', zostavené na základe zhody s podozrivým, mali vyššie nesprávne identifikácie 25,4% v porovnaní s tými radmi fotografií, ktoré boli zostavené na základe zhody s páchatel'om 4,8% (Clark, Tunnicliff, 2001).

Výsledky výskumu ukázali, že účinky záviseli od toho, nakoľko sa nevinný podozrivý podobal páchatel'ovi. V prípade, ak nevinný podozrivý bol stredne podobný, ale nie viac

podobný k páchatel'ovi ako ostatní figuranti boli k tomuto podozrivému, rozdiely medzi rekogníciami "zhoda s páchatel'om" a "zhoda s podozrivým" boli veľké. Nesprávne identifikácie pre rekogníciu "zhoda s podozrivým" boli päťkrát vyššie ako pre rekogníciu, kde bola zhoda s páchatel'om. Ak nevinný podozrivý preukázal veľmi nízku podobnosť k páchatel'ovi, rozdiel v podieloch nesprávnych identifikácií medzi rekogníciami, kde bola zhoda s páchatel'om a zhoda s podozrivým, bol celkom malý (ale v predpokladanom smere). Avšak, napriek nízkej podobnosti medzi podozrivým a páchatel'om, keď svedkovia boli donútení identifikovať niekoho, rozdiel sa znova objavil v podmienkach zhoda s páchatel'om – zhoda s podozrivým; svedkovia nikdy nevybrali nevinného podozrivého z tej rady fotografií, kde bola zhoda s páchatel'om, ale vybrali nevinného podozrivého takmer v 30% prípadov z tej rady fotografií, kde bola zhoda s podozrivým (Clark, Tunnicliff, 2001).

"Opačný účinok" sa predpokladá, že nastane, keď podozrivý je vybraný na základe jeho zhody s popisom páchatel'a a figuranti na základe ich zhody s podozrivým. Podľa Navona (1992) tieto podmienky by mali vyústiť do rekognície, kde nie je páchatel' a nevinný podozrivý je priemerne viac podobný s páchatel'om ako akýkoľvek iný člen, a preto nevinný podozrivý bude pravdepodobne nesprávne identifikovaný. V experimente Clarka a Tunnicliffovej (2001) bol nevinný podozrivý skutočne najviac podobný páchatel'ovi, nie pretože úmyselne vytvorili rad fotografií takýmto spôsobom, ale skôr pretože postup výberu figurantov bol založený na základe ich podobnosti s podozrivým. Je dôležité si rovnako všimnúť, že nevinný podozrivý a jemu zodpovedajúci figuranti boli vybraní dvoma odlišnými príslušníkmi polície, aby sa vyhlo možnosti, že tvorca rekognície by mohol neúmyselne vybrať najpodobnejšiu fotografiu ako podozrivého a potom vybrať menej podobné fotografie pre figurantov. Veľmi vysoké podiely nesprávnych identifikácií by mohli byť rovnako získané, ak podobnosť medzi nevinným podozrivým a páchatel'om je vysoká, ale podobnosť figurantov k podozrivému je nízka. Na základe výsledkov analýzy podobnosti podobnosť figurantov k podozrivému nebola odlišná od podobnosti nevinného podozrivého k páchatel'ovi. Tieto analýzy podobnosti tvrdia, že podiely vysokých nesprávnych identifikácií neboli vyprodukované ako výsledok extrémnej podobnosti medzi nevinným podozrivým a páchatel'om, ale skôr boli získané ako "opačný účinok", výsledok štandardného postupu polície pri výbere figurantov na základe ich podobnosti s podozrivým.

Laboratórna simulácia policajných postupov

Podľa autorov je dôležité, aby experimenty týkajúce sa identifikácie očitých svedkov

simulovali podmienky existujúce v skutočnom kriminalistickom vyšetovaní. Pre rekognície, kde sa páchatel' nachádza a kde nie, použitie rovnakých figurantov nie je práve najšťastnejšie riešenie. Omnoho lepšou voľbou je mať rovnaký stupeň podobnosti medzi figurantmi a podozrivým. Figuranti v rade fotografií alebo osôb in natura, kde sa páchatel' nenachádza, by mali mať rovnaký stupeň podobnosti k nevinnému podozrivému ako figuranti, kde sa páchatel' nachádza majú k vinnému podozrivému (Clark, Tunnicliff, 2001).

Ako môžu byť podobnosti medzi figurantmi a podozrivým stotožnené? Za prvé, proces výberu figurantov v laboratóriu by mal nasledovať postupy, ktoré používa polícia. Podľa všetkého príslušníci polície vytvárajú rady fotografií alebo osôb in natura pre nevinného podozrivého bez toho, než by vedeli, ako skutočný páchatel' vyzerá. Ak by sme to chceli simulovať v laboratóriu, osoba, ktorá vytvára rad fotografií alebo osôb in natura, by nemala vedieť, ako aktér trestného činu vyzerá. Konkrétne rekognícia, v ktorej sa páchatel' nachádza a rekognícia, v ktorej nie, by mali byť zostavené odlišnými experimentátormi (Clark, Tunnicliff, 2001).

Rovnako experimentátori môžu obvykle vytvoriť rekognície, ktoré sa nezhodujú s policajnými postupmi dvoma spôsobmi: za prvé, figuranti sú vybraní na základe ich podobnosti s páchatel'om skôr ako s nevinným podozrivým. Za druhé, nevinný podozrivý je často úmyselne vybraný, tak, aby sa viac podobal páchatel'ovi než akýkoľvek iný člen rekognície. Samozrejme príslušníci polície sa toho nemôžu dopustiť, pretože nevedia ako páchatel' vyzerá, ak ich podozrivý je nevinný. Týmto dvom odchýlkam od policajných postupov je možné sa vyvarovať. Použitie rekognícií, kde je zhoda s páchatel'om, môžu viesť k nižším odhadom nesprávnych identifikácií, ale určenie nevinného podozrivého ako toho, kto sa najviac podobá páchatel'ovi, môže viesť k vyšším odhadom. Kombinácia týchto dvoch chýb môže viesť k záveru, že nesprávne identifikácie nastanú iba, keď nevinný podozrivý je veľmi podobný s páchatel'om, aj keď v skutočnosti to tak nie je. Výsledky experimentu Clarka a Tunnicliffovej (2001) naznačujú, že vysoké podiely nesprávnych identifikácií môžu nastať, keď nevinný podozrivý sa zhoduje s popisom páchatel'a a figuranti sú vybraní na základe ich zhody s nevinným podozrivým.

Výsledky experimentu ukazujú, že rozdiely v identifikačných odpovediach pre tie rady fotografií alebo osôb in natura, kde je zhoda s páchatel'om a zhoda s podozrivým, čiastočne závisia od toho, nakoľko podobný nevinný podozrivý je so skutočným páchatel'om. Rozdiely

medzi metódou “zhoda s páchatelom” a “zhoda s podozrivým” by mohli byť menšie, ak podobnosť nevinného podozrivého k páchatelovi nie je extrémna: s veľmi nízkou podobnosťou podiely nesprávnych identifikácií môžu byť príliš nízke nato, aby bolo možné urobiť zmysluplné porovnanie. Iný extrém je, ak nevinný podozrivý a páchatel sú si veľmi podobní a rozdiely medzi rekogníciami zhoda s páchatelom a zhoda s podozrivým môžu byť veľmi malé (Clark, Tunnicliff, 2001).

Závery pre policajné postupy

Výsledky experimentu Clarka a Tunnicliffovej (2001) boli získané za podmienok vytvorených, aby bližšie simulovali štandardné praktiky výberu figurantov na základe ich podobnosti s podozrivým. Keď nevinný podozrivý bol vybraný na základe jeho zhody s popisom páchatela a bol stredne podobný s páchatelom, podiel nesprávnych identifikácií bol rovnako vysoký ako ten pre skutočného páchatela. Veľký “opačný účinok” dáva dôraz na problémy, čo sa týka výberu figurantov zostavených na základe zhody s podozrivým, ako o tom diskutovali Navon (1992) a Wogalter et al. (1992). Autori na základe výsledkov svojho experimentu neusudzujú, že “opačný účinok” je nevyhnutným dôsledkom výberu figurantov v podmienkach, kde je zhoda s podozrivým, ale tieto štandardné policajné postupy môžu vyprodukovať rekognície, ktoré by mohli viesť k veľmi vysokej pravdepodobnosti nesprávnej identifikácie (Clark, Tunnicliff, 2001).

Clark a Tunnicliffová (2001) sa prikláňajú k tvrdeniam Navona (1992) a to, že “opačný účinok” nastane, pretože nevinný podozrivý a figuranti sú v rade fotografií alebo osôb in natura pre odlišné dôvody; nevinný podozrivý sa zhoduje s popisom páchatela, kým figuranti sa zhodujú s tým nevinným podozrivým. Postup “zhoda s popisom”, by mal zaručiť, že podozrivý a figuranti sú v rade fotografií alebo osôb in natura kvôli ich zhode k rovnakému cieľu a to k popisu, a tak sa vyhnúť “opačným účinkom”, ktoré boli preukázané.

3.5 Sekvenčná verus simultánna prezentácia rekognície

Rozlišujeme medzi simultánnou a sekvenčnou prezentáciou rekognície. Pri štandardnej simultánnej prezentácii rekognície sú očitému svedkovi ukázané buď všetky fotografie, alebo osoby in natura naraz. Za takýchto podmienok má očitý svedok sklony navzájom porovnávať jednotlivých členov rekognície a rozhodovať sa, ktorý z nich sa najviac podobá páchatelovi

v porovnaní s ostatnými. Tento proces sa nazýva *relatívny úsudok* (Wells, 1984; Lindsay, Bellinger, 1999). Dokonca aj v takom rade fotografií alebo osôb in natura, v ktorom sa páchateľ nenachádza, je pravdepodobné, že jeden člen rekognície môže poskytovať očitému svedkovi lepšiu zhodu so spomienkou na skutočného páchateľa ako ostatní členovia a vyberie ho (Wells et al., 1998; Steblay et al., 2001; Steblay et al., 2003).

Lindsay a Wells (1985) navrhli alternatívny postup, aby znížili tendencie očitých svedkov spoliehať sa na *relatívny úsudok*. Tento postup sa nazýva sekvenčná prezentácia rekognície. Očitému svedkovi je ukázaná vždy iba jedna fotografia alebo osoba, pričom sa od neho požaduje, aby sa rozhodol, či osoba je, alebo nie je páchateľ skôr, ako mu bude ukázaný ďalší člen rekognície. Tento postup má zabrániť očitému svedkovi, aby vybral takého člena rekognície, ktorý sa najviac podobá páchateľovi. Hoci by sa očitý svedok mohol rozhodnúť, že fotografia alebo osoba, ktorú si momentálne prezerá, sa podobá páchateľovi viac ako tá predchádzajúca, nemôže si byť však istý, že nasledujúca nebude podobná páchateľovi ešte viac. Lindsay a Wells usudzujú, žeby to mohlo donútiť očitého svedka používať viac *absolútne kritérium* („Je to páchateľ alebo nie je?“) skôr ako kritérium *relatívneho úsudku* („Podobá sa táto osoba viac páchateľovi ako iná osoba z radu fotografií alebo osôb in natura?“) (Lindsay, Wells, 1985; Wells, 2006).

Výsledky jednej z najposlednejších meta-analýz (Steblay et al., 2001) naznačujú, že prevaha sekvenčnej alebo simultánnej rekognície je závislá od viacerých okolností. Jednou z nich je aj prítomnosť alebo neprítomnosť páchateľa v rade fotografií alebo osôb in natura. Ak sa páchateľ v rade fotografií alebo osôb in natura nachádzal, správne identifikácie boli signifikantne vyššie v simultánnej rekognícii (35% - sekvenčná rekognícia a 50% simultánna rekognícia – prevaha simultánnej bola až o 15%). Nesprávne odmietnutia boli signifikantne menšie v simultánnych podmienkach (v simultánnych 26% a v sekvenčných 46%). Výber jedného z figurantov nebol signifikantne odlišný v oboch formách rekognície (simultánny 24% a sekvenčný 19%). V prípade, ak sa páchateľ v rade fotografií alebo osôb in natura nenachádzal, sekvenčný postup bol signifikantne lepší ako simultánny. Správne zamietnutia boli v sekvenčnom postupe vyššie až o 23% (v sekvenčnom 72% oproti simultánnemu 49%) a nesprávne výbery (výber figuranta) boli signifikantne nižšie pre sekvenčnú prezentáciu rekognície (sekvenčné 28% a simultánne 51%).

Na základe tohto je možné povedať, že v prípade, ak je páchateľ v rade fotografií alebo

osôb in natura prítomný, nižší podiel výberov bude mať za následok nesprávne zamietnutia. V skutočnosti chyby, ktoré sa robia pri sekvenčnej rekognícii sú hlavne tie, ktoré sa týkajú nesprávnych zamietnutí. V rade fotografií alebo osôb in natura, kde nie je prítomný páchatel', opatrnosť participantov pri sekvenčnej prezentácii rekognície napomáha presnosti; participantí sú váhavejší si vybrať, a tým sa zníži podiel nesprávnych identifikácií. V simultánných podmienkach dosahujú participantí lepšie výsledky, ak je páchatel' v rade fotografií alebo osôb in natura prítomný, ale ak nie je, stúpa podiel nesprávnych identifikácií (Stebly et al., 2001).

Vo všeobecnosti presnosť identifikácie podporuje prevahu sekvenčného postupu. Avšak, ako výsledky Steblayovej meta-analýzy et al. (2001) naznačujú, prevaha jednej alebo druhej prezentácie je do značnej miery závislá od toho, či sa páchatel' v rade fotografií alebo osôb in natura nachádza alebo nie. Simultánný postup vytvára celkovo viac výberov ako sekvenčný, a to sa odráža jednak vo vyššom pomere správnych identifikácií z rady fotografií alebo osôb in natura, v ktorých sa páchatel' nachádza, a jednak v nesprávnych výberoch z tých radov fotografií alebo osôb in natura, v ktorých sa páchatel' nenachádza. Prevaha simultánnej prezentácie rekognície, v ktorej sa páchatel' nachádza, môže odrážať používanie *relatívneho úsudku*. Na rozdiel od simultánneho, sekvenčný postup núti svedka použiť odlišnú stratégiu, takzvaný *absolútny úsudok*. Pri použití stratégie absolútneho úsudku, svedok porovnáva každú osobu v rade fotografií alebo osôb in natura so svojou spomienkou na páchatel'a. Tým, že svedkovi je každá osoba alebo jej fotografia ukázaná samostatne a nevie presne koľko mu ich bude ukázaných, je pre neho ľahšie odmietnuť všetkých členov sekvenčnej rekognície než simultánnej. To má za následok celkovo nižší výber v podmienkach sekvenčnej prezentácie rekognície a znamená to, že celkový nižší výber zo sekvenčného postupu, v ktorom sa páchatel' nachádza, sa odrazí na nižšom pomere správnych identifikácií.

Strata správnych identifikácií sa môže javiť ako seriózny problém, je však nevyhnutné nechať na zváženie príslušníkov polície, ktorí sú zodpovední za administráciu rekognície, ako aj výskumníkov, nech sa rozhodnú, ktorá chyba je závažnejšia, či zlyhať pri identifikácii páchatel'a alebo nesprávne identifikovať nevinnú osobu (Stebly et al., 2001).

Medzi ďalšie okolnosti, ktoré ovplyvňujú prevahu jedného alebo druhého postupu patria: varovné inštrukcie ("Páchatel' môže, ale nemusí byť prítomný v rade fotografií alebo osôb in natura"), popis páchatel'a poskytnutý svedkom, podnetový materiál, povaha udalosti,

vek svedka, viac páchatel'ov, diskrepancie medzi popisom páchatel'a a podozrivým, rasa páchatel'a. Výsledky meta-analýzy svedčia o tom, že simultánna prezentácia vedie k vyššiemu pomeru správnych identifikácií v prípade, ak varovné inštrukcie nie sú použité. Ich účelom je znížiť mieru hádania svedkov počas identifikácie a ich nepoužitie sa považuje za špatnú policajnú techniku. A pretože je nepravdepodobné a nežiadúce, žeby sa ustúpilo od ich používania, budú rozdiely v správnych identifikáciách medzi simultánnou a sekvenčnou prezentáciou rekognície v reálnom svete menšie než v laboratórnych podmienkach (Stebly et al., 2001).

Popis páchatel'a je asi najpodstatnejším faktorom, pretože jeho prítomnosť eliminuje výhodu simultánneho postupu pre správne identifikácie (aj keď neodstraňuje výhodu sekvenčného pre správne odmietnutia v rade fotografií alebo osôb in natura) (Stebly et al., 2001).

V prípade, ak sú vo výskume použité videozáznamy alebo udalosť naživo, a nie diapozitívy, je menší rozdiel v podiele správnych identifikácií medzi simultánnou a sekvenčnou prezentáciou rekognície; čiže sekvenčný postup vyúsťuje do približne rovnakého podielu správnych identifikácií a signifikantne nižšieho podielu nesprávnych identifikácií než simultánny (Stebly et al., 2001).

Výhoda sekvenčného postupu je väčšia ak udalosť, ktorá je prezentovaná, má charakter trestného činu, ako keď ide o neškodnú udalosť, a preto v reálnom svete sú sekvenčné prezentácie rekognície lepšie ako v laboratórnych podmienkach (Stebly et al., 2001).

V súvislosti so simultánnou a sekvenčnou rekogníciou je dôležité poznamenať, že v štyroch špecifických situáciách sa sekvenčný postup javí skôr horší než tradičný simultánny. Za prvé, ak svedkami sú deti (10 alebo menej ročné). Detskí svedkovia môžu byť zmätení sekvenčným postupom, čo môže mať za následok nižší podiel správnych identifikácií, než pri tradičnej simultánnej rekognícii, početný výber zo sekvenčnej a/alebo rovnaký podiel nesprávnych identifikácií z oboch techník. Za druhé, ak podozrivý nezodpovedá svedkovmu popisu páchatel'a, čo sa týka podstatných detailov (napr. páchatel' mal bradu, ale podozrivý je oholený). V takomto prípade sekvenčná prezentácia rekognície môže mať za následok podstatne nižší podiel správnych identifikácií než tradičná simultánna, iba ak by bol svedok ešte predtým ako pristúpi k samotnej identifikácii poučený, že všetci členovia rekognície sa

budú podieľať na zmene vzhľadu (napr. budú oholení). Za tretie, ak viacerí páchatelia boli zapletení do trestného činu a viac než jeden podozrivý je ukázaný svedkovi, nie je jasné, akoby sekvenčný postup mal byť použitý a tradičné metódy neukázali, žeby boli menej kvalitné v takomto prípade. Je potrebné poukázať na to, že všetky metódy, ktoré boli testované až do dnešného dňa, sú náchylné na nízky podiel správnych identifikácií a vysoký podiel nesprávnych identifikácií v situáciách, kde je viac páchatel'ov. Za štvrté, schopnosť svedkov správne identifikovať osobu inej rasy sa nezvýši použitím sekvenčného postupu. Ani jeden z týchto potencionálnych problémov nebol preskúmaný dostatočne na to, aby sa dali vyvodiť závery iné než, že sekvenčná prezentácia rekognície neukázala, žeby bola lepšia za takýchto podmienok. V skutočnosti, niektoré existujúce výsledky naznačujú, že môže byť nevýhodou používanie sekvenčného postupu za týchto podmienok. Až pokiaľ nebudú viaceré a lepšie výsledky k dispozícii, neodporúča sa používať sekvenčný postup v týchto konkrétnych situáciách (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

V prípade, ak sa páchatel' nachádza v rade fotografií alebo osôb in natura, dochádza k vyššiemu pomeru správnych identifikácií v simultánnom v porovnaní so sekvenčným postupom. Avšak tieto rozdiely sa z väčšej časti vytrácajú za určitých okolností, ktoré sa približujú k reálnym podmienkam. Výskumné štúdie, ktoré sa snažia simulovať najrealistickejšie trestný čin a policajné postupy realizované počas rekognície, používajú varovné inštrukcie, udalosť má charakter trestného činu, jeden páchatel', dospelý svedok, ktorý je požiadaný popísať páchatel'a atď. Autori meta-analýzy Steblayová et al. (2001) zistili, že za takýchto podmienok je rozdiel v správnych identifikáciách u simultánneho a sekvenčného postupu malý alebo neexistuje. Na druhej strane pomer správnych odmietnutí je signifikantne vyšší pre sekvenčný v porovnaní so simultánnym postupom a tieto rozdiely ostávajú alebo sa zvyšujú pri väčšom priblížení sa k reálnym životným podmienkam. V prípadoch zahrňujúcich buď viac páchatel'ov, podozrivých alebo detí ako svedkov nie sú známe procedúry, ktoré by poskytli dostatočnú ochranu pred nesprávnym pozitívnym výberom, ktorý by bol vnímaný ako nesporný dôkaz. Vo všetkých ostatných situáciách sekvenčné rekognície sú výhodné.

Za posledných 15 rokov sa zvýšil výskum, čo sa týka detí ako svedkov (Ceci, Bruck, 1993). Hlavná časť výskumu sa zameriava na skúmanie detskej pamäti a výpovedi o udalosti (napr. Leippe, Manion, Romanczyk, 1991 in Lindsay et al., 1997). Omnoho menšia časť výskumu sa zaoberá schopnosťou detí identifikovať cudzích ľudí. Parkerová tvrdí, že deti sú

náchylnejšie než dospelí označiť nevinného človeka počas identifikácie (Parker, Carranza, 1989 in Lindsay et al., 1997). Niektorí výskumníci tvrdia, že sekvenčný postup signifikantne zlyháva pri správnych odmietnutiach z radov fotografií alebo osôb in natura a deti majú vo všeobecnosti sklony hádať, keď sú konfrontované s identifikačnou úlohou (Parker, Ryan, 1993; Lindsay et al., 1995). Lindsay et al. (1994 in Lindsay et al., 1997) zistili, že deti boli signifikantne menej náchylné odmietnuť rady fotografií, kde sa páchateľ nenachádzal než dospelí a boli iba o trochu náchylnejšie odmietnuť rady fotografií, ktoré boli prezentované sekvenčne než simultánne na rozdiel od dospelých, ktorí boli omnoho náchylnejší správne odmietnuť sekvenčný v porovnaní so simultánnym postupom.

Lindsay et al. (1997) prezentovali dve štúdie, ktoré zopakovali predchádzajúce zistenia, čo sa týka presnosti identifikácie detí a rozšírili zistenia o predškolské deti v rozmedzí 33 až 72 mesiacov. Všetky dostupné dáta sa zbierajú k záveru, že spoľahlivosť detí pri identifikácii je vážne znížená ich tendenciou hádať a ani sekvenčné postupy nie sú úspešné, čo sa týka správnych zamietnutí tých radov fotografií alebo osôb in natura, kde sa páchateľ nenachádza. Dokonca sekvenčný postup, na rozdiel od dospelých, sa ukazuje byť neefektívny alebo dokonca škodlivý pri identifikácii detí. Nijako zvlášťne zníženie nesprávnych identifikácií nenastalo so zvyšujúcim sa vekom a ešte aj na konci základnej školy identifikačný výkon detí bol horší ako dospelých, osobitne so sekvenčným postupom. Jediný porovnateľný výkon detí s dospelými je v prípade, ak sa páchateľ v rade fotografií alebo osôb in natura nachádza, dokonca môže byť lepší než dospelých, a teda je jasné, že deti si dokážu zapamätať tváre a môžu ich rozpoznať, keď ich znova uvidia.

Dysartová a Lindsay (2001) v snahe zvýšiť podiel správnych odmietnutí v simultánných rekogníciách vymysleli takzvaný pamäťový dotazník, ktorý sa skladal z troch otázok položených participantom ešte pred samotnou prezentáciou rekognície. 1. Ako dobre si pamätáte tvár páchateľa? 2. Nakoľko ste si istý/á, že by ste dokázal/la vybrať fotografiu páchateľa, ak ju uvidíte v rade fotografií? 3. Nakoľko ste si istý/á, že si uvedomíte, že páchateľ sa nenachádza v rade fotografií, ak vám budú ukázaní iba figuranti? Dysartová a Lindsay zistili, že pamäťové dotazníky prezentované pred rekogníciou zlepšili presnosť identifikácie v simultánných podmienkach, kde nebol prítomný páchateľ bez zníženia správnych identifikácií, kde sa páchateľ nachádzal. Autori ďalej zistili, že dotazník nemal žiaden vplyv na zvýšenie alebo zníženie presnosti správnych identifikácií u participantoch v sekvenčných podmienkach, v ktorých sa páchateľ nenachádzal. Podľa Dysartovej

a Lindsaya pamäťový dotazník zlepšil schopnosť svedkov rozpoznať, že páchatel' sa nenachádzal v simultánnom rade fotografií. Jedna z možností prečo došlo k zlepšeniu, je možná zmena v stratégii rozhodovania sa počas identifikácie, čo potvrdili aj samotní participanti. 80% z tých, ktorí dostali pamäťový dotazník, uviedlo, že použili absolútnu stratégiu úsudku, kým iba 50%, ktorí nedostali dotazník, oznámilo, že použili rovnakú stratégiu. Tento záver je taktiež zhodný so zistením, že pamäťový dotazník nemal vplyv na pomer správnych odmietnutí v sekvenčnom rade fotografií, kde nebol prítomný páchatel' a kde sa absolútne úsudky bežne používajú. Samozrejme je potrebných ešte viac výskumov, ktoré by sa zaoberali účinkom pamäťového dotazníka na presnosť identifikácie.

Kým niektoré štúdie získali informácie týkajúce sa používania relatívnej a absolútnej stratégie rozhodovania sa od nepriamych participantmi oznamujúcich dát (napr. Lindsay et al., 1991), iní použili priamejšie spôsoby a to čas na rozhodovanie sa (Sporer, 1992, 1993). Sporer zistil, že svedkovia, ktorí správne identifikovali páchatel'a, urobili to omnoho rýchlejšie než svedkovia, ktorí nesprávne identifikovali figuranta. Čo sa týka tých, čo neurobili výber, správne odmietnutia trvali dlhšie než nesprávne odmietnutia. To znamená, že čas na rozhodovanie sa môže byť ukazovateľom presnosti a to takým spôsobom, že pozitívny identifikačný výber, ktorý nie je urobený rýchle, je náchylný byť zlý, ale odmietnutia, ktoré zaberajú viac času, sú náchylné byť správne. Rovnako naznačil, že takéto zistenia poskytli určitú podporu pre rozdiel medzi relatívnou a absolútnou stratégiou rozhodovania sa. Tí svedkovia, ktorí urobili správne identifikácie, očividne rozpoznali páchatel'a veľmi rýchlo a automaticky, t. j. použili absolútnu stratégiu úsudku. Na strane druhej, tí, ktorí nesprávne identifikovali figuranta, trvalo im to dlhšie a naznačili, že použili relatívnu stratégiu, t. j. porovnávali každého člena rekognície s každým, skôr ako dosiahli svoje rozhodnutie.

Knellerová, Memonová a Stevenageová (2001) sa vo svojej výskumnej štúdií taktiež zaoberali používaním relatívneho a absolútneho úsudku. Výsledky výskumu poukázali na to, že keď páchatel' bol prítomný, simultánny postup vyústil do trocha viac správnych identifikácií ako sekvenčný (61,1% simultánna rekognícia a 50,0% sekvenčná). Avšak, keď páchatel' nebol prítomný, simultánny v porovnaní so sekvenčným produkoval signifikantne vyšší počet nesprávnych identifikácií (61,1% simultánny a sekvenčný 22,2%). Celkovo len 26,4% participantov použilo relatívny úsudok a hlavne sa to spájalo práve so simultánnym postupom. V skutočnosti iba jeden svedok z tých, ktorí videli sekvenčnú prezentáciu rekognície, použil relatívny úsudok. Hoci viac svedkov oznámilo používanie absolútnej

stratégie úsudku, keď bol ukázaný sekvenčný postup v porovnaní so simultánnym, nebol zistený žiaden signifikantný vzťah, čo sa týka typu prezentácie rekognície a použitia absolútnej stratégie úsudku. Participanti boli rovnako náchylní používať absolútnu stratégiu úsudku, keď im bola ukázaná simultánna prezentácia rekognície, ako keď im bola ukázaná sekvenčná. Aj keď nebolo nezvyčajné, že sekvenčný postup povzbudil používanie absolútneho úsudku, prekvapujúce bolo, že simultánný postup vylákal absolútnu stratégiu rozhodovania sa rovnako ako relatívnu stratégiu rozhodovania sa. Výskum Knellerovej, Memonovej a Stevenageovej (2001) naznačuje, že výhoda, čo sa týka presnosti identifikácie, ktorá sa spája so sekvenčným postupom, by nemusela byť iba kvôli používaniu absolútnych stratégií samých o sebe. Na základe tohto je možné povedať, že sekvenčná prezentácia rekognície sa nevyhnutne nespája s používaním absolútnej stratégie, t. j. používanie absolútnej stratégie nie je automaticky vedľajším produktom svedka, ktorému je ukázaný sekvenčný postup. Svedkovia sú rovnako náchylní robiť správne rozhodnutia, keď im je ukázaný simultánný postup, ale iba vtedy, ak použijú absolútnu stratégiu rozhodovania sa. Avšak s týmto tvrdením by sa malo zaobchádzať opatrne, pretože ľudia vo všeobecnosti si nie sú vedomí svojich vlastných myšlienkových procesov. Zdá sa, že nie ani tak stratégia úsudku, ako skôr reakčný čas súvisí s presnosťou identifikácií, čo potvrdil aj Sporer vo svojich výskumoch, ako už bolo aj vyššie spomenuté. Sporer (1994 in Kneller, Memon a Stevenage 2001) naznačil, že čas počas, ktorého sa svedok rozhoduje, by mohol byť spoľahlivým ukazovateľom správnosti pre tých, ktorí robia pozitívne výbery z radov fotografií alebo osôb in natura. Hoci to nebolo zistené pre tých participantov, ktorým bol ukázaný simultánný rad fotografií, reakčný čas pre sekvenčný postup podporil Sporerove zistenia. Presné výbery boli urobené omnoho rýchlejšie ($M=3,82$ sekúnd) ako nepresné ($M=16,45$ sekúnd) v sekvenčných podmienkach, v simultánných výsledky neboli signifikantné.

Výskumná štúdia realizovaná Memonovou a Gabbertovou (2003b) sa zasa zaoberala zmenou vo výzore páchatel'a medzi simulovaným trestným činom a samotnou identifikáciou. Táto premenná nebola skúmaná v Steblayovej et al. (2001) meta-analýze s odôvodnením, že veľmi málo výskumníkov sa zaoberalo touto problematikou. V skutočnom živote však vonkajší vzhľad býva často zmenený, a to, čo sa týka účesu, farby vlasov, atď. Ďalej autorky porovnávali simultánný a sekvenčný postup, v ktorých sa páchatel' nachádzal, aby videli či jednoduchá zmena vo výzore je náchylná prekážať vo výkone identifikácie.

Ako sme už predtým spomenuli, sekvenčný postup sa spája so stratégiou, aj keď nie

nevyhnutne, ktorá môže zvýšiť pravdepodobnosť správnych identifikácií. Táto stratégia sa nazýva absolútnym úsudkom, pri ktorom môže svedok porovnávať každú fotografiu alebo osobu in natura so svojou spomienkou na páchatel'a a rozhodne sa, či osoba je skutočne páchatel'om. Rad fotografií, kde sa páchatel' nachádza, ak skutočný páchatel' je povedomý očitému svedkovi, ale neprekročí určitý prah povedomosti, môže zvädzať svedka k tomu, aby pokračoval v hľadaní ďalšej fotografie v nádeji, že nájde lepšiu zhodu. Z toho vyplýva, že absolútna stratégia rozhodovania sa môže byť škodlivá v prípade, ak dôjde k zmene vo výzore, pretože stupeň známosti môže byť znížený za týchto okolností, a rovnako môže dôjsť k zníženému podielu výberov za podmienok, keď došlo k zmene vzhľadu v sekvenčnej prezentácii (Memon, Gabbert, 2003b).

Lindsay viedol niekoľko štúdií, ktoré vysvetľujú dopad slabých pamäťových stôp na identifikačnú presnosť v sekvenčných a simultánných postupoch. Usudzoval, že správne identifikácie z rady fotografií alebo osôb in natura, kde je páchatel' prítomný, sú zachovávané so simultánnymi postupmi, pretože relatívne úsudky vedú svedka si vybrať takého člena rekognície, ktorý sa najviac podobá na páchatel'a. Avšak, so sekvenčným postupom absolútne úsudky by mohli viesť k odmietnutiu správnych identifikácií, pretože cieľový objekt nie je podobný dostatočne, aby slabá pamäťová stopa prekročila prah a vytvorila identifikačnú odpoveď. Na skúmanie tohto bolo uskutočnených niekoľko manipulácií, aby oslabilo pamäťovú stopu, vrátane krátkeho času na pozorovanie (5 alebo 90 sekúnd) a zmeny vzhľadu medzi udalosťou a identifikáciou. Ako sa predpokladalo, boli získané veľmi nízke podiely správnych identifikácií za sekvenčnej prezentácie kvôli krátkemu času na pozorovanie a zmenám vo výzore (Pozzulo, Lindsay, 1995 in Memon, Gabbert, 2003b).

Štúdie zaoberajúce sa rekogníciou tváre ukázali, že identifikácia je výrazne ovplyvnená fyzickými zmenami tváre (brada, účes atď.) medzi simulovaným trestným činom a rekogníciou (napr. Bruce, 1982; Davies, Flin, 1984 in Memon, Gabbert, 2003b). Výskum rekognície tváre poukazuje na to, že ľudia sa predovšetkým spoliehajú na vonkajšie črty, také ako vlasy, keď sú vystavení úlohe rozpoznať neznámu tvár (Shepherd, Ellis, Davies, 1982; O'Donnell, Bruce, 2000 in Memon, Gabbert, 2003b), a tak jednoduché zmeny vo výzore, také ako odlišné účesy, alebo narastenie, či oholenie fúzov môžu mať obzvlášť negatívny vplyv na rekogníciu.

Ak je výzor cieľovej osoby zmenený, absolútne úsudky môžu viesť k odmietnutiu

správnych identifikácií, pretože cieľová osoba nie je dostatočne podobná slabej pamäťovej stope, aby prekročila prah známosti a vytvorila identifikačnú odpoveď. Ak povedomosť je znížená, potom pravdepodobnosť, že výzor cieľovej osoby prekročí prah známosti, bude signifikantne znížený. Toto vedie k hypotéze, že svedkovia, ktorým je ukázaný sekvenčný rad fotografií, a keď fotografia nepripomína obraz, ktorý majú o páchatel'ovi, budú neochotní si niekoho vybrať. Za týchto podmienok podiel zásahov bude znížený v sekvenčných testovacích podmienkach (Memon, Gabbert, 2003b).

Prečo sekvenčné testovanie znižuje podiely zásahov, keď výzor cieľovej osoby je zmenený? Ako už bolo spomenuté, ak výzor cieľovej osoby bol nejakým spôsobom zmenený v sekvenčných testovacích podmienkach, použitie absolútneho úsudku môže viesť k zníženiu správnych identifikácií, pretože cieľová osoba nie je dostatočne podobná k slabej pamäťovej stope, aby prekročila prah známosti a vytvorila identifikačnú odpoveď. Ak sa povedomosť znížila, potom počet členov rekognície, ktorí prekročia prah známosti bude signifikantne znížený v prípade sekvenčnej prezentácie. Praktické dopady tohto zistenia sú rozhodujúce. Ak páchatel', ktorého výzor bol zmenený, aj keď len minimálne, sa objaví v rade fotografií, svedkovia ho s menšou pravdepodobnosťou spoznajú v sekvenčných v porovnaní so simultánnymi podmienkami. Dlhší časový odstup medzi videním tváre a identifikačnou úlohou môže zapríčiniť zmenu vo výzore (takú ako narastenie vlasov) a následne spôsobiť nižší podiel správnych identifikácií za sekvenčných podmienok (Memon, Gabbert 2003b).

Najbežnejšie používaná prezentácia rekognície v USA (Wogalter et al., 1993 in Kneller, Memon, Stevenage, 2001) a v západnej Európe (McKenzie, Dunk, 1999 in Kneller, Memon, Stevenage) je simultánna. Naproti tomu prieskum, ktorý sa uskutočnil v USA, naznačil, že sekvenčná prezentácia rekognície oproti simultánnej je vo všeobecnosti viac podporovaná medzi výskumníkmi; až 81% odborníkov podporilo sekvenčný postup (Kassin et al., 2001). Výskum býva častokrát podkladom pre odporúčania, ktoré slúžia orgánom činným v trestnom konaní a súdom na zlepšenie ich práce. Na základe podpory sekvenčného oproti simultánnemu v poslednej dobe, v niektorých štátoch USA je tendencia vylúčiť používanie simultánnej prezentácie a preferovanie iba sekvenčnej– používajú ju napr. v New Jersey a Minnesote.

Napriek tomu, že viacerí výskumníci vrátane Steblayovej et al. (2001) zastávajú názor, že sekvenčná prezentácia rekognície je lepšia ako simultánna, McQuiston-Surrettová, Malpass

a Tredoux (2006) si myslia, že omnoho presnejšie je tvrdenie, že sekvenčný postup je lepší za určitých podmienok, kým za iných zasa simultánny.

McQuiston-Surrettová, Malpass a Tredoux (2006) kritizujú Steblayovej et al. (2001) meta-analýzu a to z rôznych dôvodov. Jeden z nich je, že použili vzorku iba 30 experimentov (9 publikovaných a 14 nepublikovaných štúdií) – 40% znalostí o sekvenčnom postupe pochádza z nepublikovaných vysokoškolských projektov. Ďalej, mnohé výskumné štúdie pochádzali z jedného laboratória, čo nastoľuje otázku nezávislosti týchto štúdií ako aj ich objektívnosť. Steblayovej et al. (2001) meta-analýza by sa dala rozdeliť na dve časti: na tú, kde sa objavuje Lindsayovo meno na prvom mieste alebo ako ďalšieho z autorov (11), a na tú, kde sa jeho meno vôbec neobjavuje (13). Celkovo výsledky, čo sa týka správnych identifikácií, kde bol zainteresovaný Lindsay boli, 0,67 pre sekvenčný oproti 0,46 simultánnemu a 0,51 pre sekvenčný oproti 0,50 simultánnemu v tých štúdiách, kde nefigurovalo Lindsayovo meno; očividne prvý rozdiel je štatisticky signifikantný, kým druhý nie je.

McQuiston-Surrettová, Malpass a Tredoux (2006) sa snažili vo svojej výskumnej štúdií zistiť, či sekvenčný je skutočne lepší ako simultánny. Použili 37 štúdií, ktoré obsahovali 45 experimentov, a porovnávali sekvenčný verzus simultánny rad fotografií alebo osôb in natura. Z 37 výskumov 17 bolo publikovaných a 20 nepublikovaných.

Výber “nevinného podozrivého”

Vo výskumoch sa stáva, že v rade fotografií alebo osôb in natura, kde sa nenachádza páchateľ, je dosadený nevinný podozrivý, ktorý sa často najviac podobá na páchateľa. Avšak používanie vysokej podobnosti týchto osôb môže zapríčiniť vysoký podiel nesprávnych identifikácií, pretože nevinní podozriví v reálnych podmienkach sa nemusia veľmi podobat' na páchateľa. Mnoho podozrivých bude zatknutých pre iné dôvody ako je fyzická podobnosť k páchateľovi (napr. predchádzajúci záznam pre podobné trestné činy, alebo že bude nájdený na mieste činu krátko potom, čo bol trestný čin spáchaný) (Lindsay et al., 1997). 36% publikovaných štúdií a 88% nepublikovaných štúdií použilo vysokú podobnosť medzi nevinným podozrivým a páchateľom, kým 45% publikovaných štúdií a 6% nepublikovaných použilo nevinných podozrivých, ktorí boli stredne podobní k páchateľovi. Popisy postupov použitých na zistenie vysokej oproti strednej podobnosti, alebo kvantitatívne dôkazy nie sú často poskytnuté, takže empirický základ pre tvrdenie je zriedkakedy známy, až na dojmy

vyšetrovateľov. Podobne, tváre členov rekognície sú zriedkakedy publikované, takže iní nemôžu podobnosť zhodnotiť. Z publikovanej literatúry 26% sa nezmienuje o fyzickom vzhľade podozrivého vôbec. Jedna z ďalších metód, ktorú výskumníci používajú pri výbere nevinných podozrivých, je, že s každým členom rekognície zaobchádzajú ako s podozrivým (napr. Lindsay, Smith Pryke, 1999 in McQuiston-Surrett, Malpass, Tredoux, 2006).

Ako už aj bolo vyššie spomenuté v podmienkach, kde nie je prítomný páchatel', sa výber členov rekognície deje použitím oboch postupov jeden podozrivý (náhrada páchatel'a a figuranti) a všetci sú podozriví (žiadna osoba nie je označená ako špecifická náhrada za páchatel'a, a preto sú všetci posudzovaní ako náhrady páchatel'a). Problém nastáva, keď je uvedená iba nesprávna identifikácia, ale nevie sa, či svedok označil nevinného podozrivého alebo figuranta. McQuiston-Surrettová, Malpass a Tredoux (2006) rozlišovali medzi dvoma stupňami podobnosti, a to: vysokou alebo nízkou a strednou. Výsledky analýzy naznačili, že podobnosť páchatel'a k podozrivému neovplyvnila rozdiel medzi sekvenčným a simultánnym postupom, čo sa týka nesprávnych identifikácií, ale ovplyvnila v prípade správnych identifikácií v podmienkach, keď bol páchatel' prítomný. Sekvenčný postup produkoval menej nesprávnych identifikácií v podmienkach, kde nebol páchatel' prítomný a podobné množstvo správnych identifikácií v porovnaní so simultánnym, keď stupeň podobnosti bol nízky alebo stredný, ale menej správnych identifikácií, keď stupeň podobnosti bol vysoký.

“Spravodlivá” rekognícia

Kontrola, či rekognícia bola zostavená objektívne voči nevinnému podozrivému, môže byť dosiahnutá napríklad použitím “nepravých svedkov” (Doob, Kirshenbaum, 1973; Malpass, 1981; Malpass, Devine, 1983; Tredoux, 1998, 1999 in McQuiston-Surrett, Malpass, Tredoux, 2006). 76% publikovaných štúdií sa nevyjadriло k tomu, či použili nejakú kontrolu, ktorá by naznačila, či zostavenie rekognície bolo “spravodlivé”.

Metódy zostavovania rekognície

Metódy, ktoré sa používajú pri výbere figurantov, môžu mať vplyv na podiel správnych identifikácií (napr. Tunnicliff, Clark, 2000). Napríklad rad fotografií alebo osôb in natura, ktorý je zostavovaný na základe “zhoda s podozrivým”, môže vyústiť do neobjektívnosti a sugestívnosti voči podozrivému (Laughery, Jensen, Wogalter, 1988; Marwitz, Wogalter, 1988; Wogalter, Marwitz, Leonard, 1992 in McQuiston-Surrett, Malpass, Tredoux, 2006), kým rekognícia zostavovaná na základe popisu daného svedkom sa môže odlišovať, čo sa

týka všeobecných fyzických charakteristík, a nerobí to identifikáciu nemožnú pre toho očitého svedka, ktorý má dobrú spomienku na páchatela (Wells et al., 1994). Výber figurantov založený na základe toho, že zodpovedajú fyzickej podobnosti, bol v 58% publikovaných a 26% nepublikovaných štúdiách a na základe zhody s popisom v 13% publikovaných a v 3% nepublikovaných štúdiách.

Double – blind administrácia rekognície

Na základe posledných výskumov *blind* (“slepá”) administrácia poukazuje na to, že sekvenčný postup je v podstate náchylnejší na sotva postrehnutelné a neúmyselné prejavy správania sa (Phillips et al., 1999; Parker, Tredoux, Nunez, 2000; Haw, Fisher, 2004 in McQuiston-Surrett, Malpass, Tredoux, 2006). V skutočnosti sekvenčný postup by mal byť použitý len v takom prípade, keď je zabezpečená *blind* (“slepá”) administrácia (Wells et al., 1998; Levi, Lindsay, 2001). 8% publikovaných štúdií a 75% nepublikovaných štúdií použilo *double blind* postup. 36% publikovaných a 25% nepublikovaných štúdií použilo metódy, v ktorých prezentácia rekognície bola mimo rúk experimentátora (napr. administrácia prostredníctvom PC). Napriek tomu, že výskumy poukazujú na to, že používanie *double blind* postupu je dôležitou súčasťou sekvenčnej prezentácie rekognície, ďalší výskum je potrebný na preverenie tohto faktu.

Znalosť svedka o počte fotografií alebo osôb, ktoré mu budú ukázané

Podľa niektorých autorov základným pravidlom pre uchovanie výhody sekvenčného postupu je zatajiť svedkom skutočný počet fotografií alebo osôb, ktoré im budú ukázané (Lindsay, Lea, Fulford, 1991). 24% publikovaných štúdií sa nevyjadrilo k tomu, či svedkovia si boli vedomí, toho koľko fotografií im bude ukázaných. V 16% štúdií participanti vedeli, koľko fotografií budú vidieť v sekvenčných podmienkach.

Štúdie boli rozdelené podľa toho, či túto metódu použili alebo nie. Výsledky analýzy ukázali, že tento druh inštrukcií nespôsobil rozdiely medzi simultánnym a sekvenčným postupom, okrem prípadu nesprávnych identifikácií, keď simultánne môžu vyústiť do väčšieho množstva nesprávnych identifikácií než sekvenčné, ak svedkovia vedia koľko členov im bude ukázaných. Autori však netestovali tento rozdiel formálne a príčina pre ich záver je založená iba na rozdieloch výsledkov (McQuiston-Surrett, Malpass, Tredoux, 2006).

Pravidlo ukončenia prezentácie

Toto pravidlo sa týka toho, či svedkovia vedia, že v prípade, ak niekoho identifikujú, sekvenčná prezentácia rekognície sa uzavrie a nepokračuje sa ďalej. 36% publikovaných štúdií neoznámilo, či bola alebo nie účastníkom daná táto inštrukcia naproti 12% publikovaných štúdií, ktoré informovali účastníkov, že postup sa skončí akonáhle niekoho identifikujú. 20% inštruovalo účastníkov urobiť iba jednu identifikáciu a 56% ukázalo všetky fotografie účastníkom, či identifikácia bola alebo nie uskutočnená (McQuiston-Surrett, Malpass, Tredoux, 2006).

Štúdie boli kódované podľa toho, či bolo použité pravidlo zastavenia prezentácie, keď svedok niekoho identifikoval v prípade sekvenčného postupu. Buď boli všetky fotografie alebo osoby ukázané svedkom, alebo boli inštruovaní, že potom, čo niekoho vyberú, prezentácia sa zastaví. Výsledky naznačili, že toto pravidlo neznížilo rozdiely v nesprávnych identifikáciách medzi simultánnym a sekvenčným; sekvenčný sa vždy spájal s menším podielom nesprávnych identifikácií. Podobne toto pravidlo neovplyvňuje rozdiely medzi typmi rekognícií v prípade správnych identifikácií; simultánne vyústili do viac správnych identifikácií ako sekvenčné (McQuiston-Surrett, Malpass, Tredoux, 2006).

Zimmermanová, Malpass a MacLin (2006) zistili, že dve premenné, a to počet členov rekognície, ktoré bude svedok vidieť, a kladenie jednej alebo viacerých otázok (pri sekvenčnom postupe sa pýtame pri každej fotografii, či to je tá osoba, ktorú svedok videl a pri simultánnom, či osoba, ktorú svedok videl sa nachádza v rade fotografií alebo osôb in natura), sú rozhodujúce, čo sa týka prevahy sekvenčnej prezentácie rekognície. Zistili, že ak sa tieto dve premenné odstránia, odstráni sa aj prevaha sekvenčnej prezentácie v porovnaní so simultánnou. Ďalej, žiadne rozdiely v identifikačných podieloch neboli nájdené medzi simultánnym a sekvenčným, keď boli použité tradičné simultánne postupy, alebo keď obe použili tradičné sekvenčné postupy. Napríklad aj pri simultánnej prezentácii je možné sa pri každej fotografii spýtať svedka, či je to tá osoba, ktorú videl?

Umiestnenie páchatel'a alebo "nevinného podozrivého" v rekognícii (pozícia jednotlivých členov rekognície)

Nie je vhodné dávať nevinného podozrivého alebo páchatel'a na prvú pozíciu, alebo počas celého experimentu dávať nevinného podozrivého alebo páchatel'a na rovnakú pozíciu. Môže to ovplyvniť výsledok rekognície, napríklad svedkovia si medzi sebou povedia, na

ktorej pozícii sa páchateľ nachádza (Lindsayovo laboratórium v malej miere používalo túto techniku oproti iným laboratóriám). Použitie alebo nepoužitie tejto techniky značne ovplyvnilo rozdiely medzi simultánnym a sekvenčným postupom. Štúdie, ktoré nepoužili túto techniku, mali celkovú prevahu sekvenčnej prezentácie, a tie štúdie, ktoré ju použili, mali zasa významnú prevahu simultánnej, čo sa týka správnych identifikácií.

Podľa McQuiston-Surrettovej, Malpassa a Tredoux (2006) prevaha sekvenčného nad simultánnym je pravdepodobne záležitosť metodologická a odmietajú názor, žeby Lindsay a iní autori, s ktorými spolupracoval, chceli nejakým spôsobom uprednostňovať sekvenčný postup. Autori izolovali dva prípady, kde prevaha sekvenčného chýbala. Za prvé, v prípade, keď bolo použité pravidlo zastavenia prezentácie so sekvenčným postupom, t. j. ak svedok niekoho raz identifikoval, tak prezentácia sa končí. V takomto prípade nie je žiadna prevaha pre sekvenčný postup. Získanie zníženého množstva nesprávnych identifikácií sa vyrovná podobnému zníženiu správnych identifikácií. Za druhé, pri použití techniky umiestnenia páchateľa alebo nevinného podozrivého v rade fotografií alebo osôb in natura sa neobjavila prevaha sekvenčného postupu, dokonca pri jej použití boli simultánne okrajovo lepšie ako sekvenčné.

Výhoda sekvenčnej prezentácie spočíva v tom, že dochádza k posunu ochoty povedať „áno“, ak sa páchateľ nachádza v rade fotografií alebo osôb in natura, skôr akoby metóda bola lepšia pri rozlišovaní, či ide alebo nie o páchateľa. Svedkovia, ktorí vidia rad fotografií alebo osôb in natura prezentovaný sekvenčne, by sa jednoducho mohli stať konzervatívnejší pri identifikácii, a to je vysvetlenie, prečo robia menej pozitívnych ako aj nesprávnych identifikácií. Čiže sekvenčná prezentácia robí svedkov opatrnejšími, ale nie presnejšími. V jednej štúdií realizovanej Meissnerom et al. (2005) boli svedkom poskytnuté inštrukcie takým spôsobom, aby boli pri svojom rozhodovaní sa veľmi opatrní („Iba vtedy niekoho identifikujte, ak ste si istý/á na 100%“), čo eliminovalo rozdiely medzi simultánnym a sekvenčným postupom, čo sa týka zásahov ako aj nesprávnych identifikácií (McQuiston-Surrett, Malpass, Tredoux, 2006).

Napriek tomu, že väčšina výskumníkov v súčasnosti sa prikláňa k používaniu sekvenčnej oproti simultánnej prezentácii, niektorí z nich upozorňujú na to, že výhoda sekvenčnej môže byť pravdepodobne záležitosťou metodologickou, a skôr ako dospejeme k preferovaniu jednej alebo druhej metódy, bude potrebné dôkladnejšie skúmanie tejto problematiky. Rovnako faktom zostáva, že sekvenčná prezentácia rekognície sa častejšie

používa v USA, respektívne vo Veľkej Británii. V Českej republike a na Slovensku sa táto forma prezentácie používa v prípade rekognície osoby podľa jej funkčných a dynamických znakov alebo pri rekognícii určitej nehnuteľnosti.

3.6 Istota očitých svedkov

Vzťah medzi istotou a presnosťou je významný problém, ktorým sa zaoberajú výskumníci viac ako 20 rokov (napr. Leippe, Wells, Ostrom, 1978 in Bradfield, Wells, Olson, 2002).

Keď v roku 1990 dochádzalo k prípadom prepúšťania na slobodu na základe analýzy DNA, ministerka spravodlivosti USA, Janet Renoová, iniciovala štúdiu o príčinách týchto justičných omylov. Viac ako tri štvrtiny odsúdení týchto nevinných osôb sa týkali nesprávnych identifikácií očitých svedkov a v každom prípade si boli títo očití svedkovia extrémne istí svojou identifikáciou, a preto presvedčiví na súde (Wells et al., 1998).

Istota očitého svedka pri identifikácii je považovaná v právnych kruhoch za dôležitý ukazovateľ presnosti. Napríklad Najvyšší súd USA prijal istotu ako jedno z piatich kritérií pre hodnotenie presnosti identifikácie (*Neil versus Biggers*, 1972 in Bradfield, Wells, 2000). Podobne aj orgány činné v trestnom konaní a sudy sa zhodnú na tom, že istota svedka je dôležitým ukazovateľom presnosti identifikácie (Loftus, 1993; Brewer, Wells, 2006). Naproti tomu výskumníci, ktorí sa zaoberajú problematikou psychológie očitých svedkov, zistili, že istota nie je spoľahlivým ukazovateľom správnosti a varovali, že prílišné spoliehanie sa na istotu očitých svedkov pri identifikácii by mohlo viesť k obvineniu nevinných ľudí (Wells, Olson, Charman, 2002).

Istota a správnosť identifikácie bližšie súvisia, ak premenné, ktoré ovplyvňujú presnosť, rovnako ovplyvňujú aj istotu, než keď premenné ovplyvňujúce správnosť sú odlišné od tých, ktoré ovplyvňujú istotu. Napríklad očitý svedok, ktorý videl páchatel'a dlhší čas počas trestného činu, by mal byť presnejší ako ten, ktorý ho videl iba na krátko. Okrem toho dlhšie videnie páchatel'a by malo byť základom pre očitého svedka, aby sa cítil istejší pri identifikácii, buď pretože má živšie a plynulejšie spomienky z dlhšieho trvania, alebo pretože usudzuje svoju správnosť z dlhého trvania počas, ktorého videl páchatel'a (Read, Vokey,

Hammersley, 1990 in Wells, Olson, Charman, 2002). Avšak, ak niektorí svedkovia boli podporení po svojej identifikácii (napr. „Dobrá práca.” „Ste dobrým svedkom.“), kým iným nebolo poskytnuté žiadne posilnenie, neurobí to svedkov presnejšími, ale iba značne zvýši ich istotu (Wells, Bradfield, 1999).

Istota očitých svedkov môže byť jednoducho interpretovaná ako ich viera, ktorá sa líši v stupni, či identifikácia bola presná alebo nie. Táto viera môže mať odlišné zdroje, externé aj interné, ktoré nemusia súvisieť so správnosťou identifikácie. Napríklad opakované kladenie otázok očitým svedkom, čo sa týka ich nesprávnych spomienok, nerobí ich spomienky presnejšími, ale iba zvyšuje ich istotu o týchto spomienkach (Shaw, 1996; Shaw, McLure, 1996 in Wells, Olson, Charman, 2002). Hoci presné mechanizmy pre opakované kladenie otázok nie sú jasné, tieto výsledky ilustrujú separovanie medzi premennými, ktoré ovplyvňujú istotu a premennými, ktoré ovplyvňujú správnosť (Wells, Olson, Charman, 2002). Dokonca je možné si myslieť o premenných, žeby mohli znížiť správnosť identifikácie, zatiaľ čo sa zvýši jej istota. Napríklad, čo sa týka náhodnej podobnosti, k nesprávnym identifikáciám dochádza hlavne vtedy, keď páchateľ sa v rade fotografií alebo osôb in natura nenachádza. Predpokladajme, že máme dva rady fotografií, jeden, v ktorom nevinný podozrivý sa nepodobá veľmi skutočnému páchateľovi, a druhý, v ktorom nevinný podozrivý je blízkou kópiou (náhodná podobnosť) skutočného páchateľa. Druhý rad fotografií vyústi nie iba do zvýšeného podielu nesprávnych identifikácií v porovnaní s prvým, ale aj vo väčšiu istotu v túto chybu. V takom prípade premenná, ktorá zníži správnosť (podobnosť nevinného podozrivého ku skutočnému páchateľovi), slúži k zvýšeniu istoty (Wells, Olson, Charman, 2002).

Vyšetrovateľ, ktorý administruje rekogníciu, zvyčajne pozná totožnosť podozrivého, čo môže zvýšiť pravdepodobnosť, že svedok ho identifikuje (Wells, Seelau, 1995). V reálnych prípadoch neexistujú žiadne nariadenia, ktoré by zakazovali administrátorovi rekognície, aby očitému svedkovi poskytol spätnú väzbu po identifikácii (Wells, 1993).

Wells a Bradfieldová (1998) napríklad zvýšili istotu očitých svedkov po identifikácii tak, že im poskytli spätnú väzbu, a to: „Dobre, identifikoval/la ste podozrivého”. Luusová a Wells (1994) zase zvýšili a znížili identifikačnú istotu svedkov, tým že im poskytli informáciu o predchádzajúcej identifikácii svedka. Svedkovia, ktorí verili, že iný svedok vybral rovnakú osobu ako oni si boli oveľa istejší svojou vlastnou identifikáciou.

Garriochová a Brimacombeová (2001) sa vo svojej výskumnej štúdií pokúsili manipulovať s presvedčením administrátorov rekognície o umiestnení podozrivých v rade fotografií za účelom skúmania zmien v ich reakciách v závislosti od toho, či si myslia, že identifikácia svedka bola správna alebo nie. V ich štúdií administrátori rekognície boli účastníkmi výskumu, ktorí nemali dopredu pripravenú spätnú väzbu (v predchádzajúcich výskumoch to boli skôr experimentátori, ktorí nasledovali vopred predpísaný scenár). Výskum je originálny v tom, že sa pokúsil spontánne identifikovať reakcie administrátorov po rekognícii.

Výskumníci v mnohých iných oblastiach vrátane výchovy, medicíny a experimentálnej psychológie názorne dokázali vplyv spätnej väzby na reakcie osôb (napr. Troffer, Tart, 1964; Milmo, Roesenthal, Blane, Chafetz, Wolf, 1967; Duncan, Rosenthal, 1986; Sakder, Sakder, 1994 in Garrioch, Brimacombe, 2001). Tieto výsledky boli dosiahnuté, aj keď osobám bolo povedané, aby si dali pozor na spätné väzby od experimentátorov. Na základe týchto zistení, sa začala používať *double-blind* (“dvojito slepá”) metóda, ktorá je štandardnou zložkou empirického výskumu a je odporúčaná aj pre políciu pri vedení rekognície (Wells et al., 1998). *Double-blind* metóda znamená, že administrátor rekognície nepozná totožnosť podozrivého a nemôže ovplyvniť svedka pozitívnu reakciou, ak svedok identifikuje podozrivého alebo negatívnu, ak identifikuje niektorú inú osobu z rady fotografií alebo osôb in natura. Rekognícia môže byť administrovaná niekým, kto nevie, kto je podozrivý alebo použitím inej techniky (administrovaním pomocou PC), čím sa zabráni ovplyvňovaniu očitého svedka (Bradfield, Wells, Olson, 2002) .

Odporúča sa, aby administrátor rekognície nepovedal nič o identifikovaní osoby, až kým očitý svedok neurobí vyhlásenie istoty (U.S. Department of Justice, 1999). Aj keď sa očitý svedok nakoniec dozvie či identifikovaná osoba je podozrivá alebo len figurant, istota očitého svedka môže byť získaná a zaznamenaná ešte predtým. Potom účinok spätnej väzby po identifikácii nebude viac problémom. Bohužiaľ používanie takýchto odporúčaní nie je vôbec natoľko rozšírené v USA, akoby bolo žiadúce. Istota svedka v čase identifikácie, nekontaminovaná spätnou väzbou, by mala byť potom k dispozícii na súde. Vo svetle všeobecného účinku spätnej väzby na spomienky svedkov sa ďalej odporúča, aby administrátori rekognície zhromaždili od svedkov toľko informácií o vyšetrovanej udalosti, ako je len možné pred akoukoľvek spätnou väzbou (spomienky, ako dobre videli páchateľa,

koľko pozornosti mu venovali...) (Semmler, Brewer, Wells, 2004). Problematikou *double blind* metódy a jej používaním v kriminalistickej praxi sa podrobnejšie venujeme v poslednej časti dizertačnej práce.

Predchádzajúce výskumy názorne dokázali, že administrátori rekognície nemusia poskytnúť explicitnú verbálnu spätnú väzbu očitému svedkovi, aby ovplyvnili jeho presvedčenie o správnosti jeho rozhodnutia. Veľakrát stačí iba úsmev administrátora, čo môže viesť očitého svedka k tomu, aby identifikoval nesprávnu osobu (Fanselow, Buckout, 1976 in Garrioch, Brimacombe 2001). Garriochová a Brimacombeová (2001) sa vo svojom výskume snažili poukázať na to, že ak si je administrátor rekognície vedomý, kde sa podozrivý v rade fotografií alebo osôb in natura nachádza, bude reagovať na výber očitého svedka, aj keď mu bolo povedané, aby to nerobil. Rovnako sa snažili dokázať, že administrátor rekognície nemôže potlačiť svoje neverbálne reakcie, ktoré sa prirodzene objavujú ako odpoveď na to, že svedok buď identifikoval podozrivého alebo niektorého z figurantov. Predpokladali, že nepatrná neverbálna spätná väzba administrátora rekognície po identifikácii môže ovplyvniť očitého svedka práve tak, ako explicitné verbálne tvrdenie.

Participantí výskumu boli vysokoškolskí študenti (104), z toho očitých svedkov bolo 52 a 52 bolo administrátorov rekognície. Garriochová a Brimacombeová (2001) manipulovali s presvedčeniami administrátorov ohľadom umiestnenia páchatel'a v rámci rekognície a inštruovali ich, aby neposkytli žiadnu spätnú väzbu po identifikácii svedkom a zamerali sa na reakcie administrátorov rekognície ako aj istotu svedkov po identifikácii. Svedkovia si pozreli simulovanú krádež a neskôr im administrátor ukázal rad fotografií a získal od nich vyhlásenie, nakoľko si boli istí správnosťou svojho rozhodnutia. Očakávalo sa, že administrátori rekognície poskytnú rozpoznateľnú spätnú väzbu po identifikácii (napriek tomu, že boli inštruovaní, aby ju neposkytli), ktorá ovplyvní istotu očitého svedka o správnosti jeho rozhodnutia.

Skôr ako autorky uskutočnili samotnú štúdiu zrealizovali pilotný projekt (ktorý neobsahoval žiadnu manipuláciu s administrátorovými očakávaniami ohľadom umiestnenia páchatel'a v rámci rekognície), aby zistili prvý a druhý najčastejší výber svedkov. V samotnej štúdií administrátori rekognície ukázali všetkým očitým svedkom rovnakých 6 osôb, pričom rad fotografií neobsahoval páchatel'a. Iba dvaja svedkovia z celkového počtu správne tvrdili, že páchatel' sa nenachádza v rade fotografií. V kontrolných podmienkach administrátor

nedostal od experimentátora žiadnu informáciu ohľadom umiestnenia páchatel'a v rade fotografií. V potvrdzujúcich podmienkach bol administrátor vedený k tomu, aby si myslel, že páchatel' bol člen číslo 5 (najčastejší výber v pilotnej štúdii). V uveriteľných podmienkach administrátor rekognície bol vedený k tomu, aby si myslel, že páchatel' bol člen číslo 3 (druhý najčastejší výber v pilotnej štúdii). V nepravdepodobných podmienkach administrátor bol vedený, aby si myslel, že páchatel' bol člen číslo 6 (člen rekognície, ktorý vyzeral úplne odlišne ako ostatní figuranti) (Garrioch, Brimacombe, 2001).

Garriochová a Brimacombeová (2001) zistili, že znalosť administrátorov o pozícii páchatel'a v rade fotografií niekedy znížila a niekedy zvýšila istotu očitých svedkov v porovnaní s kontrolnými podmienkami. Najmä svedkovia, ktorých administrátori verili, že vybrali správneho člena rekognície (potvrdzujúce podmienky), si boli istejší než svedkovia, ktorých administrátori nedostali žiadnu informáciu (kontrolné podmienky). Ak identifikácie svedkov nepotvrdili očakávania administrátorov, boli výsledky zmiešané. Identifikačná istota svedkov, ktorých administrátori verili, že identifikovali zlú osobu a tento nesprávny výber sa podobal páchatel'ovi (uveriteľné podmienky), sa významne neodlišovala od svedkov v kontrolných podmienkach. Avšak ak svedkovia, ktorých administrátori verili, že identifikovali nesprávnu osobu a tá sa extrémne odlišovala od páchatel'a (nepravdepodobné podmienky), boli si významne menej istí než svedkovia, ktorých administrátori nedostali žiadnu informáciu (kontrolné podmienky). Toto zistenie súhlasí s predchádzajúcim výskumom, ktorý ukazuje, že experimentátori môžu neúmyselne predávať svoje očakávania (napr. Rosenthal, 1969 in Garrioch, Brimacombe, 2001), a vedie to k podpore odporúčaní, že administrátori rekognície by nemali vedieť, ktorý člen rekognície je podozrivý (Wells et. al., 1998).

V štúdii Garriochovej a Brimacombeovej (2001) administrátori rekognície si neuvedomili spätnú väzbu (100%) rovnako ako ani svedkovia (93%). Autorky sú presvedčené, že sociálny vplyv môže vysvetliť ich výsledky. Znížiť neistotu, ktorá obklopuje výber člena rekognície, môže viesť svedkov k tomu, že sa na svojho administrátora pozerajú ako na niekoho, kto by im mohol pomôcť sa rozhodnúť, či boli správni a potom použiť jeho reakciu ako mieru svojej identifikačnej istoty. Napriek tomu, že administrátori sa úspešne zdržali toho, aby poskytli svedkom očividnú verbálnu spätnú väzbu (takú ako "Správne ste vybral/a"), mnohí ju poskytli prostredníctvom neverbálnych prejavov správania sa.

Istota očítých svedkov vzrástla, keď svedkovia vybrali takého člena rekognície, o ktorom si administrátor myslel, že bol vinný. Podrobné skúmanie videozáznamov v týchto podmienkach neodkrylo očividné signály súhlasu administrátorov, také ako prikývnutie, alebo prst zdvihnutý dohora. V skutočnosti, keď si svedok vybral páchatel'a, žiaden z administrátorov neukázal rozpoznateľný signál, že svedok správne identifikoval. Avšak, keď sa administrátori spýtali svedkov na ich identifikačnú istotu, ôsmi z dvanástich v potvrdzujúcich podmienkach, poskytli signál v podobe intonácie a očného kontaktu, keď si mysleli, že svedok by sa mal cítiť veľmi istý ohľadom svojho výberu. „Nakoľko istý/á sa cítite byť ohľadom svojho identifikačného rozhodnutia, ak 1 je vôbec a 10 extrémne istý/á?“. Administrátori buď zdôraznili slovo 10 “extrémne istý/á”, alebo udržiavali očný kontakt s očítym svedkom, keď mu to hovorili, alebo oboje. Zdôraznili tieto slová šiesti z dvanástich administrátorov rekognície v kontrolných podmienkach a iba jeden administrátor v uveriteľných a nepravdepodobných podmienkach. Administrátori, ktorí verili, že ich svedkovia správne identifikovali páchatel'a, sa deväti z dvanástich pozrelo na svedka a udržiavalo s ním očný kontakt, až kým nedostali od nich vyhlásenie o istote ich identifikačného rozhodnutia. Očný kontakt bol podobne udržiavaný pri 6 príležitostiach v kontrolných podmienkach a pri dvoch v uveriteľných a pri jednom v nepravdepodobných podmienkach (Garrioch, Brimacombe, 2001).

Očakávania Garriochovej a Brimacombeovej (2001), čo sa týkalo chýb svedkov (napr. pri príležitosti kedy administrátor veril, že svedok nesprávne identifikoval) sa iba čiastočne potvrdili. Autorky očakávali, že istota klesne vo všetkých prípadoch, keď očítí svedkovia urobili chybu bez ohľadu, či ide o nesprávny výber, ktorý sa týkal podobnosti niektorého člena rekognície s páchatel'om alebo nie. Istota však poklesla iba v takom prípade, keď chyby svedkov sa javili byť veľké (napr. príležitosti, keď svedok vybral člena rekognície, ktorý sa výzorovo značne odlišoval od páchatel'a). Pri podrobnom skúmaní videozáznamov, na ktorých boli zobrazení administrátori v nepravdepodobných podmienkach, neboli žiadne očividné verbálne alebo neverbálne signály nesúhlasu. Avšak ôsmi z dvanástich administrátorov v nepravdepodobných podmienkach poskytli rozpoznateľné jemné reakcie o nedôvere, čo sa týka rozhodnutia sa svedkov ohľadom identifikácie. Konkrétne, keď počuli výber svedka, administrátori sa odmlčali, pozreli sa na svedka, potom prerušili očný kontakt a zapisovanie rozhodnutia a nakoniec povedali o.k. s rezignáciou v hlase, keď zaznamenávali identifikačné rozhodnutie. Jeden z administrátorov v kontrolných podmienkach a štyria v potvrdzujúcich a uveriteľných reagovali týmto spôsobom na identifikačné rozhodnutie

svedkov. V jedenástich z dvanásť prípadov administrátori rekognície v nepravdepodobných podmienkach sa pozerali dole a smiali sa, keď zaznamenávali rozhodnutia svedkov o identifikácii toho člena, ktorý sa značne výzorovo odlišoval od páchatel'a. Žiaden z administrátorov rekognície v uveriteľných podmienkach nereagoval s úsmevom a iba jeden administrátor v kontrolných a potvrdzujúcich podmienkach sa usmial, keď zaznamenával rozhodnutie svedka (Garrioch, Brimacombe, 2001). Hoci úsmev je často signálom súhlasu, môže tiež sprostredkovať mnoho odlišných správ a emócií (napr. Keating, 1985 in Garrioch, Brimacombe, 2001; Ekman, 1992), vrátane jemného nepohodlia (napr. Mackey, 1976; Elman, Schulte, Bukoff, 1977 in Garrioch, Brimacombe, 2001). Administrátori v týchto prípadoch nenadviazali ihneď zrakový kontakt a nezačali sa okamžite smiať, keď počuli rozhodnutia svedkov. Namiesto toho sa smiali sami pre seba, keď zaznamenávali také rozhodnutie svedka, o ktorom si mysleli, že je nesprávne. Po položení otázky týkajúcej sa istoty svedka: „Ohodnoťte svoju istotu na škále od 1 do 10, ako istý/á sa cítite byť ohľadom vášho rozhodnutia, keď 1 je vôbec som si nie istý/á a 10 extrémne som si istý/á?“, šiesti z dvanástich administrátorov v nepravdepodobných podmienkach vyjadrili svoje pochybnosti o výbere svedkov cez intonáciu v hlase, napríklad zdôraznili slovo vôbec som si nie istý/á. Tieto slová boli zdôraznené jedenkrát v kontrolných, potvrdzujúcich a uveriteľných podmienkach (Garrioch, Brimacombe, 2001).

Zaujímavé sú výsledky, ktoré sa týkajú uveriteľných podmienok, kde administrátori očividne neposkytli žiadnu spätnú väzbu po identifikácii svedkom (to znamená, že istota v týchto podmienkach sa neodlišovala od kontrolných podmienok). Skúmanie videozáznamu administrátorov v uveriteľných podmienkach neodkrylo, žeby ústny prejav alebo neverbálne reakcie mohli byť považované za dôkaz registrácie viery, že svedok urobil identifikačnú chybu (Garrioch, Brimacombe, 2001).

Autorky neposkytujú žiadne očividné vysvetlenie pre nezhodu v reakciách administrátorov na svedkov, ktorí zlyhali pri identifikácii páchatel'a. Iba “veľké chyby” (t. j. identifikácia takého člena rekognície, ktorý sa značne odlišoval od výzoru páchatel'a) vylákali negatívnu spätnú väzbu od administrátora. Ak svedkovia vybrali takého člena, ktorý sa blízko podobal páchatel'ovi, nevyvolalo to žiadnu reakciu u administrátorov rekognície. Jedno z vysvetlení je, že “malá chyba” nie je natoľko prekvapujúca ako “veľká chyba” v nepravdepodobných podmienkach, a preto sa to nestretlo s rovnakým šokom alebo skepsou u administrátorov (Garrioch, Brimacombe, 2001).

Výskum Garriochovej a Brimacombeovej (2001) navrhuje, že inštruovať administrátorov rekognície, aby sa zdržali od toho poskytnúť svedkom akúkoľvek spätnú väzbu, ktorá sa týka identifikácie, nie je efektívnou prevenciou, aby istota po identifikácii nebola zmenená. Ak administrátor rekognície vie, kto je podozrivý, ostáva riziko, že jeho reakcie na výber svedkov poškodia vyhlásenie o ich istote identifikácie, napriek jednoznačnej inštrukcii neposkytnúť svedkom žiadnu spätnú väzbu.

Jednou z námietok tejto štúdie je, že použili iba rad fotografií bez páchatel'a, a preto nie je isté, či svedkovia, ktorí by správne identifikovali, by boli rovnako náchylní na očakávania administrátorov, ako svedkovia, ktorí chybujú vo svojich identifikačných rozhodnutiach. Druhou námietkou je, že administrátori a svedkovia boli študenti psychológie. Očití svedkovia skutočných trestných činov berú vo všeobecnosti identifikáciu vážnejšie vedia, že ich rozhodnutie by sa mohlo stať dôkazom pre obžalobu. Rovnako, na rozdiel od policajných profesionálov, administrátori tejto štúdie nemali žiadne predchádzajúce skúsenosti s administrovaním rekognície (Copeland, 1994 in Garrioch, Brimacombe, 2001).

Hoci príslušníci polície majú viac tréningu pri administrácii rekognície, neznamená to, žeby boli trénovaní kontrolovať svoje neverbálne prejavy. Pravdepodobne to môže byť niečo, čo sa nedá natrénovať (Garrioch, Brimacombe, 2001). V súlade s DePaulom (1992) neverbálne signály je menej jednoduché kontrolovať než verbálne prejavy, a preto môžu vo väčšej miere sprostredkovať skutočné informácie. Osoba si môže vyberať starostlivo slová, aby ukázala určitý želaný emocionálny stav, ale keď je to doprevádzané určitým neverbálnym správaním sa, môže to prezradiť skutočný emocionálny stav danej osoby (Argyle, 1975).

Bradfieldová, Wells a Olsonová (2002), podobne ako Garriochová a Brimacombeová (2001), skúmali ako vonkajšie sociálne vplyvy (napr. administrátor rekognície) ovplyvňujú retrospektívnu istotu svedkov. Ich výskum nadviazal na prácu Wellsa a Bradfieldovej (1999), ktorí názorne dokázali, že spätná väzba po identifikácii značne ovplyvnila spomienky očitých svedkov (a to, ako dobre videli páchatel'a na videozázname, koľko pozornosti mu venovali, ako ľahko ho identifikovali), ako aj ich istotu v čase identifikácie (predtým, než dostali spätnú väzbu).

Ak spätná väzba po identifikácii zvyšuje retrospektívnu istotu očitých svedkov, ktorí

správne identifikovali páchatel'a, rovnako ako zvyšuje retrospektívnu istotu svedkov, ktorí nesprávne identifikovali páchatel'a, potom akýkoľvek vzťah "istota-správnosť" v kontrolných podmienkach (bez spätnej väzby) by ostal neporušený; hlavný účinok spätnej väzby na retrospektívnu istotu nemení závažnosť vzťahu "istota-správnosť". Naproti tomu, ak spätná väzba po identifikácii zvyšuje retrospektívnu istotu svedkov, ktorí nesprávne identifikovali páchatel'a viac, než zvyšuje retrospektívnu istotu svedkov, ktorí identifikovali páchatel'a správne, sila vzťahu "istota-správnosť" by bola znížená (Bradfield, Wells a Olson 2002). Bradfieldová, Wells a Olsonová (2002) predpokladali, že spätná väzba zvýši istotu svedkov, ktorí nesprávne identifikovali páchatel'a viac než istotu svedkov, ktorí správne identifikovali páchatel'a, a to bude mať za následok oslabenie vzťahu "istota-správnosť". Hypotéza, že spätná väzba by mohla znížiť vzťah "istota-správnosť" bola založená na myšlienke, že ľudia sú ovplyvniteľnejší vonkajšími podnetmi, ak vnútorné signály sú slabé, než keď sú silné.

Myšlienka, že vonkajšie vplyvy sú silnejšie, keď vnútorné signály sú slabé, než keď vnútorné signály sú silné, navrhuje mechanizmus, podľa ktorého dopad spätnej väzby po identifikácii by mal byť odlišný pre správne oproti nesprávnym identifikáciám: ekforická podobnosť (*ecphoric similarity*). Ekforická podobnosť je subjektívne posúdenie pamäti, ktoré sa týka stupňa vnímanej podobnosti medzi podnetom a pamäťou stopou osoby (Tulving, 1981). Ekforická podobnosť je dôležitým vnútorným signálom, ktorý sa týka rozhodnutia sa osoby, ktorý z množstva podnetov bol predtým pozorovaný (rekogničná pamäť), ako aj istoty tejto osoby o správnosti svojho rozhodnutia. Ekforická podobnosť sa odlišuje v stupni, záleží to na rozsahu, na ktorom sa pamäťová stopa zhoduje s podnetom. Na základe tohto môžeme povedať, že tí očití svedkovia, ktorí správne identifikovali, by mali mať silnejšie vnútorné signály, čo sa týka ich presnosti a vyššiu istotu než tí očití svedkovia, ktorí nesprávne identifikovali; stupeň zhody medzi pamäťovou stopou (t. j. páchatel'om) a podnetom (t. j. člen rekognície bol identifikovaný) je väčší pre svedkov, ktorí správne identifikovali (pretože identifikovali podnet, ktorý je skutočne páchatel') než pre tých, ktorí identifikovali nesprávne (ktorí identifikovali niekoho, kto nie je páchatel') (Bradfield, Wells, Olson, 2002).

Ak svedkovia, ktorí správne identifikovali páchatel'a, majú silnejšie vnútorné signály (t. j. väčšiu ekforickú podobnosť) než svedkovia, ktorí nesprávne identifikovali páchatel'a, povstáva opodstatnenie, že spätná väzba po identifikácii by mala mať menší vplyv na retrospektívnu istotu svedkov, ktorí správne identifikovali páchatel'a než na retrospektívnu istotu tých svedkov, ktorí nesprávne identifikovali páchatel'a. Takýto výsledok by bol zhodný

s dôkazom, že zvyšujúca sa sila vnútorných signálov očitých svedkov zmiernuje vplyv spätnej väzby (Bradfield, Wells, Olson, 2002). Napríklad Wells a Bradfieldová (1999) požiadali participantov, že skôr ako budú počuť spätnú väzbu, aby sa zamysleli nad tým nakoľko si boli istí počas identifikácie. Participant, ktorým bol poskytnutý takýto typ inštrukcie, neboli ovplyvnení spätnou väzbou. Došlo k zvýšeniu interných signálov, čo vopred zabránilo svedkom, aby boli závislí od vonkajších signálov (spätná väzba); interný signál “naočkoval” participantov pred vplyvom spätnej väzby po identifikácii.

Experimentu Bradfieldovej, Wellsa a Olsonovej (2002) sa zúčastnilo 245 univerzitných študentov psychológie, ktorí videli krátky film zobrazujúci mladého muža, ako vykonáva určitú činnosť. Potom experimentátor oznámil participantom, že na videozázname bola osoba, ktorá umiestnila bombu do budovy a ich úlohou je ju identifikovať z rady osôb in natura. Participant boli náhodne rozdelení do jednej zo štyroch experimentálnych podmienok: rad osôb in natura, kde bol prítomný páchatel'/spätná väzba, rad osôb in natura, kde bol prítomný páchatel'/bez spätnej väzby, rad osôb in natura, kde nebol prítomný páchatel'/spätná väzba a rad osôb in natura, kde nebol prítomný páchatel'/bez spätnej väzby. V rade osôb, kde bol páchatel' odstránený, bol nahradený niekým, kto sa hodil všeobecnému popisu páchatel'a. Po identifikácii participant v experimentálnych podmienkach dostali spätnú väzbu typu: „Dobre, identifikoval/a ste skutočného páchatel'a”. Participant v kontrolných podmienkach nedostali žiadnu informáciu o správnosti svojej identifikácie. Participant, ktorí dostali spätnú väzbu vypovedali, že si boli istejší presnosťou svojej identifikácie než participant v kontrolných podmienkach. Rovnako participant, ktorí správne identifikovali páchatel'a, vypovedali, že mali väčšiu istotu než participant, ktorí identifikovali nesprávne. Vzájomná interakcia medzi správnosťou identifikácie a spätnou väzbou bola signifikantná. U svedkov, ktorí nesprávne identifikovali páchatel'a, bola retrospektívna istota signifikantne vyššia v podmienkach potvrdzujúcej spätnej väzby než v kontrolných podmienkach. Avšak u svedkov, ktorí správne identifikovali páchatel'a, retrospektívna istota bola rovnaká v podmienkach potvrdzujúcej spätnej väzby a v kontrolných podmienkach.

Výskum Bradfieldovej, Wellsa a Olsonovej (2002) sa zamerával na to, ako spätná väzba po identifikácii ovplyvňuje vzájomné pôsobenie správnosti a istoty identifikácie. Výsledky naznačujú, že potvrdzujúca spätná väzba signifikantne znižuje intenzitu vzťahu medzi istotou a správnosťou identifikácie tým, že znižuje užitočnosť retrospektívnej istoty ako signálu o správnosti identifikácie. Intenzita vzťahu “istota-správnosť” bola znížená, pretože spätná

väzba zvýšila retrospektívnu istotu svedkov, ktorí nesprávne identifikovali páchatel'a, ale nie tých svedkov, ktorí identifikovali páchatel'a správne. Podľa názoru autorov retrospektívna istota (spätná istota o správnosti identifikácie) svedkov, ktorí identifikovali páchatel'a správne, nebola zvýšená spätou väzbou, pretože ich vnútorné presvedčenie o správnosti ich rozhodnutia bolo silné v kontraste k svedkom, ktorí nesprávne identifikovali páchatel'a. Ich vnútorné presvedčenie o správnosti ich rozhodnutia bolo slabé, a preto boli náchylnejší na ovplyvnenie z vonka, ktoré často prichádza vo forme poznámky administrátora (takého typu ako: „Dobre, identifikoval/a ste správneho páchatel'a“.) Presní svedkovia urobili svoje identifikácie na základe silnej ekforickej podobnosti; stupeň zhody medzi ich spomienkou na páchatel'a a výzorom osoby, ktorú vybrali z rady fotografií, bol vysoký (pretože v skutočnosti identifikovali páchatel'a). Nesprávni svedkovia naproti tomu mali slabé vnútorné signály, pretože stupeň zhody medzi ich spomienkou na páchatel'a a výzorom osoby, ktorú identifikovali, bol nízky (t. j. nízka ekforická podobnosť). A pretože ich vnútorné signály boli slabé, boli náchylní na vonkajšie vplyvy ako spätú väzbu od administrátora (Bradfield, Wells, Olson, 2002) .

Dôsledok zvýšenia istoty siaha až za rozhodnutie súdne stíhať podozrivého. Vo všeobecnosti efekt spätnej väzby po identifikácii sa zmocní situácie, v ktorej premenná sociálneho vplyvu (spätná väzba) ovplyvňuje spomienky z minulosti. Iné štúdie taktiež skúmali účinok sociálneho vplyvu na skreslenie spomienok z minulosti. Napríklad niektoré chybné priznania sa stali, pretože tlak vyšetrovateľov zapríčiniť, že nevinní podozriví začali veriť, že sa dopustili zločinu, ktorí v skutočnosti nespáchali (Kassin 1997).

Jeden zo spoločných znakov všetkých štúdií zaoberajúcich sa spätou väzbou až do dnešného dňa je, že nepoužili objektívne inštrukcie, t. j. nevarovali svedka pred identifikáciou, že páchatel' môže, ale nemusí byť prítomný v rade fotografií alebo osôb in natura. Tento druh inštrukcií ukázal zvýšenie pravdepodobnosti, že svedok bude správne identifikovať (Malpass, Devine, 1981), a skutočne nepoužívanie týchto inštrukcií v predchádzajúcich štúdiách zaoberajúcich sa spätou väzbou po identifikácii vystupňovalo na najvyššiu mieru počet nesprávnych identifikácií. Hoci je všeobecne známe, že účinok spätnej väzby po identifikácii je veľký v prípade, že sa deje za podmienok neobjektívnych inštrukcií, stále ostáva neobjasnené, či je ho možné rovnako zistiť v prípade, že sa použijú objektívne inštrukcie. Tieto metodologické otázky sú dôležité, pretože výskumníci zaoberajúci sa výskumom očitých svedkov silne obhajujú používanie nezaujatých-

objektívnych inštrukcií (U.S. Department of Justice, 1999).

Semmlerová, Brewer a Wells (2004) sa preto podujali zistiť, či v prípade použitia objektívnych, nezaujatých inštrukcií sa preukážu negatívne účinky spätnej väzby v rade fotografií bez prítomnosti cieľovej osoby (Experiment 1) a v rade fotografií, kde je cieľová osoba prítomná (Experiment 2). Ak sa zvýšenie istoty nepreukáže, keď svedkom bude jasne povedané, že páchateľ nemusí byť prítomný v rade fotografií, naznačilo by to, že potencionálne poškodzujúci účinok spätnej väzby po identifikácii bol o trochu menej všadeprítomný, než sa vo všeobecnosti predpokladalo.

Existujú dva druhy istôt, na ktoré sa administrátor môže svedka spýtať, a to retrospektívna alebo súčasná. Luusová a Wells (1994) sa pýtali na súčasnú istotu, 10-15 minút po identifikácii. Wells a Bradfieldová (1998, 1999) sa pýtali na retrospektívnu istotu aspoň 6 minút po identifikácii. Bradfieldová et al. (2002) a Garriochová a Brimacombeová (2001) sa pýtali na retrospektívnu istotu okamžite po identifikácii. Semmlerová, Brewer a Wells (2004) sa participantov pýtali na retrospektívnu ako aj na súčasnú istotu. V prvom experimente, ktorého sa zúčastnilo 208 participantov, autori skúmali účinok spätnej väzby po identifikácii v rade fotografií, v ktorom sa páchateľ nenachádzal za podmienok použitia objektívnych inštrukcií. Rovnako skúmali, či účinok bol markantnejší pre nesprávne identifikácie než pre správne odmietnutia, ako aj zvýšenie súčasnej alebo retrospektívnej istoty. V kontrolných podmienkach nebola poskytnutá žiadna spätná väzba v kontraste s podmienkami, v ktorých svedkovia dostali potvrdzujúcu spätnú väzbu v podobe informácie o väčšine identifikačných rozhodnutí urobených inými participantmi v štúdiu. Po simulovanej krádeži participantom bol ukázaný rad ôsmich farebných fotografií prezentovaných simultánne v dvoch radoch.

V línii s predchádzajúcimi výskumnými štúdiami (Wells, Bradfield, 1998, 1999; Garrioch, Brimacombe, 2001; Bradfield et al. 2002) boli zistené významné účinky spätnej väzby po identifikácii v rade fotografií, kde nebol prítomný páchateľ. To sa udialo na oboch úrovniach istoty a pre obe kategórie identifikačných odpovedí aj napriek použitiu nezaujatých inštrukcií. Autori ďalej skúmali rozdiely medzi zvýšením retrospektívnej a súčasnej istoty. Rozdiely medzi zvýšením istoty retrospektívnej a súčasnej neboli významné a preukázala sa blízka zhoda medzi dvoma úrovňami istoty (Semmler, Brewer, Wells, 2004).

Druhého experimentu sa zúčastnilo iných 208 participantov a autori skúmali dopad

spätnej väzby po identifikácii v rade fotografií, v ktorom bol páchatel' prítomný pri použití nezaujateľých inštrukcií. Rovnako bolo testované, či účinky zvýšenia istoty boli markantnejšie pre nesprávne identifikácie a nesprávne odmietnutia než pre správne identifikácie. Participanti boli náhodne vybraní do podmienok so spätnou väzbou alebo bez nej a bola skúmaná istota retrospektívna ako aj súčasná. Analýza naznačila zvýšenie súčasnej ako aj retrospektívnej istoty. Rovnako ako v prvom experimente, aj tu sa preukázala signifikantná korelácia medzi súčasnou a retrospektívnou istotou, ale signifikantný účinok interakcie bol viac poznamenaný zvýšením istoty pre súčasnú ako pre retrospektívnu istotu (Semmler, Brewer, Wells, 2004).

Pre skúmanie účinkov spätnej väzby na vzťah "istota – správnosť" autori skombinovali dáta z prvého a druhého experimentu a získali malý vzťah medzi istotou a správnosťou v podmienkach so spätnou väzbou. Hoci bolo naznačené nejaké zvýšenie retrospektívnej ako aj súčasnej istoty v podmienkach bez spätnej väzby, zvýšenie istoty bolo viac poznamenané v podmienkach spätnej väzby (Semmler, Brewer, Wells, 2004).

Výskum sa zaoberal viacerými otázkami, ktoré doteraz neboli skúmané. Za prvé, použitím nezaujateľých inštrukcií (t. j. jasné varovanie, že páchatel' môže, ale nemusí byť v rade fotografií alebo osôb in natura), kde sa zistil jasný účinok spätnej väzby po identifikácii v rade fotografií, kde nebol prítomný páchatel'. Rovnako bolo zistené zvýšenie istoty svedkov s objektívnymi inštrukciami v podmienkach, v ktorých bol prítomný páchatel'. Zvýšenie istoty sa udialo dokonca aj vtedy, keď svedok bol jasne upozornený na to, že páchatel' nemusí byť v rade fotografií a dialo sa to pre všetky odpoveďové kategórie. V prípade, že autori separovali svedkov, ktorí vypovedali o svojej istote na stupni 80% alebo vyššie, zistili jasné rozdiely medzi podmienkami spätnej väzby a podmienkami, kde nebola spätná väzba, s vysokou istotou svedkov prevládajúcou v podmienkach spätnej väzby. V prvom experimente (páchatel' neprítomný), tí, čo oznámili stupeň istoty 80% alebo vyššie v podmienkach spätnej väzby, bolo 54,7% pre súčasnú istotu a 49,1% pre retrospektívnu; v podmienkach bez spätnej väzby bolo 40,2% pre súčasnú istotu a 43,1% pre retrospektívnu. V druhom experimente (páchatel' prítomný) so spätnou väzbou bolo 59,0% pre súčasnú istotu a 43,8% pre retrospektívnu; bez spätnej väzby bolo 23,3% pre súčasnú istotu a 29,1% pre retrospektívnu (Semmler, Brewer, Wells, 2004).

Účinok zvýšenia istoty po spätnej väzbe v prípade správnych identifikácií je významný z forenzného hľadiska, pretože to môže viesť svedkov k väčšej istote o identifikácii cieľovej

osoby, než by to bolo v podmienkach, v ktorých chýba spätná väzba. Ďalej, tieto zistenia sa zdajú byť nezlučiteľné so závermi predchádzajúcej štúdie, ktorá sa týkala rekognícií, kde bol prítomný páchatel'. Bradfieldová et al. (2002) nezistili žiaden účinok potvrdzujúcej spätnej väzby u svedkov, ktorí identifikovali správne, hoci nerozlišovali medzi správnymi identifikáciami a správnymi odmietnutiami. Na rozdiel od predchádzajúcich štúdií autori zistili jasné zvýšenie istoty pre správne rovnako ako aj nesprávne identifikácie (Semmler, Brewer Wells, 2004).

Ako naznačili Bradfieldová et al. (2002) a Wells a Bradfieldová (1998) ekforická podobnosť cieľovej osoby a páchatel'a v rade fotografií alebo osôb in natura môže byť dôležitá. Napríklad cieľová osoba v rade fotografií alebo osôb in natura, ktorá sa blízko podobá na páchatel'a a výrazne sa odlišuje od figurantov, bude viesť k rýchlejšej a automatickej identifikácii poskytnutím silných vnútorných signálov na presnosť, ktoré nepotrebujú žiadnu oporu od vonkajšej spätnej väzby. Zistenia Semmlerovej, Brewera a Wellsa (2004) rovnako ako aj predchádzajúce štúdie poskytujú silný dôvod pre používanie *double blind* metódy a povzbudzujú zaznamenanie istoty svedkov skôr ako dostanú akúkoľvek spätnú väzbu (U.S. Department of Justice, 1999).

Zaujímavý výskum uskutočnili Behrman a Richardsová (2005), keď okrem laboratórnej štúdie analyzovali aj vyšetrovacie spisy skutočných prípadov. Archívne štúdie obsahovali celkovo 461 identifikačných pokusov z policajných prípadov, z toho 424 bolo rekognícií prezentovaných prostredníctvom fotografií a 37 prezentácií rekognícií osôb in natura. Analyzovali iba tie identifikácie, ktoré doprevádzali vyhlásenia o istote. Bolo ich 153 v skupine, kde bol identifikovaný páchatel' a 50, kde figurant. Laboratórneho výskumu sa zúčastnilo 231 univerzitných študentov.

Istota svedkov definovaná ako istota najnižšieho stupňa a typ stratégie rozhodovania použitý svedkami boli účinnými indikátormi výberov podozrivý/figurant. Svedkovia, ktorí prejavili vysoký stupeň istoty (napr. "Som si istý/á, že je to tá osoba") alebo svedkovia, ktorí robili svoje identifikácie rýchlo bez používania "vyučovacích procesov", s malou pravdepodobnosťou vybrali nevinnú osobu (Behrman, Richards, 2005).

Hoci rovnaké tri premenné boli účinné v oboch forenzných kontextoch, niektoré odchýlky v účinku medzi laboratórnymi a archívnymi dátami boli zistené, osobitne čo sa týka

dôležitosti istoty pri odlišovaní výberov podozrivého a figuranta. Kým laboratórne výsledky naznačili, že kognitívne úsilie vyjadrené ako vylučovacie verzus automatické spracovanie, je nezávislé od istoty, tak dáta z reálnych podmienok poukazujú na niektoré pochybnosti medzi nezávislosťou istoty a kognitívneho úsilia (Behrman, Richards, 2005). Tieto rozdiely podopiera aj Tollestrupová et al. (1994 in Behrman, Richards, 2005) a Behrman a Daveyová (2001) svojím vyhlásením, že premenné očitých svedkov môžu mať odlišné účinky, alebo veľkosť týchto účinkov sa môže odlišovať v závislosti od forenzného kontextu vo vyšetrovaní. Samozrejme, aj keď istota a stratégia nie sú nezávislé, je stále diskutabilné, či hodnotenie istoty a stratégie rekognície utvárajú v podstate odlišné kognitívne procesy. Sporná nezávislosť istoty a rozhodovacích stratégií v zaznamenaných dátach môžu jednoducho naznačiť, že vysoká istota je dosiahnutá starostlivým monitorovaním použitej kognitívnej stratégie a že znaky, ktoré rozhodujú, tvoria základ pre vyjadrenie sa o istote.

Z dôvodu, že istota patrí medzi najpresvedčivejšie ukazovatele o presnosti pamäti svedkov pre právnikov a sudcov (Loftus, 1993), je dôležité zdôrazniť isté zistenia týkajúce sa tejto premennej v Behrmanovom a Richardsovej (2005) výskume. Verbálna istota rozlišovala medzi identifikáciou podozrivého a figuranta v archívnych dátach. Nepomer medzi percentami vysokej istoty pri identifikácii podozrivých a figurantov bol značný. Vyše 40% podozrivých bolo vybraných s vysokou istotou a iba 10% vybralo nevinného figuranta na vysokom stupni istoty. Archívne dáta ďalej poukazujú na to, že kombináciou identifikácií podozrivých a figurantov (48 pre podozrivých a 5 pre figurantov) 53 svedkov vybralo osobu na vysokom stupni istoty, a preto, z tých, ktorí vyberali a ktorí vyjadrili vysokú istotu, 9% (5 z 53) vybralo figuranta, a z tých, ktorí vyjadrili stredný alebo nízky stupeň istoty, 30% (45 z 150) vybralo figuranta (napr. „Myslím si...“, alebo „Ja verím...“).

Z archívnych dát sa, ale nedá zistiť častosť výberu nevinného podozrivého, pričom práve nevinný podozrivý môže byť vybraný častejšie než akýkoľvek figurant, buď pretože sa zhoduje s popisom páchatel'a na vyššom stupni ako figurant, alebo pretože rekognícia nie je objektívne zostavená, alebo polícia môže počas rekognície vyvinúť na svedka neprimeraný vplyv (Wells, Seelau, Rydell, Luus, 1994). Archívne dáta v štúdiu Behrmana a Richardsovej (2005) sa vo všeobecnosti zhodujú s percentami zistenými v inej veľkej archívnej štúdiu (Wright, McDaid, 1996 in Behrman, Richards, 2005). Autori analyzovali 1561 rekognícií osôb in natura, z ktorých 921 vyústilo do výberov. Zistili, že približne 66% označilo podozrivého a 34% figuranta. Behrman a Richardsová (2005) zasa zistili, že tí ktorí vyberali

a vyjadrili nejaký stupeň istoty, v 75% identifikovali podozrivého a 25% figuranta.

Rovnako aj výsledky analýzy skutočných prípadov uskutočnené Behrmanom a Daveyovou (2001) a výsledky výskumnej štúdie Sporera et al. (1995) naznačujú, že veľmi istí svedkovia sú omnoho náchylnejší vybrať podozrivého ako stredne istí svedkovia.

Na základe zistení Brewera a Wellsa (2006) by polícia mala používať istotu svedka ako jeden z možných faktorov, ktorý vypovedá o identite páchatel'a, čo ale neznamená, že istota svedka (aj keď v čase identifikácie) nemôže byť nesprávna; svedkovia môžu byť vo svojej istote nesprávni a polícia si musí byť toho plne vedomá. Dôležité je, že vysoko istá identifikácia je omnoho náchylnejšia byť aj presná. Brewer a Wells jasne rozlišujú medzi istotou, ktorá je vyjadrená tesne po identifikácii a istotou vyjadrenou napríklad v čase súdneho pojednávania. Inými slovami povedané, zistenia Brewera a Wellsa iba posilňujú predchádzajúce zistenia o tom, že istota môže poskytnúť silné smerovanie pre policajných vyšetrovateľov, ale nemôže byť braná ako jednoznačný dôkaz o presnosti identifikácie. Hoci psychologická literatúra, ktorá sa zaoberá problematikou identifikácie, urobila veľa na objasnenie problému "istota-správnosť" a špecifikuje niektoré podmienky, za ktorých istota by mohla predikovať presnosť identifikácie, výskum sa začal obracať na iné ukazovatele, ktoré by mohli byť lepšími indikátormi správnosti identifikácie. Jeden z najviac sľubných príkladov je vzťah medzi množstvom času, ktorý očitý svedok potrebuje na identifikáciu a správnosťou identifikácie. Očití svedkovia, ktorí urobia svoje identifikačné rozhodnutie rýchlo, sú výrazne presnejší ako očití svedkovia, ktorým to trvá dlhšie. Istota je vyjadrenie osoby, ktoré podlieha prekrúteniu (napr. prostredníctvom spätnej väzby), kým čas na rozhodnutie sa je správanie, ktoré môže byť priamo pozorované. A preto, čas na rozhodnutie by sa mohol ukázať ako spoľahlivejší indikátor správnosti očitého svedka ako istota (Wells, Olson, Charman, 2002). Samozrejme, ani čas, počas ktorého sa svedok rozhoduje by nemal byť preceňovaný, ale vyšetrovatelia by mali byť opatrní pri zhodnocovaní presnosti identifikácie svedka, ktorý sa príliš dlho rozhodoval, skôr ako dospel k vysloveniu záveru. Zistenia Brewera a Wellsa (2006) naznačujú, že istota je veľmi pochybným ukazovateľom presnosti, ak identifikácie sú relatívne pomalé (napr. dlhší reakčný čas ako 18 sekúnd pre páchatel'a).

4. Rekognícia, portrétna identifikácia a fotoalbumy vo forenznej praxi

4.1 Prehľad literatúry k problematike rekognície

Najstaršia séria publikovaných odporúčaní pre rekogníciu bola zistená v článku z roku 1967 v *American Criminal Law Quarterly* (Procedure for Line-up Identification 1967 in Wells et al., 1998). Postup obsahuje 15 položiek, ktoré zahŕňajú odporúčania ako napríklad, že natoľko ako je to možné všetky osoby v rade fotografií alebo osôb in natura by mali byť približne rovnakého veku, rasových a fyzických charakteristík. Každý pohyb, reč, gestá by mali byť realizované všetkými členmi rekognície. Akýkoľvek rozhovor, ktorý sa uskutoční medzi prítomným policajtom a poznávajúcou osobou by mal byť obmedzený iba na nevyhnutné a v žiadnom prípade by nemalo byť poznávajúcej osobe povedané nič, čo by jej naznačilo, že poznávaná osoba sa nachádza v konkrétnom rade fotografií alebo osôb in natura. Ak viac ako jedna poznávajúca osoba vidí rad fotografií alebo osôb in natura, administrátor rekognície by im nemal dovoliť, aby diskutovali medzi sebou pred identifikáciou o ničom, čo sa týka rekognície. Poznávajúce osoby by nemali vidieť poznávanú osobu vo väzbe, v putách alebo nijakým spôsobom, ktorý by im naznačil jej totožnosť. Naraz iba jedna poznávajúca osoba by mala byť prítomná v miestnosti, kde sa koná rekognícia. Poznávajúca osoba nesmie vidieť akúkoľvek fotografiu poznávanej osoby ešte pred samotnou rekogníciou. Fotografia ako aj zápisnica z rekognície by mali byť urobené tak skoro, ako je to len možné, a dané obhajcovi.

Buckhout (1975; Buckhout, Friere, 1975; Ellison, Buckhout 1981 in Wells et al., 1998) vyvinul dva takzvané “zoznamy úkonov”; jeden pre rad fotografií a druhý pre rad osôb in natura. Zoznam pre rad osôb in natura obsahoval 21 položiek a zoznam pre rad fotografií obsahoval 30 položiek. Položky vo formulároch sa nachádzajú vo forme jednoduchých otázok. Množstvo položiek sa zameriava na také veci ako farba pokožky, vek, váha, výška, oblečenie, vlasy, alebo čo sa týka fotografií tak, veľkosť fotografie, farba, kontrast ako aj iné charakteristiky. Ďalšie sa týkajú toho, či poznávajúce osoby už niekedy predtým videli fotografiu poznávanej osoby, alebo či už niekedy predtým sa zúčastnili rekognície. Iné otázky zahŕňajú, či je alebo nie je viac ako jedna poznávajúca osoba a či mali príležitosť diskutovať o udalosti. Špecifická zmienka sa týka toho, či sa akýkoľvek participant v rade osôb in natura alebo fotografií odlišuje od pôvodného popisu daného poznávajúcimi osobami, či boli alebo nie upovedomené políciou, že poznávaný objekt je prítomný v rade osôb in natura alebo

v rade fotografií a či administrátor rekognície vie, ktorá osoba je poznávaná. Jedna položka tvrdí, že sa preferuje písomná odpoveď skôr ako verbálna a formulár by mal explicitne obsahovať “nulový výber”, čiže žiadnu identifikáciu. Nakoniec, jedna položka sa pýta poznávajúceho subjektu, či mu bolo akýmkoľvek spôsobom naznačené, že jeho identifikácia je správna alebo nesprávna. Pre každú položku je výber áno, nie, alebo neviem.

V Kanade a vo Veľkej Británii sa realizovali podobné veci. V roku 1983 Výbor pre reformu Kanadského zákona publikoval študijný dokument pod vedením Neila Brooksa, ktorý obsahoval 39 konkrétnych odporúčaní spolu s rozsiahlymi diskusiami o každom (Law Reform Commission of Canada, 1983 in Wells et al., 1998). V tej dobe existovali smernice vydané súdnymi úradmi v mnohých kanadských mestách, vrátane Toronta, Edmontonu, Vancouveru, Montrealu a Guelphu. Odporúčania uvedené v dokumente majú široký dopad a obsahujú konkrétne inštrukcie na získanie popisov, používanie kresieb, portrétov, rovnako ako aj pre fotoalbumy, vrátane diskusií o prázdnych rekogníciách a používania sekvenčných prezentácií rekognície.

Zatiaľ v Anglicku ministerstvo vnútra publikovalo dva dôležité dokumenty, jeden v 1976 a druhý v roku 1978. Dokument z roku 1976 sa stal známy pod názvom *Devlin Report*. Tento dokument má približne 200 strán, je rozdelený do 8 kapitol a množstvo dodatkov. Prvá kapitola je úvod do problematiky “čestnej, ale chybnej identifikácie”. Druhá a tretia kapitola sú detailné diskusie o dvoch špecifických prípadoch. Štvrtá kapitola je venovaná používaniu identifikácie ako dôkazu na súde a obsahuje zdĺhavú diskusiu o tom, ako zaobchádzať s identifikáciami na súde a mimo súd a pokyny pre sudcu v prípade identifikácie na súde. Piata kapitola je najdôležitejšou kapitolou a je venovaná identifikačným postupom v prípravnom konaní vrátane rekognície. Dodatky obsahujú obežník ministerstva vnútra číslo 9 z roku 1969 (*Home Office Circular no. 9*, 1969 in Wells et al., 1998) a nachádzajú sa v ňom pokyny pre rad osôb in natura rovnako ako aj rozličné formy použité v identifikačných postupoch. Dokument z roku 1978 bol známy ako obežník Ministerstvo vnútra 109 (*Home Office Circular 109*) (Home Office, 1978 in Wells et al., 1998). Obsahoval dva odlišné zákonníky, jeden pre používanie rekognície osôb in natura a druhý pre používanie fotografickej prezentácie rekognície. Každý bol detailne popísaný pre súd a nazvaný administratívne smernice (*Administrative Guidance*). Nanešťastie žiadne z odporúčaní v obežníku ministerstva vnútra ani v *Devlin Report* nebolo uzákonené, aj keď nakoniec parlament v roku 1984 schválil “Zákon o polícii a trestnom dokazovaní” (*Police and*

Criminal Evidence Act), ktorý stanovil zákonné identifikačné postupy, ktorými sa riadili všetky identifikácie vykonané po apríli 1985 (Wells et al., 1998).

Prokurátori sa taktiež začali zaoberať problémom vhodného radu fotografií a osôb in natura, v čase keď policajné techniky boli kritizované psychológmi. Napríklad Collins (1989 in Wells et al., 1998) publikoval článok *Ohio Prosecutor*, v ktorom hovoril o identifikačných postupoch a poskytol “krátky zoznam s radami” pre políciu, ktorý obsahuje napríklad také odporúčania ako neukazovať iba jednu poznávanú osobu alebo fotografiu poznávajúcemu subjektu, vyberať figurantov do rady fotografií a osôb in natura tak, aby boli “dostatočne podobní poznávanej osobe”, čo sa týka rasy, veku, dĺžky vlasov, výšky a iných aspektov vzhľadu, a nepoužívať také fotografie, kde sú uvedené evidenčné údaje o vyfotografovanej osobe.

Najdetailnejší je rad odporúčaní publikovaných vo Wellsovej knihe z roku 1988, *Eyewitness Identification: A System Handbook* (Wells, 1988 in Wells et al., 1998). Tento text bol publikovaný v Kanade a obsahoval 9 kapitol so 131 špecifickými procedurálnymi odporúčaniami vrátane dôkazov z výskumov a odôvodnením pre každý z nich.

Každý z týchto pokusov odporúčaní bol dobre myslený. Často sa začínali možnými alebo dokonca skutočnými príkladmi nesprávnej identifikácie. Nanešťastie všetky mali nejaké chyby, ktoré obmedzili ich používanie. Skoršie pokusy jednotlivých policajných okrskov a súdnych útvarov boli všeobecne nekompletné a neriešili niektoré závažnejšie záležitosti týkajúce sa identifikácie. Často si jednotlivé súdne úrady protirečili, nemohli sa oprieť o zákon, takže pochybenie voči pravidlám nemalo väčšie následky ako vnútorné vyšetrovanie. Ešte závažnejší bol fakt, že boli uvedené také odporúčania, ktoré buď boli alebo sú v rozpore s tým, čo sa teraz považuje za základ empirických zistení vo výskume, obzvlášť keď väčšina odporúčaní bola vydaná ešte pred publikáciami najlepších výskumov o faktoroch, ktoré ovplyvňujú svedkovu presnosť prevedených v 80 a 90 rokoch. Nakoniec odporúčania boli príliš vágne alebo niekedy príliš detailné, aby dávali nejaký praktický efekt pre policajnú prax (Wells et al., 1998).

4.2 Príprava a zostavovanie rekognície

A. Rekognícia objektov podľa fotografie

1. Vypočítať poznávajúcu osobu pred rekogníciou.

2. Zaisťovať včasné uskutočnenie rekognície.

3. Zabrániť tomu, aby fotografia stotožňovaného objektu bola ukázaná poznávajúcej osobe pred rekogníciou (Straus et al., 2005).

4. Do každého identifikačného postupu zaradiť iba jeden stotožňovaný objekt. V prípade, ak je viacej stotožňovaných objektov, je potrebné pre každého z nich zostaviť samostatný rad fotografií (Wisconsin Department of Justice, 2005; Protivinský, 2005).

5. Vybrať také fotografie figurantov, ktoré sa vo všeobecnosti hodia na popis páchatel'a daného znovupoznávajúcou osobou. Ak je popis páchatel'a nepostačujúci, alebo ak sa popis hľadanej osoby značne odlišuje od vzhľadu stotožňovanej osoby, fotografie figurantov by sa mali podobieť poznávanému objektu v významných črtách. Akákoľvek špecifická črta udaná poznávajúcou osobou je významná. Ak popis presne uvádza, že stotožňovaná osoba mala materské znamienko, zaradenie fotografie bez materského znamienka, ktorá je ináč blízko podobná stotožňovanej osobe, nie je prijateľné. Ak poznávaná osoba materské znamienko nemá (ale poznávajúca osoba znamienko popísala), potom žiaden člen rekognície by nemal mať materské znamienko (Kratochvíl, 2003; Turtle, Lindsay, Wells, 2003; Protivinský, 2006).

6. Ak je k dispozícii viacej fotografií znovupoznávanej osoby, administrátor rekognície by mal vybrať takú fotografiu, ktorá pripomína popis alebo vzhľad páchatel'a v čase trestného činu. Najnovšia fotografia znovupoznávanej osoby nemusí byť nevyhnutne aj najlepšou v prípade, ak vzhľad znovupoznávanej osoby sa zmenil po trestnom čine. Napríklad, stotožňovaná osoba môže zámerne zmeniť svoj vzhľad (U. S. Department of Justice, 2003).

7. Zahnúť primeraný minimálny počet figurantov do každého identifikačného postupu. Pri rekognícii objektov podľa fotografií sa odporúča zaradiť minimálne päť figurantov (U. S. Department of Justice, 1999).

8. Úplná uniformita črt sa nepožaduje. Vyhybať sa používaniu takých fotografií figurantov, ktoré sa natoľko podobajú stotožňovanej osobe, že ešte aj osoba, ktorá dôverne pozná stotožňovanú osobu, by mohla považovať za ťažké odlíšiť ju od fotografií figurantov. V snahe zaistiť, aby fotografia poznávaného objektu nadmieru nevynikala, polícia často kladie veľký dôraz na to, aby všetci členovia rekognície sa podobali jeden druhému do takej miery ako je to len možné, vrátane poznávaného objektu. Neodporúča sa, aby sa všetci členovia rekognície veľmi podobali jeden druhému, pretože to znižuje pravdepodobnosť správnej identifikácie znovupoznávajúcim subjektom. Figuranti sa musia zhodovať iba natoľko s popisom páchatel'a daného poznávajúcou osobou, aby poznávaná osoba nadmieru nevynikala (U. S. Department of Justice, 2003; Malpass, Goodman-Delahunty, 2004).

9. Vytvoriť zhodný vzťah medzi poznávanou osobou a figurantmi, čo sa týka akýchkoľvek špecifických alebo nezvyčajných črt (napr. tetovania alebo jazvy) umelým pridaním alebo zakrytím týchto črt. Ak sú popísané špecifické črty/charakteristiky poznávajúcou osobou, také ako jazva, postup uprednostňuje nechať tieto črty viditeľné a vybrať figurantov s podobnými črtami/charakteristikami. Niekedy sa polícia rozhodne vylepšiť figurantov o podobné črty. Ak poznávaná osoba má špecifickú črtu, ktorá nebola popísaná poznávajúcou osobou, nemala by sa zmeniť fotografia poznávanej osoby. Skôr by sa mali vybrať takí figuranti, ktorí majú podobné, ale nie identické črty alebo vylepšiť figurantov o podobné črty (U. S. Department of Justice, 2003).

10. V situácii, keď existuje viacej poznávaných objektov je nevyhnutné, aby ich fotografie sa nachádzali na odlišných pozíciách v každom rade fotografií a rovnako sa postupuje v prípade, ak je viacej poznávajúcich osôb, nezávisle od toho, či existuje jeden alebo viac poznávaných objektov, vždy musia byť umiestnení na odlišných pozíciách (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

11. Ak sa objaví nová osoba, ktorá má byť poznávaná, je nevyhnutné sa vyhnúť opätovnému použitiu figurantov, ktorí už predtým boli ukázaní rovnakej poznávajúcej osobe. Použitie rovnakých figurantov s novou poznávanou osobou môže zapríčiniť, že poznávaná osoba bude vyčnievať zo série fotografií, pretože iba ona sa neobjavila v predchádzajúcej fotografickej rekognícii. Rovnako poznávajúca osoba by mohla spoznať jedného z figurantov kvôli tomu, že ho videla v predchádzajúcom rade fotografií, a nesprávne ho identifikovať ako páchatel'a (U. S. Department of Justice, 1999).

12. Zabezpečiť, aby žiadne písomné dokumenty, nápisy alebo iné informácie, ktoré sa týkajú predchádzajúceho zatknutia poznávanej osoby, neboli viditeľné poznávajúcemu subjektu. Niektoré poznávajúce osoby by sa mohli pokúsiť dať nejaký zmysel dátumom zadržania alebo iným označeniam na fotografiách, a preto dátumy kedy fotografie boli urobené, by mali byť zakryté. Rovnako je dôležité, aby žiadne písomné dokumenty, ktoré naznačujú predchádzajúce identifikácie poznávajúcich osôb, neboli viditeľné terajšiemu poznávajúcemu subjektu (U. S. Department of Justice, 2003).

13. Je potrebné zabezpečiť, aby poznávaný objekt veľmi nevyčnieval, buď kvôli nejakej charakteristickej črte, ktorá chýba figurantom, alebo sa lepšie hodí k popisu páchatel'a ako figuranti (vrátane oblečenia), alebo kvôli odlišnostiam v držaní tela, pozadí fotografie, osvetlenia atď. (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

14. Uchovať poradie fotografií ako boli odprezentované poznávajúcej osobe. Navyiac, fotografie sami o sebe by mali byť uchované v ich pôvodnom stave. Odporúča sa ponechať si pôvodné fotografie ako dôkaz alebo alternatívne fotokópiu (vo farbe, ak je to možné) pôvodnej rekognície (U. S. Department of Justice, 2003).

B. Rekognícia živých osôb "in natura"

Kritériá výberu figurantov pre rekogníciu objektov podľa fotografií sú rovnaké ako kritériá výberu figurantov pre rekogníciu osôb „in natura” (vynímajúc množstva figurantov).

1. Vypočítať poznávajúcu osobu pred rekogníciou.

2. Zaisťovať včasné uskutočnenie rekognície (Straus et al., 2005).

3. Zabrániť, aby stotožňovaný objekt bol ukázaný subjektu rekognície ešte pred jej prevedením (Němec, 2004).

4. Do každého identifikačného postupu zaradiť iba jednu poznávanú osobu. V prípade, ak ich je viac, je nevyhnutné pre každú poznávanú osobu zostaviť samostatnú rekogníciu osôb in natura (U. S. Department of Justice, 1999).

5. Vybrať takých figurantov, ktorí sa vo všeobecnosti hodia popisu páchatel'a daného

poznávajúcou osobou. Ak je popis páchatel'a nepostačujúci, alebo ak sa popis páchatel'a významne odlišuje od vzhľadu stotožňovanej osoby, figuranti by sa mali podobat' poznávanému objektu v signifikantných črtách. Akákoľvek špecifická črta udaná poznávajúcou osobou je dôležitá. Ak popis presne uvádza, že poznávaný objekt mal materské znamienko, zaradenie figuranta bez materského znamienka, ktorý sa ináč blízko podobá poznávanému objektu, nie je prijateľné. Ak poznávaná osoba materské znamienko nemá (ale poznávajúca osoba ho opísala), potom žiaden člen rekognície by nemal mať materské znamienko (Kratochvíl, 2003; Turtle, Lindsay, Wells, 2003; Protivinský, 2006).

6. Zahrnúť primeraný minimálny počet figurantov do každého identifikačného postupu. Pri rekognícii osôb in natura sa odporúča zaradiť minimálne štyroch figurantov (Department of Law and Public Safety, 2001). Skutočnosť, že sa požaduje menší počet figurantov pre rekogníciu osôb in natura, je skôr praktickým odporúčaním. Je zvyčajne obtiažnejšie získať figurantov pre rekogníciu osôb in natura ako fotografie figurantov pre fotografickú rekogníciu.

7. Úplná uniformita črt sa nepožaduje. Vyhýbať sa používaniu takých figurantov, ktorí sa natoľko podobajú stotožňovanej osobe, že ešte aj osoba, ktorá dôverne pozná stotožňovaný objekt, by mohla považovať za ťažké odlíšiť ho od figurantov. V snahe zaistiť, aby poznávaný objekt nadmieru nevynikal, polícia často kladie veľký dôraz na to, aby všetci členovia rekognície sa podobali jeden druhému do takej miery ako je to len možné, vrátane poznávaného objektu. Neodporúča sa, aby sa všetci členovia rekognície veľmi podobali jeden druhému, pretože to znižuje pravdepodobnosť správnej identifikácie znovupoznávajúcim subjektom. Figuranti sa musia zhodovať iba natoľko s popisom páchatel'a daného poznávajúcou osobou, aby poznávaná osoba nadmieru nevynikala (U. S. Department of Justice, 2003).

8. Vytvoriť zhodný vzhľad medzi poznávanou osobou a figurantmi, čo sa týka akýchkoľvek špecifických alebo nezvyčajných črt (napr. tetovania alebo jazvy) umelým pridaním alebo zakrytím týchto črt. Ak sú popísané špecifické črty/charakteristiky poznávajúcou osobou, také ako jazva, postup uprednostňuje nechať špecifické črty viditeľné a vybrať figurantov s podobnými črtami/charakteristikami. Niekedy sa polícia rozhodne vylepšiť figurantov o podobné črty. Ak poznávaná osoba má špecifickú črtu, ktorá nebola popísaná poznávajúcou osobou, nemal by sa zmeniť vzhľad poznávanej osoby. Skôr by sa

mali vybrať takí figuranti, ktorí majú podobné, ale nie identické črty alebo vylepšiť figurantov o podobné črty (U. S. Department of Justice, 2003).

9. Ak existuje viacej poznávaných osôb, je nevyhnutné, aby sa nachádzali na odlišných pozíciách v každej rekognícii osôb in natura a rovnako sa postupuje, ak je k dispozícii viac poznávajúcich osôb, nezávisle od toho, či je jeden alebo viac poznávaných objektov, vždy musia byť umiestnení na odlišných pozíciách (U. S. Department of Justice, 1999).

10. Ak sa objaví nová osoba, ktorá má byť poznávaná, je nevyhnutné sa vyhnúť opätovnému použitiu figurantov, ktorí už predtým boli ukázaní rovnakej poznávajúcej osobe. Použitie rovnakých figurantov s novou poznávanou osobou môže zapríčiniť, že poznávaný objekt bude vynikať, pretože iba on sa neobjavil v predchádzajúcej rekognícii osôb in natura. Rovnako poznávajúca osoba by mohla spoznať jedného z figurantov kvôli tomu, že ho videla v predchádzajúcej rekognícii, a nesprávne ho identifikovať ako páchatel'a (U. S. Department of Justice, 1999).

11. Zabezpečiť, aby žiadne písomné dokumenty alebo iné informácie, ktoré sa týkajú predchádzajúceho zatknutia poznávanej osoby neboli viditeľné poznávajúcemu subjektu. Rovnako je dôležité, aby žiadne písomné dokumenty, ktoré naznačujú predchádzajúce identifikácie poznávajúcich osôb, neboli viditeľné terajšiemu poznávajúcemu subjektu (U. S. Department of Justice, 2003).

12. Je potrebné zabezpečiť, aby poznávaný objekt veľmi nevyčnieval, buď kvôli nejakej charakteristickej črte, ktorá chýba figurantom, alebo sa lepšie hodí k popisu páchatel'a ako figuranti (vrátane oblečenia), alebo kvôli odlišnostiam v držaní tela atď. (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

Bez predchádzajúceho výsluchu poznávajúcej osoby nie je možné rekogníciu realizovať (Protivinský, 2005). Cieľom výsluchu je hlavne zistiť stupeň úplnosti vnímania páchatel'a a získať čo najúplnejší popis tohto objektu. V priebehu výsluchu subjektu rekognície je potrebné zistiť a objasniť okolnosti, fakty a údaje, ktoré majú podstatný vplyv na priebeh ako aj výsledok rekognície a to najmä:

- kedy a za akých podmienok poznávajúci subjekt vnímal hľadanú osobu, (osvetlenie, vzdialenosť, dĺžka vnímania, použitie okuliarov a pod.) a či daný objekt vnímal ešte

- pred touto udalosťou, či sa s ním stretol znova po udalosti a za akých okolností;
- či poznávajúca osoba nemá nejaké defekty zmyslových orgánov a iné fyzické alebo psychické nedostatky, ktoré by mohli mať vplyv na úplnosť a kvalitu vnímania páchatel'a a tým by sa znemožnilo rekogníciu uskutočniť, respektíve spochybníť jej pozitívne výsledky;
 - podrobný popis hľadanej osoby s jej nápadnými identifikačnými znakmi a iné charakteristické zvláštnosti, podľa ktorých by ju poznávajúca osoba mohla znova poznať;
 - či môže vypočúvaná osoba znova spoznať páchatel'a v prípade, že jej bude ukázaný.

Medzi okolnosti, ktoré pomáhajú objektívne odhadnúť stupeň úplnosti vnímania páchatel'a poznávajúcou osobou patria:

- Množstvo času, počas ktorého poznávajúci subjekt videl páchatel'a. Vo všeobecnosti platí, že čím viac času mal svedok k dispozícii na to, aby pozoroval páchatel'a, tým sa zlepšuje svedkova schopnosť následne ho identifikovať, čo potvrdzujú viaceré výskumné štúdie (Shapiro, Penrod, 1986). Mať na pamäti, že ľudia majú niekedy problémy pri hodnotení dĺžky času. Spýtať sa poznávajúcej osoby, či sa dialo aj niečo iné, čo by pomohlo odhadnúť dĺžku času (napr. ako dlho trvalo dôjsť z jedného miesta na druhé) (MacLin et al., in press).
- Množstvo času stráveného pozorovaním tváre hľadanej osoby v porovnaní s inými časťami tela takými ako oblečenie alebo ruky. Pozorovala poznávajúca osoba zámerne tvár páchatel'a? Výskum naznačuje, že úmyselné pozorovanie tváre môže zlepšiť spomienku poznávajúcej osoby na tvár (Cutler, Penrod, Martens, 1987 in MacLin et al., in press). Pri rovnakom čase expozície sú ľudia pravdepodobne schopnejší tvár neskôr rozpoznať, keď si o nej robia abstraktné závery (napr. je tá osoba čestná?), než keď robia fyzické úsudky (napr. má tá osoba veľký alebo malý nos?). Pravdepodobne k tomuto účinku dochádza, pretože abstraktné závery požadujú holistické spracovanie tváre, kým fyzické úsudky požadujú spracovanie črt tváre (Wells, Hryciw 1984 in Wells, Olson, 2003). Napríklad Leippe et al. (1978 in Wells, Olson, 2003) ukázal nič netušiacim participantom zinscenovanú krádež balíka. Niektorí mali uveriť, že balík obsahoval hodnotnú položku a niektorí zase, že obyčajnú. Navyše, niektorí sa dozvedeli hodnotu položky v balíku ešte pred krádežou, kým iní až po krádeži. Hoci všetci mali rovnakú príležitosť byť svedkami krádeže, tí, ktorí

poznali hodnotu položky ešte pred krádežou, boli signifikantne presnejší pri identifikácii než ostatné tri skupiny.

- Uhol, z ktorého svedok videl tvár páchatel'a. Niektoré uhly pohľadov poskytujú viac informácií o tvári ako iné (Bruce, Valentine, Baddley, 1987 in MacLin et al., in press).
- Vzdialenosť. Fyzická vzdialenosť medzi svedkom a páchatel'om súvisí s neskorším výkonom rekognície. Väčšia vzdialenosť vedie k slabším výsledkom identifikácie (Tredoux et al., 2004).
- Stupeň celkového osvetlenia. Ak sú svetlá príliš žiarivé alebo nejasné, detaily sa môžu stratiť. Výskum naznačuje, že tvar tieňov môže byť dôležitým faktorom pri identifikácii tváre (Bruce, Langston, 1994 in MacLin et al., in press). Takáto informácia by mala byť získaná na mieste činu, pretože neskôr môže byť veľmi ťažké ju zrekonštruovať. Veľké množstvo trestných činov sa deje v noci, avšak iba málo štúdií sa priamo zaoberalo vplyvom stupňa osvetlenia na popis osoby. Zo všeobecnej psychológie vieme, že videnie farieb sa výrazne znižuje pri nízkom stupni osvetlenia, z čoho vyplýva, že s popismi oblečenia alebo farby vlasov sa musí zaobchádzať v takomto prípade opatrne. Yarmey (1986 in Meissner, Sporer, Schooler, 2007) skúmal pamäť očitých svedkov a identifikáciu za podmienok denného svetla, stmievania sa a noci. Jeho výsledky naznačili signifikantný vplyv stupňa osvetlenia na pamäť svedka, vrátane detailov páchatel'a, obete a prostredia. Ako sa očakávalo, pamäť svedka bola najlepšia za denného svetla a na začiatku stmievania sa.
- Umiestnenie svetelných zdrojov. Keď je páchatel' osvetlený spredu, poznávajúca osoba vidí lepšie na jeho tvár. V prípade ak hľadaná osoba je osvetlená zozadu, kontúry tváre môžu miznúť natoľko, že poznávajúci subjekt je schopný vidieť už len siluetu páchatel'a.
- Zrakové schopnosti poznávajúcej osoby. Zistiť, či poznávajúci subjekt nosí okuliare a aké silné. Spýtať sa ho, či ich mal v čase trestného činu a kedy bol jeho zrak naposledy vyšetrený (MacLin et al., in press) .

Požiadavka dodržania podmienky včasnosti realizovania rekognície vyplýva najmä z toho, že ak nie je rekognícia uskutočnená včas, môžu sa jednak negatívne prejaviť vplyvy zabúdania, a jednak môže dôjsť k zmenám objektu rekognície (Straus et al., 2005).

Prípravná fáza rekognície by mala ďalej obsahovať:

- určiť čas a miesto, kde sa rekognícia uskutoční;
- určiť subjekt rekognície (Musil, Konrád, Suchánek, 2004);
- zabezpečiť vhodné podmienky s podmienkami, za ktorých bol vnímaný poznávaný objekt subjektom rekognície, napríklad prítomie a pod. (Němec, 2004);
- zaistiť prítomnosť poznávajúcej osoby, stotožňovaného objektu ako aj figurantov;
- určiť osoby, ktoré budú na rekognícii prítomné, zaistiť ich účasť a rozmiestnenie na mieste, kde sa rekognícia uskutoční (napr. obhajca, psychológ, lekár, rodičia mladistvého, tzv. nezúčastnená osoba atď.) (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Zabrániť, aby stotožňovaný objekt alebo jeho fotografia bola ukázaná poznávajúcej osobe ešte pred rekogníciou, je jedno z najdôležitejších opatrení, ktoré má zaistiť nielen objektívnosť výsledkov rekognície, ale súčasne objektivizuje aj jej vlastný priebeh. Pokiaľ by bol stotožňovaný objekt alebo jeho fotografia poznávajúcej osobe ukázaná pred rekogníciou (aj keď neúmyselne alebo náhodne), budú výsledky rekognície nevierohodné a ľahko spochybniteľné. Výsledky takejto rekognície, respektíve dôkaz získaný takouto rekogníciou stráca svoju dôkazovú silu, ako už aj bolo spomenuté v časti o rekognícii jedného identifikovaného objektu (Fryšták, 2004; Straus et al., 2005).

Zaistiť vhodné podmienky s podmienkami, za ktorých bol poznávaný objekt vnímaný v súvislosti s vyšetrovanou udalosťou. Ide najmä o dodržanie vzdialenosti, intenzity osvetlenia, doby vnímania, rovnako ako používanie okuliarov pri defekte zraku atď. Zaistenie vhodných podmienok vnímania však nie je potrebné vo všetkých prípadoch, túto podmienku je treba zvažovať ad hoc (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Položka 4 v oboch častiach hovorí o rozhodujúcom predpoklade a to, že medzi pribratými objektmi má byť vždy ukázaný iba jeden stotožňovaný objekt a o všetkých figurantoch sa vie, že sú nevinní v danom trestnom čine. Tento taktický postup je zameraný na to, aby sa odstránilo nebezpečie, že sa stotožňované osoby počas rekognície dohovoria medzi sebou a to nielen verbálne, ale aj gestami, posunkami, skôr dohodnutým znamením a pod., alebo sa môžu predčasne orientovať o momentálnom stave vyšetrovania (napr. kto a kým bol znovupoznaný) (Straus et al., 2005). Ďalší problém s viacerými stotožňovanými objektmi je ten, že pravdepodobnosť možnej nesprávnej identifikácie stúpa dramaticky ako počet stotožňovaných v rade fotografií alebo osôb in natura stúpa nad jedného (Wells, Turtle, 1986

in Turtle, Lindsay, Wells, 2003). Problém môže byť najľahšie pochopiteľný ak si predstavíme extrémnu situáciu, v ktorej všetci členovia rekognície sú stotožňované objekty a akákoľvek identifikácia vedie k ďalšiemu vyšetrovaniu – oproti prípadu, keď je len jeden stotožňovaný objekt a identifikácia ktoréhokoľvek figuranta poskytuje užitočnú informáciu polícii o kvalite pamäti svedka.

Hoci položka 7 v časti o rekognícii objektov podľa fotografií a 6 v časti o rekognícii osôb in natura odporúča zahrnúť primeraný minimálny počet figurantov, nie je stanovený ich presný počet pre všetky situácie. Veľkosť rekognície objektov podľa fotografií alebo osôb in natura je odlišná v závislosti od času ako aj krajiny. Limitovaný výskum, ktorý je k dispozícii naznačuje, že veľkosť rekognície až do 20 fotografií neznižuje pravdepodobnosť správnej identifikácie. Na druhej strane, ak je rad fotografií väčší a všetci figuranti sa zhodujú s popisom páchatel'a, je menej pravdepodobné, že bude vybraný nevinný stotožňovaný objekt poznávajúcou osobou, ktorá si len tipuje. Výskumné štúdie v USA so 6 osobami v rade fotografií a s 9, 10 vo Veľkej Británii naznačujú, že približne 20% poznávajúcich osôb, ktorým je ukázaný rad fotografií, identifikuje niektorého z figurantov. Tento dôkaz podporuje, že poznávajúce osoby pri rekognícii identifikujú nevinných ľudí, ale rovnako navrhuje, že samotná veľkosť či už rekognície objektov podľa fotografií alebo osôb in natura nemení na tendencii si vybrať. Celkovo môžeme povedať, že väčšie rady fotografií alebo osôb in natura by mali byť lepšie a odporúča sa ich používanie až do 12 osôb. Je však rozvážne si počkať na ďalší výskum, skôr než zvýšime ich veľkosť za tento stupeň (Turtle, Lindsay, Wells, 2003). V Čechách a na Slovensku je nutné, aby stotožňovaný objekt bol predvádzaný v skupine najmenej troch ďalších pribratých objektov (podrobnejšie vid'. § 104b odst. 3 tr. rádu). Rovnako v prípade rekognície objektov podľa fotografií musí byť fotografia stotožňovanej osoby predvádzaná v skupine najmenej troch ďalších fotografií (podrobnejšie vid'. § 104b odst. 4 tr. rádu). Horná hranica nie je presne stanovená, ale dospelým osobám sa odporúča predvádzat' 6 až 8 osôb a deťom ako aj osobám vo vyššom veku maximálne 5 osôb v skupine (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

Položky 5, 6, 8, 9 a 13 v časti o rekognícii objektov podľa fotografií sa všetky týkajú problému, do akej miery má fotografia poznávanej osoby vyzerat' ako fotografie figurantov. Polícia v minulosti išla často až do krajností, aby zaistila, že všetci členovia rekognície, vrátane fotografie poznávanej osoby, vyzerali tak podobne, ako je to len možné, v úsilí vyhovieť požiadavke, že fotografia poznávanej osoby by nemala značne vyčnievať od zvyšku.

Ironické je, že táto stratégia nie je zhodná s iným logickým princípom, ktorý hovorí, že zloženie radu fotografií by malo uľahčiť schopnosť poznávajúcej osoby správne identifikovať hľadanú osobu, ak sa nachádza v rade fotografií a poznávajúca osoba si ju dobre pamätá. Výber fotografií založený na silnej podobnosti s poznávanou osobou môže vážne poškodiť schopnosť poznávajúcej osoby identifikovať vinnú poznávanú osobu vytvorením takého radu fotografií, že ešte aj osoba, ktorá veľmi dobre pozná stotožňovanú osobu, by mala problémy ju odlíšiť od figurantov. A preto je dôležité, aby fotografie objektov rekognície boli zhodné s popisom páchatel'a daného poznávajúcou osobou, ktorá bude vidieť rad fotografií iba do takej miery, aby sa stotožňovaná osoba príliš neodlišovala od figurantov (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

Odporúčania, ktoré sa týkajú výberu vhodných figurantov

Prvé odporúčanie pre dosiahnutie žiadúceho stupňa zhody figurantov s poznávanou osobou vyžaduje opakovanú stratégiu pre výber fotografií figurantov, ktorá pracuje nasledovne: /1/ viesť prvé hľadanie v databáze pre vhodné fotografie. Použiť také kritériá, ktoré sú založené na popise páchatel'a (hľadanej osoby) poznávajúcou osobou. /2/ výber prvého figuranta, ktorý má byť natoľko podobný stotožňovanej osobe, nakoľko administrátor uzná za vhodné, /3/ položiť fotografiu stotožňovanej osoby tak, aby na ňu administrátor nevidel, /4/ vybrať druhého figuranta. Ten má byť natoľko podobný k prvému figurantovi, nakoľko administrátor uzná za vhodné, /5/ položiť fotografiu prvého figuranta tak, aby na ňu administrátor nevidel, /6/, vybrať tretieho figuranta. Ten má byť natoľko podobný k druhému figurantovi, nakoľko administrátor uzná za vhodné, /7/ pokračovať takýmto spôsobom, až kým nebude vybraný jeden figurant navyše, ako sa požaduje, /8/ odložiť prvého figuranta, ktorý bol vybraný, a použiť zostávajúcich figurantov do rekognície objektov podľa fotografií. Výsledný rad fotografií neobsahuje žiadneho člena vybraného explicitne kvôli podobnosti so stotožňovanou osobou, ale všetci figuranti by mali byť zhodní s celkovým výzorom stotožňovanej osoby a /9/ prezrieť si konečný rad fotografií vrátane poznávanej osoby a zistiť, či nejaký iný figurant má byť vylúčený na základe popisu poskytnutého poznávajúcou osobou. Ak fotografia niektorého z figurantov má byť vyradená, treba ju nahradiť ďalším výberom (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

Druhé odporúčanie – sa týka takzvaných “simulovaných svedkov”, ktorí nikdy predtým nevideli páchatel'a, a preto by nemali byť schopní ho identifikovať inak ako tipovaním. Predpokladajme, že máme popis skutočného páchatel'a od osoby, ktorá bola svedkom

nejakého konkrétneho trestného činu (Wells et al., 1998). Potom poskytneme popis tohto páchatel'a 10 "nepravým svedkom", ukážeme im buď rad fotografií alebo osôb in natura a spýtame sa ich, ktorá osoba je páchatel'. Ak približne 8 z 10 vyberú náš stotožňovaný objekt, potom máme vážny dôvod veriť tomu, že nami zostavený rad fotografií alebo osôb in natura je neobjektívny voči stotožňovanej osobe. Na strane druhej, ak výbery týchto "simulovaných svedkov" sú rozložené na niekoľkých členov rekognície, máme vážny dôvod veriť tomu, že náš rad fotografií alebo osôb in natura je objektívny voči stotožňovanej osobe (Malpass, Lindsay, 1999; Turtle, Lindsay, Wells, 2003;).

Používanie figurantov, ktorí zodpovedajú popisu páchatel'a, je možno jeden z najhoršie pochopených odporúčaní, ktoré výskum priniesol. Posledné výskumy objasnili, že figuranti by nemali byť nevyhnutne vybraní na základe toho, ako vyzerá stotožňovaná osoba, ale namiesto toho by mali byť vybraní tak, že sa zhodujú s popisom páchatel'a (Luus, Wells, 1991; Wells et al., 1994). Výber figurantov na základe podobnosti s poznávanou osobou môže vytvárať prehnanú homogenitu a narušiť rekogníciu skutočného páchatel'a. Používanie kritéria zhoda s popisom na druhej strane udržiava postačujúcu variabilitu u všetkých členov rekognície, pretože verbálne popisy páchatel'ov majú tendenciu byť celkovo všeobecné a dovoľujú, aby sa veľa ľudí odlišného celkového vzhľadu zhodovalo s popisom (Juslin, Olsson, Winman, 1996 in Wells et al., 1998). Ako, však treba postupovať v prípade, že popis páchatel'a je príliš stručný na to, aby bolo možné na základe neho vybrať figurantov? Zrejme ani minimálny ani maximálny stupeň podobnosti nevytvára spravodlivé rekognície, a preto "zhoda s podozrivým" ako aj "zhoda s popisom" majú svoje chyby, ale použitie oboch dohromady pri vytváraní rekognície by mohlo zmenšiť niektoré nevýhody, ktoré každá metóda má osobitne (Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004). Problematikou výberu figurantov sa podrobne zapodieваме v predchádzajúcej kapitole. V tejto časti dizertačnej práce sa výberu figurantov venujeme skôr z praktického hľadiska.

Nezhoda medzi poznávanou osobou a popisom – hoci stratégia zhoda s popisom je preferovanou metódou pri zostavovaní radu fotografií alebo osôb in natura, existujú určité špeciálne podmienky, ktoré predstavujú praktické problémy. Za prvé, vzhľad poznávanej osoby sa niekedy môže odlišovať v jednej alebo viacerých črtách od popisu páchatel'a daného poznávajúcou osobou. Táto situácia môže nastať v prípade, ak nejaké iné dôkazy poukazujú na poznávanú osobu (napr. držanie vražednej zbrane). V takomto prípade, ak vložíme poznávanú osobu medzi figurantov, ktorí sa zhodujú s popisom páchatel'a, pozornosť sa

upriami na stotožňovanú osobu, pretože je jediná, ktorá sa nezhoduje s popisom. Ak popis páchatel'a, ktorý dá poznávajúca osoba sa nezhoduje s fyzickými charakteristikami poznávanej osoby, odporúča sa, aby výber figurantov sa uskutočnil tak, že sa použijú črty z oboch, ako z popisu páchatel'a, tak aj poznávanej osoby (Wells, Rydell, Seelau, 1993). S touto modifikáciou autori stále odporúčajú, že fyzické črty pri výbere členov rekognície by mali byť obmedzené na také, ktoré spomenula poznávajúca osoba vo svojom popise. Avšak, ak je nezhoda medzi črtami popisu poznávajúcej osoby a vzhľadom poznávaného objektu (napr. poznávajúca osoba opísala páchatel'a ako červenovlasého, ale poznávaný objekt je brunet), autori odporúčajú použitie poznávaného objektu ako normu pre výber figurantov. Luusová a Wells (1991) poskytli príklad metódy zostavovania rekognície, v ktorej poznávajúca osoba popísala páchatel'a ako bieleho muža, 21-25 ročného s bradou vysunutou dopredu, tmavovlasého, okolo 80 kg a 175 cm. Predpokladajme, že poznávaná osoba má tieto charakteristiky okrem vysunutej brady a zdá sa, že má 32 rokov. V takomto prípade sa hodí spoločná stratégia. Figuranti by mali byť bieli muži, okolo 32 rokov s trocha vysunutou bradou, tmavými vlasmi, 80 kg a 175 cm. Stratégia výberu figurantov, ktorá sa zhoduje s popisom páchatel'a daného poznávajúcou osobou nie je stratégia, ktorú treba nasledovať bezmyšlienkovite. Rozhodujúci je test s "nepravými svedkami". Vybrali by nepraví svedkovia poznávanú osobu častejšie než iného člena rekognície, ak im bol poskytnutý popis páchatel'a?

Jedinečné nepopísané znaky poznávanej osoby – iný potencionálny problém pre realizovanie stratégie zhoda s popisom vzniká, ak poznávaná osoba má nejakú jedinečnú črtu, ktorú poznávajúca osoba nespomenula pri popise páchatel'a. Keď sa riadime stratégiou zhoda s popisom a ignorujeme črtu pri výbere figurantov, poznávaná osoba sa bude pravdepodobne odlišovať od figurantov (Wells, Rydell, Seelau, 1993). Aj keď táto situácia môže teoreticky nastať, je nepravdepodobné, že v prípade, ak je nejaká črta tváre veľmi výrazná, by ju poznávajúca osoba vynechala zo svojho popisu. Predpokladajme ale, že stotožňovaná osoba je nevinná a má výraznú črtu ako trebárs odstávajúce uši. To, že poznávaný objekt je nevinný, vysvetľuje, prečo popis poznávajúcej osoby nezmienil odstávajúce uši. Môžeme teda namietat', žeby bolo žiadúce ovplyvniť túto význačnú črtu pri tvorbe radu fotografií alebo osôb použitím figurantov, ktorí majú taktiež odstávajúce uši, alebo ukrytím tejto črty u každého člena. Na druhú stranu toto zatieňuje možnosť poznávajúceho subjektu, aby očistil poznávanú osobu práve kvôli jednoznačnosti takejto črty (napr. „Viem, že to nie je číslo 3, pretože ten čo ma okradol nemal také uši“). Tí, čo tvrdia, že výrazné rysy sú nežiadúce pre rad fotografií alebo osôb, zabúdajú na to, že úlohou rekognície môže byť aj zbaviť viny

nevinné osoby. Nakoniec Luusová a Wells (1991) v tom nevidia problém, pretože každý figurant bude mať jedinečné črty, ktoré keď budú izolované pre analýzu spôsobia, že figurant bude vyčnievať. Napríklad poznávaná osoba by mohla byť jedinou, ktorej odstávajú uši, ale figurant číslo 2 je jediný, ktorý má silné obočie, figurant číslo 3 je jediný s vlnitými vlasmi a figurant číslo 4 má jediný jamku na brade atď. Rovnako ako v predchádzajúcom prípade aj tu je rozhodujúce, či poznávaná osoba sa odlišuje natoľko od figurantov, že “nepraví svedkovia” ju vyberú častejšie ako figurantov, ak im bol poskytnutý popis páchatel'a. V skratke je možné povedať, ak poznávajúca osoba nespomenie špecifickú črtu poznávanej osoby, autori nepocitujú ako nevyhnutné zopakovať túto črtu u figurantov (Wells et al., 1998).

Bežné nepopísané črty poznávanej osoby – množstvo detailov, ktoré poznávajúca osoba poskytuje pri popise páchatel'a, je dôležité. Isté bežné črty si môže poznávajúca osoba pamätať, ale nemusí ich spomenúť pri popise pred samotnou rekogníciou, ak verí tomu, že sú tieto rysy bežné. Napríklad poznávajúca osoba by mohla považovať za nepodstatné sa zmieniť o chýbajúcich fúzoch pri popise muža, ktorý je oholený. Výsledkom môže byť očividne nevyrovnaný rad fotografií alebo osôb in natura, keď poznávaná osoba sa zhoduje s niekoľkými bežnými črtami, ktoré figuranti postrádajú (Lindsay et al., 1994 in Wells et al., 1998). Napríklad to, že poznávajúca osoba sa zabudne zmieniť o fúzoch, môže viesť k takému radu fotografií alebo osôb in natura, v ktorom poznávaná osoba je oholená, zatiaľ čo všetci figuranti majú fúzy. V určitom zmysle sa môže namietať, že všetci členovia rady fotografií rovnako dobre zodpovedajú popisu, pretože informácia o fúzoch nebola súčasťou popisu. Avšak poznávaná osoba by nemala vynikať v rade fotografií alebo osôb in natura, pretože sa odlišuje od figurantov na základe predošlého popisu páchatel'a daného poznávajúcou osobou, alebo na základe ďalších faktorov, ktoré by mohli upriamiť zvláštnu pozornosť na poznávanú osobu. Taktiež je rozhodujúce ako aj v predchádzajúcich prípadoch, či poznávaná osoba sa odlišuje natoľko, že “nepraví svedkovia” ju vyberú častejšie ako figurantov, ak im bol poskytnutý popis páchatel'a.

Jedinečné popisy – akosi odlišný problém vzniká, keď poznávajúca osoba je tak špecifická pri popisovaní jedinečných fyzických črt páchatel'a, že nájsť primeraný rad figurantov je nemožné. Predpokladajme napríklad, že stotožňujúca osoba popíše páchatel'a ako bieleho muža s červenými vlnitými vlasmi, s fúzmi vytočenými smerom dohora, s jazvou na jeho ľavom líci v tvare polmesiaca a s tetovaním na jeho pravom ušnom laloku (Wells, Rydell, Seelau, 1993). V takejto situácii je namieste sa pýtať po zmysle vytvoriť rad fotografií

alebo osôb in natura. Rekogničná pamäťová úloha sa javí byť zbytočná, keď vybavovanie je tak úplné, že poznávajúca osoba popisuje špecifické fyzické črty páchatel'a. Za takýchto podmienok veríme, že polícia potrebuje iba zatknúť stotožňovaný objekt, ktorý sa zhoduje s popisom poznávajúcej osoby (Wells et al., 1998).

Keď je k dispozícii viac ako jedna poznávajúca osoba, často sa stáva, že ich popisy sú odlišné a rad fotografií alebo osôb in natura, ktorý je objektívny pre jednu poznávajúcu osobu môže byť neobjektívny pre inú v rovnakom prípade. Ak sú ich popisy páchatel'a dostatočne podobné, je rozumné použiť rovnaký rad fotografií alebo osôb in natura pre všetky poznávajúce osoby. V prípade, ak poskytnú signifikantne odlišné detaily, je vhodné použiť odlišný rad fotografií alebo osôb in natura pre každú poznávajúcu osobu zvlášť, pričom pri zostavovaní každého radu fotografií alebo osôb in natura vychádzame z popisu, ktorý je poskytnutý poznávajúcou osobou, ktorej bude rad fotografií alebo osôb in natura ukázaný (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

4.3 Inštruovanie poznávajúcej osoby pred rekogníciou

Skutočnosť, že polícia ukáže poznávajúcim osobám rad fotografií alebo osôb in natura, môže viesť niektorých z nich k predpokladu, že skutočný páchatel' sa nachádza v tom rade fotografií alebo osôb in natura. Tieto inštrukcie sú vytvorené, aby pomohli znížiť tendenciu poznávajúcich osôb robiť takéto predpoklady. Pred prezentáciou rekognície by jej administrátor mal poskytnúť inštrukcie poznávajúcim osobám a uistiť sa, že chápu účel identifikačného postupu a to, že je rovnako dôležité očistiť od podozrenia alebo obvinenia nevinnú osobu ako identifikovať skutočného páchatel'a (U.S. Department of Justice, 1999).

A. Rekognícia objektov podľa fotografie: pred prezentovaním radu fotografií by administrátor rekognície mal:

1. Poučiť poznávajúcu osobu o jej právach a povinnostiach v zmysle jej procesného postavenia (Musil, Konrád, Suchánek, 2004).

2. Informovať poznávajúcu osobu, že bude požiadaná, aby si prezrela rad fotografií (U. S. Department of Justice, 1999).

3. Povedať poznávajúcej osobe, že je rovnako dôležité očistiť nevinných ľudí od podozrenia alebo obvinenia ako identifikovať vinných. Stotožňovaná osoba nemusí byť skutočným páchatelom a rekognícia môže v skutočnosti pomôcť očistiť od podozrenia alebo obvinenia nevinné osoby. Táto inštrukcia pomáha zdôrazniť, že zlyhanie pri identifikácii stotožňovanej osoby by mohlo byť v niektorých prípadoch vhodným výsledkom. Zbaviť podozrenia alebo obvinenia nevinnú stotožňovanú osobu môže pomôcť zamerať vyšetrenie na skutočného páchatel'a (U. S. Department of Justice, 2003).

4. Upozorniť poznávajúcu osobu, že výzor páchatel'a sa mohol zmeniť a nemusí vyzerat' rovnako ako v čase trestného činu, pretože také črty ako vlasy a fúzy mohli byť zmenené. Veľa fyzických charakteristík je možné zmeniť. Napríklad vlasy môžu byť ináč upravené, zafarbené, ostrihané alebo dlhšie, fúzy môžu narásť alebo byť prstrihnuté atď. Poznávajúce osoby potrebujú mať na pamäti, že vzhľad stotožňovanej osoby môže byť odlišný na fotografii, než ako to bolo v čase trestného činu (U. S. Department of Justice, 2003).

5. Inštruovať poznávajúci subjekt, že osoba, ktorá spáchala trestný čin môže, ale nemusí byť v rade fotografií, ktoré mu budú ukázané. Je dôležité zdôrazniť, že osoba, ktorá spáchala trestný čin, sa nemusí nachádzať v rade fotografií. Neoslabuje vyšetrenie, ak sa skutočný páchatel' nenachádza v rade fotografií a poznávajúca osoba si nikoho nevyberie. V podstate vyšetrenie môže na tom získať a to jednak zvýšením spoľahlivosti poznávajúcej osoby, a jednak to pomôže zamerať vyšetrenie iným smerom (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

6. Uistiť poznávajúcu osobu, že bez ohľadu na to, či niekoho identifikuje, polícia bude pokračovať vo vyšetrení trestného činu. Táto inštrukcia znižuje tlak na poznávajúcu osobu, aby niekoho identifikovala a uisťuje ju, že vývoj vyšetrenia nezávisí len od identifikácie. Aj keď poznávajúca osoba nikoho neidentifikuje, vyšetrenie bude pokračovať ďalej (U. S. Department of Justice, 1999).

7. Informovať poznávajúcu osobu, že bude požiadaná, aby sa vlastnými slovami vyjadriala, nakoľko si je istá svojou identifikáciou. Môže byť užitočné vedieť, nakoľko si bola poznávajúca osoba istá svojím rozhodnutím v čase identifikácie, napríklad pri posudzovaní pravdepodobnosti, či je alebo nie je identifikácia správna. Neskôr by mohli istotu poznávajúcej osoby ovplyvniť iné faktory. Nie je nevyhnutné, aby poznávajúca osoba očíslovala svoju istotu. Niektoré poznávajúce subjekty sa spontánne vyjadria o svojej istote

(napr.: „Je to on, ja viem, že je to on“ alebo „Mohol by to byť on“). Ak sa poznávajúca osoba dobrovoľne nevyjadrí o svojej istote, potom môže byť požiadaná popísať svoju istotu vlastnými slovami. Otázka ako napríklad: „Ako dobre poznáte túto osobu?“ spôsobí, že sa poznávajúca osoba sama vyjadrí o svojej istote. Pokiaľ sa sama nevyjadrí, môže sa administrátor rekognície spýtať priamo: „Nakoľko ste si istý/á svojou identifikáciou?“ (U. S. Department of Justice, 2003).

B. Rekognícia živých osôb “in natura”: pred prezentovaním skupiny osôb by administrátor rekognície mal:

1. Inštruovať poznávajúcu osobu, ako sa má správať počas rekognície spolu s poučením o právach a povinnostiach podľa jej procesného postavenia (Straus et al., 2005).

2. Informovať poznávajúcu osobu, že bude požiadaná, aby si prezrela skupinu osôb (U. S. Department of Justice, 1999).

3. Informovať poznávajúcu osobu, že je rovnako dôležité očistiť nevinných ľudí od podozrenia alebo obvinenia ako identifikovať vinných. Poznávaná osoba nemusí byť skutočným páchatelom a rekognícia môže v skutočnosti pomôcť zbaviť podozrenia alebo obvinenia nevinné osoby. Táto inštrukcia pomáha zdôrazniť, že zlyhanie pri identifikácii stotožňovanej osoby by mohlo byť v niektorých prípadoch vhodným výsledkom. Zbaviť podozrenia alebo obvinenia nevinnú stotožňovanú osobu môže pomôcť zamerať vyšetrenie na skutočného páchatel'a (U. S. Department of Justice, 2003).

4. Upozorniť poznávajúcu osobu, že výzor páchatel'a sa mohol zmeniť a nemusí vyzerat' rovnako ako v čase trestného činu, pretože také črty ako vlasy a fúzy mohli byť zmenené. Mnoho fyzických charakteristík je možné zmeniť. Napríklad vlasy môžu byť ináč upravené, zafarbené, ostrihané alebo dlhšie, fúzy môžu narásť alebo byť pristrihnuté atď. Poznávajúce osoby potrebujú mať na pamäti, že vzhľad stotožňovanej osoby môže byť odlišný, než ako to bolo v čase trestného činu (U. S. Department of Justice, 2003).

5. Inštruovať poznávajúci subjekt, že osoba, ktorá spáchala trestný čin môže, ale nemusí byť v skupine osôb, ktorá mu budú ukázaná. Je dôležité zdôrazniť, že osoba, ktorá spáchala trestný čin sa nemusí nachádzať v danej skupine osôb. Vyšetrenie neoslubuje, ak si

poznávajúca osoba nikoho nevyberie, skôr na tom môže získať, a to jednak zvýšením spoľahlivosti poznávajúcej osoby a jednak to pomôže zamerať vyšetovanie iným smerom (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

6. Uistiť poznávajúcu osobu, že bez ohľadu na to, či niekoho identifikuje, polícia bude aj naďalej pokračovať vo vyšetovaní trestného činu. Táto inštrukcia znižuje tlak na poznávajúcu osobu, aby niekoho identifikovala a uisťuje ju, že vývoj vyšetovania nezávisí len od identifikácie. Aj keď poznávajúca osoba nikoho neidentifikuje, vyšetovanie bude pokračovať ďalej (U. S. Department of Justice, 1999).

7. Informovať poznávajúcu osobu, že bude požiadaná, aby sa vlastnými slovami vyjadrila, nakoľko si je istá svojou identifikáciou. Môže byť užitočné vedieť, nakoľko si bola poznávajúca osoba istá svojím rozhodnutím v čase identifikácie pri posudzovaní pravdepodobnosti, či je alebo nie je identifikácia správna. Neskôr by mohli istotu poznávajúcej osoby ovplyvniť iné faktory. Nie je nevyhnutné, aby poznávajúca osoba očíslovala svoju istotu. Niektoré poznávajúce subjekty sa spontánne vyjadrili o svojej istote (napr.: „Je to on, ja viem, že je to on“ alebo „Mohlo by to byť číslo 3“). Ak poznávajúca osoba sama od seba nepovie nakoľko si je istá svojou identifikáciou, potom môže byť požiadaná opísať svoju istotu vlastnými slovami. Otázka ako napríklad: „Ako dobre poznáte túto osobu?“ spôsobí, že sa poznávajúca osoba sama vyjadrí o svojej istote. Pokiaľ sa sama nevyjadrí, môže sa administrátor rekognície spýtať priamo: „Nakoľko ste si istý/á svojou identifikáciou?“ (U. S. Department of Justice, 2003).

Na prvý pohľad by sa mohlo zdať, že informovať stotožňujúcu osobu, že páchatel' môže, ale nemusí byť prítomný v rade fotografií alebo osôb in natura, je zbytočné. Avšak stotožňujúce osoby môžu pociťovať tlak identifikovať niekoho, pretože veria tomu, že polícia by im neukázala len nevinné osoby. Aj keď skutočný páchatel' nie je prítomný, toto presvedčenie môže ovplyvniť stotožňujúci subjekt identifikovať nevinnú osobu (Wisconsin Department of Justice, 2005). Malpass a Devine (1981) boli prví, ktorí názorne ukázali, že pomer správnych k nesprávnym identifikáciám je silne ovplyvnený, či bola alebo nie stotožňujúca osoba upozornená na to, že páchatel' môže, ale nemusí byť v rade fotografií alebo osôb in natura. Meta-analýza literatúry identifikácie, čo sa týka inštrukcií pred rekogníciou odhaľuje, že zníženie správnych identifikácií v prípade ich použitia je minimálny, kým zníženie nesprávnych identifikácií je značné (Stebly 1997 in Wells, Olson, 2003).

Steblyovej meta-analýza ukázala, že prítomnosť inštrukcie “môže, ale nemusí byť prítomný” v porovnaní, keď stotožňujúca osoba nedostane túto inštrukciu znižuje pomer nesprávnych identifikácií v rade fotografií alebo osôb in natura, kde nie je prítomný páchateľ, až o 41,6%, kým pomer správnych identifikácií v rade fotografií alebo osôb in natura, kde je páchateľ prítomný, bol znížený iba o 1,9% (Wells, Olson, 2003). Upozorniť stotožňujúcu osobu na to, že skutočný páchateľ nemusí byť v rade fotografií alebo osôb in natura, je preto nevyhnutnou inštrukciou na zabránenie, aby stotožňujúce osoby predpokladali, že polícia má skutočného páchateľa a ich úlohou je iba ho nájsť v rade fotografií alebo osôb in natura (Wells et al., 1998).

Predstavme si situáciu, keď máme dvoch očitých svedkov, ktorí mali rovnako dobrý výhľad na páchateľa počas trestného činu. Obaja súhlasia, že si pozrú rad fotografií a sú upozornení na to, že skutočný páchateľ sa nemusí nachádzať v rade fotografií. Prvý svedok si prezrie rad fotografií a nevidí nikoho, kto by sa zhodoval s jeho spomienkou na páchateľa natoľko, aby ho označil. Druhému svedkovi administrátor rekognície okrem inštrukcie, že páchateľ môže, ale nemusí byť v rade fotografií povie: „Majte na pamäti, že výzor páchateľa sa mohol zmeniť a nemusí vyzeráť rovnako ako v čase trestného činu“. Druhý svedok má rovnakú počiatočnú reakciu ako prvý, ale potom čo dostane inštrukciu o zmene vzhľadu páchateľa si uvedomí, že presná zhoda vo výzore nie je potrebná. Prezerá si rad fotografií a príde na to, že ak by číslo tri malo kratšie vlasy a tvár by bola trocha chudšia, potom by sa fotografia mohla podobáť na páchateľa. Teraz predpokladajme, že jediný rozdiel medzi dvoma svedkami bola inštrukcia o zmene vzhľadu, ktorú dostal druhý svedok. Pomohla táto inštrukcia identifikačnému procesu? Ak páchateľ bol v rade fotografií a bol skutočne pod číslom tri, potom inštrukcia bola užitočná a vďaka nej svedok identifikoval páchateľa. Ak však skutočný páchateľ nebol v rade fotografií, potom inštrukcia mala škodlivý účinok a spôsobila nesprávnu identifikáciu (Charman, Wells, 2007).

Existuje obmedzené množstvo výskumov, ktoré sa priamo týkajú prirodzenej zmeny vo výzore páchateľa. Na rozdiel od toho, je množstvo štúdií, ktoré sa zaoberajú dopadmi maskovania sa páchateľa a meta-analýza tejto problematiky poukázala na negatívny účinok prestrojenia sa na správne identifikácie (Shapiro, Penrod, 1986). Prestrojenie sa avšak nie je úplne to isté ako prirodzená zmena vo výzore. Zamaskovanie sa typicky zahŕňa pridanie alebo odstránenie vonkajších znakov takých ako klobúky, okuliare alebo masky. K prirodzenej zmene vo výzore naproti tomu dochádza vo väčšej alebo v menšej miere u ľudí počas života.

Výskumy naznačujú, že nezávisle od toho, či ide o zamaskovanie sa alebo prirodzené zmeny vo výzore, rozdiely medzi vzhľadom páchateľa v čase trestného činu a v čase identifikácie majú negatívny účinok na správnosť identifikácie (Charman, Wells, 2007).

Hoci väčšina odporúčaní, ktoré sa zaoberajú problematikou rekognície bola založená na výskume očitých svedkov, inštrukcia o zmene vo výzore je výnimkou; žiaden predchádzajúci výskum až doteraz netestoval túto inštrukciu. Výsledky Charmanovho a Wellsovho (2007) výskumu jasne poukazujú na nedostatok užitočných účinkov inštrukcie o zmene vzhľadu. V skutočnosti táto inštrukcia mala škodlivý dopad na identifikačný proces. Pri použití tejto inštrukcie došlo k signifikantnému zvýšeniu identifikácii v tých radoch fotografií, kde nebol páchateľ prítomný z 31% na 51%. Zaujímavé je, že toto zvýšenie v nesprávnych identifikáciách nebolo spojené s celkovým zvýšením identifikácií páchateľa. Rovnako táto inštrukcia signifikantne znížila celkový podiel identifikácií v tých radoch fotografií, kde bol páchateľ prítomný, a zvýšila celkový podiel identifikácií figurantov. Navyše, tí participanti, ktorí obdržali inštrukciu o zmene vzhľadu, oznamovali signifikantne nižšiu istotu pri identifikácii a vyšší reakčný čas ako tí participanti, ktorí túto inštrukciu nedostali.

Napriek jednoznačným výsledkom samotní autori nenavrhujú, žeby ich výskum definitívne vyriešil otázku, či inštrukcia o zmene vzhľadu je škodlivá. Žiadna ojedinelá štúdia bez ohľadu ako dôkladne bola zrealizovaná, by nemala byť považovaná za konečnú. V prípade inštrukcie o zmene vzhľadu by napríklad mohla byť použitá alternatívna formulácia inštrukcie, ktorá by sa mohla ukázať ako užitočná. Určite existuje nejaký spôsob ako zistiť, či inštrukcia o zmene vzhľadu by mala byť používaná alebo nie. Napríklad v Charmanovej a Wellsovej (2007) štúdií inštrukcia o zmene vzhľadu zvýšila podiel správnych identifikácií páchateľa, ktorý bol najviac zmenený, čo sa týka vzhľadu medzi videozáznamom a rekogníciou. Pravdepodobne inštrukcia o zmene vzhľadu by mala byť daná vtedy, keď u páchateľa došlo k signifikantnej zmene vo výzore. Ale ako by vyšetrovateľ mal vedieť, či páchateľ prešiel signifikantnou zmenou vzhľadu v aktuálnom prípade? Jednou z možností je skúmať diskrepancie medzi verbálnym popisom, ktorý svedok dá o páchateľovi a fyzickým vzhľadom stotožňovanej osoby. Avšak vieme, že verbálne popisy páchateľov sa zvyčajne odlišujú od ich skutočných fyzických charakteristík, takže rozpor by sa mohol skôr vzťahovať na nesprávny popis než na zmenu vzhľadu. Ďalej, vždy je možné, že k rozporu medzi verbálnym popisom páchateľa a fyzickým vzhľadom poznávanej osoby dochádza kvôli tomu, že poznávaná osoba nie je páchateľom. Z toho dôvodu rozdiel medzi popisom páchateľa

a fyzickým vzhľadom stotožňovaného objektu je otázný, čo sa týka zmeny vzhľadu.

Iná situácia nastane, ak by vyšetrovateľ mal k dispozícii informáciu, že poznávaná osoba zmenila svoj výzor od doby trestného činu. Napríklad vyšetrovateľ by sa mohol spýtať priateľov alebo príbuzných poznávanej osoby, či došlo k zmene vzhľadu (napr. stotožňovaná osoba si nechala narásť fúzy alebo ich odstránila, pribrala alebo naopak schudla). Rovnako ako v predchádzajúcom prípade, to platí iba za predpokladu, že poznávaná osoba je skutočne páchatelom (Charman, Wells, 2007).

Či inštrukcia o zmene vzhľadu sa bude nakoniec používať alebo nie, je predmetom ďalšieho výskumu, ale doterajšie dáta vážne spochybňujú jej užitočnosť. Z pozitívneho hľadiska tento výskum podčiarkuje dôležitosť jedného z ďalších odporúčaní uvedených v tejto kapitole. Konkrétne, pozorované rozdiely v správnych identifikáciách páchatel'a, ktorý prešiel niekoľkými vizuálnymi zmenami vzhľadu, zvyrazňujú dôležitosť snahy uistiť sa, že fyzický vzhľad poznávanej osoby v rade fotografií je primeranou reprezentáciou toho, ako približne vyzerala v čase trestného činu. Odporúča sa, aby vyšetrovateľ, pokiaľ má k dispozícii viac fotografií poznávanej osoby, vybral takú, ktorá sa podobá vzhľadu páchatel'a v čase trestného činu. Toto odporúčanie je obzvlášť dôležité do tej miery, do akej inštrukcia o zmene vzhľadu má v konečnom dôsledku škodlivý účinok (Charman, Wells, 2007).

4.4 Vedenie rekognície

A. Simultánna rekognícia objektov podľa fotografií:

Pri simultánnej prezentácii rekognície objektov podľa fotografií by jej administrátor mal:

1. Predtým, než poznávajúcej osobe budú ukázané fotografie, by mala byť oboznámená s inštrukciami uvedenými v predchádzajúcej časti. Taktiež by jej malo byť vysvetlené, ako bude simultánna rekognícia prebiehať (Department of Law and Public Safety, 2001).

2. Uistiť sa, že poznávajúca osoba chápe povahu identifikačného postupu. Administrátor rekognície by sa mal uistiť, že poznávajúci subjekt chápe povahu simultánnej rekognície. Napríklad sa môže spýtať: „Pochopil/a ste, ako to bude prebiehať?“ „Máte nejaké otázky?“

(U.S. Department of Justice, 1999).

3. Vyhybať sa povedať poznávajúcej osobe čokoľvek, čo by mohlo ovplyvniť jej výber. Ideálne je nepovedať poznávajúcej osobe nič, pretože by to mohlo naznačiť, že administrátor rekognície pozná totožnosť poznávanej osoby. Zasahovanie do priebehu rekognície by mohlo taktiež narušiť schopnosť poznávajúcej osoby sústrediť sa na danú úlohu. Ak je potrebné niečo povedať, čo by uľahčilo identifikačný postup, nesmie byť povedaná žiadna informácia týkajúca sa totožnosti poznávanej osoby (U.S. Department of Justice, 2003).

4. Zhodnotiť výber a výsledky. Ak poznávajúca osoba niekoho identifikuje, nedávajte jej spätnú väzbu, ktorá sa týka vybranej osoby predtým, než získate vyhlásenie poznávajúcej osoby o istote jej rozhodnutia (Wisconsin Department of Justice, 2005). Poznávajúcej osobe by nemalo byť povedané nič, čo potvrdzuje jej výber, napr.: „O osobe, ktorú ste označil/a, si myslíme aj my, že je páchatelom“, alebo „To je rovnaká osoba, ktorú vybrala aj iná poznávajúca osoba“; nepovedať nič, čo by mohlo znevážiť výber poznávajúcej osoby, také ako, „Neoznačil/a ste správnu osobu“. Istotu poznávajúcej osoby okrem verbálnych reakcií môžu ovplyvniť aj neverbálne, také ako výrazy tváre vyjadrujúce súhlas alebo nesúhlas. Poznávajúca osoba by mohla označiť stotožňovanú osobu a neskôr by sa mohlo ukázať, že daná osoba je nevinná. Ak administrátor rekognície neúmyselne posilní výber poznávajúcej osoby (napr. „To bol náš podozrivý“), bude neskôr ťažké tejto poznávajúcej osobe ukázať iný rad fotografií s novou stotožňovanou osobou. Je prípustné podeliť sa o výsledky identifikácie neskôr, ale nie predtým, než získate informáciu o istote výberu poznávajúcej osoby (U.S. Department of Justice, 2003).

5. V prípade, ak poznávajúca osoba niektorý z objektov na fotografii znovu pozná a označí, je potrebné ju vypočuť a vyzvať, aby uviedla podľa akých konkrétnych znakov ho stotožnila (Straus et al., 2005; Protivinský, 2005).

6. V prípade viacerých poznávajúcich osôb je nevyhnutné zabrániť tomu, aby sa o rekognícii alebo jej výsledkoch rozprávali medzi sebou (U.S. Department of Justice, 1999). Je dôležité, aby rekognícia bola uskutočnená s každou osobou samostatne a do tej miery, ako je to len možné zabrániť poznávajúcim osobám diskusii pred, počas aj po rekognícii. Upozorniť ich, že rozprávanie sa o rekognícii a jej výsledkoch by mohlo poškodiť vyšetrovanie (Wisconsin Department of Justice, 2005). Poznávajúce subjekty môžu byť

napríklad upozornené, že poradie fotografií pre každého z nich je odlišné (U.S. Department of Justice, 2003).

B. Sekvenčná rekognícia objektov podľa fotografií:

Pri sekvenčnej prezentácii rekognície objektov podľa fotografií by jej administrátor mal:

1. Predtým, ako prejdeme k samotnej rekognícii, musí byť poznávajúca osoba oboznámená s inštrukciami uvedenými v časti B. (Department of Law and Public Safety, 2001).

2. *Poskytnúť nasledujúce dodatočné informácie o sekvenčnej prezentácii fotografií poznávajúcej osobe:*

- Fotografie vám budú ukázané jedna po druhej (každá samostatne).
- Fotografie sú v náhodnom poradí.
- Na rozhodnutie sa pri každej fotografii máte toľko času, koľko potrebujete, skôr ako prejdete k ďalšej (Department of Law and Public Safety, 2001).
- Všetky fotografie vám budú ukázané, aj v prípade, keď niekoho identifikujete, alebo identifikačný postup bude zastavený. Administrátor rekognície by sa mal držať rozhodnutia, či rekognícia bude zastavená, ak poznávajúca osoba niekoho identifikuje, alebo či postup bude pokračovať, pokiaľ nebudú ukázané všetky fotografie. Pokiaľ administrátor rekognície niekedy pokračuje v prezentácii fotografií dokonca a niekedy nie, mohlo by sa zdať, že rozhodnutie pokračovať je založené na tom, či poznávajúca osoba vyberie správnu fotografiu (U.S. Department of Justice, 2003).

3. Administrátor rekognície buď nevie, ktorá osoba je poznávaná, alebo na ktorom mieste sa fotografia s poznávanou osobou nachádza, a nemal by ani vidieť, ktorú fotografiu si práve poznávajúca osoba prezerá (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

4. Uistiť sa, že poznávajúca osoba chápe, ako bude sekvenčná rekognícia prebiehať. Administrátor rekognície by sa mal uistiť, že poznávajúci subjekt chápe povahu sekvenčnej prezentácie rekognície. Napríklad sa môže spýtať: „Pochopil/a ste, ako to bude prebiehať?“, „Máte nejaké otázky?“ (U.S. Department of Justice, 1999).

5. Poznáväjúca osoba by nemala vedieť, aký počet fotografií jej bude ukázaný. Výskum poukazuje na to, že poznáväjúce osoby by nemali vedieť, že sa pozerajú na poslednú fotografiu. Poznáväjúce subjekty, ktoré sú presvedčené, že si prezerajú poslednú fotografiu sa cítia zviazané niekoho identifikovať (Wisconsin Department of Justice, 2005).

6. Zaačat' so všetkými fotografiami tak, aby na ne nevidela poznáväjúca osoba (Wisconsin Department of Justice, 2005).

7. Fotografia poznávaného objektu by sa nemala nachádzať na prvej pozícii. Výskumy naznačujú, že poznáväjúce osoby sa zdráhajú identifikovať niekoho, kto je na prvej pozícii. Ak sa poznávaný objekt nachádza na prvom mieste, môže sa stať, že nebude identifikovaný (Wisconsin Department of Justice, 2005).

8. Ukázať každú fotografiu poznáväjúcej osobe zvlášť v náhodnom poradí a odstrániť predchádzajúcu, ktorú už poznáväjúca osoba videla, skôr ako jej bude ukázaná nasledujúca fotografia. Nemala by byť viac ako jedna fotografia ukázaná naraz. Ak poznáväjúca osoba požiada vidieť konkrétnu fotografiu znova, dovoľte jej to a zaznamenajte túto skutočnosť (U.S. Department of Justice, 2003).

9. Skôr ako sa prejde k ďalšej fotografii, je potrebné, aby sa poznáväjúca osoba jasne rozhodla, či osoba na fotografii je, alebo nie je páchatel' (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

10. Vyhybať sa povedať poznáväjúcej osobe čokoľvek, čo by mohlo ovplyvniť jej výber. Ideálne je poznáväjúcej osobe nepovedať nič, čo by mohlo naznačiť, že administrátor rekognície vie, ktorá osoba je poznávaná. Zasahovanie do priebehu rekognície by mohlo taktiež narušiť schopnosť poznáväjúcej osoby sústrediť sa na danú úlohu. Ak je potrebné niečo povedať, čo by mohlo uľahčiť identifikačný postup, nesmie byť povedaná žiadna informácia týkajúca sa totožnosti poznávanej osoby. Riadiť sa týmto postupom je obzvlášť dôležité pri sekvenčnej rekognícii (U.S. Department of Justice, 2003).

11. Zhodnotiť výber a výsledky. Ak poznáväjúca osoba niekoho identifikuje, nedávajte jej spätnú väzbu, ktorá sa týka vybranej osoby predtým, než získate vyhlásenie poznáväjúcej osoby o istote jej rozhodnutia (Wisconsin Department of Justice, 2005). Poznáväjúcej osobe by nemalo byť povedané nič, čo potvrdzuje jej výber, napr.: „O osobe, ktorú ste označil/a, si

myslíme aj my, že je páchatelom”, alebo „To je rovnaká osoba, ktorú vybrala aj iná poznávajúca osoba“; nepovedať nič, čo by mohlo znevážiť výber poznávajúcej osoby, také ako, „Neoznačil/a ste správnu osobu“. Istotu poznávajúcej osoby okrem verbálnych reakcií môžu ovplyvniť aj neverbálne, také ako výrazy tváre vyjadrujúce súhlas alebo nesúhlas. Poznávajúca osoba by mohla označiť stotožňovanú osobu a neskôr by sa mohlo ukázať, že daná osoba je nevinná. Ak administrátor rekognície neúmyselne posilní výber poznávajúcej osoby (napr.: „To bol náš podozrivý“), bude neskôr ťažké tejto poznávajúcej osobe ukázať iný rad fotografií s novou stotožňovanou osobou. Je prípustné podeliť sa o výsledky identifikácie neskôr, ale nie predtým, než získate informáciu o istote výberu poznávajúcej osoby (U.S. Department of Justice, 2003).

12. V prípade, ak poznávajúca osoba niektorý z objektov na fotografii znovu pozná a označí, je potrebné ju vypočuť a vyzvať, aby uviedla podľa akých konkrétnych znakov ho stotožnila (Straus et al., 2005; Protivinský, 2005).

13. V prípade viacerých poznávajúcich osôb je nevyhnutné zabrániť tomu, aby sa o rekognícii alebo jej výsledkoch rozprávali medzi sebou (U.S. Department of Justice, 1999). Je dôležité, aby rekognícia bola uskutočnená s každou osobou samostatne a do tej miery, ako je to len možné zabrániť poznávajúcim osobám diskusii pred, počas aj po rekognícii. Upozorniť ich, že rozprávanie sa o rekognícii a jej výsledkoch by mohlo poškodiť vyšetrovanie (Wisconsin Department of Justice, 2005). Poznávajúce subjekty môžu byť napríklad upozornené, že poradie fotografií je pre každého z nich odlišné (U.S. Department of Justice, 2003).

C. Simultánna rekognícia živých osôb “in natura”:

Pri simultánnej prezentácii rekognície osôb in natura, by jej administrátor mal:

1. Predtým, než poznávajúcej osobe bude ukázaná skupina ľudí, by mala byť oboznámená s pokynmi uvedenými v časti B. Rovnako by jej malo byť vysvetlené, ako bude simultánna rekognícia prebiehať (U.S. Department of Justice, 1999).

2. Poučiť stotožňovanú osobu o jej právach a povinnostiach podľa jej procesného postavenia a inštruovať ju ako aj figurantov, ako sa majú správať počas rekognície. Patrí sem aj inštruktáž nezúčastnenej osoby a ďalších osôb, ktorí sa rekognície zúčastnia (lekár,

psychológ, obhajca, rodičia mladistvého atď.) (Straus et al., 2005).

3. Povedať všetkým členom rekognície, aby v žiadnom prípade nenaznačili pozíciu alebo totožnosť poznávanej osoby (U.S. Department of Justice, 1999).

4. Zaistiť, aby akákoľvek aktivita (napr. hovorenie, pohyb) bola vykonávaná všetkými členmi rekognície. Ak poznávajúca osoba požiada iba jednu osobu, aby vykonávala určitú aktivitu (napr. sa prechádzala alebo hovorila), potom všetci členovia rekognície by mali byť požiadaní vykonávať rovnakú aktivitu (Wisconsin Department of Justice, 2005).

5. Vyhybať sa povedať poznávajúcej osobe čokoľvek, čo by mohlo ovplyvniť jej výber. Ideálne je poznávajúcej osobe nepovedať nič, čo by mohlo naznačiť, že administrátor rekognície vie, ktorá osoba je poznávaná. Zasahovanie do priebehu rekognície by mohlo taktiež narušiť schopnosť poznávajúcej osoby sústrediť sa na danú úlohu. Ak je potrebné niečo povedať, čo by uľahčilo identifikačný postup, nesmie byť povedaná žiadna informácia týkajúca sa totožnosti poznávanej osoby (U.S. Department of Justice, 2003).

6. Zhodnotiť výber a výsledky. Ak poznávajúca osoba niekoho identifikuje, nedávajte jej spätnú väzbu, ktorá sa týka vybranej osoby predtým, než získate vyhlásenie poznávajúcej osoby o istote jej rozhodnutia (Wisconsin Department of Justice, 2005). Poznávajúcej osobe by nemalo byť povedané nič, čo potvrdzuje jej výber, napr.: „O osobe, ktorú ste označil/a, si myslíme aj my, že je páchatel'om“, alebo „To je rovnaká osoba, ktorú vybrala aj iná poznávajúca osoba“; nepovedať nič, čo by mohlo znevážiť výber poznávajúcej osoby, také ako, „Neoznačil/a ste správnu osobu“. Istotu poznávajúcej osoby okrem verbálnych reakcií môžu ovplyvniť aj neverbálne, také ako výrazy tváre vyjadrujúce súhlas alebo nesúhlas. Poznávajúca osoba by mohla označiť stotožňovanú osobu a neskôr by sa mohlo ukázať, že daná osoba je nevinná. Ak administrátor rekognície neúmyselne posilní výber poznávajúcej osoby (napr. „To bol náš podozrivý“), bude neskôr ťažké tejto poznávajúcej osobe ukázať inú skupinu ľudí s novou stotožňovanou osobou. Je prípustné podeliť sa o výsledky identifikácie neskôr, ale nie predtým, než získate informáciu o istote výberu poznávajúcej osoby (U.S. Department of Justice, 2003).

7. V prípade, ak poznávajúca osoba niektorý z objektov znovu pozná a označí, je potrebné ju vypočuť a vyzvať, aby uviedla podľa akých konkrétnych znakov ho stotožnila

(Straus et al., 2005; Protivinský, 2005).

8. V prípade viacerých poznávajúcich osôb je nevyhnutné zabrániť tomu, aby sa o rekognícii alebo jej výsledkoch rozprávali medzi sebou (U.S. Department of Justice, 1999). Je dôležité, aby rekognícia bola uskutočnená s každou osobou samostatne a do tej miery, ako je to len možné zabrániť poznávajúcim osobám diskusii pred, počas aj po rekognícii. Upozorniť ich, že rozprávanie sa o rekognícii a jej výsledkoch by mohlo poškodiť vyšetrovanie (Wisconsin Department of Justice, 2005). Poznávajúce osoby môžu byť napríklad upozornené, že poradie osôb pre každú z nich je odlišné (U.S. Department of Justice, 2003).

D. Sekvenčná rekognícia živých osôb “in natura:”

Pri sekvenčnej prezentácii rekognície osôb “in natura” by jej administrátor mal:

1. Predtým, ako prejde k samotnej rekognícii, musí byť poznávajúca osoba oboznámená s pokynmi uvedenými v časti B (U.S. Department of Justice, 1999).

2. Poučiť stotožňovanú osobu o jej právach a povinnostiach podľa jej procesného postavenia a inštruovať ju ako aj figurantov, ako sa majú správať počas rekognície. Patrí sem aj inštruktáž nezúčastnenej osoby a ďalších osôb, ktoré sa rekognície zúčastnia (lekár, psychológ, obhajca, rodičia mladistvého atď.) (Straus et al., 2005).

3. Poskytnúť nasledujúce dodatočné informácie o sekvenčnej prezentácii osôb poznávajúcej osobe:

- Osoby vám budú ukázané jedna po druhej (každá samostatne).
- Osoby vám budú prezentované v náhodnom poradí.
- Na rozhodnutie sa pri každej osobe máte toľko času, koľko potrebujete, skôr ako prejdete k ďalšej (Department of Law and Public Safety, 2001).
- Všetky osoby vám budú ukázané aj v prípade, keď niekoho identifikujete alebo identifikačný postup bude zastavený. Administrátor rekognície by sa mal držať rozhodnutia, či rekognícia bude zastavená, ak poznávajúca osoba niekoho identifikuje, alebo či postup bude pokračovať, pokiaľ jej nebudú ukázané všetky osoby. Pokiaľ sa niekedy pokračuje v prezentácii osôb až dokonca a niekedy nie, mohlo by sa zdať, že rozhodnutie pokračovať je založené na tom, či poznávajúca

osoba vyberie správny objekt (U.S. Department of Justice, 2003).

4. Administrátor rekognície by nemal vedieť, ktorá osoba je poznávaná, a na ktorom mieste sa nachádza (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

5. Uistiť sa, že poznávajúca osoba chápe, ako bude identifikačný postup prebiehať. Administrátor rekognície by sa mal uistiť, či poznávajúci subjekt chápe povahu sekvenčnej rekognície. Napríklad sa môže spýtať: „Pochopil/a ste, ako to bude prebiehať?“ , „Máte nejaké otázky?“ (U.S. Department of Justice, 1999).

6. Poznávajúca osoba by nemala vedieť, aký počet osôb jej bude ukázaný. Výskum poukazuje na to, že poznávajúce osoby by nemali vedieť, že sa pozerajú na poslednú osobu. Poznávajúce subjekty, ktoré sú presvedčené, že si prezerajú poslednú osobu, môžu cítiť zvýšenú potrebu niekoho identifikovať (Wisconsin Department of Justice, 2005).

7. Povedať všetkým členom rekognície, aby v žiadnom prípade nenaznačili pozíciu alebo totožnosť poznávanej osoby (U.S. Department of Justice, 1999).

8. Začať so všetkými osobami tak, aby na ne nevidela poznávajúca osoba (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

9. Poznávaný objekt by sa nemal nachádzať na prvej pozícii. Výskumy naznačujú, že poznávajúce osoby sa zdráhajú identifikovať niekoho, kto je na prvej pozícii. Ak poznávaný objekt sa nachádza na prvom mieste, môže sa stať, že nebude identifikovaný (Wisconsin Department of Justice, 2005).

10. Ukázať každú osobu poznávajúcemu subjektu zvlášť v náhodnom poradí a odstrániť predchádzajúcu, ktorú už poznávajúci subjekt videl, skôr ako mu bude ukázaná nasledujúca osoba (Department of Law and Public Safety, 2001). Nechajte nech si poznávajúca osoba sama určí, kedy si chce prezrieť ďalšiu osobu (v primeranom čase). Nemala by byť viac ako jedna osoba prezentovaná naraz. Ak poznávajúca osoba požiada vidieť konkrétnu osobu znova, dovoľte jej to a zaznamenajte túto skutočnosť (U.S. Department of Justice, 2003).

11. Skôr ako sa prejde k ďalšej osobe, je potrebné, aby sa poznávajúca osoba jasne

rozhodla, či osoba je alebo nie je páchatel' (Department of Law and Public Safety, 2001).

12. Zaisťiť, aby akákoľvek aktivita (napr. hovorenie, pohyb) bola vykonávaná všetkými členmi rekognície. Ak poznávajúca osoba požiada iba jednu osobu, aby vykonávala určitú aktivitu (napr. sa prechádzala alebo hovorila), potom všetci členovia rekognície by mali byť požiadaní vykonávať rovnakú aktivitu (Wisconsin Department of Justice, 2005).

13. Vyhybať sa povedať poznávajúcej osobe čokoľvek, čo by mohlo ovplyvniť jej výber. Ideálne je poznávajúcej osobe nepovedať nič, čo by mohlo naznačiť, že vyšetrovatel' vie, ktorá osoba je poznávaná. Zasahovanie do priebehu rekognície by mohlo taktiež narušiť schopnosť poznávajúcej osoby sústrediť sa na danú úlohu. Ak je potrebné niečo povedať, čo by uľahčilo identifikačný postup, nesmie byť povedaná žiadna informácia týkajúca sa totožnosti poznávanej osoby. Riadiť sa týmto postupom je obzvlášť dôležité pri sekvenčnej rekognícii (U.S. Department of Justice, 2003).

14. Zhodnotiť výber a výsledky. Ak poznávajúca osoba niekoho identifikuje, nedávajte jej spätnú väzbu, ktorá sa týka vybranej osoby predtým, než získate vyhlásenie poznávajúcej osoby o istote jej rozhodnutia (Wisconsin Department of Justice, 2005). Poznávajúcej osobe by nemalo byť povedané nič, čo potvrdzuje jej výber, napr.: „O osobe, ktorú ste označil/a, si myslíme aj my, že je páchatel'om“, alebo „To je rovnaká osoba, ktorú vybrala aj iná poznávajúca osoba“; nepovedať nič, čo by mohlo znevážiť výber poznávajúcej osoby, také ako, „Neoznačil/a ste správnu osobu“. Istotu poznávajúcej osoby okrem verbálnych reakcií môžu ovplyvniť aj neverbálne, také ako výrazy tváre vyjadrujúce súhlas alebo nesúhlas. Poznávajúca osoba by mohla označiť stotožňovanú osobu a neskôr by sa mohlo ukázať, že daná osoba je nevinná. Ak administrátor rekognície neúmyselne posilní výber svedka (napr. „To bol náš podozrivý“), bude neskôr ťažké tejto poznávajúcej osobe ukázať inú skupinu ľudí s novou stotožňovanou osobou. Je prípustné podeliť sa o výsledky identifikácie neskôr, ale nie predtým, než získate informáciu o istote výberu poznávajúcej osoby (U.S. Department of Justice, 2003).

15. V prípade, ak poznávajúca osoba niektorý z objektov znovu pozná a označí, je potrebné ju vypočuť a vyzvať, aby uviedla, podľa akých konkrétnych znakov ho stotožnila (Straus et al., 2005; Protivinský, 2005).

16. V prípade viacerých poznávajúcich osôb je nevyhnutné zabrániť, aby sa o rekognícii alebo jej výsledkoch rozprávali medzi sebou (U.S. Department of Justice, 1999). Je dôležité, aby rekognícia bola uskutočnená s každou osobou samostatne a do tej miery, ako je to len možné zabrániť poznávajúcim osobám diskusii pred, počas aj po rekognícii. Upozorniť ich, že rozprávanie sa o rekognícii a jej výsledkoch by mohlo poškodiť vyšetrowanie (Wisconsin Department of Justice, 2005). Poznávajúce osoby môžu byť napríklad upozornené, že poradie osôb je pre každú poznávajúcu osobu odlišné (U.S. Department of Justice, 2003).

V prípade, keď sa vyskytnú pochybnosti o vierohodnosti výsledku rekognície (stotožňujúca osoba nepresne a neúplne popísala hľadanú osobu) je možné stotožňovanej osobe ukázať dve rôzne skupiny figurantov, pričom v prvej z nich sa neumiestni stotožňovaná osoba, takzvaná *prázdna rekognícia* (Rybář, 2001). Poznávajúcej osobe je ako prvá ukázaná prázdna rekognícia s tým, že si myslí, že to bude jediný rad fotografií alebo osôb in natura, ktorý jej bude ukázaný. Identifikácia niekoho z prázdnej rekognície je chybou a poznávajúcim osobám, ktoré niekoho identifikujú z prázdnej rekognície sa už neukazuje ďalší rad fotografií alebo osôb in natura. Poznávajúcim osobám, ktoré, nikoho neidentifikujú z prázdnej rekognície môže byť potom ukázaný rad fotografií alebo osôb in natura, ktorý obsahuje podozrivého (Wells, Olson, 2003). Ak sa použije postup s prázdnu rekogníciou, stotožňujúcej osobe sa nepovie, že v rade fotografií alebo osôb in natura nie je hľadaná osoba, ale namiesto toho sa jej poskytne štandardná inštrukcia a to, že “páchateľ môže, ale nemusí byť v rade fotografií alebo osôb in natura”. Prázdna rekognícia môže byť považovaná za typ kontrolnej rekognície a experimentálne štúdie podporujú myšlienku, že môže vytriediť také poznávajúce osoby, ktoré sú náchylné robiť chyby. Wells (1984) poukázal na to, že poznávajúce subjekty, ktorým bola ukázaná prázdna rekognícia a odmietli ju, boli omnoho menej náchylné robiť nesprávne identifikácie v rade fotografií alebo osôb in natura, kde sa už páchatel nachádzal, než tie, ktoré zlyhali pri prázdnej rekognícii alebo tie, ktorým nebola vôbec ukázaná prázdna rekognícia (Wells et al., 1998). Vo všeobecnosti avšak polícia nemá rada metódu prázdnej rekognície, pretože sa zakladá na podvádzaní poznávajúcej osoby a mohlo by to narušiť ich vzájomnú dôveru (Wells, Olson, 2003).

Výskum názorne dokázal, že ak ľudia vedú experimenty v akomkoľvek kontexte, v ktorom poznajú želané alebo správne výsledky, často neúmyselne naznačujú subjektom experimentu alebo nesprávne interpretujú výsledky experimentu na základe týchto želaných alebo správnych výsledkov. Z tohto dôvodu je neodmysliteľnou súčasťou medicínskych

a vedeckých výskumov, že osoba, ktorá vedie experiment musí byť *blind* (“slepá”) voči takýmto správnym a želaným výsledkom. Napríklad v štúdiách, kde sa skúma účinnosť liekov, žiaden z výskumníkov, ktorí podávajú lieky subjektom nesmie vedieť, či ide o skutočný liek alebo placebo, pretože očakávania výskumníkov môžu ovplyvniť, ako subjekt zareaguje na látku, ktorá mu bola podaná, aj ako si výskumník vysvetlí reakciu subjektu. Rovnako to platí aj pri rekognícii (Wisconsin Department of Justice, 2005). Bežne v praxi rekogníciu administruje ten vyšetrovateľ, ktorý je do prípadu zainteresovaný a vie, ktorá osoba v rade fotografií alebo osôb in natura je poznávaná. Táto osoba skontaktuje poznávajúcu osobu, vysvetlí jej o čom rekognícia je a ako bude prebiehať, inštruuje ju, odpovedá na jej prípadné otázky, nahráva celý proces atď. Takáto interakcia medzi administrátorom rekognície a poznávajúcou osobou je vysoko interpersonálny proces. Výskumy ukazujú aký intenzívny takýto interpersonálny proces môže byť, najmä ak blízka fyzická vzdialenosť medzi interagujúcimi dovoľuje verbálnu komunikáciu, očný kontakt, viditeľné sú výrazy tváre atď. (Harris, Rosenthal, 1985 in Wells et al., 1998). Tento problém sa dá ľahko vyriešiť nahradením administrátora inou osobou, ktorá nie je s prípadom oboznámená a nevie, ktorá osoba je poznávaná, a preto nemôže poznávajúcej osobe, či už verbálne alebo neverbálne naznačiť, na ktorom mieste sa poznávaná osoba v rade fotografií alebo osôb in natura nachádza (Wells, Olson, 2003).

V kauze *Štát verzus Washington* (1997 in Wells et al., 1998), napríklad vyšetrovateľ získal fotografiu niekoho o kom si myslel, že bol James Washington, jeho hlavný podozrivý v lúpežnom prepadnutí. Vyšetrovateľ však nevedel, že fotografia bola nahradená nejakou inou, na ktorej bola osoba, ktorá nebola skutočným páchatelom. Potom umiestnil fotografiu na tretiu pozíciu (v rade fotografií bolo celkovo 6 osôb) a ukázal rad fotografií očitému svedkovi. Nejakým spôsobom vyšetrovateľ získal identifikáciu čísla 3, osoby, o ktorej si myslel, že bola podozrivá. (Neskôr, keď sa dozvedel, čo sa stalo, získal fotografiu hlavného podozrivého a vytvoril nový rad fotografií už s fotografiou Washingtona na druhej pozícii. Očitý svedok potom identifikoval Washingtona). Prečo očitý svedok vybral osobu, o ktorej si vyšetrovateľ myslel, že bola podozrivá v prvej rekognícii? Jedna možnosť je, že nevinná osoba v prvom rade fotografií sa náhodne podobala Washingtonovi. V skutočnosti však to nie je tento prípad. Gary Wells v jednej zo svojich štúdií dal fotografiu Washingtona 50 ľuďom a požiadal ich, aby vybrali osobu z prvého radu fotografií, ktorá sa najviac podobá Washingtonovi. Žiaden z 50 ľudí nevybral osobu, ktorú vybral očitý svedok. Jediné možné vysvetlenie pre výber fotografie s číslom 3 v prvom rade fotografií očitým svedkom sa zdá

byť, že vyšetrovateľ nejakým spôsobom ovplyvnil identifikáciu.

Okrem ovplyvnenia poznávajúcej osoby vo výbere konkrétneho člena v rade fotografií alebo osôb in natura, osoba, ktorá administruje rekogníciu môže spôsobiť aj iné problémy. Predstavme si napríklad situáciu, keď administrátor rekognície poskytne poznávajúcej osobe spätnú väzbu, ktorá je často explicitná a verbálna (napríklad: „Áno to je tá osoba“ alebo „Dobre, to je tá osoba, na ktorú sme mysleli aj my“), ale môže byť aj neverbálna (také ako výrazy tváre, gestá...). Neskôr je poznávajúca osoba požiadaná, aby povedala nakoľko si je istá, že osoba, ktorú identifikovala je skutočne páchateľ. Nie je prekvapujúce, že poznávajúca osoba si môže byť v tomto čase značne istá správnosťou svojho výberu, aj keď v čase identifikácie si natoľko istá nemusela byť (Wells, 2006). Ešte horší je fakt, že tento efekt je väčší u tých poznávajúcich osôb, ktoré dostanú pozitívnu spätnú väzbu po nesprávnej identifikácii než u tých poznávajúcich osôb, ktoré dostanú pozitívnu spätnú väzbu po správnej identifikácii (Wisconsin Department of Justice, 2005). Ak administrátor rekognície povie čokoľvek ešte predtým ako získa vyhlásenie poznávajúcej osoby o správnosti jej výberu, môže byť jej istota poškodená informáciou poskytnutou zvonka skôr, ako by to odrážalo jej spomienku na páchateľa (Wells et al., 1998). Mnoho skúsených vyšetrovateľov pripúšťa, že poznávajúce osoby, ktoré vyberú niekoho sa niekedy obrátia na vyšetrovateľa s otázkou: „Vybral som toho správneho?“ Ak osoba, ktorá administruje rekogníciu je *blind* (“slepá”), potom by odpoveď mala byť: „Ja neviem“. Ešte lepšie je, ak sa poznávajúcej osobe hneď na začiatku povie, že administrátor rekognície nevie, ktorá osoba v rade fotografií alebo osôb in natura je poznávaná. Poznávajúca osoba potom nebude sledovať verbálne aj neverbálne prejavy administrátora, ktoré by mohli ovplyvniť jej výber alebo istotu, ktorú vyjadruje o svojom výbere (Wells, 2006). Jeden z ďalších problémov, ktorý môže nastať pri požiadavke vyhlásenia istoty (nakoľko si je poznávajúca osoba istá správnosťou svojho výberu) je škálovanie odpovedí. Je to asi oprávnená obava, že požiadanie číselnej hodnoty (napr.: „Zhodnoťte svoju istotu na škále od 1 do 10“) by mohlo vyústiť do ľubovoľne nižšej hodnoty, ktorá je závislá na individuálnom prahu škálovania hodnôt. Neodporúča sa preto, aby istota poznávajúcej osoby bola hodnotená na akomkoľvek type škály (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

Vo všeobecnosti sú aspoň dva spôsoby ako viesť *blind* (“slepá”) metódu. Najlepšie je, ak administrátor nevie kto je stotožňovaná osoba. Toto môže byť vykonané osobou inou než vyšetrujúcim policajtom, ktorá si vie rady s administrovaním rekognície. Za takýchto podmienok môže administrátor rekognície najpravdepodobnejšie ukázať fotografie

stotožňujúcej osobe bez úmyselnej zaujatosti. Ak nie je takáto možnosť k dispozícii existujú iné stratégie, ktoré môžu byť ľahko zrealizovateľné v závislosti od povahy prípadu, od veľkosti policajného zboru a od dispozície techniky. Jednou takouto technikou je “low-tech”, pri ktorej sa vloží každá fotografia do obálky, obálky sa premiešajú, očísľujú a po jednom sa odovzdávajú stotožňujúcej osobe. Stotožňujúca osoba by mala byť inštruovaná vybrať fotografiu, povedať alebo napísať svoje rozhodnutie týkajúce sa fotografie, vložiť naspäť fotografiu do obálky a vrátiť ju administrátorovi. Jedna obálka sa vráti administrátorovi rekognície, druhá sa odovzdá stotožňujúcej osobe. Administrátor musí byť opatrný, aby nebol na takom mieste, aby videl fotografie, kým si ich stotožňujúca osoba prezerá a nemá skúmať fotografie, keď sa mu vrátia. “High-tech” je alternatívnou verziou administrovania rekognície pomocou počítača. V takomto prípade môže byť pozornosť administrátora plne sústredená len na reakcie stotožňujúcej osoby počas prezerania si fotografií (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

Sekvenčná technika vyžaduje kombináciu niekoľkých jednoduchých postupov: /a/ každá fotografia alebo osoba musí byť prezentovaná samostatne, /b/ poznávajúcej osobe sa nepovie dopredu koľko fotografií alebo osôb jej bude ukázaných a /c/ je informovaná, že sa môže pozerať na osobu tak dlho ako uzná za vhodné, ale ak sa už raz rozhodla, jej rozhodnutie je konečné – to znamená, že jej nebude dovolené sa znova vrátiť k predchádzajúcej fotografii alebo osobe. Ako každá osoba alebo fotografia je prezentovaná, poznávajúca osoba je požiadaná sa rozhodnúť, či to je alebo nie je páchatel' (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

Sekvenčná prezentácia rekognície by nemala byť použitá, ak blind (“slepá”) administrácia nie je k dispozícii (California Commission on fair administration of justice, 2006). Medzi ďalšie potencionálne problémy, ktoré sa spájajú s používaním tejto techniky oproti viac tradičnej simultánnej prezentácii fotografií alebo osôb patrí požiadavka poznávajúcej osoby si prezrieť členov rekognície po druhýkrát, keď nikto na prvýkrát nebol vybraný (Turtle, Lindsay, Wells, 2003). Prečo by mala poznávajúca osoba potrebu vedieť, že videla všetky fotografie alebo osoby skôr ako sa rozhodne? Pravdepodobne robí relatívny úsudok, rozhoduje sa, ktorá fotografia alebo osoba sa najviac podobá páchatel'ovi. Dáta zozbierané z *Hennepin County*, Minnesota zo skutočných prípadov trestných činov sú zhodné s týmto predpokladom. Svedkovia, ktorí identifikovali osobu na fotografii pri prvom videní, (nepotrebovali vidieť aj zbytok fotografií skôr ako niekoho identifikovali) vzácne vybrali figuranta 8%. Avšak tí svedkovia, ktorí sa nemohli rozhodnúť pri prvom prezeraní si

fotografií a pozreli si ich aj druhýkrát, mali vyšší podiel identifikácií figurantov, ktoré pokračovalo stúpaním pri každom nasledujúcom videní týchto fotografií. Výsledok je, že môžu byť nejaké straty v správnych identifikáciách použitím sekvenčného postupu pri prvej prezentácii. Dovoľiť poznávajúcej osobe, aby sa vrátila k radu fotografií alebo osôb pri druhej prezentácii by mohlo pomôcť zachytiť hocijakú stratenú správnu identifikáciu, ale druhá prezentácia rovnako robí rekogníciu de facto simultánnym postupom (Wells, 2006). Ak poznávajúca osoba bude chcieť vidieť jednu fotografiu alebo osobu znova, treba jej to umožniť, ale je dôležité jej neukázať iba tú jednu fotografiu alebo osobu, ale všetky v náhodnom poradí (Wisconsin Department of Justice, 2005). V tejto situácii sa odporúča, aby výsledky procedúry boli zdokumentované a zhodnotené vo vzťahu k prípadu. Napríklad môže nastať situácia, v ktorej by administrátor rekognície mohol zaznamenať, že počas identifikačného postupu sa poznávajúca osoba zastavila na fotografii alebo osobe číslo 5 (poznávaná osoba) na desať sekúnd počas prvej sekvenčnej prezentácie, ale nakoniec povedala, že to nebola ona, a presunula sa na ďalšie fotografie alebo osoby, pričom u každej nestrávila viac ako dve sekundy. Administrátor rekognície môže ďalej zaznamenať, že po prezretí si poslednej fotografie alebo osoby v sérii poznávajúca osoba naznačila, že vedela, kto to bol, a požiadala, aby si mohla prezrieť fotografiu alebo osobu číslo 5 po druhýkrát. Nakoniec administrátor rekognície môže zaznamenať, že po opätovnom preskúmaní fotografie alebo osoby čísla 5 poznávajúca osoba prehlásila, že si bola istá, že to bola tá osoba, ktorá spáchala trestný čin. Hoci administrátor rekognície v tejto situácii netvrdí, že výsledky pochádzajú zo striktno formálnej sekvenčnej prezentácie rekognície, ale môže s pokojným svedomím tvrdiť, že identifikácia sa uskutočnila a že hodnota identifikácie môže byť zväžená v nasledujúcich fázach vyšetrovania alebo na súde. Aj keď je tento dôkaz zreteľne slabší, než keď je identifikácia urobená už pri prvom vystavení poznávanej osoby, jeho dôležitosť by nemala byť ignorovaná (Turtle, Lindsay, Wells, 2003). Pri sekvenčnej prezentácii, ak by poznávajúca osoba chcela porovnať medzi sebou viac fotografií alebo osôb, nie je možné jej to dovoliť. Môže vidieť iba jednu fotografiu alebo osobu a po jej odstránení ďalšiu, ale nikdy nie naraz (Wisconsin Department of Justice, 2005).

4.5 Dokumentácia a hodnotenie priebehu a výsledkov rekognície

Základným spôsobom dokumentácie priebehu rekognície a jej výsledkov je zápisnica o rekognícii (Němec, 2004). Zápisnica o rekognícii podľa § 55 tr. rádu a § 58 tr. poriadku

musí obsahovať údaje o tom, kto, kedy, kde a prečo úkon uskutočnil, za akých podmienok, meno poznávajúcej osoby, koľko a aké objekty boli pribraté, aký bol stupeň ich podobnosti s rekognovaným objektom, poučenie účastníkov rekognície podľa ich procesného postavenia, rozmiestnenie predvádzaných objektov a ich číselné označenie, či pri rekognícii osôb in natura bolo poznávanej osobe umožnené, aby si sama zvolila miesto v skupine a poradové číslo, aké ďalšie osoby sa rekognície zúčastnili (štátny zástupca, obhajca, kriminalistický technik, nezúčastnená osoba atď.) (Straus et al., 2005). Ďalej zápisnica obsahuje výsledok rekognície, teda presné určenie objektu, ktorý bol identifikovaný (vrátane vyhlásenia poznávajúcej osoby vlastnými slovami nakoľko si je istá svojím rozhodnutím), alebo skutočnosť, že poznávajúca osoba neoznačila žiaden z predvádzaných objektov (Turtle, Lindsay, Wells, 2003; Konrád, Musil, Suchánek, 2004).

Okrem zápisnice o rekognícii sa uskutočňuje aj fotografická dokumentácia doplnená videozáznamom, ktorá ukazuje na dynamiku a “atmosféru” rekognície, ktorá môže mať podstatný vplyv na hodnotenie výsledkov (Straus et al., 2005). Pri rekognícii objektov podľa fotografií je postačujúce, ak si polícia ponechá iba kópiu fotografií a/alebo dostatočné množstvo informácií na to, aby dokázala znovu vytvoriť rad fotografií z databázy, ktorú má k dispozícii. V prípade rekognície osôb in natura je potrebné urobiť fotografiu celej skupiny objektov (pribratých aj hľadaného) viditeľne označených poradovými číslami. Dokumentácia zvukovým záznamom sa odporúča pri rekognícii osôb podľa hlasu a reči. V dopredu stanovenom poradí sa zaznamená hlas a reč jednotlivých osôb (rekognovanej a pribratých) a prehlásenie osoby, ktorý objekt a podľa akých zvláštností hlasu a reči ho stotožnila. Nahrávanie celého identifikačného procesu na video je najideálnejšie a nevyhnutné pri rekognícii osôb podľa pohybových znakov, t. j. podľa chôdze, držania tela, gestikulácie, mimiky atď. (Wisconsin Department of Justice, 2005; Straus et al., 2005).

Pri hodnotení výsledkov rekognície je potrebné posudzovať a hodnotiť predovšetkým formovanie pamäťovej stopy, najmä aké podmienky mala poznávajúca osoba pre vnímanie objektu a aká doba uplynula od doby vnímania až po rekogníciu. Ďalej je nutné hodnotiť výpoveď stotožňujúcej osoby s ohľadom na to ako presne a úplne dokázala popísať páchateľa. Z tohto je možné taktiež usudzovať na úroveň zmyslových a rozumových schopností stotožňujúcej osoby, najmä s ohľadom na to, ak ide o dieťa, staršiu osobu alebo nejako chorú osobu a pod. V rámci hodnotenia priebehu rekognície je potrebné sa zaujímať o skutočnosť, či bol pribratý dostatočný počet figurantov a či títo figuranti spĺňali požiadavku zhody

s rekognovaným objektom vo všeobecných znakoch, či stotožňujúca osoba znovu poznala rekognovaný objekt (a nakoľko si bola istá svojím rozhodnutím) a či bola stotožňujúca osoba schopná detailne uviesť, podľa ktorých konkrétnych znakov a zvláštností tento objekt stotožnila. V rámci hodnotenia výsledkov rekognície sa hodnotí najmä to, či znaky, podľa ktorých bol objekt stotožnený, sú v súlade (alebo v rozpore) so znakmi uvedenými v predchádzajúcom výsluchu (popise) hľadaného objektu, či bol dosiahnutý rovnaký výsledok stotožnenia toho istého objektu, ak bolo viac stotožňujúcich osôb a či sú výsledky rekognície v súlade (či v rozpore) s ostatnými dôkazmi zhromaždenými v danej veci. V neposlednom rade z hodnotenia priebehu a výsledkov rekognície sa usudzuje rovnako aj vierohodnosť stotožňujúcej osoby (Turtle, Lindsay, Wells, 2003; Němec, 2004).

Čo sa týka toho ako má poznávajúca osoba odpovedať, odporúča sa forma, ktorá požaduje od poznávajúcej osoby poskytnúť explicitnú odpoveď (napr. „Je číslo 1 osoba, ktorú ste videl/a?“ - odpoveď ÁNO alebo NIE. „Je číslo 2 osoba, ktorú ste videl/a?“ – odpoveď ÁNO alebo NIE.) Rovnako je potrebné poznamenať, že výskumníci používajú väčší počet fotografií alebo osôb pri prezentácii rekognície, ako to povedia poznávajúcej osobe, preto, aby znížili tlak na ňu vybrať niekoho, ako sa blíži koniec radu fotografií alebo osôb in natura. Napríklad, keď administrátor ukáže poznávajúcej osobe 12 fotografií, mohol by jej na začiatku povedať, že jej bude ukázaných 20 fotografií, aby jej zabránil od vybratia poslednej fotografie jednoducho preto, pretože je to koniec série (platí pri sekvenčnej prezentácii rekognície) (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

V prípade, keď poznávajúca osoba cíti, že nie je schopná jednoznačne identifikovať objekt, môže sa jej položiť otázka takého typu ako: „Môžete jednoznačne identifikovať osobu ako páchatel'a, ktorého ste videl/la?“ Je dôležité si všimnúť, že odpoveď NIE nenaznačuje, že poznávajúca osoba je presvedčená, že osoba nie je páchatel', ibaže nie je schopná jednoznačne potvrdiť, že ním je (Turtle, Lindsay, Wells, 2003).

4.6 Príprava, vedenie a zaznamenanie rekognície jedného identifikovaného objektu

Ak okolnosti vyžadujú okamžité predvedenie jediného identifikovaného objektu poznávajúcej osobe, sugestivita stretnutia by mala byť minimalizovaná prostredníctvom nasledujúcich bezpečnostných opatrení (U. S. Department of Justice, 1999):

A. Príprava rekognície jedného identifikovaného objektu

1. Zaznamenať popis poznávajúcej osoby. Skôr ako sa začne rekognícia, je dôležité požiadať poznávajúcu osobu, aby poskytla detailný popis hľadanej osoby a tento popis by mal byť starostlivo zaznamenaný (Wisconsin Department of Justice, 2005).

2. Pouvažovať nad prepravou poznávajúcej osoby na miesto, kde sa nachádza zadržaná podozrivá osoba (U. S. Department of Justice, 2003). Zakaždým keď je možné, treba previesť poznávajúcu osobu na miesto, kde sa zadržaná osoba nachádza, aby sa tak minimalizoval vplyv na poznávajúcu osobu, ktorá uvidí zadržanú osobu transportovanú pod dohľadom. Rekognícia jedného identifikovaného objektu by nemala byť vedená na policajnej stanici alebo v podobnom (zákonom chrániacom) zariadení.

3. Video alebo audio nahrávanie identifikačného postupu. Ak je možné, treba urobiť video alebo audio záznam celej rekognície. Nahrávanie na video je výhodnejšie (Wisconsin Department of Justice, 2005).

B. Vedenie rekognície jedného identifikovaného objektu

1. Upozorniť poznávajúci subjekt, že osoba, ktorú bude vidieť, môže, ale nemusí byť páchatelom. Poznávajúca osoba môže identifikovať zadržanú osobu výhradne preto, aby vyhovela vyšetrovateľovi alebo pretože cíti, že je to jej povinnosť. Táto inštrukcia pomáha znižovať tlak, ktorý môže poznávajúca osoba pociťovať. Ďalej by poznávajúca osoba mala byť uistená, že vyšetrovanie bude pokračovať aj v prípade, že neoznačí danú osobu ako páchatel'a. Majte na pamäti, že je rovnako dôležité očistiť nevinnú osobu ako identifikovať vinnú a môže to pomôcť zamerať vyšetrovanie iným smerom (U. S. Department of Justice, 2003).

2. Ukázať zadržanú osobu. Ak je to možné a bezpečné, poznávajúca osoba by mala vidieť zadržanú osobu bez pút a nemala by sa nachádzať ani v policajnom aute. Ak okolnosti predpisujú, že zadržaná osoba musí byť pod kontrolou a/alebo oddelená od poznávajúcej osoby, potom je potrebné minimalizovať sugestívnosť postupu (U. S. Department of Justice, 1999).

3. Vyhýbať sa sugestívnym slovám počas identifikačného postupu, ktoré by mohli poznávajúcej osobe naznačiť, že zadržaná osoba je alebo môže byť páchatelom (U. S.

Department of Justice, 1999).

4. Zaznamenať výsledok identifikácie ako aj vyhlásenie poznávajúcej osoby nakoľko si je istá svojou identifikáciou. Poznávajúca osoba má toľko času, koľko potrebuje na prezretie si zadržanej osoby. Potom, čo si ju prezrela, spýtajte sa jej: „Je to tá osoba, ktorú ste videl/a?“ Ak poznávajúca osoba odpovie „ÁNO“, požiadajte ju, aby vlastnými slovami opísala nakoľko si je istá svojím rozhodnutím (Wisconsin Department of Justice, 2005). Môže byť užitočné vedieť, nakoľko si bola poznávajúca osoba istá v čase identifikácie pri zhodnocovaní pravdepodobnosti, či identifikácia je alebo nie je správna. Neskôr by istota poznávajúcej osoby mohla byť ovplyvnená inými faktormi. Nie je nevyhnutné, aby svoju istotu ohodnotila číslom. Niektoré poznávajúce osoby sa spontánne vyjadria o svojej istote. (napr. „Je to on/ona, ja viem, že je to on/ona“ alebo „Mohol/a by to byť on/ona“). Ak sa poznávajúca osoba sama od seba nevyjadrí o svojej istote, môže byť požiadaná ju popísať vlastnými slovami. Otázka ako napríklad: „Ako dobre poznáte túto osobu?“ spôsobí, že sa sama vyjadrí o svojej istote. Pokiaľ by sa sama nevyjadřila, môže sa administrátor rekognície spýtať priamo: „Nakoľko ste si istý/á svojou identifikáciou?“ (U. S. Department of Justice, 2003).

5. Po identifikácii nasleduje rozhovor, ktorý by mal zhodnotiť všetky dôležité faktory, ktoré podporia identifikáciu, také ako: špeciálne znaky tváre, znamienka atď. (Wisconsin Department of Justice, 2005).

6. V prípade viacerých poznávajúcich osôb:

- Oddeliť poznávajúce osoby a požiadať ich, aby sa vyhli diskusii o detailoch vyšetrovanej udalosti s inými poznávajúcimi osobami.
- Ak je u jednej poznávajúcej osoby použitá rekognícia jedného identifikovaného objektu, pouvažujte nad použitím iných identifikačných postupov u ostatných poznávajúcich osôb. Pretože rekognícia jedného identifikovaného objektu je považovaná za sugestívnu, ak u jednej poznávajúcej osoby použijete tento typ rekognície, pri iných poznávajúcich osobách by ste mohli použiť menej sugestívne postupy na získanie identifikácie (U. S. Department of Justice, 1999).

C. Zaznamenanie výsledkov rekognície jedného identifikovaného objektu

Administrátor rekognície by mal zaznamenať výsledok identifikácie nezávisle od toho, či poznávajúci subjekt stotožnil zadržanú osobu alebo nie (U. S. Department of Justice, 1999).

1. Zaznamenať písomne výsledok identifikácie vrátane istoty poznávajúcej osoby jej vlastnými slovami (U. S. Department of Justice, 2003).

2. Vyfotografujte zadržanú osobu. Zakaždým keď je to možné, vyfotografujte zadržanú osobu počas rekognície (U. S. Department of Justice, 1999).

3. *Zdokumentovanie postupu. Administrátor by mal zaznamenať:*

- meno administrátora,
- postup, ktorý bol použitý,
- dátum, čas a miesto postupu,
- mená osôb, ktoré boli prítomné počas rekognície (Wisconsin Department of Justice, 2005).

4.7 Príprava, inštruovanie a zaznamenanie fotoalbumov, súborov fotografií

A. Príprava fotoalbumov

Poznámka: Fotoalbumy (t. j. súbor fotografií predtým zatknutých osôb) môžu byť použité v prípadoch, v ktorých podozrivý nebol ešte zistený a iné spoľahlivé zdroje boli vyčerpané. Na tejto technike môže byť vyšetovanie založené, ale výsledky by mali byť zhodnotené s opatnosťou. Vyšetrovateľ/pripravovateľ fotoalbumov by mal zostaviť súbor fotografií takým spôsobom, aby fotografie osôb neboli sugestívne (U.S. Department of Justice, 2003).

1. Zoskupiť fotografie podľa formátu (napr. farebné alebo čierno-biele fotografie; polaroid, kinofilm alebo digitálny; video), aby sa zaistilo, že žiadna fotografia príliš nevyniká od zvyšku. Všetky fotografie by mali mať rovnaký formát (úpravu), tak aby žiadna osoba na fotografii nevyčnievala. Napríklad jedna farebná fotografia medzi čierno-bielymi fotografiami by mohla naznačiť poznávajúcej osobe, že farebná fotografia zobrazuje novšiu osobu a tým pádom je viac pravdepodobné, že to bude skutočný páchateľ nedávneho trestného činu (Wisconsin Department of Justice, 2005).

2. Vybrať také fotografie osôb, ktoré sú rovnaké, čo sa týka všeobecných fyzických charakteristík (napr. rasa, vek, pohlavie). Poznávajúca osoba má zvyčajne predstavu

o všeobecných fyzických charakteristikách páchateľa, takže zaradenie fotografií osôb do fotoalbumu podľa rasy, veku a pohlavia môže uľahčiť jej úlohu (t. j. poznávajúca osoba si nepotrebuje pozrieť fotografie všetkých mladých žien tmavej pokožky, keď páchateľ bol opísaný ako biely muž stredných rokov) (U.S. Department of Justice, 1999).

3. Porozmýšľať nad fotografiami špecifickej skupiny páchateľov trestných činov (napr. zločinecké bandy, sexuálne napadnutie). Toto môže taktiež uľahčiť úlohu poznávajúcej osoby. Napríklad páchateľa sexuálnych trestných činov majú sklony k recidíve, tak súbor fotografií páchateľov sexuálnych trestných činov môže byť užitočný poznávajúcej osobe (svedkovi/obeti) sexuálneho napadnutia (U.S. Department of Justice, 2003).

4. Zaistiť, aby osobné informácie o všetkých vyobrazených osobách boli k dispozícii.

5. Použiť aktuálne fotografie. Použiť čo najaktuálnejšie fotografie je nevyhnutné, pretože vzhľad sa mení v priebehu času.

6. Použiť iba jednu fotografiu každej osoby vo fotoalbume. Prítomnosť viac ako jednej fotografie osoby vo fotoalbume zvyšuje jej šance na vybratie poznávajúcou osobou a tým aj sugestívnosť postupu (U.S. Department of Justice, 1999).

B. Inštruovanie a vedenie poznávajúcej osoby

Osoba, ktorá vedie identifikačný postup, by mala:

1. Opísať fotoalbum poznávajúcej osobe iba ako súbor fotografií. Poznávajúcej osobe by nemala byť povedaná žiadna informácia, ktorá by mohla ovplyvniť jej rozhodnutie vybrať fotografiu (napr., že osoby vo fotoalbume majú záznam v registri trestov, trestné činy pre ktoré boli zatknuté alebo miesto, s ktorým sú spájané) (Wisconsin Department of Justice, 2005).

3. Informovať poznávajúci subjekt, že osoba, ktorá spáchala trestný čin, môže, ale nemusí byť prítomná vo fotoalbume. Je dôležité, aby poznávajúca osoba necítila tlak, že musí vybrať niektorú z fotografií, aj keď jej žiadna nepripomína páchateľa. Môže to rovnako pomôcť predísť nesprávnej identifikácii (U.S. Department of Justice, 1999).

4. Pouvažovať nad návrhom poznávajúcej osobe, aby sa spätne zamyslela nad

udalost'ou. Povedať poznávajúcemu subjektu, aby sa zamyslel nad svojimi myšlienkami a pocitmi v čase udalosti (Wisconsin Department of Justice, 2005).

5. Inštruujte poznávajúcu osobu, pokiaľ je to možné, aby vybrala fotografiu a nech povie, odkiaľ pozná osobu na fotografii. Poznávajúca osoba môže spoznať osobu na fotografii z iných dôvodov ako z tých, že je to fotografia páchatel'a. Preto je dôležité zistiť, ako alebo odkiaľ pozná poznávajúci subjekt vybranú osobu (napr. osoba na fotografii môže poznávajúcej osobe niekoho pripomínať) (Wisconsin Department of Justice, 2005).

6. Uistiť poznávajúcu osobu, že bez ohľadu na to, či niekoho identifikuje, polícia bude aj naďalej pokračovať vo vyšetovaní trestného činu. Táto inštrukcia znižuje tlak na poznávajúcu osobu, aby niekoho identifikovala a uisťuje ju, že vývoj vyšetovania nezávisí len od identifikácie. Aj keď poznávajúca osoba nikoho neidentifikuje, vyšetovanie bude pokračovať ďalej (U.S. Department of Justice, 1999).

7. Informovať poznávajúcu osobu, že bude požiadaná, aby vlastnými slovami vyjadrila, nakoľko si je istá svojou identifikáciou. Môže byť užitočné vedieť, nakoľko si bola poznávajúca osoba istá v čase identifikácie pri posudzovaní pravdepodobnosti, či je alebo nie je identifikácia správna. Neskôr by mohli istotu poznávajúcej osoby ovplyvniť iné faktory. Nie je nevyhnutné, aby poznávajúca osoba očíslovala svoju istotu. Niektoré poznávajúce subjekty sa spontánne vyjadrí o svojej istote (napr. „Je to on/ona, ja viem, že je to on/ona“, alebo „Mohlo by to byť číslo 3“). Ak poznávajúca osoba sama od seba nepovie, nakoľko si je istá svojou identifikáciou, potom môže byť požiadaná popísať svoju istotu vlastnými slovami. Otázka ako napríklad: „Ako dobre poznáte túto osobu?“ spôsobí, že sa poznávajúca osoba sama vyjadrí o svojej istote. Pokiaľ sa sama nevyjadrí, môže sa administrátor fotoalbumu spýtať priamo: „Nakoľko ste si istý/á svojou identifikáciou?“ (U.S. Department of Justice, 1999).

C. Zaznamenanie výsledkov postupu

Administrátor fotoalbumu by mal zaznamenať výsledok identifikácie nezávisle od toho, či poznávajúci subjekt niekoho identifikoval alebo nie.

1. Zaznamenať písomne výsledok identifikácie vrátane istoty poznávajúcej osoby jej vlastnými slovami.

2. *Zdokumentovanie postupu. Administrátor by mal zaznamenať:*

- meno administrátora,
- postup, ktorý bol použitý,
- dátum, čas a miesto postupu,
- mená osôb, ktoré boli prítomné počas prezentácie fotografií (U.S. Department of Justice, 2003).

4.8 Portrétna identifikácia – zostavovanie portrétnu páchatel'a

Rovnako ako pri rekognícii aj portrét môže byť kompromisom, ak popis svedka sa spolieha na informácie získané z vonkajších zdrojov po trestnom čine. Rovnako to platí v prípade, ak osoba administrujúca postup buď neúmyselne poskytne informácie o prípade z vonka svedkovi, alebo ich začleňuje do tvorby portrétnu. Z tohto dôvodu, v zriedkavých situáciách, v ktorých portrét musí byť použitý, tieto smernice odporúčajú *blind* (“slepý”) postup, v ktorom svedok ako aj osoba, ktorá zostavuje portrét, si nie sú vedomí vonkajších informácií o prípade. V niektorých podmienkach nemusí byť zrealizovateľné viesť úplný *blind* (“slepý”) postup, pretože nie je vždy možné zabrániť svedkovi aj administrátorovi, aby získali informácie o prípade. V takýchto prípadoch by malo byť svedkovi povedané, aby sa spoľahol iba na svoje spomienky o udalosti a nie na informácie získané z iných zdrojov a administrátor by mal mať na pamäti prirodzenú tendenciu zahŕňať predchádzajúce znalosti do interakcie so svedkom a do tvorby samotného portrétnu (Wisconsin Department of Justice, 2005).

Zostavovanie portrétnu páchatel'a môže byť užitočným nástrojom vo vyšetovaní, ale zriedkakedy sa používa ako jediný dôkaz. Osoba, ktorá zostavuje portrét, by mala vybrať a použiť techniky takým spôsobom, aby popis svedka/poškodenej osoby bol primerane vyobrazený (Wisconsin Department of Justice, 2005).

A. Príprava portrétnu páchatel'a

Osoba, ktorá pripravuje portrétnu identifikáciu, by mala:

1. Zhodnotiť schopnosť svedka/poškodenej osoby poskytnúť popis páchatel'a. Je dôležité zhodnotiť fyzický a psychický stav svedka/poškodenej osoby v čase identifikačného

postupu ako aj v čase trestného činu, pokiaľ existujú alebo existovali nejaké okolnosti, ktoré mohli ovplyvniť schopnosť svedka/poškodenej osoby podať adekvátny popis páchatel'a.

2. Vybrať techniku, ktorá bude použitá z tých, ktoré sú k dispozícii (napr. identikit - fólie s črtami tváre, nakreslený portrét, alebo počítačom vygenerovaný portrét) (Wisconsin Department of Justice, 2005).

3. Vyhybať sa ukázať osobe akúkoľvek fotografiu bezprostredne pred zostavením portrétu. Ukázať fotografie osobe tesne pred postupom by mohlo ovplyvniť popis, ktorý poskytne (Wisconsin Department of Justice, 2005).

4. Vybrať také prostredie pre vedenie postupu, ktoré minimalizuje rušivé vplyvy. Kludné prostredie umožní svedkovi/poškodenej osobe sústrediť sa a poskytnúť detailnejší a úplnejší popis (U. S. Department of Justice, 2003).

5. Viest' postup s každým svedkom/poškodenu osobou zvlášť (Wisconsin Department of Justice, 2005). Ak je viac svedkov/poškodených osôb, ktorí prišli do styku s páchatel'om, je nutné zabrániť ich vzájomnej diskusii a to najmä, čo sa týka popisu páchatel'a (Straus et al., 2005).

6. Spýtajte sa svedka/poškodenej osoby, či portrét je prijateľnou reprezentáciou páchatel'a. Súčasťou postupu je umožniť svedkovi/poškodenej osobe, aby videla úplný portrét a dať jej príležitosť navrhnúť zmeny, ktoré pomôžu vytvoriť lepší portrét páchatel'a. Rovnako to dovoľuje svedkovi/poškodenej osobe vyjadriť sa, či obraz je primeraným zobrazením páchatel'a. Napríklad svedok/poškodená osoba môže byť požiadaná zhodnotiť, do akej miery je portrét presný a/alebo jeho potencionálnu použiteľnosť (Wisconsin Department of Justice, 2005).

B. Zostavovanie portrétu páchatel'a

Osoba, ktorá vedie identifikačný postup, by mala:

1. Vysvetliť typ techniky, ktorá bude použitá. Svedok/poškodená osoba potrebuje pochopiť, čo sa od nej bude požadovať (U.S. Department of Justice, 2003).

2. Vysvetliť svedkovi/poškodenej osobe, ako bude portrét použitý vo vyšetrovaní.

Pomôže to svedkovi/poškodenej osobe porozumieť, že účelom zostavenia portréту je dať polícii nejaký smer vo vyšetrovaní.

3. Povedať svedkovi/poškodenej osobe, aby sa spätne zamyslela nad udalosťou. Inštruovať svedka/poškodenú osobu, aby sa zamyslela nad svojimi myšlienkami a pocitmi v čase trestného činu (U.S. Department of Justice, 1999).

C. Zaznamenanie identifikačného postupu

Osoba, ktorá vedie identifikačný postup, by si mala uchovať jeho výsledky.

1. Písomne zdokumentovať postup, ktorý bol použitý (napr. identikit - fólie s črtami tváre, nakreslený portrét alebo počítačom vygenerovaný portrét).

2. Zaznamenať výsledky identifikačného postupu písomne, vrátane svedkovho vyhlásenia o istote jeho rozhodnutia jeho vlastnými slovami.

3. Zaznamenať nástroje, ktoré boli použité a uchovať vytvorené portréty (Wisconsin Department of Justice, 2005).

Záver

Dizertačná práca “Psychologické aspekty identifikácie a jej uplatnenie v kriminalistickej praxi”, ktorá je prehľadovou štúdiou, sa zaoberá podrobným popisom jednotlivých druhov identifikácie, ich porovnávaním v Čechách, na Slovensku a v zahraničí, ako aj výsledkami mnohých zahraničných výskumov, ktoré boli podkladom pre vznik praktickej príručky uvedenej v poslednej kapitole. Tá podrobne popisuje jednotlivé kroky od zostavovania až po dokumentáciu rekognície, fotoalbumov a portrétnej identifikácie. Aj keď zdokonalenie analýzy DNA prispieva vo veľkej miere k riešeniu trestných činov, existuje stále ešte množstvo prípadov, kedy výpoveď očitého svedka je jediným dôkazom, ktorý je k dispozícii na zistenie identity páchatel'a, a preto je aj naďalej dôležité skúmať faktory, ktoré ovplyvňujú presnosť identifikácie.

Prvá kapitola dizertačnej práce sa zaoberá vymedzením základných pojmov, podstatou ako aj významom rekognície a poukazuje na niektoré jej špecifiká a rozdiely v Českej republike, na Slovensku a v zahraničí. Rekognícia jedného rekognovaného objektu (“*show-up*”) sa uskutoční, keď podozrivý, ktorý sa zhoduje s popisom očitého svedka, bol zadržaný blízko miesta činu krátko po jeho spáchaní, pričom poznávajúcej osobe je položená otázka, či zadržaná osoba je alebo nie je páchatel' (Ainsworth, 1998; Wells, 2006). Napriek nevýhodám oproti výhodám, ktoré táto metóda so sebou prináša, v USA ako aj vo Veľkej Británii nie je tento druh rekognície nevyhnutne zakázaný (Ainsworth, 1998). Rekognícia jedného objektu v takej podobe, ako je známa v USA alebo v Británii, nie je v Čechách alebo na Slovensku prípustná, pretože osoba, ktorá má byť poznávaná, nesmie byť ukázaná pred samotnou rekogníciou stotožňujúcej osobe. Ak by tento postup nebol dodržaný, môžu byť výsledky uvedeného procesného úkonu spochybnené a stratiť svoju dôkazovú hodnotu (§ 104b, odst. 2 tr. rád, § 93, odst. 1 tr. rád., Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 20.6.1989 sp. zn. 5 Tz 8/89). “*Fotoalbusy, súbory fotografií*” sú identifikačným postupom, ktorý prináša so sebou mnohé riziká rovnako ako aj rekognícia jedného identifikovaného objektu, ale môže byť použitý za určitých okolností a pri dodržiavaní konkrétnych odporúčaní.

V druhej časti sa venujeme otázkam týkajúcich sa portrétnej identifikácie, ktorá býva použitá v prípade, ak vyšetrovatel' má očitého svedka trestného činu, ale nemá konkrétneho podozrivého (obvineného). Najzaujímavejšie na tejto metóde je asi zistenie o jej pochybnom

využití v praxi, ktoré sa zakladá na množstve vedeckých výskumov. Medzi tradičné a najbežnejšie používané metódy zostavovania portrétov políciou v zahraničí roky patrili britský “Photofit” (Penry, 1971) a americký “IdentiKit” (Dunlevy, 1959, 1975). Používanie týchto starších systémov ukazuje na malú podporu pre ich schopnosť vytvoriť presné reprezentácie tváří v oboch prípadoch, vtedy, keď svedkovia sa pokúsia zostaviť tvár na základe svojich spomienok a aj vtedy, keď vidia tvár pred sebou počas celého procesu zostavovania tváre (napr. McQuiston-Surrett, Topp, Malpass, 2006). Počítačové verzie oboch, “Photofitu” (nazývaného “E-Fit”, Aspley Limited, 1993) a “IdentiKitu” (nazývaného “IdentiKit” 2000; Smith, Wesson, 2000) a “Faces” (IQ Biometrix, 1998), ktoré boli vytvorené, aby umožnili vyššiu kvalitu pri zostavovaní portrétov ako tradičné metódy, nie sú omnoho efektívnejšie; tieto metódy sú vo všeobecnosti neefektívne pri zostavovaní dobrej kvality portrétov na základe spomienok (Frowd et al., 2005a in McQuiston-Surrett, Topp, Malpass, 2006). Ďalší problém, ktorý sa týka zostavovania portrétu, je, že portréty bývajú často publikované v novinách alebo v televízii, a nezávisle od toho, či ide o adekvátnu alebo nepresnú reprezentáciu cieľovej tváre, môžu poškodiť pamäť svedka a teda následne aj rekogníciu, ktorá môže byť v budúcnosti zrealizovaná (napr. Wisconsin Department of Justice, 2006).

Presné príčiny negatívneho vplyvu zostavovania portrétov na následnú rekogníciu nie sú jasné, ale medzi najpriateľnejšie vysvetlenia patrí interpretácia podobná “verbálnemu zatienu” (Schooler, Engstler-Schooler, 1990) a teória, ktorá tvrdí, že tváre sú spracované, uchované a znova vybavené holistickým spôsobom skôr ako na úrovni jednotlivých črt tváre (napr. Wells, Hasel, 2007).

Napriek doterajším výsledkom z výskumov, ktoré naznačujú, že metóda zostavovania portrétov môže očividne poškodiť schopnosť svedka identifikovať pôvodnú tvár z rady fotografií alebo osôb in natura, súhlasíme s tvrdením Wellsa, Charmana a Olsonovej (2005), že nevieme, ako často portréty pomôžu polícii vylúčiť potencionálnych podozrivých, alebo zúžiť pátranie po možných podozrivých.

V závere druhej kapitoly sa zaoberáme ďalšou metódou, ktorá sa týka portrétnej identifikácie, a to morfovaním, na ktorú sa v posledných rokoch obracia pozornosť výskumníkov. Výhody tejto metódy oproti iným metódam portrétnej identifikácie potvrdili aj viaceré výskumy (napr. Hasel, Wells 2007) a to, že morfovaním niekoľkých portrétov tej istej

osoby môžeme dosiahnuť lepšiu podobu danej osoby než ktorýmkoľvek portrétom. Nevýhodou tejto metódy je, že novo vzniknuté tváre sú aj viac prototypické a asi vhodnejšie by bolo počkať si aj na ďalšie výsledky z výskumov ohľadom tejto metódy, skôr než ju začneme preferovať na úkor iných. Rovnako netreba zabúdať, že táto metóda je použiteľná iba vtedy, ak máme viac ako jedného svedka. Príklady morfovania, ktoré sme zostavili na ilustráciu ako pracuje táto metóda, sa nachádzajú v prílohách dizertačnej práce.

Tretia kapitola podrobnejšie rozoberá jednotlivé faktory ovplyvňujúce presnosť identifikácie očitého svedka. Faktory sú rozdelené na tie, ktoré môžu, a na tie, ktoré nemôžu kontrolovať orgány činné v trestnom konaní a súdy, pričom detailnejšie sme sa venovali tým premenným, ktoré sú najčastejšie predmetom vedeckých výskumov, ako napríklad sekvenčná verzus simultánna prezentácia rekognície, výber figurantov, vek, rasa a istota očitých svedkov, ktorú vyjadrujú o identifikácii.

Podobne ako pri identifikácii vlastného pohlavia, viaceré výskumné štúdie poukazujú na to, že ľudia dosahujú lepšie výsledky pri rozpoznávaní osôb vlastnej rasy v porovnaní s inými rasami (Sporer, 2001), s čím v súčasnosti súhlasí až 90% odborníkov (Kassin et al., 2001). Z tohto dôvodu by orgány činné v trestnom konaní a súdy mali mať na pamäti, že v prípade viacerých svedkov by väčšiu váhu mali prikladať identifikácii toho svedka, ktorý má rovnakú rasu ako podozrivý (obvinený). Toto odporúčanie platí aj v prípade policajta, ktorý zostavuje rad fotografií alebo osôb in natura.

Aj keď empirický výskum tvrdí, že starší ľudia v porovnaní s mladšími majú tendenciu poskytovať svedectvá, ktoré sú menej detailné, presné a náchylnejšie na prekrútenie pri odpovedaní na zavádzajúce alebo sugestívne otázky, väčšina týchto tvrdení vznikla na základe výskumov, ktoré používali mladých páchatel'ov simulovaných trestných činov. Štúdie, ktoré sa týkajú veku svedka, sú do určitej miery podobné štúdiám o identifikácii ľudí vlastnej rasy. Na základe toho by ľudia mali byť vo všeobecnosti lepší pri identifikovaní ľudí, ktorí majú podobný vek, čo znamená, že starší ľudia budú pomerne presnejší pri identifikovaní starších tvárí než mladších a naopak (Wright, Stroud, 2002).

Napriek tomu, že viaceré výskumné štúdie sa snažili podporiť myšlienku, že starší ľudia môžu byť rovnako dobrými svedkami ako mladí v prípade, ak starší svedok je použitý pri identifikácii staršieho páchatel'a, alebo ak kontext trestného činu je známy (napr.

Brimacombe, Jung, Garrioch, Allison, 2003), výsledky nie sú vôbec také jednoznačné. Ak aj starší ľudia v prípade im známeho kontextu, poskytujú viac detailov ako iné vekové skupiny, tieto detaily sa týkajú skôr ich osobných skúseností, a nepridávajú žiadne informácie, ktoré by pomohli vyšetrovaniu trestného činu. V prípade, že pamäť je založená na povedomosti na rozdiel od spomienok, potom chýba súvislosť s fázou učenia. Vysvetlenie rozdielu medzi týmito spôsobmi úsudkov naznačuje, že úsudky založené na spomínaní odrážajú súvislosti, kým úsudky založené na povedomosti alebo znalosti sú viac perцепčné (Mäntylä, 1997 in Memon, Gabbert, 2003b). Predchádzajúce výskumné práce poukazujú na to, že starší dospelí sa viac spoliehajú na úsudky založené na povedomosti, kým pamäť mladých účastníkov je viac spojená s vybavovaním si pôvodnej fázy učenia (napr. Parkin, Walter, 1992; Searcy et al., 1992; Jennings, Jacoby, 1997; Jacoby, 1999 in Memon, Gabbert, 2003b). Jedno vysvetlenie pre vekové rozdiely medzi spomienkami a povedomosťou je, že starší dospelí nerobia hlbšiu analýzu, pretože je to namáhavejší proces kvôli obmedzeným zdrojom (Craig, Byrd, 1982 in Memon, Gabbert, 2003b) a/alebo všeobecné na vek vzťahujúce sa kognitívne spomalenie (Salthouse, 1993; Bryan, Luszcz, 1996 in Memon, Gabbert, 2003b). Niektorí výskumníci sa pokúsili tento problém vyriešiť použitím sekvenčnej prezentácie rekognície alebo kognitívneho interview (napr. Memon, Gabbert, 2003; Searcyho et al., 2001). Nanešťastie tieto metódy nemali vplyv na zníženie vysokého podielu nesprávnych poplachov a zvýšenie podielu zásahov u starších ľudí. Aj keď starší ľudia v porovnaní s mladšími stále ostávajú menej presnými svedkami, zaujímavosťou ostáva, že starší svedkovia môžu dosiahnuť porovnateľné výsledky s mladšími svedkami v prípade, ak páchatel'a je približne rovnakého veku ako oni sami.

Výber vhodných figurantov patrí medzi najkomplikovanejšie časti zostavovania rekognície, čoho príčinou je aj to, že jednotlivé výskumné štúdie (pravdepodobne z etických dôvodov) neuverejňujú fotografie, či už figurantov alebo samotnej cieľovej osoby, a tak poznámky typu, podozrivá osoba je vybraná na základe vysokej, strednej alebo nízkej podobnosti s cieľovou osobou nie je možné zhodnotiť. Podľa Luusovej a Wellsa (1991) by figuranti mali byť vyberaní na základe svedkovho popisu páchatel'a, skôr než na základe podobnosti "figurant – podozrivý". Výber figurantov na základe podobnosti s poznávanou osobou [stratégia, ktorá je najčastejšie používanou metódou príslušníkmi polície v USA (viac ako 80%) (Malpass, Tredoux, McQuiston-Surrett, 2007)] môže vytvoriť prehnajú homogenitu (tzv. rekognícia klonov), a narušiť tak rekogníciu skutočného páchatel'a. Používanie kritéria "zhoda s popisom" na strane druhej udržiava postačujúcu variabilitu

u všetkých členov rekognície, pretože verbálne popisy páchatel'ov majú tendenciu byť celkovo všeobecné. Tento návrh je však otázný, pretože popis svedka je náchylný byť značne neúplný až vágny (napr. Shepherd et al., 1978; Ellis et al., 1980; Laughery et al., 1986; Pigott et al., 1990 in Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004), čo by mohlo vytvoriť situácie, kedy podozrivý značne vyčnieva z radu fotografií alebo osôb in natura, aj keď sa figuranti vo všeobecnosti zhodujú s popisom páchatel'a. Zrejme ani minimálny ani maximálny stupeň podobnosti nevytvára spravodlivé rekognície, a preto "zhoda s podozrivým" ako aj "zhoda s popisom" majú svoje chyby, ale použitie oboch dohromady pri vytváraní rekognície by mohlo zmenšiť niektoré nevýhody, ktoré každá metóda má osobitne (Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004). Na Slovensku a v Českej republike sa výber figurantov uskutočňuje najčastejšie prostredníctvom popisu páchatel'a, ktorý poskytne svedok. V prípade, ak sa výber figurantov realizuje na základe fotografie podozrivého, tak figuranti sa mu majú podobať v signifikantných črtách.

Najbežnejšie sa v USA (Wogalter et al., 1993 in Kneller, Memon, Stevenage, 2001) ako aj v západnej Európe (McKenzie, Dunk, 1999 in Kneller, Memon, Stevenage) používa simultánna prezentácia rekognície, aj keď na základe niektorých výskumných štúdií (Stebly et al., 2001; Steblay et al., 2003), ktoré vyzdvihujú sekvenčnú oproti simultánnej, v niektorých štátoch USA je tendencia vylúčiť používanie simultánnej prezentácie a preferovanie iba sekvenčnej, napríklad v New Jersey, Minnesote.

Výskumníci ako napríklad Wells (1984), Lindsay a Bellinger (1999) tvrdia, že pri klasickej simultánnej prezentácii, keď sú očitému svedkovi ukázané všetky fotografie alebo osoby in natura naraz, poznávajúca osoba porovnáva jednotlivých členov rekognície medzi sebou a označí toho člena, ktorý jej najviac pripomína páchatel'a v porovnaní s ostatnými. Na základe týchto zistení nazvali tento proces *relatívny úsudok* a navrhli alternatívny postup, takzvanú sekvenčnú prezentáciu rekognície, pri ktorej očitému svedkovi je ukázaná vždy iba jedna fotografia alebo osoba a musí sa rozhodnúť, či je alebo nie je páchatel', skôr ako mu bude ukázaný ďalší člen rekognície. Tento postup bol vyvinutý kvôli tomu, aby stotožňujúci subjekt neporovnával jednotlivých členov navzájom a na základe toho sa rozhodol, či páchatel' sa nachádza v rekognícii alebo nie, ale aby každý člen rekognície bol porovnávaný so spomienkou, ktorú má na páchatel'a a tento proces nazvali *absolútnym úsudkom*. Aj keď tu treba podotknúť, že posledné výskumy zistili, že absolútny úsudok sa nevyhnutne nemusí spájať so sekvenčnou rekogníciou, rovnako tak sa môže spájať aj so simultánnou (napr.

Kneller, Memon, Stevenage, 2001). Ďalej, pri použití sekvenčnej prezentácii, ak sa páchatel' nachádza v rade fotografií, dochádza k signifikantnému zníženiu správnych identifikácií oproti simultánnej prezentácii. V prípade, ak laboratórne štúdie simulujú, čo najrealistickejšie trestný čin ako aj policajné postupy realizované počas rekognície, t. j. používajú varovné inštrukcie, udalosť má charakter trestného činu, jeden páchatel', dospelý svedok, ktorý je požiadany popísať páchatel'a atď., rozdiel v správnych identifikáciách u simultánneho a sekvenčného postupu bude malý alebo neexistuje. Na druhej strane pomer správnych odmietnutí je signifikantne vyšší pre sekvenčný v porovnaní so simultánnym postupom (napr. Steblay et al., 2001; Steblay et al, 2003).

Niektorí výskumníci však s preferovaním sekvenčnej na úkor simultánnej rekognície nesúhlasia a myslia si (napr. McQuiston-Surrett, Malpass, Tredoux 2006), že omnoho presnejšie je tvrdenie, že sekvenčný postup je lepší za určitých podmienok, kým za iných zase simultánny. Podľa týchto autorov prevaha sekvenčnej prezentácie spočíva v tom, že účastníci sa stávajú nie presnejšími, ale opatrnejšími pri identifikácii, pretože sa síce môžu rozhodnúť, že fotografia alebo osoba, ktorú si momentálne prezierajú sa podobá páchatel'ovi viac ako tá predchádzajúca, nemôže si byť však istí, či nasledujúca nebude podobná páchatel'ovi ešte viac. Rovnako treba podotknúť, že sekvenčná prezentácia rekognície sa častejšie používa v USA, respektíve vo Veľkej Británii a dá sa povedať, že je považovaná za rovnocennú prezentáciu ako simultánna. Naproti tomu v Českej republike a na Slovensku sa táto forma prezentácie používa v prípade rekognície osoby podľa jej funkčných a dynamických znakov alebo pri rekognícii určitej nehnuteľnosti.

V niektorých výskumoch lepšie výsledky dosiahne sekvenčná prezentácia rekognície, v iných zase simultánna. Prikláňame sa k tvrdeniu, že prevaha jednej alebo druhej metódy bude asi záležitosťou metodologickou a aj napriek tomu, že až 81% výskumníkov v USA (Kassin et al., 2001) v súčasnosti preferuje sekvenčnú prezentáciu, je nevyhnutný ďalší výskum na objasnenie tých premenných, ktoré zapríčiňujú prevahu jednej alebo druhej metódy.

Vzťah medzi istotou a presnosťou je významný problém, ktorým sa výskumníci v zahraničí zaoberajú viac ako 20 rokov (napr. Leippe, Wells, Ostrom, 1978 in Bradfield, Wells, Olson, 2002). Zistili, že istota nie je spoľahlivým ukazovateľom správnosti, a varovali, že prílišné spoliehanie sa na istotu očitých svedkov pri identifikácii by mohlo viesť

k obvineniu nevinných ľudí (Wells, Olson, Charman, 2002). Dôkazom toho bolo aj prepúšťanie nespravodlivo odsúdených ľudí na slobodu, potom čo v roku 1990 sa zlepšila technika analýzy DNA a ministerka spravodlivosti USA, Janet Renoová, iniciovala štúdiu o príčinách týchto justičných omylov. Zistilo sa, že viac ako tri štvrtiny nespravodlivých odsúdení týchto nevinných osôb sa týkali nesprávnych identifikácií očitých svedkov a v každom prípade si boli títo svedkovia extrémne istí svojou identifikáciou, a preto presvedčiví na súde (Wells et al., 1998).

Istota očitého svedka pri identifikácii je považovaná v právnych kruhoch za dôležitý ukazovateľ presnosti. Napríklad Najvyšší súd USA prijal istotu ako jedno z piatich kritérií pre hodnotenie presnosti identifikácie (*Neil versus Biggers*, 1972 in Bradfield, Wells, 2000). Tieto kritériá ostávajú až do dnešného dňa hlavnými premennými, ktoré používajú americké súdy pre hodnotenie pravdepodobnosti nesprávnej identifikácie. Sem patria: istota svedka o presnosti jeho identifikácie, ako dobre videl svedok na páchatel'a počas trestného činu, množstvo pozornosti, ktoré mu venoval, stupeň zhody medzi popisom svedka a obžalovaným a množstvo času, ktorý uplynul medzi trestným činom a identifikáciou. Istota vo vzťahu k presnosti patrí medzi premenné, ktoré bývajú asi najčastejšie skúmané. Dôvodom preto môže byť aj fakt, že istota svedkov má silný vplyv na rozhodovanie sa poroty ohľadom presnosti identifikácie (Bradfield, Wells, 2000). Aj keď istota svedka nemá také postavenie v Čechách a na Slovensku ako v USA, bežne sa stáva, že ten kto vedie rekogníciu ako aj sudca sa opýta svedka na jeho istotu.

Bežne v praxi rekogníciu administruje ten vyšetrovateľ, ktorý je do prípadu zainteresovaný a vie, ktorá osoba v rade fotografií alebo osôb in natura je poznávaná. Okrem ovplyvnenia poznávajúcej osoby, čo sa týka výberu konkrétneho člena v rade fotografií alebo osôb in natura, môže administrátor rekognície poskytnúť poznávajúcej osobe spätnú väzbu o správnosti jej rozhodnutia, a preto sa odporúča používať pri identifikácii *double blind* ("dvojito slepú") stratégiu. Ak administrátor rekognície nepozná totožnosť podozrivého, nemôže ovplyvniť svedka pozitívnou reakciou, ak svedok identifikuje podozrivého alebo negatívnu, ak identifikuje niektorú inú osobu z rady fotografií alebo osôb in natura. Rekognícia môže byť rovnako administrovaná aj použitím inej techniky (napr. pomocou PC) (Bradfield, Wells, Olson, 2002). Ak poznávajúca osoba niekoho identifikuje nesmie sa jej poskytnúť spätná väzba, ktorá sa týka vybranej osoby predtým, než sa získa vyhlásenie poznávajúcej osoby o istote jej rozhodnutia (Wisconsin Department of Justice, 2005). Ak

administrátor rekognície povie čokoľvek ešte predtým, ako získa vyhlásenie poznávajúcej osoby o správnosti jej výberu, môže sa stať, že jej istota bude poškodená informáciou poskytnutou zvonka skôr, ako by to odrážalo jej spomienku na páchatel'a (Wells et al., 1998). Mnoho skúsených vyšetrovateľov pripúšťa, že poznávajúce osoby, ktoré vyberú niekoho, sa niekedy obrátia na vyšetrovateľ'a s otázkou: „Vybral som toho správneho?“ Ak osoba, ktorá administruje rekogníciu je *blind* („slepá“), potom by odpoveď mala byť: „Ja neviem“. Ešte lepšie je, ak sa poznávajúcej osobe hneď na začiatku povie, že administrátor rekognície nevie, ktorá osoba v rade fotografií alebo osôb in natura je poznávaná. (Wisconsin Department of Justice, 2005). Je prípustné podeliť sa o výsledky identifikácie neskôr, ale nie predtým, než sa získa informácia o istote výberu poznávajúcej osoby (U.S. Department of Justice, 2003).

Aj keď v prípade, že administrátor nepozná totožnosť poznávajúcej osoby a spätnú väzbu svedkovi poskytne až po získaní jeho istoty ohľadom identifikácie, môže istota poskytnúť polícii isté smerovanie vo vyšetrovaní, ale nemôže byť nikdy braná ako jednoznačný dôkaz o presnosti identifikácie, napriek tomu, že vysoko isté identifikácie sú omnoho náchylnejšie byť aj presné (napr. Sporera et al., 1995; Behrman, Davey, 2001; Behrman, Richards, 2005; Brewer, Wells 2006) . V poslednej dobe sa výskum začal obracať na iné ukazovatele, ktoré by mohli byť lepšími indikátormi správnosti identifikácie. Jeden z najviac sľubných príkladov je reakčný čas, ktorý očitý svedok potrebuje na identifikáciu (Wells, Olson, Charman, 2002).

Štvrtá a zároveň posledná kapitola dizertačnej práce uvádza jednotlivé odporúčania od zostavovania, cez inštruovanie svedka a vedenie, až po dokumentáciu rekognície, portrétnej identifikácie a fotoalbumov. Jednotlivé odporúčania vznikli na základe skombinovania viacerých manuálov vydaných v USA, ako napríklad “*U.S. Department of Justice (1999, 2003)*“, “*Wisconsin Department of Justice*“ atď. Viaceré z nich vznikli na základe spolupráce orgánov činných v trestnom konaní a výskumníkov. Nanešťastie tento druh spolupráce nie je až tak častý a väčšina výskumov sa deje v laboratórnych podmienkach bez použitia príslušníkov polície, ktorí pravidelne pracujú so skutočnými trestnými činmi, svedkami a podozrivými, a pre ktorých sú výsledky výskumov určené, aby overovali ich spoľahlivosť a použiteľnosť v praxi (Wogalter, Malpass, McQuiston, 2004; MacLin et al., in press).

Príručka v poslednej kapitole neobsahuje iba jednotlivé odporúčania, ale aj vysvetlenia pre pochopenie prečo isté postupy sú vhodnejšie ako iné založené na základe dlhoročných

výskumov, a tak nadväzuje a je vyústením predchádzajúcich kapitol dizertačnej práce. Viaceré časti kapitoly obsahujú témy, ktoré boli už spomenuté aj v predchádzajúcich častiach práce, ako napríklad: sekvenčná verus simultánna prezentácia rekognície, výber figurantov a istota očitých svedkov. V tomto prípade sa im ale venujeme skôr z praktického hľadiska a to, čo sa týka ich použitia v rade fotografií alebo osôb in natura. Medzi zaujímavé témy, ktoré neboli spomenuté v predchádzajúcich kapitolách, je maskovanie sa páchatel'a počas trestného činu a inštrukcia, že "páchatel' môže, ale nemusí byť v rade fotografií alebo osôb in natura".

Informovať svedka, že páchatel' sa môže, ale nemusí nachádzať v rade fotografií alebo osôb in natura, patrí medzi najdôležitejšie inštrukcie, ktoré svedok dostane pre samotnú identifikáciu. Na základe viacerých výskumov prítomnosť inštrukcie "môže, ale nemusí byť prítomný" v porovnaní, keď stotožňujúca osoba nedostane túto inštrukciu, znižuje signifikantne pomer nesprávnych identifikácií v rade fotografií alebo osôb in natura, kde nie je prítomný páchatel', kým pomer správnych identifikácií v rade fotografií alebo osôb in natura, kde je páchatel' prítomný, je znížený iba minimálne (napr. Wells, Olson, 2003). Dôvod, prečo táto inštrukcia musí byť použitá, je jednak ten, že znižuje tlak, ktorý môže pociťovať svedok počas identifikácie, a jednak ten, že svedok môže predpokladať, že polícia má skutočného páchatel'a a jeho úlohou je iba ho nájsť v rade fotografií alebo osôb in natura (Wells et al., 1998).

Prirodzená zmena vo výzore, ku ktorej dochádza vekom je odlišná od tej, ktorá sa týka zamaskovania sa páchatel'a počas trestného činu. Zamaskovanie sa je úmyselné skrytie prirodzeného vzhľadu, napríklad pomocou klobúka, slnečných okuliarov atď. Existuje obmedzené množstvo výskumov, ktoré sa priamo týkajú prirodzenej zmeny vo výzore páchatel'a, ale aj množstvo štúdií, ktoré sa zaoberajú dopadmi maskovania sa páchatel'a a poukázali na negatívny účinok prestrojenia sa na správne identifikácie (napr. Shapiro, Penrod, 1986). Hoci väčšina odporúčaní, ktoré sa zaoberajú problematikou rekognície, bola založená na výskume očitých svedkov, inštrukcia o zmene vo výzore je výnimkou; žiaden predchádzajúci výskum až doteraz netestoval túto inštrukciu. Výsledky Charmanovho a Wellsovho (2007) výskumu jasne poukazujú na nedostatok užitočných účinkov inštrukcie o zmene vzhľadu. V skutočnosti táto inštrukcia mala škodlivý dopad na identifikačný proces. Pri použití tejto inštrukcie došlo k signifikantnému zvýšeniu nesprávnych identifikácií a signifikantnému zníženiu správnych identifikácií. Napriek jednoznačným výsledkom samotní autori nenavrhuju, žeby ich výskum definitívne vyriešil otázku, či inštrukcia o zmene

vzhľadu je škodlivá. Súhlasíme s tvrdením autorov, že žiadna ojedinelá štúdia bez ohľadu ako dôkladne bola zrealizovaná, by nemala byť považovaná za konečnú. Či inštrukcia o zmene vzhľadu sa bude nakoniec používať, alebo nie, je predmetom ďalšieho výskumu, ale doterajšie dáta vážne spochybňujú jej užitočnosť. Inštrukcia “páchatel’ môže, ale nemusí byť prítomný” a inštrukcia týkajúca sa zmeny vo výzore páchatel’a, sa bežne na Slovensku a v Českej republike nepoužívajú, ale zákon ich používanie nezakazuje.

Zoznam použitej literatúry

Adler, J. R. (2004). *Forensic Psychology*. New York: John Wiley & Sons.

Ainsworth, P. B. (1998). *Psychology, Law and Eyewitness Testimony*. New York: John Wiley & Sons.

Argyle, M. (1975). *Bodily communication*. London: Methuen & Co.

Behrman, B. W. & Davey, S. L. (2001). Eyewitness identification in actual criminal cases: An archival analysis. *Law and Human Behavior*, 25, 475-491.

Behrman, B. W. & Richards, R. E. (2005). Suspect/Foil identification in actual crimes and in the laboratory: A reality monitoring analysis. *Law and Human Behavior*, 29, 279-301.

Berger, J. D. & Herringer, L. G. (2001). Individual differences in eyewitness recall accuracy. *The Journal of Social Psychology*, 131(6), 807-813.

Bradfield, A. L. & Wells, G. L. (2000). The perceived validity of eyewitness identification testimony: A test of the five biggers criteria. *Law and Human Behavior*, 24, 581-594.

Bradfield, A. L., Wells, G. L., & Olson, E. A. (2002). The damaging effect of confirming feedback on the relation between eyewitness certainty and identification accuracy. *Journal of Applied Psychology*, 87, 112-120.

Brewer, N. & Wells, G. L. (2006). The confidence-accuracy relationship in eyewitness identification: Effects of lineup instructions, foil similarity and target-absent base rates. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 12, 11-30.

Brimacombe, E. C. A., Jung, S., Garrioch, L., & Allison, M. (2003). Perceptions of older adult eyewitness: Will you believe me when I'm 64? *Law and Human Behavior*, 27, 507-522.

Brigham, J. C. & Ready, D. R. (1985). Own-race bias in lineup construction. *Law and Human*

Behavior, 9, 415-424.

Brigham, J. C. & Malpass, R. S. (1985). The role of experience and contact in the recognition of faces of own- and other-race persons. *Journal of Social Issues*, 41(3), 139 – 155.

Brigham, J. C. & Cairns, D. L. (1988). The effect of mugshot inspections on eyewitness identification accuracy. *Journal of Applied Social Psychology*, 16, 1394-1410.

California commission on the fair administration of justice. (2006, April). *Report and recommendations regarding eyewitness identification*. [Electronic version].

Ceci, J. S. & Bruck, M. (1993). Suggestibility of the child witness: A historical review and synthesis. *Psychological Bulletin*, 113, 403-439.

Clark, S. E. & Tunnicliff, J. L. (2001). Selecting lineup foils in eyewitness identification experiments: Experimental Control and real-world simulation. *Law and Human Behavior*, 22, 199-216.

Clifford, B. R. & Hollin, C. R. (1981). Effects of the type of incident and the number of perpetrators on eyewitness memory. *Journal of Applied Psychology*, 66, 364-370.

Deffenbacher, K. A., Bornstein, B. H., Penrod, S. D., & McGorty, E. K. (2004). A meta-analytic review of effects of high stress on eyewitness memory. *Law and Human Behavior*, 28, 687-706.

Department of Law and Public Safety. (2001, April). *New Jersey Attorney General guidelines for preparing and conducting photo and live lineup identification procedures*. [Electronic version].

DePaulo, B. M. (1992). Nonverbal behavior and self-presentation. *Psychological Bulletin*, 111, 203-243.

Dunning, D. & Stern, L. B. (1994). Distinguishing accurate from inaccurate eyewitness identifications via inquiries about decision processes. *Journal of Personality and Social*

Psychology, 67, 818-835.

Dunning, D. & Perretta, S. (2002). Automaticity and eyewitness accuracy: A 10- to 12-second rule for distinguishing accurate from inaccurate positive identifications. *Journal of Applied Psychology*, 87, 951-962.

Dysart, J. E. & Lindsay, R. C. L. (2001). A preidentification questioning effect: Serendipitously increasing correct rejection. *Law and Human Behavior*, 25, 155–165.

Egeth, H. E. (1993). What do we not know about eyewitness identification? *American Psychologist*, 48, 577-580.

Ekman, P. (1992). Facial expression of emotion: New findings, new questions. *Psychological Science*, 3, 34-38.

Fischer, R. P. & Geiselman, R. E. (1992). *Memory-enhancing techniques for investigative interviewing*. Springfield, IL: Charles C Thomas.

Fryšták, M. (2004). Některé aspekty rekonice v praxi přípravného řízení a povinnost účasti obviněného jako poznávané osoby na ní. [Recognition aspects in pre-trial investigation and the importents of including the accused among the foils]. [Electronic version]. *Kriminalistika*, 4.

Garrioch, L. & Brimacombe E. C. A. (2001). Lineup administrators' expectations: Their impact on eyewitness confidence. *Law and Human Behavior*, 25, 299-315.

Gorenstein, G. W. & Ellsworth, P. C. (1980). Effect of choosing an incorrect photograph on a later identification by an eyewitness. *Journal of Applied Psychology*, 65, 616-622.

Hasel, L. & Wells, G. L. (2007). Catching the bad guy: Morphing composite faces helps. *Law and Human Behavior*, 31, 193-207.

Hinner, J. (2003). Detekce a rozpoznávání obličejů osob a jejich identifikační význam. [Detection and face recognition and their implication for identification]. [Electronic version].

Hinz, T. & Pezdek, K. (2001). The effect of exposure to multiple lineups on face identification accuracy. *Law and Human Behavior, 25*, 185-198.

Chandler, C. C., Gargano, G. J., & Holt, B. C. (2001). Witnessing postevents does not change memory traces, but can affect their retrieval. *Applied Cognitive Psychology, 15*, 3-22.

Charman, S. D., & Wells, G. L. (2007). Eyewitness lineups: Is the appearance-change instruction a good idea? *Law and Human Behavior, 31*, 3-22.

Kassin, S. M. (1997). The psychology of false confessions. *American Psychologist, 52*, 221-223.

Kassin, S. M., Tubb, V. A., Hosch, H. M., & Memon, A. (2001). On the "general acceptance" of eyewitness testimony research: A new survey of experts. *American Psychologist, 56*, 405-41.

Kneller, W., Memon, A., & Stevenage, S. (2001). Simultaneous and sequential lineups: Decision processes of accurate and inaccurate witnesses. *Applied Cognitive Psychology, 15*, 659-71.

Lindsay, R. C. L. & Wells, G. L. (1985). Improving eyewitness identifications from lineups: Simultaneous versus sequential lineup presentation. *Journal of Applied Psychology, 70*(3), 556-564.

Lindsay, R. C. L., Lea, J. A., & Fulford, J. A. (1991). Sequential lineup presentation: Technique matters. *Journal of Applied Psychology, 76*, 741-745.

Lindsay, R. C. L., Martin, R., & Webber, L. (1994). Default values in eyewitness descriptions: A problem for the match-to-description lineup foil selection strategy. *Law and Human Behavior, 18*, 527-541.

Lindsay, R. C. L., Craig, W., Lee, K., Pozzulo, J., Corber, S., Rombough, V., & Smyth, L.

(1995, June). Eyewitness identification procedures for use with children. Vancouver: Society for Applied Research in Memory and Cognition.

Lindsay, R. C. L., Pozzulo, J. D., Craig, W., Lee, K., & Corber, S. (1997). Simultaneous lineups, sequential lineups and showups: Eyewitness identification decisions of adults and children. *Law and Human Behavior, 21*, 391-404.

Lindsay, R. C. L. & Bellinger, K. (1999). Alternatives to the sequential lineup: The importance of controlling the pictures. *Journal of Applied Psychology, 84*, 315-321.

List, J. (1986). Age and schematic differences in the reliability of eyewitness testimony. *Developmental Psychology, 22*, 50-57.

Loftus, E. F. (1975). Leading questions and the eyewitness report. *Cognitive Psychology, 7*, 560-572.

Loftus, E. F., Miller, D. G., & Burns, H. J. (1978). Semantic integration of verbal information into a visual memory. *Journal of Experimental Psychology: Human Learning and Memory, 4*, 19-31.

Loftus, E. F. & Loftus, G. R. (1980). On the permanence of stored information in the human brain. *American Psychologist, 35*, 409-420.

Loftus, E. F. & Burns, T. E. (1982). Mental shock can produce retrograde amnesia. *Memory and Cognition, 10*, 318-323.

Loftus, E. F. (1993). Psychologist in the eyewitness world. *American Psychologist, 48*, 550-552.

Luus, C. A. E. & Wells, G. L. (1991). Eyewitness identification and the selection of distracters for lineups. *Law and Human Behavior, 15*, 43-57.

Luus, C. A. E. & Wells, G. L. (1994). The malleability of eyewitness confidence: Co-witness and perseverance effects. *Journal of Applied Psychology, 79*, 714-723.

- MacLin, O. H. & Malpass, R. S. (2001). Racial categorization of faces: The ambiguous race face effect. *Psychology, Public Policy and Law*, 7(1), 98-118.
- MacLin, O. H., Malpass, R. S. & MacLin, M. K. (2001). Race, arousal, attention, exposure, and delay: An examination of factors moderating face recognition. *Psychology, Public Policy and Law*. 7(1), 134-152.
- MacLin, M. K., Zimmerman, L., Meissner, C. A., MacLin, O. H., Tredoux, C., & Malpass, R. S. (in press). The science of collecting eyewitness evidence: A collaborative effort between researchers and law enforcement. *Police, Practice and Research: An International Journal*.
- Malpass, R. L. & Devine, P. G. (1981). Eyewitness identification: Lineup instructions and the absence of the offender. *Journal of Applied Psychology*, 66, 482-489.
- Malpass, R. S. (1990). An excursion into utilitarian analysis. *Behavior Science Research*, 24, 1-15.
- Malpass, R. S. (1992). "They all look alike to me". In M. Merrens & G. Brannigan (Eds.) *The Undaunted Psychologist*. (pp. 74-88). New York: McGraw-Hill.
- Malpass, R.S. & Lindsay, R. C. L. (1999). Measuring lineup fairness. *Applied Cognitive Psychology*, 13, 1-7.
- Malpass, R. S. & Goodman-Delahunty, J. (2004) Psychology and the Law, Overview. In C. D. Spielberg, (Ed.), *Encyclopedia of Applied Psychology*, 3, 171-184. New York: Elsevier Academic Press.
- Malpass, R. S, Tredoux, C. G., & McQuiston-Surrett, D. E. (2007). Lineup construction and lineup fairness. In R. Lindsay, D. Ross, J. D. Read & M. P. Toglia (Eds.), *Handbook of Eyewitness Psychology (Vol. 2): Memory for People*. Lawrence Erlbaum & Associates.
- McAllister, H. A., Dale, R. H. I, & Keay, C. E. (2001). Effects of lineup modality on witness credibility. *The Journal of Social Psychology*, 133(3), 365-376.

McQuiston-Surrett, D. E., Malpass, R. S., & Tredoux, C. G. (2006). Sequential versus simultaneous lineups: A review of methods, data, and theory. *Psychology, Public Policy and Law*, *12*, 137-169.

McQuiston-Surrett, D., Topp, L. D., & Malpass, R. S. (2006). Use of facial composite systems in U.S. law enforcement agencies. *Psychology, Crime, and Law*, *12*, 505-517.

Meissner, C. A., Tredoux, C. G., Parker, J. F., & MacLin, O. H. (2005). Eyewitness decisions in simultaneous and sequential lineups: A dual-process signal detection theory analysis. *Memory & Cognition*, *33*, 783-792.

Meissner, C. A., Sporer, S. L., & Schooler, J. W. (2007). Person descriptions as eyewitness evidence. In R. Lindsay, D. Ross, J. Read, & M. Tolia, (Eds). *Handbook of Eyewitness Psychology: Memory for People* (pp. 3-34), Lawrence: Erlbaum and Associates.

Memon, A. & Bartlett, J. C. (2002) The effects of verbalisation on face recognition. *Applied Cognitive Psychology*, *16*, 635-650.

Memon, A., Hope, L., Bartlett, J., & Bull, R. H. C. (2002). Eyewitness recognition errors: The effects of mugshot viewing and choosing in young and old adults. *Memory and Cognition*, *30*, 1219-1227.

Memon, A., Bartlett, J. C., Rose, R., & Gray, C. (2003). The aging eyewitness: The effects of face-age and delay upon younger and older observers. *Journal of Gerontology*, *58*, 338-345.

Memon, A. & Gabbert, F. (2003a). Improving the identification accuracy of senior witnesses: Do pre-lineup questions and sequential testing help? *Journal of Applied Psychology*, *88*, 341-347.

Memon, A. & Gabbert, F. (2003b). Unravelling the effects of a sequential presentation in culprit-present lineups. *Applied Cognitive Psychology*, *6*, 703-714.

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. *Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR z 21.2.1985 sp. zn. 5 Tz 2/85*. [Electronic version].

Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. *Rozsudek Nejvyššího soudu ČSR z 20.6.1989 sp. zn. 5 Tz 8/89*. [Electronic version].

Musil, J., Konrád, Z., Suchánek, J. (2004). *Kriminalistika* (2. vydání). [Criminal science (2nd ed.)]. Praha: Nakladatelství C.H. Beck.

Národná rada Slovenskej republiky. *Zákon 301/2005 Z.z. z 24. mája 2005. Trestný poriadok*. [Electronic version].

Národní shromáždění Československé socialistické republiky. *Zákon č. 141/1961 Sb. ve znění z. č. 79/2006 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)*. [Electronic version].

Navon, D. (1992). Selection of lineup foils by similarity to suspect is likely to misfire. *Law and Human Behavior*, 16, 575-593.

Neměc, M. (2004). *Kriminalistická taktika pro policisty* (1. vydání). [Criminalistic guide for police (1st ed.)]. Praha: EUROUNION.

Ng, W. J., Lindsay, R. C. L. (1994). Cross – race facial recognition: Failure of the contact hypothesis. *Journal of Cross–Cultural Psychology*, 25, 217-232.

Parker, J. F., & Ryan, V. (1993). An attempt to reduce guessing behavior in children's and adults' eyewitness identifications. *Law and Human Behavior*, 17, 11-26.

Pickel, K. L. (1999). The Influence of Context on the "Weapon Focus" Effect. *Law and Human Behavior*, 23, 299-311.

Protivinský, M. (2005). Rekognice po velké novele trestního řádu. [Recognition after a major amendment to the law of criminal procedure]. [Electronic version]. *Kriminalistika*, 2.

Protivinský, M. (2006). Pro jaký výklad rekognice (§ 104b TrŘ) se máme angažovat? [For which kind of recognition (§ 104b TrŘ) should we aim?]. [Electronic version]. *Kriminalistika*, 4.

- Powers, P. A., Andriks, J. L., & Loftus, E. F. (1979). The eyewitness accounts of females and males. *Journal of Applied Psychology, 64*, 339-347.
- Rybář, M. (2001). *Základy kriminalistiky* (1. vydání). [Introduction to criminalistic (1st ed.)]. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s. r. o.
- Searcy, J. H., Bartlett, J. C., & Memon, A. (1999). Age differences in accuracy and choosing in eyewitness identification and face recognition. *Memory and Cognition, 27*, 538-552.
- Searcy, J. H., Bartlett, J. C., & Memon, A. (2000). Relationship of availability, lineup conditions and individual differences to false identification by young and older eyewitnesses. *Legal and Criminological Psychology, 5*, 219-236.
- Searcy, J. H., Bartlett, J. C., Memon, A., & Swanson, K. (2001). Aging and lineup performance at long retention intervals: Effects of metamemory and context reinstatement. *Journal of Applied Psychology, 86*, 207-214.
- Semmler, C., Brewer, N., & Wells, G. L. (2004). Effects of postidentification feedback on eyewitness identification and nonidentification. *Journal of Applied Psychology, 89*, 334-346.
- Shapiro, P. & Penrod, S. (1986). A meta-analysis of facial identification studies. *Psychological Bulletin, 100*, 139-156.
- Shaw, J. I. & Skolnick, P. (2001). Sex Differences, Weapon focus, and eyewitness reliability. *The Journal of Social Psychology, 4*, 413-420.
- Schooler, J. W. & Engstler – Schooler, T. Y. (1990). Verbal overshadowing of visual memories: Some things are better left unsaid. *Cognitive Psychology, 22*, 36-71.
- Sporer, S. L. (1992). Post-dicting eyewitness identification accuracy: Confidence, decision-times and person descriptions among choosers and non-choosers. *European Journal of Social Psychology, 20*, 157-180.

- Sporer, S. L. (1993). Eyewitness identification accuracy, confidence and decision-times in simultaneous and sequential lineups. *Journal of Applied Psychology, 78*, 22-33.
- Sporer, S. L., Penrod, S. D., Read, D., & Cutler, B. L. (1995). Choosing, confidence and accuracy: A meta-analysis of the confidence relation in eyewitness identification studies. *Psychological Bulletin, 118*, 315-327.
- Sporer, S. L. (2001). Recognizing faces of other ethnic groups: An integration of theories. *Psychology, Public Policy, and Law, 7*, 36-97.
- Stebly, N. Dysart, J. E., Fulero, S., & Lindsay, R. C. L. (2001). Eyewitness accuracy rates in sequential and simultaneous lineup presentations: A meta-analytic comparison. *Law and Human Behavior, 25*, 459-473.
- Stebly, N. Dysart, J. E., Fulero, S., & Lindsay, R. C. L. (2003). Eyewitness accuracy rates in police showup and lineup presentations: A meta-analytic comparison. *Law and Human Behavior, 27*, 523-540.
- Straus, J. et al. (2005). *Kriminalistická taktika*. [Criminalistic guide]. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o.
- Tredoux, C .G., Meissner, C A., Malpass, R. S., & Zimmerman, L. A. (2004). Eyewitness Identification. In C. D. Spielberg, (Ed), *Encyclopedia of Applied Psychology, 1*, 875-887. New York: Elsevier Academic Press.
- Tulving, E. (1981). Similarity relations in recognition. *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior, 20*, 479-496.
- Tunncliff, J. L. & Clark, S. E. (2000). Selecting foils for identification lineups: Matching suspects or descriptions? *Law and Human Behavior, 24*, 231-258.
- Turtle, J., Lindsay, R. C. L., & Wells, G. L. (2003). Best practice recommendations for eyewitness evidence procedures: New ideas for the oldest way to solve a case. *The Canadian Journal of Police and Security Services, 1*, 5-18.

U. S. Department of Justice, National Institute of Justice. (October, 1999). *Eyewitness evidence: A guide for law enforcement [booklet]*, NCJ-178240. Washington, DC.

U. S. Department of Justice, National Institute of Justice. (September, 2003). *Eyewitness evidence: A trainer's manual for law enforcement [booklet]*, NCJ-188678. Washington, DC.

Wells, G. L. (1978). Applied eyewitness testimony research: System variables and estimator variables. *Journal of Personality and Social Psychology*, *36*, 1546-1557.

Wells, G. L. (1984). The psychology of lineup identifications. *Journal of Applied Social Psychology*, *14*, 89-103.

Wells, G. L. (1993). What do we know about eyewitness identification? *American Psychologist*, *48*, 553-571.

Wells, G. L., Rydell, S. M., & Seelau, E. P. (1993). The selection of distractors for eyewitness lineups. *Journal of Applied Psychology*, *78*, 835-844.

Wells, G. L., Seelau, E. P., Rydell, S. M., & Luus, C. A. E. (1994). Recommendations for properly conducted lineup identification tasks. In D. F. Ross, J. D. Read, & M. Toglia (Eds.), *Adult Eyewitness Testimony: Current Trends and Developments* (pp. 223-244). New York: Cambridge University Press.

Wells, G. L. & Seelau, E. P. (1995). Eyewitness identification: Psychological research and legal policy on lineups. *Psychology, Public Policy, and Law*, *1*, 765-791.

Wells, G. L. & Bradfield, A. L. (1998). "Good, you identified the suspect:" Feedback to eyewitnesses distorts their reports of the witnessing experience. *Journal of Applied Psychology*, *83*, 360-376.

Wells, G. L., Small, M., Penrod, S. J., Malpass, R. S., Fulero, S. M., & Brimacombe, C. A. E. (1998). Eyewitness identification procedures: Recommendations for lineups and photospreads. *Law and Human Behavior*, *22*, 603-647.

- Wells, G. L. & Bradfield, A. L. (1999). Distortions in eyewitnesses' recollections: Can the postidentification feedback effect be moderated? *Psychological Science, 10*, 138-144.
- Wells, G. L., Olson, E., & Charman, S. (2002). Eyewitness identification confidence. *Current Directions in Psychological Science, 11*, 151-154.
- Wells, G. L. & Loftus, E.F. (2003). Eyewitness memory for people and events. A. M. Goldstein (Ed.) *Handbook of Psychology. Vol 11 Forensic Psychology* (pp. 149-160) (I.B. Weiner, Editor-in-Chief). New York: John Wiley & Sons.
- Wells, G. L. & Olson, E. (2003). Eyewitness identification. *Annual Review of Psychology, 54*, 277-295.
- Wells, G. L., Charman, S. D., & Olson, E. A. (2005). Building face composites can harm lineup identification performance. *Journal of Experimental Psychology: Applied, 11*, 147-157.
- Wells, G. L. (2006). Eyewitness identification: Systematic reforms. *Wisconsin Law Review, 2*, 615-643.
- Wells, G. L., Memon, A., & Penrod, S. (2006). Eyewitness evidence: Improving its probative value. *Psychological Science in the Public Interest, 7*, 45-75.
- Wells, G. L. & Hasel, L. E. (2007). Facial composite production by eyewitnesses. *Current Directions in Psychological Science, 16*, 6-10.
- Wisconsin Department of Justice, Office of the Attorney General. (March, 2005). *Bureau of training and standards for criminal justice. Model policy and procedure for eyewitness identification*. [Electronic version].
- Wogalter, M. S., Marwitz, D. B., & Leonard, D. C. (1992). Suggestiveness in photospread lineups: Similarity induces distinctiveness. *Applied Cognitive Psychology, 6*, 443-453.
- Wogalter, M. S., Malpass, R. S., & McQuiston, D. E. (2004). A national survey of US police on preparation and conduct of identification lineups. *Psychology, Crime and Law, 10*(1),

69-82.

Wright, D. B., Boyd, C. E., & Tredoux, C. G. (2001). A field study of own-race bias in South Africa and England. *Psychology, Public Policy, and Law*, 7, 119-133.

Wright, D. B. & Stroud, J. N. (2002). Age differences in lineup identification accuracy: People are better with their own age. *Law and Human Behavior*, 26, 641-654.

Zimmerman, L. A., Malpass, R. S., & MacLin, O. H. (2006). *Unconfounding the simultaneous versus sequential lineup comparison*. Manuscript under review.

Žára, J., Beneš, B., Sochor, J., Felkel, P. (2004). *Moderní počítačová grafika*. [The modern computer graphics]. Brno: Computer Press, a.s.